

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA
DEPREMZEDELERİN HİZMETLERE ERİŞİMİNDE
STK'LARIN ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Enise UÇAR

İstanbul

Haziran-2024

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET BİLİM DALI

İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA DEPREMZEDELERİN
HİZMETLERE ERİŞİMİNDE STK'LARIN ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Enise UÇAR

Tez Danışmanı

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GEDİK

İstanbul

Haziran-2024

TEZ ONAY SAYFASI

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Sosyal Hizmet Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GEDİK .....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Kaan SEVİM .....

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Merve DALMAZ .....

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.....

Prof. Dr. Erhan İÇENER

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığım “**İnsan Hakları Bağlamında Depremzedelerin Hizmetlere Erişiminde STK’ların Rolü**” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlandığı aşamaya kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığımı, bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Enise UÇAR

ÖN SÖZ

Araştırmamdaki her aşamada bana yardımcı olan değerli tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GEDİK'e, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca benden desteklerini esirgemeyen her an benim yanımda olan ve maddi manevi anlamda destekçim olan babam Ertan UÇAR ve annem Ebru UÇAR'a teşekkürlerimi sunarım.

Enise UÇAR

İstanbul-2024

ÖZET
İNSAN HAKLARI BAĞLAMINDA DEPREMZEDELERİN
HİZMETLERE ERİŞİMİNDE STK'LARIN ROLÜ

Enise UÇAR

Yüksek Lisans, Sosyal Hizmet

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet GEDİK

Haziran, 2024 – 204 sayfa

Sivil Toplum Kuruluşları kamu hizmetlerinde önemli görevleri olan, kalkınma, demokrasinin gelişimi süreçlerinde önemli rollere sahip gönüllülük esaslı faaliyet gösteren kuruluşlardır. Kamu kurumlarına göre daha hızlı organize olabilme, organizasyonları içinde gönüllülerle çalışabilmeleri gibi birçok sebeple birçok alanda aktif olarak çalışmaktadırlar. Doğal afetler de bu alanlardan birini oluşturmaktadır. Afetlerin beraberinde getirmiş olduğu olumsuz sonuçlar doğrultusunda sivil toplum kuruluşları afet bölgelerinde gerek maddi yardımların organizasyonunda gerekse afetzedelerin sosyal ihtiyaçlarına yönelik müdahalelerde bulunmaktadır. Bunun en yakın örneğini ise 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan Kahramanmaraş merkezli iki deprem oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın kapsamı 6 Şubat 2023 tarihinde yaşanan Kahramanmaraş merkezli iki depremden hareketle insan hakları bağlamında depremzedelerin hizmetlere erişimlerinde sivil toplum kuruluşlarının rollerini araştırmaktır. Araştırma nitel bir araştırma olup sivil toplum kuruluşlarının deprem gibi büyük bir afetle mücadelesinde hangi faaliyetleri gerçekleştirdikleri, bu faaliyetleri gerçekleştirirken hangi yaklaşımları benimsedikleri, afet etiği ve insan hakları bağlamında nelere dikkat ettikleri ve hangi rolleri üstlendiklerinin araştırılması amaçlanmaktadır.

Araştırmada öncelikle ilgili literatür taranmış olup ayrıca sivil toplum kuruluşlarının koordinatörleri ve üyeleriyle derinlemesine mülakat görüşmeleri yapılarak derinlemesine mülakat tekniği kullanılmıştır. Çalışmada öncelikle sivil toplum, sivil toplum kuruluşları ve insan hakları kavramları ele alınmıştır. Bu başlık altında sivil toplumun tarihsel gelişim sürecinden, öneminden Türkiye’de sivil toplum kuruluşları, insan hakları, insan hakları ve sivil toplum kuruluşlarının ilişkisi konularına

değinilmiştir. Çalışmanın diğer başlığında doğal afetler, afet yönetimi, Türkiye’de doğal afetler ve sivil toplum kuruluşları ayrıca uygulanan sosyal hizmet uygulamaları üzerinde durulmuştur. Çalışmanın son bölümünde ise araştırmanın geneline ilişkin değerlendirme, öneriler ve sonuç bölümü sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları, İnsan Hakları, Doğal Afetler, Deprem, Sosyal Hizmet Uygulamaları.

ABSTRACT
**THE ROLE OF NGOS IN EARTHQUAKE VICTIMS ACCESS TO
SERVICES IN THE CONTEXT OF HUMAN RIGHTS**

Enise UÇAR

Master's Degree, Social Work

Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Mehmet GEDİK

June, 2024 – 204 sayfa

Non-governmental organizations are volunteer-based organizations with important duties in public services and important roles in developing and developing democratic processes. They work actively in many areas for many reasons, such as organizing faster than public institutions and working with volunteers within their organizations. Natural disasters constitute one of these areas. In line with the negative consequences of disasters, non-governmental organizations intervene in disaster areas to organize financial aid and address the social needs of disaster victims. The closest example is the two earthquakes centered in Kahramanmaraş on February 6, 2023.

The scope of this study is to investigate the roles of non-governmental organizations in earthquake victims' access to services in the context of human rights, based on the two Kahramanmaraş-centered earthquakes that occurred on February 6, 2023. The research is qualitative and seeks answers to the questions of what activities non-governmental organizations carry out in their fight against a major disaster such as an earthquake, what approaches they adopt while carrying out these activities, what they pay attention to in the context of disaster ethics and human rights, and what roles they undertake.

In the research, the relevant literature was first scanned in-depth interviews were conducted with the coordinators of non-governmental organizations and the in-depth interview technique was also used. The study first discusses the concepts civil society, non-governmental organizations and human rights. Under this heading, the historical development process of civil society, its importance, non-governmental organizations in Turkey, human rights, the relationship between human rights and non-governmental organizations are mentioned. The other title of the study focuses on natural disasters,

disaster management, natural disasters in Turkey, non-governmental organizations and social service practices. The last part of the study presents evaluation, suggestions and conclusion regarding the overall research.

Key Words: Civil Society, Non-Governmental Organizations, Human Rights, Natural Disasters, Earthquake, Social Work Practices.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	i
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	xiii
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
GRAFİKLER LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR	xv
BİRİNCİ BÖLÜM	
GİRİŞ	1
1.1.Araştırmanın Amacı	2
1.2.Araştırmanın Önemi.....	3
1.3. Sınırlılıklar	4
İKİNCİ BÖLÜM	
SİVİL TOPLUM, SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE İNSAN HAKLARI .. 5	
2.1. Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşu	5
2.1.1. Sivil Toplum Kavramı	5
2.1.2.Sivil Toplumun Tarihsel Gelişim Süreci	9
2.1.3.Sivil Toplumun Rolü ve İşlevleri.....	14
2.1.4.Sivil Toplumun Özellikleri	15
2.1.5.Sivil Toplum Kuruluşu Kavramı.....	17
2.1.6.Sivil Toplum Kuruluşlarının Amaçları ve İşlevleri	21

2.1.7.Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkileri	25
2.1.8.Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları.....	26
2.1.8.1.Örgütlenme Biçimlerine Göre Sivil Toplum Kuruluşları	30
2.1.8.2.Faaliyet Alanlarına Göre Sivil Toplum Kuruluşları.....	37
2.1.9.Dünya’da Sivil Toplum Kuruluşları.....	39
2.2. İnsan Hakları	41
2.2.1. Hak Kavramı	41
2.2.2.İnsan Hakları Kavramı ve Çeşitleri.....	41
2.2.2.1. Birinci Kuşak Haklar	44
2.2.2.2. İkinci Kuşak Haklar	44
2.2.2.3. Üçüncü Kuşak Haklar.....	45
2.2.2.4. Dördüncü Kuşak Haklar	46
2.2.3. İnsan Hakları Kavramının Tarihsel Gelişim Süreci ve Uluslararası Belgeler.....	47
2.2.4. Hak Temelli Yaklaşım	52
2.2.5. Sivil Toplum Kuruluşları ve İnsan Hakları.....	53
2.2.6. İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet.....	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞAL AFETLER VE AFET YÖNETİMİ.....	60
3.1. Afet Kavramı.....	60
3.2. Doğal Afet Kavramı ve Türleri	62
3.2.1. Deprem.....	63
3.2.2. Sel ve Su Baskınları	65
3.2.3. Heyelan	65
3.2.4. Çığ.....	66
3.3. Afet Yönetimi.....	66
3.3.1. Afete Müdahalede Temel Aşamalar.....	69

3.3.1.1. Zarar Azaltma Aşaması	69
3.3.1.2. Hazırlık Aşaması	70
3.3.1.3. Müdahale, İlk Yardım ve Kurtarma Aşaması	71
3.3.1.4. İyileştirme ve Yeniden İnşa Aşaması	71
3.4. Türkiye’de Afet Yönetimi ve Afet Yönetiminde Sivil Toplum Kuruluşları.....	72
3.5. Doğal Afetlerde Sosyal Hizmet Uygulamaları	76

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ.....	82
4.1. Araştırmanın Modeli	82
4.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	83
4.3. Veri Toplama Aracı.....	84
4.4. Verilerin Çözümlemesi	85
4.5. Güvenirlilik	85

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM.....	87
5.1. Çalışmadaki Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyet Gösterme Motivasyonları ..	87
5.2. İnsani Yardım Kavramına Bakış.....	90
5.3. 6 Şubat Kahramanmaraş Depremine Bakış.....	93
5.4. Deprem Bölgesinde Yaşanan Sorunlar	95
5.4.1. Gıda, Su ve Barınma Alanında Yaşanan Sorunlar	95
5.4.2. Sağlık ve Hijyen Sorunları	99
5.4.3. Ulaşım, Koordinasyon ve Lojistik Sorunları	101
5.4.4. Kurtarma Çalışmalarında Yaşanan Sorunlar.....	105
5.4.5. Yardım Dağıtımları Sırasında ve Gönüllü Koordinasyonunda Yaşanan Sorunlar.....	106
5.4.6. Güvenlik Sorunları ve Ahlaki Boşluk	109

5.5. Deprem Bölgesinde Yaşanan Sorunlara Yönelik Gerçekleştirilen Faaliyetler .	112
5.5.1. Acil İnsani Yardım ve Acil Müdahale Faaliyetleri	112
5.5.2. Psiko-sosyal Destek Faaliyetleri ve Rehabilitasyon Programları	114
5.5.3. Eğitim ve Bilgilendirme Faaliyetleri.....	117
5.5.4. Hukuki ve Sosyal Destek Faaliyetleri	118
5.5.5. Gözlem Faaliyetleri.....	119
5.5.6. Kalıcı Eser Projeleri	119
5.6. Sivil Toplum Kuruluşlarının Sahadaki Yeterlilik Düzeylerine İlişkin Algıları	119
5.7. Sivil Toplum Kuruluşlarının Sahadaki Eksiklikleri	121
5.8. Hak ve İnsan Hakları Kavramlarına Bakış.....	122
5.9. İnsani Yardım Faaliyetlerinde Dikkat Edilen Hususlar	124
5.10. Sivil Toplum Kuruluşlarının Öne Çıktığı Hususlar	133
5.11. Depremzedelerin Hizmetlere Erişimlerinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü.....	140
5.12. Depremzedelerin Hizmetlere Erişimlerinde Devletin Rolü	146
5.13. Sivil Toplum Kuruluşları-Kamu Sektörü İş birliği	149
5.14. Sivil Toplum Kuruluşları Arasındaki İş birliği	152
SONUÇ VE TARTIŞMA.....	154
KAYNAKÇA	166
EKLER.....	179
ÖZ GEÇMİŞ.....	188

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1: Faaliyet Alanlarına Göre Dernekler.....	33
Tablo 2.2: Faaliyette Olan Vakıfların Hedef Kitlesi	35
Tablo 3.1: 2022 Yılı Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri.....	63

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 5.1: STK'ların Faaliyet Gösterme Motivasyonu.....	87
Şekil 5.2: İnsani Yardım Kavramına Bakış	90
Şekil 5.3: 6 Şubat Kahramanmaraş Depremine Bakış	93
Şekil 5.4: Deprem Bölgesindeki Sorunlar.....	95
Şekil 5.5: Hak ve İnsan Hakları Kavramına Bakış	122
Şekil 5.6: Yardım Faaliyetlerinde Dikkat Edilen Hususlar.....	125
Şekil 5.7: Hizmetlere Erişimde STK'ların Rolü	140
Şekil 5.8: Hizmetlere Erişimde Devletin Rolü.....	146

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 5.1: STK'larda Görev Yapan Personel Sayısı	89
Grafik 5.2: STK'ların Gönüllü Sayısı	89

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
IFSW	: Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
ISO	: International Organization for Standardization
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
M.Ö	: Milattan Önce
NGO	: Non Governmental Organisation
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TEMA	: Türkiye Erozyonla Mücadele Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TESEV	: Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı
TEV	: Türkiye Eğitim Vakfı
TMMOB	: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜSEV	: Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
UN	: Birleşmiş Milletler

UNDP : Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNESCO : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNICEF : Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Yardım Fonu
WHO : Dünya Sağlık Örgütü
akt : Aktaran
çev : Çeviren
ed : Editör
vd : Ve Diğerleri

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

İnsanlar, dünya var olduğu günden bu yana çeşitli doğal afetlere şahit olmuştur. İnsan iradesi dışında gelişen bu olaylar dünyadaki birçok ülkeyi etkilemiş ve büyük kayıplara da sebebiyet vermiştir. Toplumlar bu doğal afetler ve kriz durumları karşısında çoğu zaman çaresiz kalmışlardır. Afetlerin beraberinde getirdiği sorunların ve dahi diğer toplumsal sorunların çözümünde devletler şüphesiz aktif rol oynamıştır. Ancak 20. yüzyılın sonlarına doğru insanlar her şeyi devletin resmi örgütlü unsurlarından beklemek yerine kendi olanakları ve kendi kaynaklarını koordine ederek toplum yararına sunmayı tercih etmişlerdir. Böylece sivil toplum kuruluşlarının oluşumuna zemin hazırlanmıştır.

Sivil toplum kuruluşlarının tanımlaması kısaca yapılırsa farklı ihtiyaçlara ve sebeplere yönelik kurulan gönüllülük esaslı çalışan oluşumlardır. Birey ve devlet arasındaki alanda yer alan bu kuruluşlar toplum ve devlet arasında köprü görevini üstlenmekte devletin kaynaklarının yetersiz kaldığı olağanüstü durumlarda aktif rol oynamaktadır. Depremler kaynakların yetersiz kaldığı bu gibi olağanüstü durumlara yol açan önemli doğal afetlerden biridir. Ne var ki Türkiye deprem kuşağında yer alması sebebiyle başta deprem olmak üzere çeşitli afetlere maruz kalmış maddi ve manevi kayıplar vermiştir. 1939 Erzincan depremi, 1999 Marmara depremi, 2011 Van depremi ve son olarak yaşanan 6 Şubat Kahramanmaraş depremleri bu durumun en acı örnekleridir. Türkiye genelde afetlerde özelde ise deprem afetinde 1999 Marmara depremi ile önemli bir tecrübe yaşamıştır. Bu durum STK'lar için milat olmuş ve insani yardım faaliyetleri konusunda önemli işlevler üstlenmişlerdir (Taşçı, 2023: 10). Ancak gerek Marmara depremi gerekse Kahramanmaraş ya da meydana gelen diğer depremler ile birlikte oluşan ortam kadın, çocuk, yaşlı, engelli, mülteci gibi dezavantajlı gruplar başta olmak üzere tüm afetzedelerin hak ihlallerine maruz kalabileceği koşulları da beraberinde getirmiş ve toplum içindeki eşitsizlikler daha da derinleşmiştir (TİHEK, 2023: 3). Devletten sonra toplum içinde en etkili organ olan sivil toplum kuruluşlarının, meydana gelen bu eşitsizliklerin giderilmesinde insan haklarına riayet ederek faaliyetlerini gerçekleştirmeleri son derece elzemdir. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşları insan haklarının güvence altına alınmasında en etkili oluşumlardan biri haline gelmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının insan hakları alanındaki artan rolü, insan

haklarının etkin bir şekilde korunmasından, kaynakların adaletli dağıtımına ve hizmetlere erişiminin kolaylığına kadar birçok soruyu da gündeme getirmektedir.

Bu bağlamda sivil toplum kuruluşları faaliyetlerinin etkisinin daha fazla araştırılması ihtiyacı hayati önem taşımaktadır. Yapılan bu çalışma ile insani yardım faaliyetleri alanında çalışan 12 sivil toplum kuruluşunun deprem bölgesinde gerçekleştirdikleri hizmetlerin insan hakları bağlamında ele alınıp alınmadığı, sivil toplum kuruluşlarının afet yönetiminde payının ne olduğu ve bu noktada üstlendikleri roller analiz edilecektir.

Bu çalışmada öncelikle sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları, insan hakları kavramları tarihsel arka planları ile incelenmiş olup kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Çalışmanın üçüncü bölümünde afetler, doğal afetler, afet yönetimi, Türkiye’de doğal afetlerde sivil toplum kuruluşları ve uygulanan sosyal hizmet uygulamalarına yer verilmiştir. Çalışmanın ikinci ve üçüncü bölümlerinde kavramsal çerçeve oluşturulduktan sonra, belirlenen 12 sivil toplum kuruluşunun deprem deneyimleri üzerinden belirli başlıklar çıkarılmış olup analitik bir bakış açısı sunulmuştur. Çalışmada sivil toplum kuruluşlarının afet yönetim süreçlerinde etkili olup olmadıklarını değerlendirme ve sundukları hizmetlerin insan hakları bağlamında ele alınması amacıyla ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları ile derinlemesine mülakat yapılmıştır. Sivil toplum kuruluşlarının koordinatörleri ve üyeleri ile yapılan bu görüşmelere ait bulgular ve yorumlar aktarılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış olup sivil toplum kuruluşlarının afet yönetimi, insan hakları gibi kavramlara ilişkin algıları, afet sürecini yorumlamaları gibi hususlardan ötürü çalışmanın fenomenolojik tarafı da bulunmaktadır. Çalışmanın son bölümünde ise araştırma sonuç ve değerlendirmeleri yer almaktadır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Dünyada son yıllarda artan deprem, sel, kasırga ve tsunami gibi doğal afetler sebebiyle çok sayıda canlı yaşamını kaybetmekte, maddi manevi kayıplar yaşanmakta ve bu durum birçok toplumsal sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu sorunların mikro, mezzo ve makro düzeyde çözümünde öncelikli görev devletindir. Ancak afetin büyüklüğü, afetin meydana geldiği mevsim şartları, afetten etkilenen insan sayısının fazla olması gibi nedenler devletin etki alanını daraltmakta ve bu durum devlet dışında farklı kaynakların harekete geçme zorunluluğunu doğurmaktadır. Buradaki en önemli

kaynağı sivil toplum kuruluşları oluşturmaktadır. Sivil toplum kuruluşları sahip oldukları gönüllülük esasıyla çalışma, hızlı koordine olabilme, bürokratik yapıdan uzak olma gibi sahip olduğu avantajlar ile devletin yanında yerini almakta ve afet yönetimlerinde oldukça önemli rol oynamaktadırlar (Gül, 2021: 1616).

Meydana gelmesi ile toplumda krize neden olan afetler, bireylerin haklarına erişiminde sorunlar yaşamalarına ve eşitsizlikler ile karşı karşıya kalmalarına neden olabilmektedir. Çalışma kapsamında araştırmanın problemini; “İnsan hakları esas alınarak afet sırası ve sonrasında sivil toplum kuruluşları depremzedelere yönelik sundukları hizmetlerde nasıl bir rol oynamaktadır?” oluşturmaktadır.

Bu kapsamda oluşturulacak olan çalışma ile merkezi ofisi İstanbul’da bulunan 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinde aktif olarak rol almış hizmet sunumlarını gerçekleştiren sivil toplum kuruluşlarının hizmetlerini hak temelli anlayışa göre gerçekleştirip gerçekleştirmediğinin araştırılması amaçlanmaktadır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Afet, afet yönetimi konusu, Türkiye’nin bir afet ülkesi olması nedeniyle uzun yıllar boyunca üzerinde durulan araştırma konularından biri olmuştur. Bu kapsamda afet yönetimi, afet bilincinin geliştirilmesi ve farkındalık, afetlerde psiko-sosyal uygulamalar konuları üzerine çeşitli çalışmalar farklı alanlar ve Sosyal Hizmet alanı tarafından gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda insan hakları, insan hakları ve sosyal hizmet uygulamaları ve sivil toplum kuruluşları üzerine de çalışmalar bulunmaktadır. Ancak afet, insan hakları ve sivil toplum kuruluşları kavramları birbirleriyle ilişkilendirilmemiş olup sosyal hizmet perspektifinden incelenmediği, literatür taraması sonucunda bu konuya ilişkin çalışmaya rastlanmamıştır. Çalışmaya özgün değer katan önemli bir diğer husus da çalışmanın Kahramanmaraş depremi sonrasında yapılacak ilk çalışmalardan biri olması aynı zamanda depremzedelerin hizmetlere erişiminde insan hakları esas alınarak sivil toplum kuruluşlarının rolünün incelenecek olmasıdır. Bu sebeple Kahramanmaraş depremi sonrasında depremzedelere yönelik sivil toplum kuruluşları tarafından sunulan hizmetleri insan hakları temelinde incelemeyi amaçlayan bu çalışma “ilk” ve “özgün” bir değere sahiptir.

1.3. Sınırlılıklar

- Araştırma 02.10.2023 – 21.06.2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmek üzere 1 yıl ile sınırlandırılmıştır.
- Yapılacak çalışma merkezi ofisi İstanbul'da bulunan 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinde aktif olarak rol almış hizmet sunumlarını gerçekleştiren 12 sivil toplum kuruluşu ile sınırlandırılmıştır.
- Görüşmeler zaman kısıtlılığı sebebiyle ortalama bir saat otuz dakika ile sınırlandırılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM, SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI VE İNSAN HAKLARI

2.1. Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşu

2.1.1. Sivil Toplum Kavramı

Sivil toplum kavramı farklı düşünürler tarafından farklı biçimlerde tanımlanmış muğlak bir kavram olarak günümüze kadar ulaşmıştır. İlk olarak Antik Yunan düşünürü Aristoteles'in çalışmalarında yer bulan bu kavram farklı dönemlerde tekrar ele alınarak farklı şekillerde yorumlanmıştır. Günümüzde kabul gören anlamı ise 17-18. yüzyıl sonrasında şekillenmiştir (Tuğlu, 2020: 4).

18. yüzyıl ortalarına kadar devlet ve sivil toplumun özdeş olduğuna dair bir anlayış hakimdir. Aristoteles tarafından oluşturulan "politike koinonia" kavramı siyasal toplumu belirtmek için kullanılan bir kavram olmuştur. Bu kavrama göre bir sivil toplumun üyesi olmak bir devletin üyesi olmak ve devletin yasalarına uygun şekilde davranıp kimseye zarar vermemek anlamına gelmektedir (Keane, 1993a: 31, akt. Gözübüyük-Tamer, 2010: 92). Çünkü Aristoteles'e göre insanlar için en uygun yönetim biçimi polis yani şehirlerde yasalarla belirlenmiş kurallar sistemi içinde yurttaşların özgür ve eşit siyasal toplum anlayışıyla yaşamaları olarak kabul edilmiştir. Bu kavram ilerleyen dönemlerde Latince'ye "societas civilis" olarak çevrilmiştir (Onbaşı, 2005: 13). Aristoteles'in ortaya çıkarmış olduğu bu anlayış 18. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiş olup Aydınlanma dönemi düşünürleri olan başta T. Hobbes, J. Locke ve J. J. Rousseau'yu da büyük oranda etkilemiştir. Bu düşünürler Aristoteles'in ortaya çıkarmış olduğu bu kavramı toplum sözleşmesi temelinde açıklamaya çalışmışlardır (Alp ve Adıgüzel, 2019: 39).

"Sivil toplum" kavramındaki sivilin kökü şehir hayatıyla beraber gelen hakları ve yükümlülükleri ifade etmektedir (Mardin, 2020: 9). Kavramın gelişimi her ne kadar 17. yüzyıl sonrasında gerçekleşmiş olsa da Batı'da 12. yüzyılda feodalizmle ortaya çıkmaktadır. Orta Çağ döneminde Batı'nın yönetim düzenini ifade eden en temel belirleyicilerden biri feodalitedir. Bu düzen içerisinde zayıf bir kral ve ülke güvenliğinden sorumlu feodal asiller bulunmaktadır. Bu dönem içerisinde ülkedeki

şehirler ve şehirlere bağlı ticaret oldukça pasif durumdadır. Ancak güvenliğin artmasıyla zirai üretim de artış meydana gelmiş ve üretim için gerekli araçların yalnızca şehirlerde üretilebiliyor olması şehirleri aktif bir konuma getirmiş böylece feodal sisteme ağır bir darbe vurulmuştur. Ticaret hacminin genişlemesiyle şehirde yaşayan halk için yeni bir kaynak oluşmuş feodal asiller de bu yeni kaynaklardan yararlanmak istemişlerdir. Bunun üzerine feodal asiller ile şehirde yaşayan halk arasında uzlaşma ortaya çıkmıştır. Bu uzlaşma ile asillerin şehirde yaşayan halka karışmamaları, şehirlilerin kendi askeri güçlerini örgütleyebilmeleri ve kendi mahkemelerini kurmaları konularında karara varılmıştır. Ortaya çıkan bu yeni düzen Batı tarihinin gelişimi açısından büyük öneme sahiptir (Mardin, 2020: 9-11).

17. yüzyıl sonu 18. yüzyıl başlarında Batı dünyasında yaşanan bu gelişmeler diğer bir deyişle sanayi toplumunun oluşmasına zemin hazırlayan bu dönüşümler günümüz sivil toplum kavramının referans noktasını oluşturmuştur. Pazar ekonomisinin genişlemesi, yönetimin merkezileşmesi, toprak, emek ve sermayenin ticarileşmesi gibi gelişmeler aile ve devlet haricinde üçüncü bir alan olan sivil toplum kavramını gündeme getirmiştir (Duman, 2009: 348).

Toplum sözleşmesi düşünürlerinin ilk temsilcisi olan Hobbes, devlet oluşmadan önceki aşamayı “doğa durumu” ile açıklamaktadır. Hobbes’a göre bu doğa durumu insanların birbirleriyle sürekli savaş halinde olduğu bir durumdur (Ağırman, 2018: 116). Çünkü doğa içerisinde insanlar eşit yaratılmıştır. Teoride iki kişinin aynı anda aynı şeye sahip olması mümkün olmayan bir şeyi arzu etmeleri halinde bu eşitliğin savaş halini meydana getireceğini ve bunun sonucunda insanların birbirlerine düşman olacakları düşüncesi hâkimdir. Bu savaş hali ile insanlar ya birbirlerini egemenliği altına almaya ya da birbirlerini yok etme arzusu içine girerler. Kısacası bu güvensizlikte savaş meydana gelir ve devletin varlığı olmadıkça herkes herkesle daima savaş halindedir. Hobbes bu teorisinde sivil veya siyasi toplumun ancak doğa halinden çıkmakla varlık kazanabileceği görüşünü savunmaktadır (Akpınar-Göncü, 2001: 13-14). Çünkü doğa halindeki bu çatışmalı ortam insanın hazzı ulaşmak istediği doğası ile çelişir ve insanlar kendi yaşamları için zararlı olanı yasaklayan bu doğa yasasına uyarak devleti kurarlar. Böylece insanlar her şeyi yapma hakkını kendilerinde gördükleri ve her daim savaş durumunda oldukları doğa durumundan tam karşıtı olan devletin izni dışında kimsenin bir şey yapmaya hakkının bulunmadığı sivil ve politik duruma geçilir (Duman, 2009: 349).

John Locke da toplum sözleşmesinden önceki dönemi Hobbes gibi doğa durumuyla açıklamaktadır. Ancak Locke'un doğa durumu Hobbes'un açıkladığı doğa durumunda olduğu gibi bir savaş durumu değildir (Tuğlu, 2020: 7). Bu doğa durumunda insanlar eylemlerini düzenlemek için başka bir iradeye bağlı kalmadan özgür bir durumdadırlar. Aynı zamanda insanlar arasında güç ve yargı yetkisinin karşılıklı olduğu birinin diğerinden fazlasına sahip olmadığı bir eşitlik hâkimdir. Locke burada söz konusu olan eşitliğin yalnızca yargı yetkisi ya da hakimiyet noktasında olduğunu savunur. Diğer açılardan insanlar arasında her zaman önemli farklılıkların (yaş, erdem, liyakat gibi) olduğunu kabul eder. Locke bu özgürlük ve eşitlik durumunun insanlığın orijinal durumu olduğunu ve bunun hükümetin oluşumundan ve bazı insanların diğerleri üzerinde hüküm sürmesinden önce geldiğini de savunur (Hindess, 2007: 5). Bununla birlikte Locke, Tanrı tarafından verilen aklın insanları bağlayan nitelikte bir doğal yasa olduğunu kabul eder. Bu yasa insanlara; herkese eşit muamele edilmesi gerektiğini, hiç kimsenin bir başkasını egemenliği altına alma ya da köleleştirme hakkının bulunmadığını aynı zamanda hiç kimsenin bir başkasının yaşamına, sağlığına, özgürlüğüne ya da mal varlığına zarar vermemesi gerektiğini ifade eder (Locke, 2015: 11). Locke'a göre doğa durumunda başka bir insanın haklarını gasp eden birini yargılama ve cezalandırma hakkı tüm insanlara aittir (Locke, 2016: 16). Ancak insanların birbirlerini yargılama isteği, tutkuları aşırıya kaçarak savaş durumuna sokabilir. Bu sebeple insanlar, yargılama ve cezalandırma haklarını toplumsal sözleşme ile kendilerinden daha yetkin bir otoriteye bırakmayı kabul görmüşlerdir (Duman, 2009: 350). Böylece bireyler hak ve özgürlüklerini güvence altına almak ve sürdürmek için sözleşme yaparak sivil toplumu oluşturmaktadırlar.

Diğer bir düşünür olan Rousseau ise insanın doğa durumunda akıl, konuşma, ahlak gibi gereksinimlerinin olmadığını ifade eder. Rousseau'ya göre doğa durumundaki insan yeme-içme, acıdan kaçma, haz peşinde olma gibi dürtüleriyle hareket eder. Diğer bir deyişle insan fiziki anlamda ve yaşam tarzı olarak vahşi bir hayvandan farksızdır (Ağırman, 2018: 118). Ancak insanı hayvanlardan ayıran iki temel unsur vardır. Bunlardan ilki hayvanların doğada içgüdüleriyle hareket etmelerine karşılık insanların seçim şansına sahip olmalarıdır. Yani insanlar sahip oldukları irade ile iyiyi kötüyü ayırt ederek belli davranışlar sergileyebilmektedirler. Diğer bir unsur ise insanlar belli bir konuda yetkinleşebilme, olgunlaşabilme yeteneğine sahiptirler. Bu unsur da insanları hayvanlardan ayıran önemli bir diğer husustur. Rousseau'ya göre doğa

durumundaki insanların birbirlerine karşı hiçbir görev ve sorumluluğu bulunmamaktadır. Buna bağlı olarak mülkiyetten doğan eşitsizlikler de yoktur. Doğa durumu ona göre tam bir eşitlik ve özgürlük durumudur. Ancak Rousseau iki farklı eserinde iki farklı görüş ileri sürerek sivil topluma geçişten bahsetmektedir. Bunlardan ilki “İnsanlar Arasında Eşitsizliğin Kaynağı” eserinde mülkiyetin doğa durumundaki eşitliği bozduğu, diğer eseri olan “Toplum Sözleşmesi” nde ise sivil topluma geçişin bir sözleşme ile olduğu görüşünü savunur. Bu sözleşme de ki açıklamaya göre zamanla artan ihtiyaçlarını karşılayamaz duruma gelen insanlar ortaya çıkan mülkiyet kavgalarını sona erdirecek bir egemenliğin yönetimi altına girmek ve özgürlüklerini korumak üzere tüm haklarını topluma devretmişlerdir (Duman, 2009: 351).

Yukarıda düşünürlerin sivil topluma dair temel fikirleri göz önüne alındığında, sivil toplum anlayışının 18. yüzyıla kadar devlet ile eş tutulduğu görülmektedir (Demirel, 2013: 31). 18. yüzyıla gelindiğinde ise Hegel, sivil toplum ve aile anlayışını devletten ayırarak önceki düşünürlerden farklı bir görüş ortaya atmıştır (Alp ve Adıgüzel, 2019: 40). Hegel’in savunduğu görüşe göre sivil toplum aile ile devlet arasında yer almaktadır. Aileden sonra sivil toplum gelmektedir (Akbal, 2017: 32, akt. Tuğlu, 2020: 12). Hegel, ailenin, sivil toplumun ve devletin kendine ait etik ilkelere sahip olduğu görüşünü ileri sürer. Aile sevgi, saygı, dayanışma, birliktelik gibi duygu ve düşünce gibi normların etrafında oluşuyorken, sivil toplum alanı çıkar, hırs gibi normlar etrafında oluşmaktadır. Üçüncü bir alan olan devlet ise sivil toplumun içinde barındırdığı çatışmacı unsurları bir harmoniye dönüştürmeyi amaçlar. Hegel’e göre devlet, tarafsızlık ve evrenselliğin hâkim olduğu bir alandır. Özetle sivil toplum çatışmayı içinde barındıran bir alan iken devlet bu çatışmaları sentezleyen konumdadır. Sivil toplum mevcut olan bu çatışmaların çözülmesi için devlete ihtiyaç duyarken devlet de temsil ettiği ahlaki amaçları gerçekleştirmek için sivil topluma ihtiyaç duyar. Birbirlerine her ne kadar karşılıklı olarak bağımlılık barındırsalar da sivil toplum ve devlet ayrı düzeylerde ve devlet hiyerarşik olarak sivil toplumun üzerindedir (Duman, 2009: 353).

Sivil toplum kısaca ve en genel anlamıyla gönüllü, hukuksal bir düzen ile ya da ortak değerler ile sınırlı devletten ayrı örgütlü toplumsal yaşam alanı (Yıldırım, 2005, 61; Gönenç, 2001: 8; Köker, 2004: 99; Müler, 2006: 318-319; Yıldırım, 2003: 226; Abay, 2009; Yıldız, 2007: 56; Özer, 2008: 90; Aslan, 2010: 263) ya da devlet iktidarının

baskısı ve denetimi altında bulunmayan gönüllü örgütlerin yer aldığı alan olarak da tanımlanabilir (Balta, 2006: 26).

2.1.2. Sivil Toplumun Tarihsel Gelişim Süreci

Feodalizmin sonunu hazırlayan gelişmeler, sivil toplum kavramının ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Feodalizmin hâkim olduğu o dönemlerde merkezi bir iktidar olmamakla birlikte kent yaşamı oldukça önemi yitirmiş, ticaret neredeyse durma noktasına gelmiştir. Ancak Avrupa'da 12. yüzyıl sonları ile 14. yüzyıl arasındaki dönemde feodalizmin hâkim olduğu dönemin aksine ekonomi oldukça gelişmiş, şehir yaşamı canlanarak feodalizme ağır bir darbe indirilmiştir. Zenginlik ve lüks yaşamın yaygınlaşması, paranın kullanıldığı alanların artması, mülkiyet hakkı gibi hakların da tanınması ile sivil toplumun Batı Avrupa'da temelleri atılmıştır. Ekonomide sağlanan bu gelişmelerle birlikte yasal düzenlemelerde de değişim ve gelişim sağlanmıştır. Böylece bireysel olarak güçsüz olan kişiler bir araya gelerek ve ortak hareket ederek "ortak bilinç" in oluşmasında rol oynamışlardır. Kentler de kazanmış oldukları bu ayrıcalıklar sebebiyle tüzel kişilik olarak da bilinerek ilerleyen dönemlerde kendi kendilerini yönetebilen birimler haline gelmişlerdir. Burjuvazinin gelişmesiyle ekonominin merkezi haline gelen kentlerin potansiyel güçleri artmış, mülkiyet hakkını temel alan hak ve özgürlükler fikrinin doğuşu bu gelişmeler sonucunda ortaya çıkmıştır. 17. yüzyıl ve 18. yüzyıllarda oluşumunu tamamlayan sivil toplum bu temeller üzerinde gelişmeye devam etmiştir (Akpınar-Gönenç, 2001: 52-54).

Osmanlı İmparatorluğu'nda sivil topluma bakıldığında siyasi yapı dikkat çekmektedir. Bu siyasi yapı her ne kadar tek bir modele dayandırılarak ifade edilemese de en doğru nitelendirmenin "patrimonyal bürokrasi" olduğudur (Mardin, 2013: 207). Bu sistemde idari ve askeri mekanizma unsurları otorite sahibinin yakın arkadaşları, akrabaları ve yakın tebaası arasından seçilmektedir. Bu kişilerin seçilmesinde önemli unsur, otoriteye duyulan yüksek sadakat ve itaattir (Kaçer, 2017: 146). Osmanlı İmparatorluğu'na bakıldığında patrimonyal otorite padişaktır (Berkes, 2012: 30). Ancak Fatih Sultan Mehmet dönemi padişahın güç ve yetkileri açısından bir dönüm noktası haline gelmiştir (Cin ve Akyılmaz, 2000: 174). Bu dönemde vezir-i azamlık ve diğer önemli görevlere aile fertleri yerine yönetimi hükümdarın elinde olan devşirmeler atanmaya başlamıştır (Akpınar Gönenç, 2001: 56). Bu bağlamda bakıldığında Batı Avrupa'da devlet otoritesi karşısında nispeten bağımsız olan sivil toplum Osmanlı İmparatorluğu'nda merkez idaresine bağlı kalmıştır. Somut olarak

bakıldığında bu unsurlarla karşılaşmak mümkündür ancak merkez otoriteye karşı kendi kural ve normlarını geliştirememiş otoritenin birer sacayağı olarak kalmışlardır (Çaha, 1994: 88). Osmanlı İmparatorluğu'nda her ne kadar loncalar, Ahilik teşkilatları, vakıflar, tarikatlar sivil toplum kuruluşu fonksiyonları olarak görülse de bireylerin yönetime katılmaları mümkün olmadığından Batı toplumları ile karşılaştırma yapıldığında bu örgütlenmelerin yalnızca sosyal amaçlı oldukları görülmektedir (Abay, 2004: 280). Esnaf ve merkezi yönetim arasında köprü görevi gören loncalar üretim kalitesini yükseltme, nitelikli eleman yetiştirme, yetişen elemanlara ustalık sertifikasını verme, işçileri koruma, iş ve ticaret ahlakını geliştirme ve denetleme gibi görevlere sahip önemli sivil toplum potansiyeli taşıyan unsurlardan biriydi (Çaha, 1994: 91). Ancak loncaların istihdam ve üretimlerine devlet tarafından sınırlandırma getirilmesi ve loncalarda yapılan üretimin kalitesi ve fiyatların devlet tarafından kontrol edilmesi bu sivil örgütün hareket alanını kısıtlamıştır (Acun, 2005: 51). Osmanlı Devleti'nde loncalar ticaret alanında toplumun isteklerini devlete iletmesi bakımından bir sivil toplum örgütü olarak görülebilirken fiyat, ürün kaliteleri ve miktarlarının devlet tarafından belirleniyor olması tam aksi olarak sivil toplum tanımından uzaklaştırmaktadır (Aslan, 2010: 265). Sivil toplumu oluşturan diğer bir unsur olan vakıflar ise sosyal adalet, sosyal refah, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetleri sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel alan içinde sivil dayanışma faaliyetleri gerçekleştirmişlerdir (Acun, 2005: 51). Dini kurumlar olan camiler, mescitler ve tekkeler padişah ve yakınları tarafından desteklenerek devlet ile aralarındaki ilişki güçlendirilmiştir (Çaha, 1994: 92). Osmanlı şehir hayatına bakıldığında 19. yüzyıla kadar şehirlerin kurulmasında ve geliştirilmesinde devlet rol oynamaktayken şehirde yaşayan halka sunulacak olan sosyal hizmetlerin vakıflara bırakıldığı görülmektedir. Bu yüzyılda gerçekleşen yenilik hareketleri ile vakıfların sunmuş olduğu hizmetler devletin denetimine geçmiş ve sivil toplum alanı giderek küçülmüştür (Acun, 2005: 59).

Çaha (1994: 88-96)'a göre Osmanlı İmparatorluğu dönemine bakıldığında sivil toplum üç dönem üzerine gelişim göstermiştir. Bunlardan ilki 16. yüzyıl öncesi olan dönemdir. Nitekim bu dönemde sivil toplum oldukça parlak bir dönemden geçmiştir. Çünkü bu dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun hoşgörü, sosyal farklılaşma ve özgürlükler açısından en önemli dönemidir. Diğer dönem ise 16. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasında olan dönemdir. Bu dönemde devlet çıkarları toplum çıkarlarının önüne geçmiş sivil toplum

örgütleri olarak görülen medreseler, vakıflar, loncalar aşamalı olarak merkez idaresi altına girerek zamanla özerkliklerini yitirmişlerdir. Son dönem olan üçüncü dönem ise 19. yüzyıldan cumhuriyetin ilanına kadar olan modernleşme dönemidir. Bu dönemde sivil toplum bir yandan modern unsurlarla birlikte canlanırken diğer yandan merkeziyetçi yapının otoritesi altına girmiştir.

19. yüzyılda Osmanlı'da yapılan yeniliklerle birlikte birçok değişiklik yaşanmıştır. 3 Kasım 1839'da Tanzimatla başlayan ve doruk noktasına ulaşan yenileşme süreci diğer bir ifade ile "Batılılaşma" hareketinin kökenleri bu döneme dayanmaktadır. Tanzimatın ilanında yayınlanan ferman ile birçok haklar tanınmış ve bu haklardan Müslüman ve gayrimüslim halkın eşit olarak faydalanabileceği belirtilmiştir. Ferman her ne kadar kişi hak ve özgürlükleri bakımından eksik olsa da toplu şekilde bulunan ilk "Osmanlı Haklar Listesi" olarak da adlandırılabilir. Can güvenliği, ırz, namus, mülkiyetin korunması gibi temel hak ve özgürlüklerin olduğu bu listede dernek kurma, çalışma, toplanma gibi konular eksik kalmıştır. Diğer bir ifadeyle sivil toplumun oluşmasında temel olan özgürlük kategorisindeki unsurlar listede yer almamıştır (Akpınar-Gönenç, 2001: 75). Ancak yapılan diğer değişikliklere bakıldığında Batı'daki gelişmelere kapalı bir sistem devamının artık mümkün olmayacağı gerekçesi ile Avrupa'nın büyük şehirlerinde elçilikler açılmış, ilk defa eğitim almak üzere Avrupa'ya öğrenciler gönderilmiştir. Yaşanan bu gelişmelerle birlikte Osmanlı'da ulema haricinde sivil aydın kitlesi oluşmuştur (Çimen ve Güven, 2007: 10-15, akt. Akçeşme, 2013: 209).

19. yüzyıl ayrıca devletin ekonomik, siyasi, kültürel gelişme alanlarında öncü olması anlayışını da getirmiştir. Osmanlı'nın son dönemleri ve Cumhuriyetin ilk yılları olan bu dönemde sivil toplum kuruluşlarının örgütlenmesinde ve faaliyetleri sürecinde devlet elitleri görev almıştır ve modern kurumların Osmanlı Devleti'nde faaliyete geçmesinde devlet seçkinleri rol oynamışlardır (Çaha, 1994: 94-95). Bu nedenden dolayı devlet haricinde bağımsız bir sivil toplum anlayışı ortaya çıkaramamışlardır (Tuncel, 2005: 717, akt. Aslan, 2010: 266).

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise sivil toplum tek partili dönem, çok partili dönem ve 1980 sonrası dönem olarak üçe ayrılmıştır. Bu dönemde her ne kadar yeni bir rejim ve yeni bir devlet-toplum ilişkisi olmuş olsa da sivil toplum örgütlenmesi açısından bakıldığında Osmanlı'dan miras kalan siyasi ve toplumsal kültürün büyük oranda devam ettiği görülmektedir (Abay, 2004: 280). Cumhuriyetin ilanının ardından

gelen tek partili dönemin sivil toplum oluşumu Osmanlı Devleti döneminden çok daha farklı özelliklere sahipti. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nde hâkim olan devlet-toplum algısı yerini Batılı-modern devlet-toplum algısına bırakmıştır. Ancak tek partili dönem, savaş sonrası toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel kaynaklarının zayıflaması dolayısıyla sivil toplum alanını canlandıracak alt yapıdan yoksun kalmıştır. Yine bu dönemde bir taraftan Batılı-modern bir toplum oluşturulmaya çalışılırken diğer taraftan muhalefete yönelik gerçekleştirilen yoğun baskı ve yasaklar sivil toplum ortamının oluşmasına engel olmuştur (Akçeşme, 2013: 212). Çünkü tek partili dönemde (1923-1946) *tek tipleştirme, homojenleştirme* politikaları uygulanmıştır (Abay, 2004, akt. Aslan, 2010: 267). Bu nedenle farklı ideoloji, düşünce, parti, dernek gibi hepsi ortadan kaldırılıp üniter bir yapı ortaya çıkarılarak sivil toplum unsurları büyük zarar görmüştür. *Halka rağmen halk için* sloganı bu dönemi özetler niteliktedir (A.g.e.: 267).

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye toplumsal değişme sürecine girmiştir. Birçok ülkede demokrasi rejiminin kabul görmesiyle Birleşmiş Milletler Teşkilatı Sözleşmesi'nde savaş sonrası barışın sağlanması amacıyla çok partili hayata geçiş öngörülmüştür. Türkiye de 1945 yılı itibari ile bu döneme girmiştir. Çok partili hayata geçişin yanı sıra sanayileşme başlamış ve bunun sonucunda kırsaldan kente göç başlamıştır. Meydana gelen bu toplumsal değişimle tek parti dönemi baskılarından bunalan Türk halkı yaşadıkları demokrasi özlemi ve sivil toplum isteği ile yepyeni bir dönemi başlatmışlardır (Özkerem ve Arslanel, 2015: 24).

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle her geçen gün iktidar-muhalefet arasındaki ilişki gerginleşerek artmıştır. Cumhuriyet Halk Partisi'nin Demokrat Parti'nin demokratik rejimin gerekliliklerini ihmal ettiğini iddia etmesiyle bürokrat ve askerlerin desteğini almıştır. Ancak bu durum siyasal yaşantıda kutuplaşmaya neden olmuş ve neticede var olan bürokrasi ile sivil toplum örgütleri karşı karşıya gelmiştir (Doğan, 2014: 130, akt. A.g.e.: 31). Ancak diğer taraftan bakıldığında çok partili hayata geçişle toplumsal düzeyde görece özerk ortamlar oluşmaya başlayarak, farklı ideolojilere, fikirlere sahip farklı kesimler örgütlenerek sivil toplum filizlenmeye başlamıştır (Abay, 2004: 280). 1957 sonrasında başta üniversite ve basın olmak üzere sendika, siyasal partiler, dernekler kendileri üzerinde baskıcı tutum sergileyen Demokrat Parti iktidarına karşı mücadele etmişlerdir. 1950'de çıkarılan Basın Kanunu ve sansürün kaldırılmasıyla çok sayıda dergi ve gazete yayın hayatına başlamıştır.

1945-1960 yılları arasında meydana gelen bu gelişmeler sivil toplum örgütlerinin etkinliklerinin artmasına neden olmuştur. Ancak 1954'ten sonra ekonomik alanda yaşanan problemlerin siyasal krize dönüşmesi ile Demokrat Parti Hükümeti sivil toplum unsurları üzerinde etkinliğini ve kontrolünü arttırmış yasaklara ve kısıtlamalara sebep olmuştur. Çok partili hayata geçişte Cumhuriyet Halk Partisi'nin yanında Demokrat Parti iktidarına yönelik birçok toplumsal muhalefet de ortaya çıkmıştır. İktidara yönelik çıkarılan sivil nitelikteki eylemler ve yaşanan siyasal rejim bunalımına sivil toplumun da katılmasıyla ordu yönetime el koymuştur (Özkiraz ve Arslanel, 2015: 24-40).

1980'li yıllarda ise dünya genelinde insan hakları, kadın hakları, çevrecilik, sivil toplum, dini haklar gibi konular Türkiye'nin de ilgilendiği konular alanına girmiştir. 1970'li yıllarda Türk siyasal yaşamında aktif olan toplumun genelini ilgilendiren emek hareketleri, öğrenci eylemleri gibi hareketler yerini kadın, çevre gibi daha spesifik, yerel nitelikli örgütlenmelere bırakmıştır. 12 Eylül süreci ile kapatılan siyasi partiler, dernekler, sendikalar 1990'lı yıllardan itibaren sivil yaşamda daha aktif olmaya başlamışlardır. Bu nedenle 1980'li yıllardan itibaren ideolojik söylem ve hareketleri barındıran sivil toplum örgütlenmeleri yerine daha nitelikli ve spesifik konuları ele alan sivil toplum örgütlenmeleri görülmektedir (Akçeşme, 2013: 215). Bu konulara örnek olarak arka planda güçlü bir akım olan feminizmin bulunduğu kadın gruplarıdır. "Özel alan politiktir" önermesinden hareketle feminist akımdan beslenen bu kadın hareketleri aile içi şiddet, cinsel taciz, ailedeki eşitsiz iç bölümü, biyolojik kültürel cinsiyet gibi konuları gündeme getirerek siyasi partileri harekete geçirmişleridir. Ayrıca bu kadın grupları siyasal partilerdeki kadın komisyonları, kadın kütüphanesi gibi kadınlara özel alanların oluşturulması gibi taleplerde bulunmuş ve devleti buna zorlamışlardır. 1980 sonrası ortaya çıkan bir diğer sivil toplum alanı da insan haklarıdır. İnsan hak ihlallerine karşı kurulan ulusal ve uluslararası sivil toplum örgütleri, zaman zaman iş birliği yaparak devlet üzerinde baskı mekanizması oluşturmuşlardır (Duman, 2009: 374-375).

Hiç şüphesiz sivil toplum geçmişten günümüze kadar birçok değişim, dönüşüm ve kırılmalar yaşamıştır. Fakat 1990'lı yıllarda meydana gelen üç olay sivil toplum açısından büyük kırılmalar meydana getirmiştir. Bunlardan ilki 1996 Habitat Kongresi'dir. Bu kongre Türk kamuoyunda sivil toplum olgusunun öneminin algılanmasına imkân sağlamıştır. İkinci kırılma ise 1999'da İzmit ve Düzce'de

meydana gelen iki büyük depremdir. Deprem sonrası yaşananlar mevcut olan sivil toplum imajını ve devlet-sivil toplum ilişkisini tamamen değiştirmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının yardım faaliyetlerinde oldukça hızlı olması sivil toplumun imajını olumlu yönde etkilemiştir. Bunun sonucunda sivil toplumun ne denli gerekli olduğu anlayışı ortaya çıkmıştır. Son olarak Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylık statüsünün resmen onaylanması sivil toplumun değişim geçirmesine olanak sağlamıştır (Arabacı, 2008: 16-25, akt. Akçeşme, 2013: 216).

Özetle 1980 sonrası dönemde Türkiye'de sivil toplum kuruluşlarının tek tip bir toplum oluşması yerine farklılıklara dayalı çoğulcu bir toplumun oluşmasında rol oynadıkları açıktır. İkinci olarak sivil toplum kuruluşlarının devlet üzerindeki etkisi değişmiş, devlet sorgulanamaz anlayışı yerini hesap sorma anlayışına bırakmıştır. Son olarak sivil toplum kuruluşları farklı kimlikteki, farklı görüşlerdeki ve farklı inanç ve düşüncelerdeki bireyleri barındıran toplumsal ve siyasal bir alanı talep ederek demokratik yapılanmayı beslemişlerdir (Duman, 2009: 375).

2.1.3. Sivil Toplumun Rolü ve İşlevleri

Bir ülkede sivil toplumun varlığından bahsedebilmek için ilk olarak toplumsal gelenek ve dayanışmanın eğitim ve demokrasiyle bütünleşik bir yapıda olup olmadığına bakılmalıdır. Çünkü sivil toplum, insanlar arasında güven duygusunun, paylaşımın ve iletişimin güçlenmesiyle gelişmektedir. Sivil toplum güçlendikçe toplumun tüm kesimleri söz sahibi olabilme olanağını bulabilmektedir (Betil, 2010: 21). Toplumsal yaşamda devletten ayrı özerk bir yapının oluşturulması ve sivil toplum düşüncesinin var olabilmesi için ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda belli koşulların da oluşması gerekmektedir. Bu sebeple hukuk devletinin varlığının yanında devletin bu alanlarda da minimum düzeyde desteğini ortaya koyması elzemdir. Adalet, savunma ve güvenlik faaliyetleri devletin kontrolü altında olurken diğer faaliyet alanları ise sivil toplumun tekelinde olmalıdır (Yıldırım, 2003: 229). Diğer bir deyişle toplumsal yaşamda farklılıklardan söz edilebiliyorsa, bu farklılıklara rağmen farklı fikirdeki insanlar bir araya gelerek aynı sorundan endişe edip örgütlenebiliyorlarsa ve bu örgütlenmeler bir denetim mekanizmasına dönüşebiliyorsa gerçek bir sivil toplum düşüncesinden bahsedilebilir (Altun ve Akalın, 2021: 219). Bu bağlamda sivil toplumun güçlenmesi demokrasi kültürünün ve farklılıklara yönelik saygının gelişimi anlamına gelmektedir. Bu durumda bireylerin haklarına ve adalet mekanizmalarına ulaşmaları da kolaylaşmakta, kendi haklarının farkına vararak haklarının korunmasında sorumluluk

olarak sivil alanda güçlenmeleri sağlanmaktadır (Betil, 2010: 22). Hiç şüphesiz bireylerin bunları gerçekleştirebilmek için örgütlü bir toplumun içinde bulunmaları gerekmektedir. Çünkü kişiler, bireysel olarak düşüncelerini siyasi otoritelerin uygulama ve kararlarına karşı bir duruş sergileyememektedir. Bu duruşun sergilenebilmesi de ancak bir araya gelerek örgütlenmeleri ile olmaktadır. Bireyler örgütlenerek seslerini duyurabilmekte ve hatta siyasi otoritelerin kararlarını etkileyebilmektedirler (Keser ve Hışım, 2016: 208). Bu bağlamda sivil toplumun birçok işlevi bulunduğu açıktır. Bunlardan ilki yoksulluğun azaltılması, dezavantajlı grupların güçlendirilmesi gibi toplumun tümünü ilgilendiren noktalarda hükümet ile görüşmeler yaparak siyasi diyalog oluşturmaktır. Sivil toplum, hükümetlerle yaptıkları bu görüşmelerde yalnızca bu politikaların oluşturulmasında değil aynı zamanda oluşturulan politikaların uygulanması noktasında da yardımcı olmaktadır. Diğer bir işlevi ise devlet vatandaşlarının özel alanlarının korunmasında görev alırken sivil toplum bu görevi devlete hatırlatmakla veya gerektiğinde bunu yapmaya mecbur bırakmakla mükelleftir. Diğer bir deyişle sivil toplum, toplumu doğabilecek olumsuzluklara karşı korumaktadır. Aynı zamanda sivil toplum siyasi otorite ve sosyal ağlar arasında bir denge sağlamaktadır. Yani devlet ve vatandaşlar arasında arabulucu rolünü üstlenmektedir. Diğer bir işlevi ise toplumdaki bireylere vatandaş olma ve kamusal yaşama katılma kapasitelerini geliştirmeleri noktasında öğretici çalışmalar yapmaktır. Bireylerin özgürlüklerine yönelik olası bir saldırıda diğer vatandaşlar ile aralarında dayanışma yaratabilmektedir. Bunlara ek olarak sosyal uyumu güçlendirmeye yardımcı olmakta var olan toplumsal bölünmeler arasında köprü görevini üstlenmektedir. Son olarak sivil toplum insan hak ihlallerini gözlemleyerek hem ulusal hem de uluslararası düzeydeki kuruluşlara bilgi sağlar (Baaker, 2022: 32-33).

2.1.4. Sivil Toplumun Özellikleri

Günümüzde devletten bağımsız devlete karşı oluşturulan faaliyetler alanı olarak ifade edilen sivil toplumun temel özelliklerini, devlet ve toplum için gerekli şartlar olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmesi gerekmektedir. İdeal manada sivil toplumun oluşması ve gelişmesi için devletlerin hukuka bağlı olup özgürlükçü yapıda olması gerekmektedir. İdeal manada sivil toplumun oluşması için ise toplumun taşıması gereken beş ön şart bulunmaktadır. Bunlardan ilki *toplumsal farklılaşma*dır. Sivil toplumun varlığı için etnik, kültürel, dinsel, ekonomik ve siyasi anlamdaki farklılıklar

gerekli hususlardır (Gümüş, 2014: 534-536). Sosyoloji bilimindeki bir kurala göre farklılaşma ne kadar fazla olursa karşılıklı bağımlılık ve dayanışma da o kadar fazla olmaktadır (Ertugay, 2005: 70). Bir diğer ifadeyle sivil toplum içindeki örgütlerin çeşitliliğinin fazla olması merkezi güç tarafından yutulma olasılığını o derece azaltmaktadır (Aslan, 2010: 365). İkinci ise *sosyal örgütlenmedir*. Bu kavram bir araya gelerek örgütlenen yapıların farklı alanlarda politikalar üretebilmesi ve bir tek kesime değil tüm kesimlere yönelik kapsamının genişletilmiş olması anlamına gelmektedir (Gümüş, 2014: 534-536). Üçüncü ise *örgütlenmelerin gönüllü olması* gerekmektedir. Gönüllülük; bireylerin farklı alanlarda kendi istek ve arzuları ile zorlama olmadan kendi rızaları dahilinde bir araya gelerek yine kendi istek, arzu ve rızaları dahilinde ayrılmaları anlamına gelmektedir. Bireylerin gönüllü olmadan baskı, zorlama ile bir araya gelmeleri sivil toplumu değil, yarı resmi toplumu oluşturmaktadır (Çukurçayır, 2006: 12). Genel olarak sivil toplum vatandaşların kamusal alana gönüllü olarak katılmasıyla meydana gelmektedir. Gönüllü katılımın olduğu örgütlenmelere örnek olarak dernekler, vakıflar, dini cemaatler verilebilir. Ancak katılımın zorunlu tutulduğu baro ve tabip odası gibi meslek kuruluşları sivil toplum örgütlerinden sayılmamaktadır. Bu açıdan bakıldığında sivil toplum için bir araya gelerek bir örgüt oluşturmak yeterli değildir. Gönüllülük esasına dayanması gereklidir. Dördüncü ise sivil toplum örgütlerinin *baskı mekanizmaları* oluşturmalarıdır. Bu baskı mekanizmaları çeşitli siyasi faaliyetler aracılığı ile gerçekleşebilir. Bunlara örnek olarak protestolar, mitingler, gösteriler verilebilir. Ancak bu tarz mekanizmaların istenilen hedefe ulaşması için şiddetten uzak siyasetle meşru bir zeminde uğraşması gerekmektedir. Beşinci ve son koşul ise sivil toplum örgütlerinin siyasetle meşru zeminde uğraşmalarının sağlanması için *otonomileşerek kendi politikalarını kendilerinin belirlemesi* gerekmektedir. Hiç şüphesiz otonom sağlayamamış, devlete göbek bağıyla bağlı örgütlerin devlet alanını etkilemesini beklemek oldukça güçtür (Gümüş, 2014: 534-536). Diğer bir deyiş ile sivil toplum kuruluşları başka bir birey, kurum veya oluşumun desteğine bağlı kalmadan kendi kendini destekleyen bağımsız bir yapıya sahiptir (Ertugay, 2005: 72). Ayrıca sivil toplum şu işlevlere de sahiptir (Tosun, 2001: 179-180, akt. Yıldırım, 2003: 228):

- Merkezi otoriteyi kontrol eder.
- Katılım düzeyini yükseltir.

- Demokrasiye yönelik tutumları geliştirir.
- Toplum içerisindeki ayrılıkları, kutuplaşmaları yumuşatır.
- Siyasal partilerin demokratikleşmesini sağlar.
- Yeni düşüncelerin geliştirilip yaygınlaşmasını sağlar.
- Yeni siyasal liderlerin yetiştirilmesi ve geliştirilmesi açısından önemli rol oynar.

Sonuç olarak sivil toplum için şunları söylemekte yarar vardır: Vatandaşlık, kamusalılık, demokrasi, bağımsızlık, insan hakları gibi ögeler sivil toplumun temelini oluşturmaktadır. Ayrıca sivil toplum dünya içinde farklı görüşlerin olduğu bir arada barış içinde yaşanan hoşgörü alanı olarak nitelendirilebilir (Aslan, 2010: 365). Ayrıca sivil toplum için bireylerin gönüllü olarak oluşturdukları katılıma açık olan vakıf, dernek gibi birliklerdir. Farklı fikir, inanç ve ideolojilere sahip bireyler bu gönüllü birlikleri oluşturmaktadırlar. Bir diğer deyişle sivil toplum kuruluşlarında tek bir renk hâkim olmamakla beraber çoğulculuk anlayışı bulunmaktadır. Devlet karşısında özerk olan kuruluşlar kendilerini kendi denetim yapılarıyla denetlemektedirler. Ancak sivil toplum örgütleri için vurgulanması gereken önemli bir nokta daha bulunmaktadır. Bu nokta ise yalnızca örgütlenmeden ibaret olmayan sivil toplum içerisinde sabır, hoşgörü, yurttaşlık bilinci, sivil katılım gibi özellikleri de barındırmaktadır (Ertugay, 2005: 75).

2.1.5. Sivil Toplum Kuruluşu Kavramı

İnsanlar geçmişten bugüne kadar ihtiyaçlarını giderebilmek için bir arada iş birliği, dayanışma içinde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Amaçları doğrultusunda bir araya gelme ve görevleri paylaşma zorunluluğu hissederek büyüklü küçüklü çeşitli örgütler kurarak günümüze ulaşmışlardır (Kahramanoğlu, 1996: 1, akt. Demirel, Alptekin ve Alluşoğlu, 2002: 127). Hiç şüphesiz bu örgütler toplum tarafından oluşturulduğu için toplumun sosyo-ekonomik özelliklerini, tarihsel süreci, kültürel değerleri de içinde barındırmaktadır. Vatandaşlar, organize bir amaç çerçevesinde kurulan toplum hizmetlerini yerine getirmede en büyük örgüt olan devletten bu hizmetleri yerine getirmesini bir hak olarak görmektedir. Ancak devletin kaynakları ne kadar zengin olursa olsun ortaya çıkan her toplumsal sorunu tek başında çözmesi beklenemez. Bu sebeple devletin var olan kaynaklarının yanında toplumdaki bireylerin etkin, bilinçli ve örgütlü katılımı da önem arz etmektedir (Nazlıoğlu, 1994: 21, akt. A.g.e.: 127).

Sivil toplum kavramı 20. yüzyılın son çeyreğinde meydana gelen siyasi ve sosyal gelişmelerle yeniden canlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Avrupa'da ortaya çıkan sorunlar ekonomik ve sosyal yaşamda köklü değişimlere sebep olmuştur. Yaşanan gelişmeler sonucunda yapılan toplum refahına yönelik çalışmaların bir kısmı başarıya ulaşmış bir kısmı ise başarısız olmuştur. Devletin başarısız olduğu alanlarda yeni gönüllü kuruluşların eksiklikleri gidereceği fikri ortaya çıkmıştır. Önceleri yoksulların refahını arttırmaya yönelik oluşturulan kuruluşlar Batı'da sosyal dayanışmanın gelişiminde rol oynamışlardır. Giderek yaygınlaşan bu kuruluşlar ile önemleri de artmaya başlamıştır (Velioğlu, 2009: 33).

Carothers (1999: 19)'a göre sivil toplumu sivil toplum kuruluşları ile eşitlemek doğru değildir. Doğru anlaşıldığında sivil toplum, devletin (siyasi partiler dahil) ve piyasanın dışında var olan tüm kuruluş ve dernekleri kapsayan daha geniş bir kavramdır. Bu siyaset bilimcilerin geleneksel olarak çıkar grupları olarak adlandırdıkları çok çeşitli örgütleri içermektedir. Örnek olarak yalnızca sivil toplum kuruluşları değil aynı zamanda işçi sendikaları, meslek birlikleri, ticaret odaları, dini örgütler, öğrenci grupları, belirli amaçları olan birçok derneği de bünyesinde barındırmaktadır. Ancak sivil toplum alanında faaliyet gösteren her örgütlenme sivil toplum kuruluşu olarak görülse de kâr amacı gütmeyen, toplumsal yarar adına çalışan, kamuoyunu yönlendirme ve aydınlatma adına gönüllülük esasına dayanan çalışmalar yapan kuruluşlar sivil toplum kuruluşu olarak kabul görmektedir (Özer, 2008: 91). Diğer bir tanımlamaya göre ise toplumun sosyo-ekonomik kalkınmasına doğrudan veya dolaylı olarak katkı sağlamayı amaçlayan gönüllülük esasına dayalı, özerk, kişisel çıkarlara yönelik çalışmayan, iktisadi amaç gütmeyen yapılardır (Yıldırım, 2004: 52, akt. Sezik, 2019: 120). Avrupa'da sivil alanda faaliyet gösteren bu yapılar sosyal ortaklıklar (sendikalar, işveren örgütleri), sosyal ve ekonomik aktörleri temsil eden örgütlerle sivil toplum kuruluşlarını kapsamaktadır. Ancak dilimizde sivil alanda etkinlik gösteren yapılar için "sivil toplum kuruluşları", "hükümet dışı örgütlenmeler", "üçüncü sektör kuruluşları" gibi ifadeler kullanılmaktadır (Ertugay, 2005: 76). Sivil yönetimi uygulayan bu oluşum ya da örgütlere kısaca "STK" adı verilmektedir. Türkçe'de STK olarak adlandırılan kavram İngilizce'de "Non Governmental Organizations (NGOs)" olarak ifade edilmektedir. Bu kavram hükümet harici doğal ve yasal kişiler aracılığı ile oluşturulan hükümet dışı örgütler anlamını taşımaktadır (Talas, 2011: 391). Bir başka tanımlamaya göre sivil toplum kuruluşları devlet dışında kalan alandır (Altun

ve Akalın, 2021: 220). Velioğlu (2009: 34)' a göre ise geniş perspektiften bakıldığında sivil toplum kuruluşları *"merkezi otorite ile hiçbir bağı olmayan belirledikleri alanlarda çalışmalar yapan her türlü örgütlenmeyi"* ifade etmektedir. Dar anlamda bakıldığında ise *"gönüllülük, bağımsızlık, iktisadi amaç gtmemek, kendilerine çıkar sağlamamak gibi esaslara dayanarak sosyal ve ekonomik kalkınma sağlama hedefiyle çalışmalar yapan kuruluşlardır."* AB anlayışında sivil toplum kuruluşlarının rolü ise sadece sosyal ve ekonomik kalkınmaya katkı sağlamak değil aynı zamanda katılımcılar arasında demokrasinin oluşturulması ve devam etmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Demir ve Sever, 2008: 253, akt. Genç ve Erdoğan, 2013: 174).

Yukarıda da ifade edildiği gibi sivil toplum kuruluşlarının devletten ayrı oldukları, iktisadi amaç gütmeyen, üyelerine ekonomik bir kazanç sağlama amacı olmayan örgütlenmeler oldukları üzerinde görüş birliği bulunmaktadır. Hiç şüphesiz sivil toplum kuruluşları devlet iktidarını ele geçirip devletin ortadan kalkmasını değil, devletin varlığını kabul edip aynı zamanda devlet ile mesafeli olmayı veya eleştirel olmayı amaçlamaktadır (Duman, 2009: 365). Ancak bir sivil toplum kuruluşunun yürütmekte oldukları faaliyetlerden çıktı alabilmesi için sık sık devletin ilgi ve desteğine de ihtiyaının olduğu da unutulmamalıdır. Kısaca belirtmek gerekirse devlet ile sivil toplum kuruluşlarının arasındaki işin özü karşılıklı saygıdır (Ertugay, 2005: 78).

Nasıl ki sivil toplum devlet karşısında anlam kazanıyorsa, sivil toplum kuruluşları da devlet karşısında anlam kazanmakta ve konumları ön plana çıkmaktadır. Bu konumları üç şekilde sınıflandırabiliriz. Bunlardan ilki devlet ile hareket eden, ikincisi devlet ile savaşan devletin karşısında olan ve devleti yok sayan oluşumlardır. nc ve son olarak devlet karşısında bağımsızlığını sağlamış ancak devlet ile yer yer temas halinde olan oluşumlardır. Sağlıklı bir sivil toplum için üçüncü konumda yer alan örgütlenmelere ihtiyaç vardır (Sarıbay,1995: 140-141, akt. Abay, 2004: 278).

Sivil toplum kuruluşlarını toplum içinde bulunan diğer halk kuruluşlarından ayıran birçok fark bulunmaktadır. Topluluk temelli kuruluşlar olarak adlandırılan halk kuruluşları geçici olarak örgütlenen, üyelerinin çıkarlarını gözetten, üyelerine hesap veren, kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere oluşturdukları kuruluşlardır. Hemşire dernekleri, sendikalar, kadın grupları bu kuruluşlara örnek olarak verilebilir. Sivil toplum kuruluşları ise özel hedeflerden çok kamusal hedefler ile ilgilenmekte, kendi üyelerinin çıkarlarını temsil etmemektedir. Bunlarla birlikte genellikle

profesyonellerden oluşan, kâr amacı gütmeyen, hesap verme gibi demokratik süreç içermeyen oluşumlardır. Bu oluşumlar halk kuruluşlarına göre farklı alanlarda çalışmaktadırlar. Bazı kuruluşlar doğal afetler ve savaşlar sonucunda olumsuz koşullara maruz kalan bireylere belirli hizmetler sunarken bazı kuruluşlar ise insan hakları, kadın hakları, çevre ve iklim sorunları gibi konulara odaklanmaktadır (Duman, 2009: 366). Ertugay (2005: 80)'e göre ise sivil toplum kuruluşları kendi amaçlarına hizmet etmemeleri, devletten özerk bir yapıya sahip olmaları, iktisadi çıkar gözetmemeleri, merkezi otorite ve toplum arasında arabulucu olmaları ve toplumun bütününe ya da belli bir grubu ilgilendiren konularda harekete geçmeleri ve toplumun sesi olmaları bakımından diğer topluluk temelli kuruluşlardan kesin bir şekilde ayrılmaktadır.

Sivil toplum kuruluşları gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde önemli rollere sahiptir. Hükümetler üzerinde baskı uygulayarak ve politika uygulayıcılara teknik uzmanlık sağlayarak politikaları şekillendirmektedirler. Aynı zamanda vatandaş katılımını ve yurttaşlık eğitimini teşvik etmektedirler (Carothers, 1999: 20). Sivil toplum kuruluşları karşılıklı iletişim sürecinde bünyesindeki bireylerin gönüllülük, tartışma ortamı oluşturma, hoşgörü gibi demokratik öğeleri kazanmasına da yardımcı olmaktadır. Şüphesiz bu durum demokrasinin gelişimi açısından oldukça önemlidir (Dursunoğlu, 2012: 48). Sivil toplum kuruluşlarının üstlendiği bir diğer ve en önemli rol insanların temel hak ve hürriyetlerini korumak, kullanabilmeleri için uygun ortamı oluşturmak ve bu hakları geliştirebilmek için mücadele etmektir. Hiç şüphesiz demokratik ilkeleri yaşatan, siyasal yaşamın vazgeçilmez unsuru olan sivil toplum kuruluşlarının daha birçok rolleri bulunmaktadır. Bunlardan bazıları siyasal ve toplumsal yaşamda karar alma süreçlerine aktif katılım, hükümetlerin siyasi olarak açıkça ifade edemedikleri bir konuyu dile getirmek, bireylerin bilgi ve becerilerini geliştirip kullanabilecekleri ortamın sağlanması, bireylerin psiko-sosyal gereksinimlerinin karşılanması (sosyal statü, ait olma, sosyal ilişki, stres, sosyal yalnızlık gibi) ve bireylerin boş zamanlarını daha verimli geçirebilecekleri alanların oluşturulmasıdır (Demirel, Alptekin ve Alluşoğlu, 2002: 136).

Genel olarak sivil toplum kuruluşları toplumsal bilinç duygusunu güçlendirerek kendi güçlerini de arttırmaktadır. Sahip oldukları bu güç vasıtası ile ilgilendikleri alanlarla ilgili toplumsal sorunlarda ilgili kurum ve kuruluşları, bireyleri harekete geçirmesi bu kuruluşları cazip hale getirmektedir (Veliöğlu, 2009: 36).

2.1.6. Sivil Toplum Kuruluşlarının Amaçları ve İşlevleri

Sivil toplum kuruluşlarının çok çeşitli amaçları bulunmaktadır. Bu çeşitli amaçlar sivil toplum kuruluşlarının farklı şekillerde tanımlanmasına da neden olmaktadır. Ancak sivil toplum örgütlerinin temel amaçları şunlardır:

- Hayırseverliğe dayalı bir yardımlaşma
- Yönetişim ve kuruluş üyelerine karşı sorumluluk
- Gönüllü bireylerin yanı sıra ücretli personellerin kullanılması ve çoğunlukla gönüllü katılımlarını içeren bir gelir yapısı
- Kar dağıtım yasağı ile öz kaynaklara sınırlı erişim
- Yönetişim, politik katılım, raporlama gereklilikleri gibi konularla ilgili yasal kurallardır (Yeşildal, 2020: 35).

Amaçlarına yönelik sivil toplum kuruluşlarına bakıldığında ise şu şekilde sıralanabilir (Gönel, 1998: 29, akt. Yüksel, 2015: 14).

- *“Kültür Kuruluşları:* Uluslararası kültür ve dostluk kuruluşları,
- *Sanat Kuruluşları:* Dil – edebiyat, müzik, resim, sinema ve fotoğraf, tiyatro, opera ve bale kuruluşları,
- *Din Kuruluşları:* Mezhep ve tarikatlarla ilgili kuruluşlar,
- *Siyasal Kuruluşlar:* Barış, insan hakları ve politik düşünce kuruluşları,
- *Sağlık Kuruluşları:* Tıp kuruluşları,
- *Sosyal Hizmet Kuruluşları:* Hayır kuruluşları, tüketiciyi koruma kuruluşları,
- *Çevre Kuruluşları:* Tarihi ve doğal çevreyi koruma, hayvan hakları kuruluşları,
- *Eğitim Kuruluşları:* Halk eğitimi, üniversite geliştirme–güçlendirme kuruluşları,
- *Dayanışma Kuruluşları:* Çeşitli meslek gruplarının, toplulukların dayanışma amacıyla kurdukları kuruluşlar,
- *İletişim Kuruluşları:* Basın, reklamcılık vb. kuruluşlar.”

Yukarıda da ifade edildiği gibi amaçları bakımından birçok sivil toplum kuruluşu bulunmaktadır. Bireyler de bu farklı amaçlar doğrultusunda tercih ettikleri kuruluşlara üye olmaktadır. Ancak iki temel amaç hak elde etmeye yönelik kuruluşlar ve toplum hizmetine yönelik kuruluşlar olarak ikiye ayrılarak incelenebilir. Hak elde etmeye yönelik kuruluşlar ele alındığında bu kuruluşların devlet karşısında bireyin hak ve özgürlüklerini korumayı hedefleyen örgütler olduğu görülmektedir. Bu örgütlere

örnek olarak sivil toplum kuruluşları, meslek kuruluşları, dernekler, sendikalar, meslek odaları verilebilir. Toplum hizmetlerine yönelik kuruluşlar ise birey devlet arasında herhangi bir hak bölüşümünün olmadığı, hiçbir kar amacı menfaat gözetmeksizin, kendi alanlarında topluma hizmet etmek amacıyla oluşturulmuş örgütlerdir. Bu örgütlere örnek olarak çevre örgütleri, kalkınma ve güzelleştirme dernekleri, hayır kuruluşları verilebilir (Yılmaz, 2004, akt. Özkan, Polat ve Şener, 2015: 61).

Başka bir ifadeyle belirtmek gerekirse sivil toplum kuruluşlarının amaçları toplum içinde sorun olarak tespit ettikleri problemlere dair kamuoyunu harekete geçirmek ve o problemi çözüme kavuşturmadır. Ancak bazı sivil toplum kuruluşları vardır ki toplumsal harekete dönüşmemekte hem maddi hem de gönüllülere ulaşmakta problem yaşamaktadırlar. Bu tarz kurumlar birkaç şahıs ya da birkaç kurumun destekleriyle hayatta kalabilmekte ve zamanla bağımlı hale gelmektedirler. Dolayısıyla bu tarz sivil toplum kuruluşlarında çalışan yöneticiler kendi alanlarını korumaya çalışır kurumun bürokratik yapıya dönüşmesine sebep olurlar. Böylece sivil toplum kuruluşları amaçlarından saparak kendini tekrar eden bir yapıya bürünür (Kurt ve Taş, 2015: 202). Bu şekilde bir tekdüzeliğe sahip sivil toplum kuruluşları ancak toplum ile bütünleşerek ve kendilerini geliştirerek sorunları giderebilir, uluslararası bir güce sahip olabilir.

Sivil toplum kuruluşlarının işlevlerine değinilecek olunursa bireysel, toplumsal, kültürel, ekonomik ve siyasal açıdan birçok işlevi bulunmaktadır. Bu işlevler sivil toplum ve demokrasi açısından oldukça önem arz etmektedir.

- *Bireysel İşlevler:* Sivil toplum kuruluşları faaliyetlerine gönüllülük esasıyla katılan her birey bu kuruluşlardan bireysel olarak birçok kazanım elde edebilirler. Nitekim bir amaç dolayısıyla bir araya gelen ve belirli görevleri paylaşarak bu amaca ulaşmayı hedefleyen bireyler sorumluluk duygularını pekiştirmekte yaratıcılık bilinçlerini arttırmaktadırlar. Aynı zamanda takdir edilme, statü kazanma, değer görme, güven ve benlik gibi gereksinimlerini sivil toplum kuruluşları bünyesinde giderebilmektedirler. Bireylerin tek başına elde etmekte zorlandıkları isteklerini içinde buldukları gönüllü grup içinde ulaşma şansını bulabilmektedir. Aynı zamanda bireyler sivil toplum kuruluşlarının sağladığı enerjik ve yaratıcı ortamlarda toplumsal sorunlara yönelik motivasyonlarını arttırabilir, farklı bir bakış açısı elde edebilirler (Dursunoğlu, 2012: 50). Bireyler kendi içinde oluşturdukları katılımcı ve çoğulcu bir

kültürle beslenerek yönetim deneyimi elde edebilir, gelişim fırsatı yakalayabilirler (Güneş, 2004: 2, akt. Talas, 2011: 392).

- *Sosyo-ekonomik İşlevler:* Toplumsal yaşamın her kesitiyle ilgilenmek günümüz modern devlet yapısında zaman ve uzmanlık eksikliğinden pek de kolay olmamaktadır. Sivil toplum kuruluşları ise bu alanlar dışında kalan yerleri aydınlatma ve bilgilendirme görevini yerine getirmektedirler (Dursunoğlu, 2012: 50). Bu bağlamda sivil toplum kuruluşları bireylerin ifade ve söz haklarını kullanmaları, temel hak ve özgürlüklerini kazanmaları için uygun ortamın oluşturulmasını sağlamaktadırlar. Aynı zamanda kamuoyu oluşturmak suretiyle bireylerin talep ve sorunların dile getirilmesine de yardımcı olmaktadır (Çiçek, 2008: 40; Çaha, 2001: 45; Eyim, 2005: 476, akt. Genç ve Erdoğan, 2013: 176). Sivil toplum kuruluşları toplumsal kriz durumlarında sosyal destek, toplu uyuşmazlık durumlarında da arabuluculuk işlevi görmektedir. Krizlerin etkilerini hafifletmek, acil hizmet sağlamanın yanında uzlaşmazlıkların şiddete başvurulmadan çözülmesini sağlamaktadırlar (Ergil, 2001: 50, akt. Özer, 2008: 94). Toplumda meydana gelen değişimlere göre sivil toplum kuruluşları var olan kaynakları harekete geçirir geniş kitlelere ulaşarak toplumları bilinçlendirme işlevi de görmektedirler (Marshall, 1999: 388, akt. Altun ve Akalın, 2021: 220). Devlet tüzel kişiliğinin gerçekleştirdiği faaliyetler ile pazar ekonomisinin dayatmış olduğu mekanizmalara karşı koruyucu tampon işlevi de bulunmaktadır (Arslan, 2001: 126-127, akt. Emimi, 2013: 45). Aynı zamanda sivil toplum kuruluşları demokrasinin gelişmesine de katkıda bulunur (Göklen ve Tufan, 2020: 20). Eğitim, sağlık ve sosyal hizmet faaliyetlerinin yerine getirilmesinde aktif rol üstlenerek halkın yaşam koşullarını iyileştirme işlevini de yerine getirmektedirler (Dursunoğlu, 2012: 51).

- *Kültürel İşlevler:* Sivil toplum kuruluşlarında bir araya gelerek orta bir amaç üzerinde çalışan bireylerin “biz” ve “aidiyet” duyguları gelişmektedir. Bu kültürel dokuların yanı sıra sivil toplum kuruluşları bazı etik değerlerin savunucusu ve koruyucusu rolünü de üstlenmiştir (A.g.e.: 51). Aidiyet duygusunun kazanılması ile birlikte üyeler belirli bir grup kültürünü de aktararak ortak hareket etmekte ve demokrasi kültürünün yerleşmesine ve yayılmasına da katkı sağlamaktadırlar. Sivil toplum kuruluşları sahip olduğu çoğulculuk anlayışı ile farklı kültürden birçok insanı bir araya toplayarak kültürel birikimlerinin günümüz dünyasına nasıl uyum sağlayabileceği, doğabilecek olası kültürel çatışmaların nasıl çözümlenebileceği

konularında ortak bir zeminde uzlaşmalarını sağlamakta ve farklı kültürlerin toplumun geneline ayak uydurmalarına destek olmaktadır (Velioğlu, 2009: 50).

- *Siyasal İşlevler:* Yerel ihtiyaçları karşılama amacıyla çeşitli alanlarda etkinlik gösteren sivil toplum kuruluşları birey ve devlet arasında bağ kurarak bireyin devlet karşısında ezilmesinin önüne geçmeye çalışmaktadır. Bu durum devletin baskısına karşı bir güvence oluşturmaktadır. Aynı zamanda sivil toplum kuruluşları siyasi uygulamaları takip ederek toplum yararına uygun olmayan uygulamalar konusunda kamuoyu oluşturarak baskı unsuru haline gelmektedir. Bu sayede sivil toplum kuruluşları aracılığı ile toplum, devleti daha aktif bir şekilde denetleme şansına sahip olabilmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının uluslararası kuruluşlar nezdinde de önemi büyüktür. Birçok sivil toplum kuruluşu uluslararası kuruluşlarda danışman görevi görmektedir. Uluslararası resmi diplomasinin sorun yaşadığı birçok alanda bu kuruluşlar destek olmaktadır. Özellikle çevre ve insan hakları alanında faaliyet gösteren örgütler uzmanlaşarak hükümet ve toplumu bildirmekte ve yeni çözüm arayışına girmektedirler (A.g.e.: 47-49). Sivil toplum kuruluşlarının siyasi işlevleri arasında siyasi partileri etkilemek de bulunmaktadır. Nitekim siyasi partiler seçim dönemlerinde sivil toplum kuruluşlarının desteğini almak için mücadele etmektedirler. Bu durumda sivil toplum kuruluşları kendi yararlarına çalışacak olan adayı gizli bir şekilde desteklemektedirler. Sivil toplum kuruluşları siyasi işlevleri yerine getirirken toplantı düzenleme, imza toplama, bildiri yayınlama, doğrudan görüşme yapma, rapor sunma miting ve gösteri düzenleme gibi yollara başvurmaktadır (Dursunoğlu, 2012: 51-53). Bireylerin temel hak ve hürriyetlerini siyasi otorite karşısında korumak, kamu ve özel sektör iş birliği içinde toplum sorunlarına dikkat çekerek çözüm üretilmesini sağlamak ve toplumsal duyarlılık, toplumsal faydayı en üst düzeye çıkarma işlevini de yerine getirmektedir (Çiçek, 2008: 40; Çaha, 2001: 45; Eyim, 2005: 476, akt. Genç ve Erdoğan, 2013: 176). Son olarak sivil toplum kuruluşları pilot projeler üretmek, projelere kaynak bulmak, projeleri hayata geçirebilmek, istihdam ve sosyal refah konularında hükümet politikalarına alternatif ya da paralel çözümler bulabilmek de siyasi işlevlerinin arasında yer almaktadır (Güneş, 2004: 2, akt. Talas, 2011: 392).

Sivil toplum kuruluşlarının işlevlerini yerine getirirken kamuoyu baskısı ve toplumsal bilinç oluşturma, etkin sosyal hizmet sunumu, yeniliklere uyum sağlayabilme, organizasyonel etkinlik, kamu ve özel sektör hizmetlerinin iyileştirilmesine katkıda bulunma gibi konularda güçlü tarafları olduğu gibi fon bulma, uluslararası iş birlikleri

alanında yetersiz kalma, sınırlı kurumsal kapasite, programlarının kapsamlı olmaması konularında ise yetersiz kaldıkları görülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının güçlü ve zayıf yönlerinin ortaya çıkmasında ülke rejimi, siyasi durumu, gelişmişlik düzeyi, kültürel altyapı gibi özellikler etkili olmaktadır (Demir ve Sever, 2008: 353-356, akt. Genç ve Erdoğan, 2013: 176).

2.1.7. Sivil Toplum Kuruluşlarının Etkileri

Sivil toplum kuruluşlarının 20. yüzyılın ikinci yarısından sonra dünya genelinde etkisi hızla artmıştır. Bu kuruluşların bu denli hızlı bir etkiye sahip olmasının altında birçok neden bulunmaktadır. Bunlardan ilki devlet ulusal güvenliği önceliklerinin arasında ilk sıraya alıp birçok işlevi yerine getirmesi gerekirken sivil toplum kuruluşları tek bir konuya veya bir dizi soruna odaklanmaktadır. Örneğin, Uluslararası Af Örgütü yalnızca İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi ve ilgili uluslararası hukuki araçların desteklenmesine odaklanmaktadır. İkinci neden ise sivil toplum kuruluşları ilke temelli konuları ele alırken devletlerin öncelikleri sıklıkla dış politika çıkarlarına yönelik konular olmuştur. Üçüncü ve son neden, sivil toplum kuruluşları devletlerin aksine ilgilendikleri konulara oldukça bağlı kalmakta devlet ve hükümetler arası kuruluşlar çeşitli ve birbirleriyle rekabet eden politika kayguları taşırken sivil toplum kuruluşları bir veya birkaç konu üzerinde uzmanlaşmaktadırlar. Bu durum ve diğer iki durum da sivil toplum kuruluşlarının etkisini arttırmaktadır (Clark, 1995: 512-513).

Sivil toplum kuruluşlarının etki alanlarına bakıldığında üç önemli alan göze çarpmaktadır. Bunlar yasama ve yürütme alanı, siyasi partiler ve kamuoyudur. Hükümetin karar alma faaliyetlerini temsil eden devletin temel organlarından biri olan yasama, sivil toplum kuruluşlarının etki alanlarının içinde girmekte ve kuruluşlar bunları milletvekilleri aracılığı ile gerçekleştirmektedirler. Ancak sivil toplum kuruluşları sürekli olarak yasama üzerinde etkinlik göstermemekte kendilerini doğrudan ya da dolaylı olarak etkileyecek durumlarda çalışmalar yapmaktadırlar. Devletin önemli bir diğer organlarından olan yürütmede de sivil toplum kuruluşları aktif olarak etkinlik göstermektedirler. Uygulamalarını gerçekleştirirken yalnızca milletvekilleri değil hükümet yetkilileri de etki alanlarına dahil olmaktadır. Kısacası sivil toplum kuruluşları yasaların yapılmasında ve uygulanmasında bir ara yüz işlevi görmektedirler (Yüksel, 2015: 18-19).

Doğan ve Engin (2023: 4)'e göre sivil toplum kuruluşlarının politika yapım ve karar alma süreçlerine aktif katılımları söz konusu çalışmaları daha nitelikli kılmakta ve toplumdaki bireylerin kamu kurumlarına ve çalışmalarına güveni artmaktadır.

Sivil toplum kuruluşlarının etki alanlarından olan bir diğer alan ise siyasi partilerdir. Siyasi partiler toplum ile etkileşim halinde olmaları dolayısıyla sivil toplum kuruluşları ile de etkileşim içindedirler. Nitekim siyasi partiler de sivil toplum kuruluşları için siyasal işlevlerini demokratik yollar ile hızlı bir şekilde gerçekleştirebilecekleri önemli bir araçtır. Etki alanlarından bir diğeri ve sonuncusu ise kamuoyudur. Kamuoyu kelimesi belli bir dönem içerisinde belli bir sorun karşısında ilgilenen kişiler grubudur (Yüksel, 2015: 20-21). Bir başka tanıma göre ise, belli bir toplum içinde yaşayan insanların belli bir konu ya da inanç hakkındaki ortak düşüncesidir (Vural, 1999: 46, akt. Yavuz ve Kaynar, 2015: 185). Toplum içerisinde meydana gelen tüm olaylardan, gelişmelerden vatandaşların tümünün haberdar olması pek mümkün olmamaktadır. Bu durumda toplum içinde belli bir kamuoyunun oluşturulması elzemdir. Sivil toplum kuruluşlarının da temel amacı meydana gelen bu sorunları toplum içerisinde duyurmak ve sorun çözümlerine yönelik kamuoyu oluşturmaktır. Bu sayede toplumdaki bireyler kendilerini ifade edebilecekleri, isteklerini açıklayabilecekleri ve isteklerinin dikkate alınabileceği alanı bulmaktadırlar. Ayrıca sivil toplum kuruluşları oluşturdukları kamuoyunu aktif tutmak, bilgilendirmek ve uyarmak gibi işlevlere de sahiptir. Bu işlevi yerine getirmek için de kitap, broşür, internet, televizyon gibi kitle iletişim araçlarından faydalanmaktadırlar (Yüksel, 2015: 21).

2.1.8. Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşları

Türkiye’de sivil toplum kuruluşu olarak kabul edilen birçok kurum Batı’da sivil toplum kuruluşu olarak değerlendirmeye alınmamaktadır. Bunun en temel sebeplerinden biri Türkiye’de STK olarak adlandırılan kuruluşların kamusal alan içerisinde yer almasıdır. Batı’da yer alan STK’lara bakıldığında ise devletin kaynaklarının sınırlı kaldığı ve vatandaşlarının taleplerini yerine getiremediği durumlarda gönüllü olarak faaliyet gösteren kamusal alan dışında kalan kurumlar olarak değerlendirilmektedir. Ancak Türkiye’de birçok mesleki teşekkül yarı-kamu özelliği taşımaktadır. Ayrıca, vakıf ve derneklere yönelik denetimler yoğun bir şekilde devam etmektedir (Berber, 2000: 127). Tosun (2001: 23)’e göre Türkiye’nin Batı ile aynı sivil toplum anlayışına sahip olmasının önünde üç engel bulunmaktadır. Bunlardan ilki devletin güçlü ancak

toplumun zayıf olması, ikincisi seçkin yöneticilerin siyasal sistem içindeki rolleri ve son olarak toplumla birlikte sivil toplum kuruluşlarının demokrasiyi içselleştirememiş olmalarıdır.

Türk toplumunun sahip olduğu merkeziyetçi bürokratik yapıda bulunan devlet seçkinleri sivil toplumu hesaba katma ve halkın yönetime katılması hususunda olumsuz bir yaklaşıma sahiptir (Yılmaz, 1997: 91-93, akt. Emni, 2013: 48). Bu yaklaşım toplumu bir arada tutmanın ve bütünlüğü korumanın bir koşulu olarak görülmüştür. Bu durum ise Osmanlı Devleti döneminden Cumhuriyet yıllarına kadar güçlü bir devlet zayıf bir sivil toplum anlayışının süregelmesine neden olmuştur (Durgun, 1997: 218-221, akt. A.g.e.: 48). Ancak bu Osmanlı Devleti'nin sivil topluma yönelik hiçbir faaliyet gerçekleştirmediği anlamına gelmemektedir. Osmanlı Devleti sivil topluma yönelik birçok faaliyet gerçekleştirmiştir. Tanzimat'la gelen modernleşme arayışları Osmanlı'nın son dönemlerinde sivil toplum kuruluşlarının gelişimine önemli katkısı olmuştur (Berber, 2000: 128).

Osmanlı İmparatorluğu'ndan medrese, tarikat, vakıflar gibi geleneksel sivil toplum mirasının yanı sıra dernek, medya, siyasal partiler gibi modern sivil toplum unsurlarını da devralan Genç Türkiye Cumhuriyeti tek parti döneminde bu alanda gelişme göstermişlerdir. Ancak bu dönemde tek tip, homojen politikalar karşısında sivil toplum kuruluşları sahip oldukları fonksiyonelliği kaybetmişlerdir (Çaha, 1997: 39, akt. A.g.e.: 129). 1950'li yıllarda çok partili dönemle sivil toplum kuruluşları da etkinliğini arttırmaya başlamıştır. Tek parti döneminde yasaklanan sivil toplum kuruluşları Demokrat Parti döneminde tekrardan gündeme gelmiştir. Bu dönem içerisinde demokrasi sivil toplumun önemli bir ön şartı olarak Cumhuriyet rejiminin içinde yerini almıştır (Çaha, 1997: 43, akt. A.g.e.: 129).

Cumhuriyet döneminde askeri ihtilallerin sık sık yaşanması sivil toplum kuruluşlarının gelişimini olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak 1980 sonrasında dünyada yaşanan gelişmeler ve küreselleşmeden Türkiye de etkilenmiş ve bu gelişmelere paralel olarak birçok yasal düzenleme yapılmış ve bu düzenlemeler sivil toplum kuruluşlarını da kapsamıştır. 1990'lı yıllarda devletle ilişkili ve yasa zorlayıcı sivil toplum kuruluşları yerine iktisadi amaç gütmeyen derneklerin, vakıfların gönüllü organizasyonların etkisi artmıştır (Berber, 2000: 127-130). Ulus devletlerin yaşanan bu küreselleşme sonucunda meşrutiyetinin azalmasıyla sivil toplum kuruluşları toplumun isteklerini dile getirme ve gerekli mercilere iletme konusunda en etkili araçlar haline gelmişlerdir.

Türkiye’de günümüzde sayıları 150 bini geçen sivil toplum kuruluşları dünyada yaşanan bu gelişmelere paralel olarak toplum içinde yaygınlaşmış ve önemleri artmıştır (Aslan, 2010(b): 276, akt. Korkmaz, 2022: 28).

12 Eylül 1980 tarihinde yaşanan askeri darbe sonucunda "birey devlet için midir ya da devlet birey için midir?" tartışması toplumdaki tüm kesimlerin dikkatini çekmiş sivil toplum alanı genişlemeye ve sivil toplum kuruluşları farklı alanlarda faaliyet göstermeye başlamıştır. Bunların arasında insan hakları, eğitim, çevre ve ekoloji, yoksulluğun giderilmesi, aile planlaması, okullar, camiler, kültür merkezlerinin inşası için fon toplanması gibi faaliyetler bulunmaktadır. Ülkemizin deprem ülkesi olması nedeniyle bu alanda da sivil toplum kuruluşlarına önemli görevler düşmektedir. Evleri, iş yerleri, mal varlıklarını kaybeden, çalışamaz duruma gelen afetzedelere yönelik yardım faaliyetleri de yürütmektedir. Aynı zamanda doğal afetlere bağlı yoksullaşmalarda devlet kaynakları yetersiz kalmakta ve sivil toplum kuruluşları aracılığı ile yoksullukla mücadele örnekleri yaygın hale gelmektedir (Şahin ve Öztürk, 2008: 23-24).

Avrupa Birliği süreci ve bu süreçte sivil toplum kuruluşlarının öneminin ön plana çıkması da Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarına yönelik gelişmeleri hızlandırmıştır. Avrupa Birliği anlayışına göre sivil toplum kuruluşları, yurttaşların örgütlü bir şekilde katılımcı bir demokrasi, toplumsal ve ekonomik kalkınmanın oluşturulması, devamı açısından kimi zaman devletten daha fazla rol üstlenmektedirler (Güder, 2007, akt. Emni, 2013: 48). Bu kapsamda Avrupa Birliği sivil toplumun güçlenmesi için mali kaynak aktarımı yapmakta aynı zamanda 2001 yılından bu yana Türkiye’de bulunan sivil toplum kuruluşlarını güçlendirmeye yönelik Sivil Toplum Geliştirme Programı yürütmektedir (A.g.e.: 48). Ayrıca 1990’lı yıllarda artan sivil toplum anlayışı ile 1996 Mayıs ayında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Tarih Vakfı’nın ortak projesine dayanarak Sivil Toplum Kuruluşları Bilgi Merkezi kurulmuştur. Yine aynı proje kapsamında yayınlanan "Önde Gelen STK’lar Araştırma Raporu" (1998), "Tanzimattan Günümüze İstanbul’da STK’lar" (1998) adlı yayınlarla sivil toplum kuruluşlarına ait üç sempozyumun kitaplaştırıldığı "Sivil Toplum Kuruluşları-Üç Sempozyum" (1998) adlı yayınlar sivil toplum kuruluşları hakkında bilgi almak isteyen araştırmacılar için gerekli olan bilgileri sunmaktadır (Akatay ve Sevinç, 2004: 96, akt. Şahin ve Öztürk, 2008: 25).

Türkiye’de faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları hem ulusal bazda hem de uluslararası bazda yönetim partneri rolünü üstlenmektedir. Buna örnek olarak hükümetler insan hakları alanında üretilen politikalar ve yapılan çalışmalarda, insan hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarına danışmakta, eğitim alanında yapılacak yasal değişimlerde ise eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarından yararlanmaktadır. Devlet küresel çapta geçirmiş olduğu değişimlerde eğitimden sağlığa, yoksulluktan kültüre kadar birçok sivil toplum kuruluşunu görmek istemektedir. Devlet ile sivil toplum arasındaki bu ilişki devletin gücünü zayıflatmamakta tam aksine yurttaşların sivil topluma katılımına teşvik etmektedir (Aslan, 2010(b): 277, akt. Korkmaz, 2022: 28). Küreselleşme ile meydana gelen ya da güçlenen neo-liberal düşünce devletin birçok alandaki işlevini sivil toplum kuruluşlarına devrettiği anlayışına sahiptir. Sosyal güvenlik, sağlık, eğitim dahil birçok alanda devlet görevlerini sivil toplum kuruluşlarına bırakmaktadır. Türkiye de bu neo-liberal düşünceden etkilenmiştir. Söz konusu bu anlayış, önce zihniyet değişimi yapabilmek ve oluşan fikirlere hâkim olabilmek için çeşitli dernek, vakıf, birlik grup ve topluluk örgütlenmelerini oluşturmaktadır (Talas, 2011: 395).

Türkiye’de sivil inisiyatif temsil eden hareketler çerçevesinde değerlendirilebilecek pek çok sivil toplum kuruluşu mevcuttur. Bunlar şu şekilde gruplandırılabilir: “1. Ticaret birlikleri, 2. Sendikalar, 3. İşveren kuruluşları/profesyonel federasyonlar, 4. Hükümet dışı kuruluşlar (NGO) 5. Hizmet ve üretim birlikleri, 6. Yerel idarelerin birlikleri, 7. Politik ilgi grupları, 8. Dinsel ilgi grupları, 9. Diğer gruplar.” Yukarıda söz edilen sivil toplum kuruluşları gruplarını temsil eden pek çok vakıf, dernek, birlik bulunmaktadır. Bunlara iş adamları dernekleri (TÜSİAD, MÜSİAD vs.), vakıflar (TESEV, TEMA Vakfı, TEV vs.), birlikler (TOBB), sanayi ve ticaret odaları (İSO, İTO vs.) örnek olarak verilebilir (A.g.e.: 396).

Türkiye’de hâlihazırda faaliyet gösteren dernek ve vakıfların rakamsal verilerine bakıldığında 2023 yılı verilerine göre vakıfların sayısı 5 bin 848 (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2023) derneklerin sayısı 101 bin 041’dir (Sivil Toplum İlişkiler Genel Müdürlüğü, 2013). Derneklerin faaliyet alanlarına göre dağılımlarına bakıldığında en yüksek oran olan %38.06’yı mesleki ve dayanışma derneklerinin oluşturduğu görülmektedir. Coğrafi dağılım açısından incelendiklerinde %37.19 oranla Marmara Bölgesi’nde yoğunluk göstermektedirler. %4.92 oranla Doğu Anadolu Bölgesi en az orana sahip bölge olarak yer almaktadır (Sivil Toplum İlişkiler Genel Müdürlüğü,

2013). Vakıfların türlerine göre dağılımlarına bakıldığında ise 1003 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, 10 Çevre Koruma Vakfı, 4 bin 835 Diğer Yeni Vakıf (Çok Amaçlı Vakıf) bulunmaktadır. Coğrafi dağılım açısından incelendiklerinde %42 oranla Marmara Bölgesi birinci sırada gelmektedir. %4 oranla Doğu Anadolu Bölgesi ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi en az orana sahip bölgeler arasında yer almaktadır (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2023).

Bugün Türkiye’de önemli olarak ifade edilen faaliyetlerin bir kısmı STK’lar tarafından uygulanmaktadır. Bu kuruluşlar arasında en önemlileri de vakıflar ve derneklerdir. (İnal, 1998: 3). Türkiye’de bulunan STK’lara Darüşşafaka, TEMA, Doğal Hayatı Koruma Derneği, Kızılay örnek olarak verilebilir (Korkmaz, 2022: 31).

2.1.8.1. Örgütlenme Biçimlerine Göre Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum kuruluşlarının sayılarının artması ile sınıflandırma ihtiyacı da doğmuştur. Şöyle ki, “toplum temelli kuruluşlar”, “kent ölçeğinde çalışan kuruluşlar”, “bölge ölçeğinde çalışan kuruluşlar”, “ulusal kuruluşlar” ve “uluslararası kuruluşlar” düzeyinde farklılıklar gündeme gelmiş sayısal ve niteliksel olarak bir ayrışma yaşanmıştır. Birçok farklı sınıflandırma olsa da geneli kapsaması nedeniyle aşağıdaki sınıflama ön plana çıkmaktadır (Çiftçi, 2012: 15):

1. Korporatist örgütler: Sendikalar ve ekonomik etkinlik dalları.
2. Teknik açıdan örgütler: Meslek bilgisi temel alınan örgütler.
3. Bilimsel açıdan örgütler: Araştırma derneği, üniversite derneği vb.
4. Sosyal ve İnsanlık öğretisini benimsemiş örgütler.
5. Gelişmeye dayalı ve insani yardımı temel alan örgütler.
6. Çevreye yönelik örgütler.
7. Hak temelli örgütler.
8. Din esas alan ve toplum temelli örgütler.
9. Toplumsal hareketi esas alan örgütler.

Bu sınıflandırmanın ardından sektörlerin ve çalışma alanlarının belirginleşmeye başlamasıyla alt sınıflandırmaya da ihtiyaç duyulmuştur. Bu sınıflandırma da şu şekilde sıralanabilir (A.g.e.: 16):

1. İnsani yardım kuruluşları.
2. İnsan haklarını temel alan kuruluşlar (mülteci, hak savunuculuğu çalışmaları, azınlık vb.).

3. Eğitimi temel alan kuruluşlar.
4. Kalkınmaya dayalı ve üçüncü sektör kuruluşları.
5. Sosyal alanda faaliyet gösteren kuruluşlar (sosyal refah uygulamaları, soruna dayalı çalışan kuruluşlar vb.).
6. Kültürel alanda faaliyet gösteren kuruluşlar.
7. Çevreye yönelik faaliyet gösteren kuruluşlar.
8. Kadına yönelik faaliyet gösteren kuruluşlar.
9. Çocuğa yönelik faaliyet gösteren kuruluşlar.
10. Gençlere yönelik faaliyet gösteren kuruluşlar.
11. Barış ve çatışma yönetiminde kuruluşlar.
12. İş insanlarını ve meslekleri temel alan kuruluşlar.

Türkiye’de yasal statülerine göre sivil toplum örgütlenmelerine bakıldığında beş tür sivil toplum örgütlenmesi ortaya çıkmaktadır. Bunlar dernekler, vakıflar, kooperatifler, sendikalar ve meslek örgütleridir (TÜSEV, 2011: 61).

a) Dernekler

Dernek kurma özgürlüğü kişisel haklar içerisinde yerini almaktadır. Dernekler kısaca bireylerin problemlerini çözüme kavuşturmak için diğer bireylerle bir araya gelmesi, ortak çalışmalar yaparak fikirlerini paylaşması olarak ifade edilebilir. Bu tanım doğrultusunda tüm örgütler (sendikalar, kulüpler, siyasi partiler) dernek tanımının içine girmektedir (Yüksel, 2015: 34).

5253 sayılı Dernek Kanunu’nda yapılan tanımlamaya göre “Dernek: Kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarını” oluşturmaktadır. Ayrıca her derneğin bir tüzüğü bulunmaktadır. Ve bu tüzükte derneğin adı, derneğin amaçları, kurucuların isimleri, derneğe üye olma ve üyelikten çıkma şekilleri, genel kurulun toplanma şekli, zamanı, görev ve yetkileri gibi bilgiler yer almaktadır (5253 Dernekler Kanunu, 2004). Derneklerin kurulması oldukça basittir, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’na göre izin almadan herkes dernek kurabilir ve derneklere katılabilir ya da üyelikten ayrılabilir (Cihangir, 2021: 6). Dernekler kuruluş bildirisini merkezlerinin bulunduğu en büyük mülki amirliğe vermek suretiyle tüzel kişilik kazanmaktadırlar (Demirel, Alptekin ve Alluşoğlu, 2002: 131). Kanunen derneklerin üç adet zorunlu

organı bulunmaktadır. 1) En yetkili organ olan Genel Kurul, derneğin kararlarını almakta, 2) Yönetim Kurulu, derneğin faaliyetlerini yönetmekte ve günlük işlerini yerine getirmektedir. 3) İç denetim işlevini üstlenen kurul ise Denetleme Kurulu'dur (Tarman vd., 2020: 27, akt. Cihangir, 2021: 6). Derneklerin başlıca gelir kaynaklarına bakıldığında üye aidatı, derneklerin mal varlığından elde edilen gelirler, bağış ve yardımlar örnek olarak verilebilir. (Korkmaz, 2022: 41).

Yaşanan teknolojik gelişmeler sonucunda modern toplumlarda bireysel gereksinimler ile toplumsal gereksinimler arasında bazı çatışmalar yaşanabilmektedir. Dernekler bu tarz çatışmaların yaşandığı modern toplumlarda önemli işlevlere sahiptir. Bunlardan biri bireylerin toplumla bütünleşmesini sağlaması diğer taraftan ise toplumsal yaşam alanının yeniden düzenlenmesi olanağını yaratmasıdır. Dernekler sahip oldukları harekete geçirme potansiyelleri ile toplumları harekete geçirerek toplumsal değişimi sağlayabilmekte aynı zamanda siyasal kararlar üzerinde de etki gösterebilmektedirler (A.g.e.: 41). Derneklerin sahip oldukları özellikler ise şu şekilde sıralanabilir (Ballar, 1991, akt. A.g.e.: 41-42):

- Dernekler üyeleri arasında kar, kazanç paylaşma amaçlı kurulamazlar.
- Derneklerin kanunlar ile yasaklanmamış, anlaşılır, belirgin, açık bir amacı olmalıdır. Öngörülen amacın gerçekleşmesi noktasında çalışmak niyeti, kararlılığı ve sürekliliği olmalıdır.
- Dernekler kuruluş amaçlarını yitirdikleri zaman kendiliğinden dağılmış kabul edilmektedirler. Örneğin, okul yaptırma amaçlı kurulan bir dernek amacını gerçekleştirdikten sonra amaçsız kalmakta dolayısıyla kendiliğinden dağılmaktadır. Derneğin amacının değiştirilmesi ya da geliştirilmesini engelleyen bir hüküm bulunmadığına göre tüzükte değişiklik ve yeni düzenlemeler yapılabilir.
- Dernek üyelerinin amaç ve konular doğrultusunda bilgi ve deneyimlerini, emek ve çabalarını birleştirmeleri derneğin sürdürülebilirliği için şart kabul edilmiştir. Aksi takdirde amacını gerçekleştiremeyeceği anlaşılan derneğin dağılması kaçınılmaz olacaktır.
- Meslek kuruluşları, işçi ve işveren sendikaları, siyasal partiler, vakıflar, spor kulüpleri, Türk Hava Kurumu ve Türk Kızılay Derneği gibi kuruluşlar, belirli faaliyetleri nedeniyle Dernekler Kanunu'na tabi tutulmaktadırlar. Aşağıdaki tabloda Dernekler Dairesi Başkanlığı'nın 2023 verilerinden hareketle Faaliyet Alanlarına Göre Derneklerin listesine yer verilmiştir.

Tablo 2.1: Faaliyet Alanlarına Göre Dernekler

Faaliyet Alanı	Dernek Sayısı
Çevre, Doğal Hayat, Hayvanları Koruma Dernekleri	2.686
Çocuklara Yönelik Dernekler	17
Yurtdışındaki Türklerle Dayanışma Dernekleri	782
Özel Gereksinimli Bireylere Yönelik Dernekler	1.316
Eğitim Araştırma Dernekleri	6.251
Toplum Değerlerini Koruma Dernekleri	2.774
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Sektörüne Hizmet Eden Dernekler	814
Hak ve Savunuculuk Dernekleri	1.533
Şehir Planlama ve Kalkınma Dernekleri	1.554
İnsanı Yardım Dernekleri	6.362
Kamu Kurumları ve Personel Yardım Dernekleri	912
Kültür, Sanat ve Turizm Dernekleri	5.922
Mesleki ve Dayanışma Dernekleri	38.404
Sağlık Hizmeti Sunan Dernekler	2.657
Şehit Yakını ve Gazi Dernekleri	499
Spor ve Sporla İlgilenen Dernekler	6.147
Bireysel Gelişim ve Toplumsal İlerleme Dernekleri	2.558
Uluslararası Kuruluşlar ve İş birliği Dernekleri	542
Yaşlı Ve Çocuklara Yönelik Dernekler	299

Dini Hizmetlerin Gerçekleştirilmesine Yönelik Faaliyet Gösteren Dernekler	17.987
Fikir Temelli Dernekler	1.019

Kaynak: Dernekler Dairesi Başkanlığı, 2023

b) Vakıflar

Dernekler ve vakıflar sivil toplum kuruluşları denilince ilk akla gelenlerdir. Ancak dernek ve vakıflar ayrı mevzuatlara tabi tutulmakta ve ayrı kamu kuruluşları tarafından denetlenmektedirler. Buna rağmen zamanla dernek ve vakıf arasındaki sınırlar yok olmuş vakıf tipi dernekler ya da dernek tipi vakıflar kurulmaya başlamıştır (Yüksel, 2015: 28). Bu bilgiler doğrultusunda vakıflar ile ilgili şu tanımlama yapılabilir: “*belirli kişiler veya kurumlarca ve belli şartlarla ve resmî bir yolla tahsis edilen mülk veya paraya bir hizmetin gelecekte de yapılması için kurulmuş, tüzel kişilikleri olan kuruluşlardır*” (TÜSEV, 2011: 62). Vakıf kelimesi Arapça'dan gelmekte ve fiil olarak alıkoyma, durdurma anlamı taşımaktadır. Vakfın hukuki anlamına bakıldığında ise bir malın/mülkün kullanım hakkının kamu yararına tahsis edilmesidir. Bu iki anlam bir araya geldiğinde ise vakıf kelimesi, bir malın/mülkün alım-satımdan alıkonulup yararını devamlı olarak ihtiyaç sahiplerine tayin etmek anlamına gelmektedir. Bir diğer ifadeyle vakıfların amacı, hayır yapmak, ihtiyaç sahibi insanlara faydalı olmak, toplumdaki ihtiyaçları karşılayarak toplum refahına uygun bir ortamı oluşturmaktır (Korkmaz, 2022: 45).

Türk Medeni Kanunu'nun 102. maddesine göre “bir vakıf bir ya da daha çok gerçek veya tüzel kişi tarafından” kurulabilir (TMK, 2001: 102). Vakıfların tek zorunlu organı yönetim organıdır (TMK, 2001: 109) ve denetimi Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilir (TMK, 2001: 111). Yılda en az iki kez yapılır. Bu denetimde vakıfların amaca ve yasalara uygun olup olmadığı vakıf senedi hükümlerinin yerine getirilip getirilmediği kontrol edilir. Ayrıca dernekler gibi vakıfların da iç denetim yapma zorunluluğu vardır. İç denetim sonuçları ilişkin rapor iki ay içerisinde Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne iletilir (Vakıflar Kanunu, 2008: 33).

Vakıfların amacı da dernekler de olduğu gibi açık, anlaşılır olmalıdır. Amaçlar vakıfları kuran kişiler tarafından belirlenmektedir ve amaçlar yasalara, genel ahlaka, ulusal çıkarlara uygun olmalıdır. Vakıflar ile ilgili önemli bir diğer nokta da belirli bir

malın belirli bir amaç doğrultusunda ayrıldığıdır. Vakıflar belirli bir senet ya da ölüme bağlı olarak bir vasiyetname ile kurulan mal topluluklarıdır (Yüksel, 2015: 29-30).

Tablo 2.2: Faaliyette Olan Vakıfların Hedef Kitleleri

Hedef Kitle	Vakıf Sayısı
Belli Bir Kurumda Çalışanlar veya Meslek Sahipleri	688
Belli Hastalığı Olanlar	1387
Özel Gereksinimli Bireyler	1944
Kadınlar	2626
Yaşlılar	2352
Yoksullar	2696
Çevre ve Doğal Hayat	664
Çocuklar/Gençler	4354
Diğer	952

Kaynak: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2022

Vakıflar ile dernekler her ne kadar birbirlerine benziyor olarak görülse de aralarında temel bir fark bulunmaktadır. Derneklerde insanlar belli bir amacı gerçekleştirmek için bir arada toplanıyorlarken vakıflarda belirli bir malın/mülkün belirli bir amacı gerçekleştirmesi için ayrılması ve kullanılması söz konusudur (Demirel, Alptekin ve Alluşoğlu, 2002: 132). Aşağıdaki tabloda Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 2022 verilerinden hareketle Faaliyette Olan Vakıfların Hedef Kitesine yer verilmiştir.

c) *Kooperatifler*

Kooperatif kelimesi Latince “Cooperatio” kelimesinden gelmekte, iş birliği anlamını taşımakta ve birçok yönü bulunmaktadır. Kuruluş ve işleyiş bakımından hukuki yöne sahip olan kooperatifler ortaklarına sağladığı maddi ayrıcalıklar bakımından ekonomik ve bireyleri bir araya getirmesi bakımından ise sosyal yönleri sahiptir. Kooperatifler ekonomik bir kuruluş ya da devlet kurumu niteliği taşımamaktadır. Kelime anlamına

bakıldığında kooperatif “tüzel kişilik niteliği taşıyan ortaklarının belirli ekonomik çıkarlarını ve özellikle meslek veya geçimlerine ait gereksinimlerini işgücü ve parasal katkılarıyla karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli ortaklıklara” denmektedir (Kooperatifler Kanunu, 1969: 1).

Bir kooperatif, en az yedi ortak tarafından imzalanan ana sözleşme ile kurulmaktadır (Kooperatifler Kanunu, 1969: 2). Kooperatifler; toplumsal iş birliği ve dayanışma ruhunun gelişmesi, yerel düzeyde girişimciliğin artırılması, yoksulluğun azaltılması, üretkenlik ve verimliliğin artırılması, kaynakların etkin yönetimi ve kullanılması gibi ekonomik ve toplumsal kalkınmaya katkı sağlamaktadır (Yüksel, 2015: 39). Kooperatif çeşitlerine tarım kooperatifleri, kredi ve banka kooperatifleri, toptancı kooperatifleri örnek olarak verilebilir (Korkmaz, 2022: 43).

d) Sendikalar

Kavramsal anlam olarak sendika “işçilerin veya işverenlerin çalışma ilişkilerinde, ortak ekonomik ve sosyal hak ve menfaatlerini korumak ve geliştirmek için kurdukları örgütlerdir.” (TÜSEV, 2011: 62). Sendikaların temel hedefi üyelerinin kazançlarını ve çalışma şartlarını belirli kurallar çerçevesinde düzenlemektir. Aynı zamanda sendikalaşma olgusu “kolektif çalışma” bilincinin gelişmesine de katkı sağlamaktadır (Korkmaz, 2022: 43).

Benzer meslek alanında çalışan işçileri bir araya getiren meslek sendikaları, siyasi iktidarı doğrudan etkileyerek önemli baskı grupları arasında yer almaktadır (Demirel, Alptekin ve Alluşoğlu, 2002: 133). İşçi sendikalarının kuruluşu 6356 sayılı kanunla düzenlenirken, kamu çalışanları sendikalarının kuruluşu 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu tarafından belirlenmiştir (Cihangir, 2021: 7).

e) Meslek Örgütleri

Meslek örgütleri kelime anlamıyla “belli bir mesleğe mensup olanların ortak gereksinimlerini karşılamak, meslekî faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel çıkarlarına uygun olarak gelişmesini sağlamak ve meslek disiplini ve ahlâkını korumak maksadı ile kanunla kurulan ve organları kendi üyeleri tarafından kanunda gösterilen usullere göre yargı gözetimi altında, gizli oyla seçilen kamu tüzel kişilikleridir” (TÜSEV, 2011: 62).

Meslek örgütleri, örgüte mensup üyelerinin problemlerini toplumun problemlerinden ayırmadan dayanışma içinde çözümlerin yollarını aramaktadırlar. Ülkemizde demokratikleşme ile meslek örgütleri sayısı, özellikle son 15 yılda, Cumhuriyet'in ilk 50 yılında oluşan meslek örgütleri sayısının iki katına ulaşmıştır. İşlev ve içeriği ile meslek örgütleri toplumu yönlendirmede 'daha avantajlı kuruluşlardır (Çorbacıoğlu, 2002: 2, akt. Korkmaz, 2022: 43).

2.1.8.2. Faaliyet Alanlarına Göre Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum sınıflandırmaları içinde diğer bir sınıflandırma faaliyet alanlarına göre sivil toplum kuruluşlarıdır (Çiftçi, 2012: 15). Dayanışma STK'ları, Eğitim STK'ları, Ekonomi STK'ları, Çevre STK'ları ve İnsan Hakları STK'ları olmak üzere beş sınıflandırmadan bahsedilebilir.

a) *Dayanışma Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları*

Dayanışma alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları genellikle eğitim, sağlık ve özel gereksinimli bireyler alanlarında çalışmaktadırlar. Bu alandaki sivil toplum kuruluşlarının amaçları belirli nedenler sebebiyle sorun yaşayan kitleye ulaşmak, sorunların nedenlerini saptamak, çözüm üretebilmek ve yardımcı olmaktır. Bununla birlikte yaşadıkları sorunlar sebebiyle olumsuz etkilenen bireylere geçici çözümler sunulabilmektedir. Bu bağlamda bakıldığında dayanışma STK'ları hizmet sunanlar ve yardım sunanlar olarak ikiye ayrılabilir. Yardım sunan sivil toplum kuruluşları hedef kitleye maddi destekte bulunurken hizmet sağlayan sivil toplum kuruluşları ise belirli bir hizmeti eğitim, rehabilitasyon, entegrasyon gibi amaçlar dahilinde sunmaktadır (Yüksel, 2015: 42).

b) *Eğitim Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları*

Sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanlarından bir diğeri de eğitim alanıdır. Eğitim alanında günümüzde binlerce sivil toplum kuruluşu faaliyet göstermektedir. Bu sivil toplum kuruluşlarının yöneldikleri alanlara bakıldığında daha spesifik olduğu görülmektedir. Örneğin Türkiye Eğitim Vakfı gibi birçok eğitim alanında çalışan sivil toplum kuruluşları eğitim projelerinin yanı sıra eğitimde fırsat eşitsizliğini giderme amacıyla kız çocuklarının okullaştırılmasının artırılması, kadınların meslek sahibi, eğitilmiş bireyler olmaları için desteklenmesi noktasında projeler, çalışmalar yürütmektedirler. Aynı zamanda çocuk ve gençlere eğitim öğretimlerini desteklemek için aynı nakdi, karşılıklı karşılıksız yardımlar da yapılmaktadır (İlter, 2009: 61).

Karataş (2013: 213) sivil toplum kuruluşlarının, yöneticilerin, eğitimcilerin uyum içinde çalışması ve verimli olabilmeleri için bazı noktalara dikkat çekmektedir:

- Sivil toplum kuruluşlarının eğitim alanında yapılacak politikalarda siyaseten "samimi", "şeffaf", "ön yargısız" bir toplumsal gelenek oluşturmalarıdır.
- Eğitim kurumları, öğretmenler ve okul yöneticilerine yönelik sivil toplum kuruluşları ile hak ve sorumluluklarını düzenleyen mevzuat hakkında bilinçlendirici çalışmalar yapılmalıdır.
- Sivil toplum kuruluşları eğitim alanında gerçekleştirecekleri faaliyetler ile ilgili bilimsel araştırmalar yapmalı, çalışma sınırlarını elde edilen bulgular ışığında belirlemeli ve uygulamalarını bu çerçevede gerçekleştirmelidir.
- Eğitim alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları, alandaki diğer sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarını incelemeli, takip etmeli ve tecrübelerinden yararlanarak yeni projeler geliştirmelidir.
- Benzer amaçlı sivil toplum kuruluşları kendi aralarında iş birliği, birlikte çalışma ve dayanışma kültürünü yaygınlaştırmalı, iş birliği süreçlerinde etik olmayan davranışlardan uzak durmalıdır.

c) *Ekonomi Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları*

Sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanlarından bir diğeri de ekonomi alanıdır. Buradaki amaç toplumun sosyo-ekonomik kalkınmasına destek olmaktır. Kalkınma programları adı verilen ve sivil toplum örgütleri tarafından yürütülen bu programlar örgütlerin kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle kırsal kesimde sivil toplum kuruluşları bölgedeki bireylerin yaşam şartlarının iyileştirilmesi ve kalkınabilmeleri için çeşitli çalışmalar yürütmektedirler. Bu bağlamda bakıldığında sivil toplum kuruluşları devletin ulaşamadığı alanları doldurmakta ve önemli bir görevi üstlenmektedir (Gündüz ve Kaya, 2014: 165).

d) *Çevre Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları*

Çevresel sorunları faaliyet alanı olarak benimseyen sivil toplum kuruluşları, çevresel krizler nedeniyle ortaya çıkan tehlikelerin algılanması, tespit edilmesi, bu tehlikelere yönelik çözüm üretilmesi çözümlerin politikalara ve eyleme dönüştürülmesi noktasında etkin çalışmaktadırlar. Doğal afetler, su-gıda krizi, iklim krizi, nükleer kimyasal kazalar gibi çevresel sorunlar karşısında sivil toplum kuruluşları sosyal, ekonomik, siyasal sorunlara yönelik çözüm bulmak için çalışmalar

gerçekleştirmektedirler. Bu alanda çalışan sivil toplum kuruluşları devlet ile de iş birliği yaparak, ya da engellemelere rağmen kriz sonrası yaraların sarılmasında büyük çabalar göstermektedirler (Açıkgöz, 2021: 618).

e) *İnsan Hakları Alanında Faaliyet Gösteren Sivil Toplum Kuruluşları*

İnsan hakları alanında sosyal hareketlerden, barolara, gayri iletişim ağlarından, derneklere kadar uzanan çeşitli aktörler bulunmaktadır. Ancak bu alandaki en etkin aktörler sivil toplum kuruluşları olarak kabul edilmektedir. İnsan hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının ulusal ve uluslararası düzeyde insan haklarının korunması, geliştirilmesi gibi çeşitli işlevleri bulunmaktadır (Boşnak, 2022: 455). Bu alanda çalışan kuruluşların ana hedefi ise hedef kitlenin haklarının savunulması, var olan durumlarının daha iyi bir seviyeye getirilmesidir (Yüksel, 2015: 45). Diğer bir ifadeyle, hak temelli kuruluşlar insan haklarına yönelik gerçekleştirilen ihlallerin tespit edilmesi, önüne geçilmesi, adaletin sağlanması konusunda çeşitli faaliyetler gerçekleştirmektedirler. Bu faaliyetleri gerçekleştirirken de hükümetin var olan politika ve uygulamalarına karşıt olan fikirlerin savunulduğu gösteri ve toplantılar da düzenlemektedirler (TÜSEV, 2013: 2).

2.1.9. Dünya’da Sivil Toplum Kuruluşları

Dünya genelinde insanlar çeşitli sorunlarla karşılaşmakta ve sivil toplum kuruluşları bu sorunların çözümünde devlet ile bazen anlaşmakta bazen de çatışmaktadır. Dünyada köleliğin kaldırılması bu kuruluşlar sayesinde olmuştur. Aynı zamanda nükleer santral, hayvan katliamları, savaşlar, açlık, küreselleşme gibi çalışmalara bu kurumların katkıları da büyüktür. Bu tür kurumlar sadece yerel düzeyde değil dünya çapında da önemli oluşumlar meydana getirmişlerdir. Bunlara örnek olarak Birleşmiş Milletler (BM-UN), UNESCO, UNICEF, Dünya Bankası, WHO, Greenpeace, OECD, Avrupa Birliği verilebilir. Bu kuruluşlardan bazıları farklı alanlarda uzmanlaşmışlardır. Bunlardan bazıları eğitim ve kültür alanında UNESCO, sağlık alanında Dünya Sağlık Örgütü (WHO), sosyal güvenlik ve mevzuatı hakkında ILO, çocuk eğitimi, çocuk koruma alanlarında ise UNICEF’tir (Korkmaz, 2022: 26).

Soğuk Savaş’ın sona ermesinden bu yana sivil toplum kuruluşlarının sayıları önemli bir artış göstermiştir. 1989’dan önce dünya çapında yaklaşık 24 bin 900 sivil toplum kuruluşu varken Birleşmiş Milletler bu sayının 2000’li yılların başında 35 bin arttığını tahmin etmektedir. UNESCO’nun sivil toplum kuruluşu veri tabanına göre ise bu sayı

2013 yılında 300 farklı ülkeden yaklaşık 73 bin uluslararası kuruluşla ulaşılmıştır. Ekonomik ve politik olarak sivil toplum kuruluşlarının büyümesi küreselleşme ve neo-liberalleşme ile de ilişkilidir. Neo-liberal çağda ekonomik sektörün gücü güçlenirken devletin gücü daralmaya başlamıştır. Hükümetler eğitim, sağlık ve toplu konut gibi kamu hizmetlerine yönelik bütçeleri kestikçe sivil toplum kuruluşları bireylerin taleplerine yanıt vermeye hazır daha güçlü bir sektör haline gelmeye başlamışlardır. Kızıllaç, Mercy Corps, World Vision ve Oxfam dâhil olmak üzere en eski sivil toplum kuruluşları yardım faaliyetleri düzenlemek adına çalışmalarına başlamışlardır. Daha sonra eğitim, yoksulluk, kadın hakları, insan hakları çevre alanlarıyla ilgilenen kalkınma örgütlerine dönüşmüşlerdir. Örneğin Japonya ve Güney Kore’de çok az sayıda sivil toplum kuruluşu afet bölgelerinde kurtarma ve yardım çalışmalarını koordine etme konusunda uzmanlaşırken, çoğu çabalarını diğer kamu girişimlerine yönlendirmektedirler (Park ve Yoon, 2021: 2).

Amerika Birleşik Devletleri’nde yaklaşık 1.5 milyon sivil toplum kuruluşu faaliyet göstermektedir. Bu sivil toplum kuruluşları dış politika, seçimler, çevre, sağlık hizmetleri, kadın hakları, ekonomik kalkınma ve diğer birçok konuda siyasi savunuculuk da dâhil olmak üzere çok çeşitli faaliyetler yürütmektedir. Genellikle hükümetlerin tek başına çözemeyeceği sosyal ve ekonomik sorunlara yönelik yeni yaklaşımlar geliştirmekte ve ele almaktadırlar. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri’ndeki birçok sivil toplum kuruluşu siyasetle ilgisi olmayan alanlarda faaliyet göstermektedir. Bunlar arasında ortak dini inanca dayanan gönüllü kuruluşlar, işçi sendikaları, yoksullar veya engelliler gibi dezavantajlı gruplara yardım eden, gençleri veya dışlanmış nüfusları güçlendirmeyi amaçlayan gruplar yer almaktadır (ABD Dışişleri Bakanlığı, 2021).

Hindistan’ın bağımsızlığını kazanmasında rol oynayan 1921’de Hindistan Ulusal Kongresi’nin liderliğini üstlenen Gandhi ise yoksulluğun azaltılması, kadın haklarının genişletilmesi ve geliştirilmesi gibi toplumsal konularda kongrenin kamu hizmeti kuruluşu olmasını amaçlamıştır. Bu amaç önceleri reddedilmesine rağmen Gandhi ve toplumsal sorunları çözmek isteyen birçok kişi Gandhi’nin bu çalışmasını sürdürmek için ülke çapında çeşitli kâr amacı gütmeyen kuruluşlar kurmuşlardır. Ancak Hindistan’ın yeni oluşan bu sivil toplum kuruluşu sektörünün resmi bir kapasitede şekillenmeye başlaması 1970’lere kadar sürmüştür (Kumar ve Sharma, 2022: 1).

Sivil toplum kuruluşları günümüz toplumunda özellikle demokratik toplumlarda giderek daha sağlam bir konum elde etmektedir. Uluslararası alanda ise sivil toplum kuruluşları artan bir saygınlık ile çalışmalarına devam etmektedir. Bunun en somut örneği ise Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Avrupa Birliği gibi devletlerarası kuruluşların sivil toplum kuruluşları ile ortak çalışmalar yapmasıdır. Bu durum aynı zamanda devlet eliyle yürütülemeyen bazı projelerin gerçekleştirilebilme işlevini yükledikleri ve bunun da sivil toplum kuruluşlarının önemini arttırdığı anlamına gelmektedir (Özer, 2008: 95, akt. Korkmaz, 2022: 27).

2.2. İnsan Hakları

2.2.1. Hak Kavramı

Hak kavramı insanın doğuşuyla birlikte önceleri dürtüsel bir şekilde belirlemektedir. Buna örnek olarak karnı acıkan bir çocuğun karnının acıktığını annesine duyurma hakkını ağlayarak belirtmesi verilebilir. İlerleyen zamanlarda kişiliğin gelişmesi ve bununla paralel olarak düşüncenin gelişmesiyle hak denilen yetki kişilikle ilişkili bir bağlantı ve bütünleşmeye dönüşmektedir (Emini, 2004: 204).

Hak kelimesinin kavramsal olarak anlamına bakıldığında birey veya toplulukların ihtiyaçlarının karşılanması için buldukları taleplerin hukuk yoluyla düzenlenip güvence altına alınmasıdır (Akdemir, 2006: 40). Diğer bir tanıma göre ise hak; bir konuda yetki sahibi olmayı ifade etmektedir. Fakat hak kavramını bu sınırlar içerisinde sınırlandırmamak da gerekir. Hak, bireylere herhangi bir konuda yetki verirken diğer bireylere de hak sahibi bu haklarını kullanma özgürlüğünün engellenmesine karşı sorumluluk da yüklemektedir (Yüksel, 2015: 46). Hiç şüphesiz hak denilen bu yetkinin kullanılması bireyde hak bilincinin ortaya çıkması ve güçlenmesi ile anlam ve değer kazanır. Hak bilinci yeterince güçlenmiş olan bireyler nelerin kendisine ait olup olmadığını bilir ve bu doğrultuda kendi haklarını savunabilir. Hak bilinci yeterince güçlenmemiş olan bireyler ise haklarına sahip çıkabilme olanağından yoksun kalmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında hak ve yetki kavramları arasında bir bağlantının olduğu görülmektedir. Hak sahibi bu yetkiyi kullandığı andan itibaren karşı taraf için bir yükümlülük bir ödev doğmaktadır. (Emini, 2004: 204).

2.2.2. İnsan Hakları Kavramı ve Çeşitleri

İnsanlar toplu olarak yaşamaya ve bir yetkiye boyun eğip ayrılaşmayı kabul ettikleri uzun insanlık tarihinde toplumlarla birlikte insan hakları düşüncesi de ileri

sürülmüştür. İnsan hakları bütün insanları kapsayan din, dil, ırk, cinsiyet, yaş vb. hiçbir sınıfa tabi tutulmadan ve ayırım gözetmeksizin yalnızca insan olmaları hasebiyle insanlık onurunun gereği olarak sahip oldukları hakların tümünü kapsamaktadır. Hiçbir nedene dayandırılmadan hiçbir ayırım gözetilmeksizin insan oluşlarından dolayı tüm insanlığa tanınmış olan, başta devlet olmak üzere tüm insanlığın saygı göstermesi gereken haklar ve özgürlükler demetidir (Akkaya, 1993: 17). Diğer bir görüşe göre ise insan hakları düşüncesi bireyin temel ve doğal haklarının güvence altına alınması yoluyla devletin sınırlandırılması düşüncesine hizmet eder. Bu sebeptendir ki insan hakları talebinin, bireylerin devlete yönelik siyasi bir talebi olduğu ifade edilebilir. Eşitlik ilkesine dayanan bu düşünce bireylerin sahip oldukları dini, siyasi ve etnik farklılıklarına rağmen hiçbir ayırım gözetilmeyeceğini de ifade etmektedir. Kişi bir insan hakkına sahip olabilmesi için, bir insan varlığı olmaktan başka hiçbir şeye ihtiyaç duyamaz. İnsan olarak doğmaktan başka hiçbir şey yapmasına gerek yoktur. Dolayısıyla insan hakları doğuştan gelen ve devredilemeyen haklardır. Tüm insanların eşit olması nedeniyle insan hakları da evrensel bir niteliğe sahiptir. Temelde özgürlük ve güvenlik olan bu haklardan bireylerin yararlanılamaması ile ortaya çıkabilecek düzen insani bir düzen değildir (Torun, 2010: 417). Ve insan onurunu korumayı amaçlayan insan hakları bazı siyaset bilimi teorilerine göre de devletin var olma sebebi olarak kabul edilmektedir. Buradan hareketle devletin en temel görevinin insan hak ve özgürlüklerini güvence altına almak ve onları korumak olduğu ifade edilebilir. O halde genel kabul görülen insan haklarının ihlali, başta insanlık onuru olmak üzere insanlığın ve ahlaki normların reddi anlamına da gelecektir (Tögel, 2018: 3). Devlet bu hakları sağladığı ve koruduğu takdirde bireylerin gözünde meşru olacaktır (Sanioglu, 2008: 77).

İnsan hakları mekân, zaman, ülke fark etmeksizin ayırım olmadan tüm insanlar için tanınması gereken hak ve özgürlükleri ifade etmektedir. Bu nedendendir ki insan hakları kavramı alan içerisinde kullanılan kavramların en kapsamlısıdır. Aynı zamanda insan hakları yazılı hukukta olanlar ve olması gerekenlerle de ilgilenmekte, anayasa ve yasaların temelini oluşturmaktadır (Işıkhan, t.y. :7).

İnsan hakları kavramı tanımının hak kavramıyla bağlantısının olduğu açıktır ancak hak kavramı insan hakları kavramına göre daha geniş perspektife sahiptir. İnsan hakları insanın onurunu korumayı amaçlamaktadır. Bunun en görünür özelliği ise insan haklarının yerel hukuki düzenlemelere bağlı kalmaksızın evrensel bir niteliğe sahip

olmasıdır. Dolayısıyla bazı haklar insan hakları kategorisinden sayılmayabilir. Diğer bir deyişle iyi olan ya da her değer insan hakları kategorisine girmeyebilir. Buradaki temel ayırım, insan haklarının insan onuru için gerekli olması ve evrensel olmasında gizlidir (Tögel, 2018: 3).

Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 1. maddesinde yer alan "*Bütün insanlar özgür, onurlu ve eşit haklarla doğarlar.*" ifadesi insanların insan oldukları için temel haklarını elde etme ve himayesi yönündeki mücadelelerinin temel zeminini oluşturmaktadır (Sanioglu, 2008: 77).

İnsan haklarının yasal mekanizma eliyle korunmasına bir diğer örnek olarak Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ilk maddesi verilebilir. Bu maddede taraf devletlerin sözleşmede yer alan temel hak ve özgürlükleri tüm vatandaşları için sağlamakla yükümlü olduğu ifadesi yer almaktadır. Ayrıca İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin giriş bölümünde insan haklarının içeriği, amacı ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir. Bildirgeye göre insan hakları, toplumsal adaletin kaynağı ve dünya barışının temeli olarak görülmüş korunması gerekliliğinin üzerinde durulmuştur (Tögel, 2018: 5).

İnsan hakları kavramının tarihsel köklerine bakıldığında insanlık tarihi kadar eskilere uzandığı görülmektedir. Tarih boyunca insanlar hak ve özgürlükleri adına mücadeleler vermiş, savaşmışlardır. İnsan hak ve özgürlüklerini kazanma sürecinin ilk adımı olan burjuva devrimleri, ekonomik alandan siyasal alana kadar her alanda feodal düzene karşı çıkmıştır. Orta Çağ'da geliştirilen yeni düşünce yapısıyla da yeni bir insan anlayışı oluşturulmuştur. Söz konusu olan düşünce yapısı liberalizm olup ekonomik alanda olduğu kadar siyasal alanda da bireye öncelik tanımıştır. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra bireyin siyasal hakları ve doğuştan gelen haklarının da yanında toplumsal ve ekonomik hakların da olduğu görüşü ortaya atılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu haklar başta anayasa olmak üzere yasalarla güvence altına alınmıştır (Akkaya, 1993: 20). Batı kaynaklı ortaya çıkan bu liberal düşüncede siyasal ve sivil haklar ön plana çıkarken, sosyalist görüşte ekonomik ve sosyal haklar, üçüncü dünyacıların anlayışında ise bağımsızlık, kolektif haklar ön plana çıkmıştır (Işıkkhan, t.y. :8).

17. yüzyılda sistemli bir şekilde ele alınmaya başlayan insan hakları bu tarihten günümüze kadar çeşitli sınıflandırmalarla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu sınıflandırmalar arasında Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Bildirgesi'nde de kabul

gören insan hakları kuşaklar biçiminde sınıflandırılmış ve üç kuşağa ayrılmıştır. Bunlar birinci kuşak haklar, ikinci kuşak haklar ve üçüncü kuşak haklardır (Yüksel, 2015: 51).

2.2.2.1. Birinci Kuşak Haklar

Birinci kuşak haklar klasik haklar olarak da adlandırılmaktadır. 17. ve 18. yüzyıllarda yaşayan düşünürlerce dile getirilen bu haklar Amerikan ve Fransız devrimleri ile büyük oranda uygulamaya geçirilmiştir. O dönemlerde yeni bir sınıf olarak karşımıza çıkan ve ticaret yoluyla zenginleşen burjuvazi sınıfı kendi sınıfsal çıkarlarını savunmak için klasik hakları öne sürmüşlerdir. Bu sayede feodal düzen yıkılmış, eski egemen aristokrasi sınıfı tasfiye edilmiştir (Akdemir, 2006: 46). Bu haklar, devletin aktif bir rol oynamasını gerektirmeyen, aksine devletin müdahale etmemesini talep eden negatif statü haklarına karşılık gelirken, bireylerin siyasal süreçlere katılımını teşvik eden aktif statü haklarına denk gelir. Yukarıda da söz edildiği gibi bu kuşakta yer alan haklar büyük ölçüde; Ortaçağ'ın sonlarına doğru Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan, ekonomik alanda zamanla güçlenen ve bu gücünü siyasal alana taşımak isteyen burjuva sınıfının aristokrasi ile aralarında vermiş oldukları mücadelenin bir sonucudur. Bu mücadele yalnızca feodal çağı kapatmakla kalmayıp, aynı zamanda ilk insan haklarını da ortaya çıkarmıştır (Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Ders Notu, 3).

Birinci kuşak haklara-klasik haklar- örnek olarak yaşama ve özgürlük hakkı, hukuk önünde eşitlik, kölelik yasağı, işkence yasağı, adil yargılanma hakkı, mahremiyet hakkı, düşünce vicdan ve din özgürlüğü örnek olarak verilebilir (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi). Bu hakların özelliği negatif statü hakları diğer bir deyişle koruyucu haklar olmasıdır. Birey sahip olduğu bu haklar doğrultusunda toplumun ve üçüncü şahısların dokunamayacağı bir eylem alanına sahip olmakta ve bu haklar devleti sınırlandırmaktadır. Devlet bu alana giremez ve herhangi bir müdahalede bulunamaz, birey bu alanda dilediğini yapar (Işıkhan, t.y. :9).

2.2.2.2. İkinci Kuşak Haklar

İkinci kuşak haklar diğer bir deyişle ekonomik, kültürel ve sosyal hakların doğuşunun temelinde sanayi devrimi etkili olmuştur. Sanayi Devrimi ile gelir kaynakları zamanla artış gösteren burjuva sınıfının fabrikalarında kötü koşullarda çalışan işçi sınıfı bu duruma tepki göstermiş, böylece işçi sınıfı-burjuvazi çatışması başlamıştır (Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Ders Notu, 3). Bu çatışmaların yanında bireylerin yaşam

haklarının var olması ancak tedavi olacak maddi imkanlarının olmaması, konut dokunulmazlığı haklarının var olması ancak barınabilecekleri bir konutlarının olmaması gibi durumlar ikinci kuşak hakların oluşmasında etkili olmuştur (Yüksel, 2015: 53). Bu sayede devletin ezilen sınıfın yanında olması gerektiği anlayışı da yaygınlık kazanmaya başlamıştır (Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Ders Notu, 3). Diğer bir ifadeyle sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkan ekonomik ve sosyal dönüşüm sosyal sınıfların ortaya çıkmasına yol açmış ve bu sosyal sınıfların arasında sosyal eşitsizlikler meydana gelmiştir. İşçi sınıfının bu eşitsizliklere gösterdikleri tepki ve eylemler ile ikinci kuşak haklar gündeme gelmiştir. Sonuç itibarıyla bu haklar işçi sınıfının siyasal ve sosyal eşitsizliklere karşı koymasıyla elde edilmiştir (Akdemir, 2006: 47).

Sosyal ve ekonomik haklar olarak da adlandırılan haklar pozitif statü haklarına karşılık gelmektedir. Başka bir ifadeyle devletin bu hakların kullanılabilmesi için çoğu zaman olumlu yönde müdahalede bulunması gerekmektedir (Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Ders Notu, 3). Bu haklara örnek olarak; çalışma hakkı, sağlık hakkı, beslenme hakkı, grev ve toplu sözleşme hakkı, sendika hakkı, dinlenme hakkı, parasız öğrenim ve öğretim görme hakkı, konut hakkı verilebilir (Yüksel, 2015: 54).

2.2.2.3. Üçüncü Kuşak Haklar

Birinci ve ikinci kuşak haklar II. Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan birçok uluslararası sözleşme ve belgelerde yerini almıştır. Bu gelişmelerle insan hakları alanında kolektif haklar, dayanışma hakları ya da grup hakları olarak da adlandırılan üçüncü kuşak hakları ortaya çıkmış ve tartışmalara yol açmıştır. Ancak bu kuşaktaki haklar ilk iki kuşaktaki gibi kesin sınırlara sahip olmayıp halen gelişme süreci içerisinde (Tögel, 2018: 8).

Üçüncü kuşak hakların diğer iki hak sınıflandırmasından farkı bulunmaktadır. Bu fark bazı hakların insanlar tarafından sonradan kazanılmış haklardan oluşmuş olmasıdır. Bu kuşaktaki hakların nesnel anlamda var olduğundan hareketle, insanın emek sonucu kazanmış olduğu tüm hakların korunmasına dair bir "hak ilkesi" kuramı olduğu ifade edilebilir (Gedik, 2020: 33). Hiç şüphesiz bu hakların oluşturulmasında II. Dünya Savaşı'nın, nükleer teknolojide yaşanan gelişmelerin, çevreyi olumsuz şekilde etkileyen denetimsiz ve sınırsız sanayi kuruluşlarının ve sömürgelemeden kurtulan Üçüncü Dünya ülkelerinin payı büyüktür (Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Ders Notu,

4). Bu hakların gerçekleşebilmesi için yalnızca devletin müdahil olması yeterli değil, birey ve grupların da etkin bir şekilde katılımı gerekmektedir (Gülmez, 2001, akt. Işıkhani, t.y. :9). Çünkü bu hakların bir özelliği olarak öznenin kendisinin birey ve topluluklar olabilmesi hasebiyle daha geniş kitlelere hitap edebilmesidir (Tögel, 2018: 8).

Üçüncü kuşak hakların oluşma nedenlerine bakıldığında çevre kirliliğinin artması, nükleer silahların savaş tehlikesine yol açması, ülkeler, bölgeler arasında gelişmişlik düzeyi farkının büyük olması gibi ciddi nedenler sayılabilir. Bu haklara örnek olarak barış hakkı, gelişme hakkı, çevre hakkı, self determinasyon hakkı, gibi haklar verilebilir (Işıkhani, t.y. :9).

2.2.2.4. Dördüncü Kuşak Haklar

Bilimdeki gelişmeler ve teknolojinin ilerlemesi ile birlikte üç kuşağa ayrılan insan hakları yerini dördüncü kuşak haklara bırakmıştır. İfade edildiği gibi teknoloji ve bilimdeki ilerlemeler ile öngörülemeyen yeni haklar ortaya çıkmıştır. Bu kuşaktaki haklar bilimde meydana gelen gelişmelerin yol açabileceği olumlu veya olumsuz gelişmelere yönelik haklardır. Bu haklar gelecek nesilleri korumayı amaçlayan haklar olarak da ifade edilebilir (Özkan, 2015:11).

Boyar ve Kama Işık (2019: 605)'e göre ise dördüncü haklar günümüz teknolojik ve bilimsel gelişmelerin insan onur ve haysiyetine yönelik tehditlerine karşılık olarak geliştirilmiştir. Özellikle biyoteknolojik alanda yaşanan sayısız gelişmeler ve insanın özel yaşam alanına dâhil olması ile insan onuru öngörülemeyen tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. Yaşanan bu gelişmelere karşılık insan yaşamı ve onurunun korunması için dördüncü kuşak haklar ortaya çıkarılmıştır.

Bu haklara örnek olarak insan kopyalanmasının yasaklanması, insan bedeni ve parçalarının mali kazanç haline getirilmesinin yasaklanması, su hakkı gibi haklar örnek olarak verilebilir. Bu hakların dışında da bir hak vardır ki düşünsel alt yapısı yavaş yavaş oluşturulmakta ve yine gelecek nesilleri koruma altına almayı amaçlayan haklardır. Bu hak, hükümetlerin gelecek nesillere aşırı borçlanma yoluyla borç bırakmaması hakkıdır. Ancak bu hak ile ilgili henüz hukuki bir zemin oluşturulmamıştır (Özkan, 2015:11).

Özetle, dördüncü kuşak haklar, bilimin kötüye kullanılmasını engelleyerek kişisel bütünlüğü koruma ve kişisel verilerin gizliliğini sağlama hakkını içerir. (Boyar ve Kama Işık, 2019: 606).

2.2.3. İnsan Hakları Kavramının Tarihsel Gelişim Süreci ve Uluslararası Belgeler

Günümüzde sahip olduğumuz tüm hak ve özgürlükler uzun ve çetin mücadeleler sonucunda kazanılmıştır. Bu mücadeleler hakların kapsamının genişlemesi ve hızlı bir şekilde kazanılması açısından oldukça büyük bir öneme sahiptir. Bu bakımdan insan hak ve özgürlükleri için yapılan mücadele tarihi insanlık tarihi ile aynı değeri taşıdığı söylenebilir (Hekimoğlu, 2003: 75).

İnsan haklarını gerçekleştirmek ve belli bir güvence altına almak konusunu yalnızca hukuki sahada çözüme kavuşturulması gerek bir sorun olarak ele alan düşüncenin temelinde yüzeysel bir insan hakları anlayışı bulunmaktadır. Bu düşünceye göre insan hakları, insan şeref ve özgürlüğünü korumaya yönelik kanuni ve idari birtakım güvenceler ile donatılmış bir dizi hak ve özgürlüklerdir. Ancak bu anlayış insan haklarının özüne ve temel niteliğine uygun bir anlam taşımamaktadır. Oysa insan hakları, insanın yalnızca insan olması hasebiyle sahip olduğu hak ve özgürlükler anlamına gelmekteydi. Bu tanımlamaya bakıldığında insan hakları doğal hukuk çerçevesinde ele alınarak "doğal hak" olarak kabul edilmektedir. Buradan hareketle insanların devlet oluşumundan ve onun ortaya çıkardığı hukuksal düzenden önce var olan birtakım haklara sahiptiler. Bu sebeptendir ki devlet kendi hukukundan üstün olarak bu haklara bağlıdır ve onlara saygı göstermek zorundadır. Bu fikrin temsilcilerinden olan ve insan haklarını 1690 tarihinde "Treatises on Government" ile bilimsel olarak tanımlayan John Locke'dur. Locke'a göre insanlar siyasal toplu yaşama geçmeden önce doğal bir halde yaşıyorlardı. Bu doğal yaşamın içinde sınırsız bir özgürlük ve eşitlik içindeydiler. Daha sonra aralarında yaptıkları anlaşma ile "devlet" i oluşturdular ve bireylere yönelik yargılama ve cezalandırma hakkını devlete aktardılar. Ancak bunun dışındaki diğer tüm hak ve özgürlükler kendilerinde kalmaya devam etmiştir. O halde insan haklarının devlet öncesi var olmaları sebebiyle devlet üstü bir özelliğe sahip olduğu ve devletin de bu doğal haklara uygun hareket edip saygı göstermesi gerektiği söylenebilir (Hekimoğlu, 2003: 78-79).

İnsan haklarının tarihsel gelişim sürecine bakıldığında M.Ö. 1776 yıllarında insan haklarını konu alan ilk yazılı belge Hammurabi Kanunlarıdır. Bu kanunlar o dönem itibariyle adil yargılanma ve mülkiyet hakkı konusunda modern bir düzenleme sunmuş, kişiyi keyfi olarak yargılama ve cezalandırmalardan korumuştur (Harari, 2015: 114, akt. Daban, 2019: 165).

Antik Çağ-Eski Yunan dönemi ise insan hakları tarihinin dayandığı en eski uygarlıklardandır. Eski Yunan düşünürlerinden sofistler insan haklarına vurgu yapmışlar, insanların daha rahat, huzurlu ve mutlu yaşamaları için çalışmalar yapmışlardır (Yıldızdöken, 2017: 187-192) Sofistlerin yanında Aristoteles, Sokrates ve Platon'da insanın önemine değinmişlerdir. Sokrates bu konuda insanın önce kendi değer, hak ve yeteneklerini bilmesi gerektiğini ve bu sayede insanın kendini daha iyi yönetebileceğini ve haklarına sahip çıkabileceğini savunmuştur (Karabük-Kovanlıkaya, 2013: 20-23). Bununla birlikte Eski Yunan döneminde demokrasi ilkesinin şehir devletlerinde bir yönetim biçimi olarak kabul edilmesiyle birlikte insan hakları alanında önemli bir adım atılmıştır. Ancak şehir devletlerinde demokrasinin bir yönetim biçimi olarak seçilmesine rağmen kölelik devam etmiştir. Bu durum da insan hakları alanında yapılan gelişmelerin tam olarak yerleşmediği anlamına gelmektedir (Zeller, 2001: 32-37, akt. Daban, 2019: 166).

Ancak 13. yüzyıla gelindiğinde kralın yetkilerinin sınırlandırılması gerektiği fikri ortaya çıkmıştır. Böylece 1215 yılında Magna Carta Libertatum Fermanı ilan edilerek İngiltere Kralı'nın yetkileri sınırlandırılmıştır. Fermada yer alan "*kanuna uygun ve mahkeme kararı olmaksızın hiç kimse tutuklanamaz, hapsedilemez, ülke dışına çıkarılamaz ve sürgün edilemez.*" maddesi ile kral ve halk arasında önemli bir değişim yaşanmıştır (Hazar, 2015: 37-45, akt. A.g.e.:166).

Dönemin İngiltere Kralı Yurtsuz John'un iktidarını belirli ölçüde sınırlandıran aynı zamanda baronlara bazı haklar tanıyan bu fermanın sonrasında sırasıyla İngiltere'de 1628 tarihli "*Petition of Rights*" (Haklar Dilekçesi), 1679 tarihli "*Habeas Corpus Act*" (Kişi Güvenliği), 1689 tarihli "*Bill of Rights*" (Haklar Bildirisi) ve 1701 tarihli "*Act of Settlement*" ile hak ve özgürlüklerin kapsamı giderek genişlemeye başlamıştır (Sanioğlu, 2008: 78).

Magna Carta'nın ilan edilmesinden sonra gelen tüm belgeler Magna Carta'yı temel olarak oluşturulmuştur. Bunlardan biri olan 1628 tarihli Haklar Dilekçesi'nde kralın

yetkilerinin sınırlandırıldığı krala hatırlatılmıştır. Ayrıca parlamento kararı olmadan vergi toplanamayacağı, herhangi bir suç işlemeyenlerin yaptırıma maruz kalmayacağı, yargıç kararı olmaksızın ya da savunması alınmaksızın kişinin tutuklanamayacağı ve kötü davranışlara maruz kalmayacağı gibi maddelerle Magna Carta'ya benzer nitelikteki haklar ele alınmıştır. Bununla birlikte belgenin yalnızca belli bir gruba veya zümreye değil tüm İngiliz halkı adına geçerli olması bakımından da oldukça önem arz etmektedir. Diğer bir belge olan 1679 tarihli Kişi Güvenliği'nde ise yargıcın kararı olmadan keyfi tutuklamaların yapılamayacağı, hapsedilemeyeceklerini, hafif suç işleyenlerin kefalet ile serbest bırakılabileceği, davaların kısa sürede bitirilmesi ilkeleri gibi birçok maddeyi içeren belge ilan edilmiştir. Bu belgenin ilan edilmesinde dönemin kralının (Charles I) Haklar Dilekçesi'nde yer alan yükümlülüklere uymaması ve bunun sonucunda oluşan iç savaşla parlamento yanlılarının kralı yargılayarak idam etmeleri etkili olmuştur. Dönemin kralından sonra başa gelen Kral Charles'a (II) göz dağı vermek adına bu belge kabul ettirilmiştir. 1689 tarihli Haklar Bildirisi'nde ise diğer belgeler ile aynı maddeler yer almıştır. Ancak kralın parlamento onayı almadan savaş açamayacağı ve hatta İngiltere'yi terk edemeyeceği en önemli noktalar arasında sayılmıştır. Bu belge ile günümüzde uluslararası belgelerce kabul edilen temel hak ve özgürlükler belirginleşmeye başlamıştır (Şahingöz, 2022: 93-94).

17. ve 18. yüzyıllar insan hakları kavramının bugünkü anlamıyla kullanıldığı, bireyin doğuştan eşit ve devredilemez haklar ile donatıldığı yaklaşımının ilk kez anayasal ve hukuk düzeninin bir parçası olarak algılanmaya başladığı dönemdir. İngiliz belgelerinin Fransız ve Amerikan belgeleri ile aradaki farklarına bakıldığında İngiliz belgeleri daha çok uygulamada tespit edilen ihtiyaçlara göre şekillenen ve tüm insanları kapsayan evrensel nitelikteki belgeler iken Fransız ve Amerikan insan hakları bildirileri ise bireylerin hak ve özgürlüklerini belirleyen ve bütün olarak ilan edilen belgelerdir. 1776 tarihli "Virginia Haklar Bildirisi" ve 1778 tarihli "Amerikan Bağımsızlık Bildirisi" tüm insanların eşit ve devredilemeyecek haklar ile dünyaya geldiğini ve bu haklardan vazgeçilemeyeceğini belirtmiştir (Sanioğlu, 2008: 79).

1789 Fransız İhtilali'nden sonra yayımlanan Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi insanların doğuştan doğal haklara sahip olduğunu ve bunların sorgulanamayacağını ilan etmiştir. 17 maddeye sahip olan bu bildirge özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnmeyi temel insan hakları olarak

değerlendirmiş, her bir bireyin kanun ve hukuk önünde eşit olduğunu kabul etmiştir (Şahingöz, 2022: 94).

18. ve 19. yüzyıllarda insan hakları alanındaki mücadelelerin çoğunlukla kölelik karşıtı hareketler, demokratik katılım, demokrasi mücadelesi gibi alanlarda gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Ancak 20. yüzyıla gelindiğinde I. Dünya Savaşı sonrası oluşturulan Milletler Cemiyeti döneminde self determinasyon, azınlıkların korunması, yabancıların hakları gibi konular gündeme gelmiştir (Tögel, 2018: 7). 20. yüzyılda Birleşmiş Milletlerin kurulmasıyla da bu gibi gelişmeler resmîyet kazanmıştır (Daban, 2019: 169). Nitekim 1948 yılında II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında yaşanan insanlık dışı muameleler ve hak ihlalleri "İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi"nin oluşturulmasını zorunlu kılmıştır (Gedik, 2020: 39). Önsöz ile toplamda 30 maddeden oluşan bu bildiğe Birleşmiş Milletler bünyesinde kurulan İnsan Hakları Komisyonu tarafından hazırlanmış, 10 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilerek dünya genelinde referans alınan önemli bir metin haline gelmiştir (Tögel, 2018: 7). Bu bildiri de insan haklarıyla ilgili tüm halk ve ulusları kapsayan ortak ölçütler getirilmiş, bireysel hakların yanında örgütsel, ekonomik ve kültürel haklar da kabul edilmiştir (Işıkhan, t.y. :13). Dünyada insan haklarına yönelik evrensel nitelikte ilk belge olarak ortaya çıkmıştır (Daban, 2019: 173). Bu belge bir tavsiye ve çağrı niteliğinde olduğundan bağlayıcı bir özelliğe sahip değildir ve imzalayan devletlere zorlayıcı herhangi bir yükümlülük getirmemektedir (Hekimoğlu, 2003: 80).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin kabulünden kısa bir süre sonra 1950 yılında Avrupa Konseyi'nin kabul ettiği Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi siyasi, ekonomik, medeni, sosyal ve kültürel hakların gelişmesinde oldukça önemli rol üstlenmiştir (Gedik, 2020: 39). Kişinin negatif haklarına daha çok yer veren bu sözleşmeden sonra 1961 yılında sosyal ve ekonomik hakları içeren Avrupa Sosyal Şartı ilan edilmiştir (Işıkhan, t.y. :13). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin sağlamış olduğu güvencelerin denetlenmesi hususunda kurulan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin de verdiği kararlar insan hakları açısından birer içtihat niteliği taşımakta ve sözleşmeyi imzalayan devletler açısından bağlayıcı niteliktedir (Turhan, 2017: 473). Böyle bir kurumun oluşmasındaki hedef bireysel özgürlüğü uluslararası arenada korumaktır. I. ve II. Dünya Savaşı'nda insan haklarının zedelenmesi buna sebep olarak gösterilmektedir.

Bu nedenle böyle bir denetim mekanizmasının oluşturulması uluslararası hukukta bir devrim niteliğinde olmuştur (Daban, 2019: 180).

Türkiye'de insan haklarının tarihi gelişimine bakıldığında Avrupa'dan çok daha farklı bir seyir izlediği görülmektedir. Çünkü Türkiye'deki gelişmelerin Avrupa'daki gibi sınıflar arası çatışmalar sebebiyle değil, batılılaşma sebebiyle gerçekleşmesidir. Can, mal ve ırz güvenliğini sağlamaya yönelik ifadeler içeren, yargılanma ve cezalandırmanın kanuna dayalı olması gerektiği ilkesine yer veren 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ve Müslümanlarla gayrimüslimlerin eşitliğine vurgu yapan 1856 tarihli Islahat Fermanı dikkat çeken belgelerdendir. Bu dönemi insan haklarının anayasalar ile garanti altına alındığı dönemin başlangıcı olan 1876 tarihli ilk anayasamız Kanuni Esasi takip etmiştir. Batılı örneklerine benzer nitelikte olan bu anayasa meşruti monarşiye geçişi sağlamıştır. Bu anayasadan sonra 1921 anayasası yürürlüğe konmuş, önemli bir özellik olarak egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait olduğuna vurgu yapılmıştır. 1924 anayasası ile de temel hak ve özgürlükler geniş bir şekilde tekrar anayasaya girmiştir. Bu anayasada çoğunlukla birinci kuşak haklara yer verilerek, ekonomik ve sosyal haklara yer verilmemiştir. 1960 askeri müdahalesi sonrasında oluşturulan 1961 anayasasında ise birinci ve ikinci kuşak hakların çoğunluğuna yer vererek "insan haklarına dayanan devlet" ilkesine yer vererek devlet ve birey arasındaki ilişkiye yeni bir soluk getirmiştir. 1980 askeri müdahalesi sonrası oluşturulan 1982 anayasası ise "insan haklarına saygılı devlet" ilkesi getirilmiştir (Adalet Bakanlığı İnsan Hakları Ders Notu, 15).

Barış anlamına karşılık gelen "İslam" dininde ana hedefin yeryüzünde bulunan tüm mikro, mezzo, makro düzey unsurların barış, huzur ve güven içerisinde sürdürülebilir bir güven ortamının oluşturulmasına yönelik olduğu görülmektedir (Gedik, 2020: 40). Bu hedefe de ancak insan haklarına riayet etmek ve hakları gözetmekle ulaşılabileceği düşünülmektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim ve Sünnet insanı "Eşitlik ilkesi" temelinde ele alarak insanlar arasında fark gözetmeksizin temel insan haklarını önemsemekte ve "hak" kavramını bir sorumluluk yaklaşımında ele almaktadır (A.g.e.: 41). Kur'an'da adalete bağışlamaya, barışa önem veren ayetler insan hakları açısından dikkat çekmektedir. Tin Suresi 4. ayette geçen "*Biz insanı en güzel biçimde yarattık.*" ayeti ile insana verilen değeri en güzel açıklar niteliktedir. İsrâ Suresi 70. ayette geçen "*Andolsun ki biz Ademoğullarını şereflendirdik.*" ayeti ile Nisa Suresi 128. ayette geçen "*Barış hayırlıdır.*" ayeti de insanın şerefini ve değerini göstermektedir. Ayrıca

İslam dini insanlar arasında ırk ve renk açısından bir ayırım gözetmemiştir. "Bir Arap'ın Acem'e üstünlüğü yoktur." ve "Beyaz insanın, siyah insana üstünlüğü yoktur." Hadisleri bunun en açık delilleridir. (Çubukçu, 1983: 123). Hicretin 10. yılında Hz. Muhammed (s.a.v) tarafından irad etmiş olduğu Veda Hutbesi'nin ana teması insan hak ve hürriyetleri olmuştur (Gedik, 2020: 42). 622 yılında oluşturulan Medine Vesikası'nda ise temel haklar bakımından insanlar arası eşitlik sağlanmıştır (Kaşlı, 2021: 135). Gerek Veda Hutbesi gerek Medine Vesikası gerekse Hudeybiye Anlaşması derinlemesine incelendiğinde insana dair temel değerlerin geçmişinin oldukça eskiye dayandığı görülmektedir (Gedik, 2020: 42).

Sonuç olarak bakıldığında insan hakları tarihinin insanlık tarihiyle neredeyse eş zamanlı olduğu söylenilebilir. Çeşitli bildirgeler, belgeler ve anlaşmalar ile insan hakları devletler, uygarlıklar tarafından güvence altına alınmaya çalışılmıştır.

2.2.4. Hak Temelli Yaklaşım

Hak temelli yaklaşım özünde toplum içinde bulunan dezavantajlı grupları güçlendirmeyi, politikada toplumsal olarak iyileştirmeler yaratmayı amaçlayan ve taleplerin geliştirilmesi yoluyla insan onurunu teşvik eden bir yaklaşımdır (Gready, 2008: 736). Yaklaşım bireylerin var olan durumlarını iyileştirmeye yönelik bir çaba içermekte, ihtiyaçlarına, sorunlarına ve potansiyellerine odaklanmaktadır. Bununla birlikte insanların devredilemez haklara sahip olduğu ve bu haklardan yoksun kalmanın çoğu zaman hak ihlali olarak değerlendirilebileceği hak temelli yaklaşımın merkezinde yer almaktadır. Başka bir deyişle, temiz içme suyu yalnızca insan ihtiyacı olarak değerlendirilmekten ziyade aynı zamanda bir insan olarak sahip olunması gereken bir hak olarak görülmektedir. Dolayısıyla, insan ihtiyaçları insan haklarının temelini oluştururken, ihtiyaçlar ile haklar arasında dikkate değer farklar da bulunmaktadır. Bu anlamda insan hakları, fiziksel ihtiyaçların ötesine geçer ve insanların sivil, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel rolleri açısından daha bütünsel bir bakış açısını içerir. Aynı zamanda sahip olunan haklar birtakım sorumlulukları da beraberinde getirmektedir. Bir diğer husus ise bireylerin ihtiyaçları karşılandığında genellikle minnettar olmaları beklentisidir. Ancak bireylerin hakları karşılandığında durum böyle değildir. Burada dikkat çekilmesi gereken husus ihtiyaç sahibi bireyler için yardım kampanyaları yapmak yerine, marjinalleştirilmiş bireylerin haklarını talep etme çabalarında eşit haklara sahip olduklarını göz önünde bulundurmamak ve sosyal adaletsizliği gidermektir.

Bu bağlamda geleneksel hayırseverlik yaklaşımı ve ihtiyaç temelli yaklaşımın hak temelli yaklaşımla karşılaştırıldığında bazı önemli noktaları bulunmaktadır. Bunlar hak temelli yaklaşımın hem süreç hem de sonuca odaklanması, genellikle vurgunun haklara yönelik yapılması, bireyler ve grupların talepleri doğrultusunda güçlendirilmesi gereken bireyler ve hak sahipleri olarak görülmeleridir. Bu anlamda bakıldığında insan hakları hak temelli yaklaşımın temelini oluşturmaktadır. İnsan haklarının ve hak temelli yaklaşımın en temel dinamiklerinden biri her insanın bir hak sahibi olması ve her insan hakkının bir yükümlülüğünün bulunmasıdır (Boesen ve Martin: 2007: 11).

2.2.5. Sivil Toplum Kuruluşları ve İnsan Hakları

İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi için öncelikli görev devlete düşmektedir. Ancak devletin kaynaklarına erişimin sağlanmasının zor olduğu noktalarda devreye sivil toplum kuruluşları girmekte ve bu kuruluşların hem devletin yükünü hafiflettiği hem de bireylerin hizmetlere erişimlerini kolaylaştırdığı bilinmektedir. Bu bakımdan sivil toplum örgütleri için sosyal hizmet sunumunda bir araç oldukları da söylenilebilir. Aynı zamanda sivil toplum kuruluşları hak temelli bir bakış açısıyla gerçekleştirdikleri bu sosyal hizmet sunumları ile bireylerin güçlenmesini sağlayarak toplumsal düzeyde önemli değişim ve dönüşümleri gerçekleştirmektedirler (Kara, 2019: 162).

Sivil toplum kuruluşlarının hem ulusal hem bölgesel hem de uluslararası insan hakları sisteminde insan haklarının uygulanmasında önemli katkıları vardır. Genel olarak sivil toplum kuruluşları insan haklarına saygıyı ve insan haklarının uygulanmasını teşvik edecek bir dizi faaliyet ve işlevlerde bulunmaktadırlar. Bunlardan ilki bireylere sahip oldukları haklar konusunda eğitimler düzenlemektir. Çünkü birey haklarını ancak keşfettiği zaman savunabilir. Diğer bir ifadeyle, sivil toplum kuruluşları insanların kendi hükümetlerinde ve toplumlarında haklarını açıkça ifade edip savunabilmeleri, hayata geçirebilmeleri ve mücadele edebilmelerinde oldukça önemli rol oynamaktadır. Sivil toplum kuruluşları bunu insan haklarını teorik olarak sunarak değil, insanların kamusal konularda birlikte konuşmasını ve hareket etmesini sağlayarak gerçekleştirmektedir. Bireyler bu sayede hem kişi olarak kendi değerlerini hem de ailelerinin ve dahi çevrelerindeki bireylerin hak ettiği muamele ve fırsatları öğrenmektedirler. Diğer bir ikinci kavram ise savunuculuk faaliyetleridir. Haklarının ihlal edildiği iddia edilen kişilerin korunması anlamına gelmektedir. Belirli bir ülkenin hukuk sistemi hakkında insan hakları eğitimi yoluyla daha fazla farkındalık

yaratılması insan hakları savunuculuğu faaliyetlerinin bir parçasıdır. Diğer bir kavram olan üçüncü kavram ise demokratikleşme ve kalkınma sürecinin desteklenmesidir. Bu kavram, sosyo-ekonomik hakların eşit derecede önemli olduğunu ve insan haklarının daha iyi korunması ve uygulanması için ekonomik kalkınmayı dikkate almanın ve demokratikleşme sürecini teşvik etmenin önemini göstermektedir (Goel ve Tripathi, 2010: 781-786).

İnsan hakları ve sivil toplum kuruluşları arasındaki ilişki, devletin dışında kalan kurumların insan haklarına bakışını ve etkisini anlayabilmek açısından da oldukça önemlidir. Devletin, vatandaşlarının sahip olduğu temel hak ve özgürlükleri koruma ve geliştirmede eksik kaldığı konularda halk ile doğrudan yakın ilişkide olan sivil toplum kuruluşları bu noktada hayati önem taşımaktadır (Akgüngör ve Uslu-Van Hove, 2022: 25). Sivil toplum kuruluşları uyguladıkları sosyal hizmet uygulamaları ile müracaatçı grupların haklarını savunmayı, hizmet ve kaynaklara ulaşımının kolaylaşması için iktidar ve karar alıcılar üzerinde baskı kurmayı ve sosyal aksiyon almayı kendilerine amaç edinmektedirler. Dezavantajlı gruplara yönelik çalışmalar gerçekleştiren birçok sivil toplum örgütü, temel insan hakları başta olmak üzere, kadın hakları, kent hakkı, sosyal haklar, kültürel haklar gibi pek çok alanda sosyal aksiyon alabilmektedirler. Müracaatçı grupları da sosyal eylem yoluna başvurarak ifade edebildikleri ihtiyaç ve sorunlarını sivil toplum kuruluşlarından aldıkları destekler ile devlet kanallarına iletebilme imkânı bulmaktadırlar (Kara, 2019: 162-163).

Sivil toplum kuruluşları devletlerin bireylere yönelik davranışlarını değiştirmede de oldukça etkili bir konumda olduğu söylenilebilir. Bu iddiayı kanıtlayacak pek çok durum olabilir. Ancak bu etkinin geçici olduğunu ve devletleri gelecekte hak ihlallerinde bulunmaktan alıkoyamayacağını da belirtmekte fayda vardır. Dolayısıyla bu tür bir etkinin orta ve uzun vade de bir çözüm üretmesi zor görünmektedir. Devletlerin bireylerin temel hak ve özgürlüklerine saygı gösterebilmesi için bir yandan insan haklarının korunmasına yönelik katı hükümler içeren uluslararası anlaşmaların oluşturulması; diğer yandan ise mümkün olduğu kadar çok devletin bu anlaşmalara katılımının sağlanması gerekmektedir. Hukuken bağlayıcı bir anlaşma oluşturulduğunda ve devletlerin bu anlaşmalara katılımı sağlandığında insan hakları ihlalleri gerçekleştirenlere karşı önlem alınması kolaylaşmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının bu tür anlaşmaların oluşturulmasında etki sahibi olmaları durumunda devletlerin de bunları kabul etmeleri gerekmektedir (Çakmak, 2004: 101).

Sivil toplum kuruluşları siyasi gruplar ve örgütler gibi siyasi güç aramamaktadırlar. Ancak insan hakları daha çok siyaset ile ilgili bir alan olduğundan sivil toplum kuruluşları, siyasi sistemi insan haklarının korunması ve geliştirilmesi yönünde daha duyarlı ve hesap verilebilir hale getirmek için dolaylı olarak etkileyebilmektedir. Genellikle bu siyasi gruplar insan haklarını savunan hak ihlallerini ve suiistimallerini inceleyen ve izleyen sivil toplum kuruluşlarının bu alanlarda faaliyet yürütmelerine sıcak bakmamaktadır. Bu sebeptendir ki uluslararası insan hakları belgeleri esas olarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesi sorumluluğunu devletlere vermektedir (Goel ve Tripathi, 2010: 775). Ancak sivil toplum kuruluşları yine de ulusal ve uluslararası alanda insan haklarını koruma adına katkılarına sürdürmeye devam etmektedir. Bunlara örnek olarak şikâyetlerin sunulması, uluslararası davaların açılması, davalara taraf olarak dava açılması veya müdahale edilmesi, bilirkişi olarak görev yapılması, tanık olarak ifade verilmesi vb. yollarla uluslararası insan hakları hukukunun oluşturulmasına ve geliştirilmesine katkı sağlamaları verilebilir (Marcinkute, 2011: 55).

Sivil toplum kuruluşları aynı zamanda insan hakları ihlallerine ilişkin çeşitli kaynaklardan (insan hakları mağdurlarından, tanıklardan, diğer sivil toplum kuruluşlarından, gazetelerden vb.) bilgi toplamakta ve bu bilgilere yayarak halkın, hükümetlerin ve diğer aktörlerin dikkatini insan hakları alanında var olan sorunlara çekmeye ve endişelerini dile getirmeye çalışırlar. Dolayısıyla bilgilerin sivil toplum kuruluşları tarafından araştırılması belgelenmesi ve yayılması insan hakları ihlallerinin kamuoyunun ve uluslararası toplumun dikkatine sunulmasında hayati bir rol oynamaktadır (A.g.e.: 56).

2.2.6. İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet

İnsan hakları yalnızca insanlara ait olan haklardır. Yeryüzünde başka bir canlıda bulunmayan özellikleri hasebiyle bu hakların korunması gerekliliği yatar. Bu hakların korunmasında en önemli görevi olan mesleki disiplin ise şüphesiz sosyal hizmettir.

Sosyal hizmetin temel odağı insandır. Ve tanımı itibariyle insanın onur ve haysiyetini koruyarak insanın değerli olduğu kabulünden hareketle bir insan hakları mesleğidir (IFSW, 1988). Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu'nun 2014'te yaptığı tanımlamaya göre ise sosyal hizmet; toplumsal bağlılığı, sosyal değişim ve gelişimi destekleyen, insanı özgürleştiren ve yetkinleştiren uygulamaya dayalı bir disiplindir.

Aynı zamanda sosyal adalet, insan hakları, kolektif sorumluluk, farklılıklara saygı ilkeleri sosyal hizmet mesleki ve akademik disiplininin merkezinde yer alır. (IFSW, 2014). Başka bir ifade ile sosyal hizmet kişinin değerini ve onurunu tartışmasız bir şekilde tanır. Her insanın maddi ve sosyal durumlarından bağımsız olarak kendi başına değerli olduğunu kabul eder (Healy, 2008: 738). Sosyal hizmet benimsemiş olduğu eşitlik ve sosyal adalet ilkeleri ile her bir bireyin refah içinde yaşamasını amaçlar. Bu amaç doğrultusunda gerçekleştirdikleri hizmetlerde insan onur ve haysiyetini göz önünde bulundurur ve bireyin biricikliğine vurgu yapar (Öksüz ve Küsmez, 2021: 117). Tanımlardan da anlaşılacağı üzere sosyal hizmetin temelinde sosyal adalet, insan hakları ve farklılıklara saygı yer almaktadır.

Sheafor ve Horejsi (2014: 25)'ye göre birçok sosyal hizmet uzmanı, sosyal ve ekonomik politikaların, insanlığın sahip olduğu tüm temel insan hak ve özgürlüklerini tanıması gerektiğini savunur. Bunun temelini ise sosyal hizmetin sahip olduğu insancılık anlayışı oluşturmaktadır. Bireyin şahsi başarılarından ya da devletin eylemlerinden dolayı değil, bizatihi varlık olarak haysiyetinden ve değerinden kaynaklı haklara sahip olduğunu ifade eder. Ancak bireyin sahip olduğu bu hakların yanında sorumluluklarının da olduğu açıktır. Haklar ve sorumluluklar birbirinden bağımsız var olamamaktadırlar. İnsanların yalnızca kendi hakları ile alakadar olmaları, diğer insanlar ve toplum için sorumluluk duygusuna sahip olmamaları halinde sosyal adaletsizliğin de ortaya çıkacağı görüşü vardır. Her bir hakkın korunabilmesi için sorumluluğa dayalı eylemlerin de olması gerekmektedir. Buna örnek olarak; eğer bir insanın yaşa hakkı var ise, o halde diğer bireylerin o kadın veya erkeğin besin, barınak ya da gerekli olan tıbbi yardıma sahip olmasını sağlama sorumluluğu bulunmaktadır. Şeker (2008: 93)'e göre ise sosyal hizmet toplum içinde çeşitli nedenlerle eşitsizlik ve yoksunluk içinde bulunan birey, grup ve toplumların sorunlarını önlemek ve refah seviyelerini yükseltmekle ilgilenmektedir. Bununla ilgilenirken iki esas değeri mesleki kimliğine kodlamaktadır. Bunlardan ilki birey haysiyet ve kapasitesini son haddine kadar geliştirme hakkına sahiptir. İkinci olarak ise bireylerin sahip oldukları bu kapasiteleri çerçevesinde birbirlerine karşı sorumlu ve bağımlı olmalarıdır. Buradan hareket ile sosyal hizmetin bireyin özgürlüğü, haysiyet ve onuruna saygı gösterdiği, bireyin kendi kaderini tayin etme hakkını kabul ettiği ifade edilebilir.

Sosyal hizmette insan temel hak ve özgürlüklerinin, onur, şeref ve haysiyetlerinin korunmasında, fırsat eşitliklerinin sağlanmasında insanların iyilik hallerine yönelik

hizmetleri içine alan bir yaklaşımın önemi vurgulanmaktadır. Nitekim sosyal hizmet, makro düzeyde ifade edilebilecek devlet kamu kurum ve kuruluşları, mezzo düzeydeki sivil toplum kuruluşları ve insan hak ve özgürlüklerine yönelik tüm sosyal hizmet kanalları ile insan onurunu tehdit edebilecek her türlü unsurla mücadele etmekte ve korumaktadır (Healy, 2009: 38, akt. Gedik, 2020:46). Bir diğer ifade ile sosyal hizmet bilim ve mesleği mikro düzeyde birey, makro düzeyde topluma yönelik yapılan hak ihlallerinin önlenmesinde oldukça önemli bir konuma sahiptir. İnsan hakları alanında ortaya çıkan herhangi bir sorun, insan hakları perspektifine göre vatandaşların veya hükümetlerin kendilerini sorunun çözümünde sorumlu olarak hissetmeleri anlamına gelmektedir. Örneğin; sağlık hizmetlerindeki herhangi bir eksiklik, yetersiz beslenme, eğitim alanındaki eşitsizlikler, ayrımcılık ve şiddet gibi karşılanamamış ihtiyaçlar yalnızca karşılanamamış ihtiyaçlar değildir. Bu durumda sosyal hizmet uzmanları hak temelli bir anlayışla kaynakların adaletsiz dağılımına karşı mücadele etmelidirler (Reichert, 2003, akt. Zengin ve Altındağ, 2016: 5). Günümüzde insan hakları ve sosyal hizmet alanında yapılan çalışmalarda insan hakları ve sosyal hizmetin ortak noktalarına dikkat çekilerek "sosyal hizmetin insan haklarına yönelik bir meslek olduğu, sosyal hizmet uzmanlarının ise insan hakları savunucusu" olduğu düşüncesi hâkimdir. Çünkü sosyal hizmet mesleki disiplini insan hakları ile ilişkili olup sahip olduğu profesyonel düzeydeki anlamını ve içeriğini insan hakları bağlamında oluşturmaktadır (Akyıldız, 2022: 368). Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (2012)'ye göre ise "insan haklarına karşılık gelen hakların desteklenmesi ve sosyal hizmet eylemlerinin gerekçesini ve motivasyonunu temsil etmelidir. Bu nedenle bu hakların savunuculuğunu yapmak sosyal hizmetin ayrılmaz bir parçasıdır." (IFSW, 2012). Özetle sosyal hizmet, yalnızca sorunları çözen bir meslek dalı değil, sorunların ortaya çıkış nedenlerini de araştırarak, sorgulayarak sorunların tekrar ortaya çıkmasını engelleyen, meydana gelen sorunlarda ise ürettiği çözümler ile bireylerin iyilik halinin devamını sağlayan ve hak savunuculuğu yapan bir disiplindir.

Sosyal hizmetin sahip olduğu insan hakları, farklılıklara saygı, sosyal adalet, sosyal değişimi ve gelişimi destekleme gibi mesleki değerleri sosyal hizmetin insanların özgürleşmesi ve güçlenmesi noktasında ne derece önemli bir meslek olduğunu da ortaya çıkarmaktadır (Akyıldız, 2022: 382). Hiç şüphesiz insan, haklarını kullanabildiği ölçüde özgür ve güçlü bir konuma ulaşabilir. Bu bağlamda sosyal hizmet bireylere güçlenebilmeleri ve özgürleşebilmeleri noktasında haklarını

kullanabilecekleri alanı oluşturmaktadır. Karataş (2002: 155) 'a göre, sosyal hizmet disiplini insan haklarının tamamlanmasında son derece önemli bir rol oynamaktadır. Hak ve özgürlükler insanlara tanınıp genel bir düzeyde sağlansa dahi yoksul, özel gereksinimli, işsiz bireylerin bu hak ve özgürlüklerden yararlanabilmesi ancak ve ancak sosyal hizmet müdahaleleri ile olanaklıdır.

Hiç şüphesiz sosyal hizmetin sahip olduğu mesleki değerleri insan hakları ile son derece uyumludur. 1968 yılında Uluslararası Sosyal Refah Konferansı'nda konuşmacı olarak katılan Gore konuşmasında, sosyal hizmet ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Bu bağlamda "Bildirgenin sosyal hizmet ile olan uyumu şüphesiz bireyin değer ve onurunu tartışmasız bir şekilde tanınmasında yatmaktadır. Sosyal hizmet her bir bireyin kendi maddi veya sosyal durumundan bağımsız olarak kendi başına değerli olduğu yönündeki aynı temel varsayımdan yola çıkmıştır." ifadeleri ile sosyal hizmet ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin uyumundan söz etmiştir. 20. yüzyılın başlarında İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nden yaklaşık 50 yıl öncesinde ise sosyal hizmet mesleğinin kurucuları kendi zamanlarının önemli insan hakları hareketlerine dâhil olmuşlardır. ABD'de doğan yerel ve uluslararası bir aktivist olan Jane Addams, üç nesil insan hakları alanında verilen mücadelede liderlik görevini üstlenmiştir. Kadınların oy kullanma hakkı, sağlık hizmetleri, çocuk hakları, göçmen eğitimi, barınma, barış ve eğitim mücadelelerinin ön safında yer almıştır (Schugrensky, 2005, akt: Healy, 2008: 738).

Yukarıda da ifade edildiği gibi evrensel düzeyde kavramsallaştırılması oluşturulmaya çalışılan insan hakları kavramı ile insana insan olması hasebiyle değer veren sosyal hizmet mesleğinin bağlantılı olmaması düşünülemez. Ülkeden ülkeye etik kurallar değişse bile insan hakları gibi çatı kavramlar dünyanın her yerinde aynı anlamı taşımaktadır. Farklı ülkelerde çalışan sosyal hizmet uzmanları evrensel olan bu kavramları göz önünde bulundurarak müdahalelerini gerçekleştirmeli insan haklarına aykırı olan eylem ve söylemlerin karşısında olmak durumundadırlar. Ancak sosyal hizmet uygulamalarının gerçekleştirildiği yerler, çalışan profesyonellerin genel yapısı bu uygulamaları doğrudan doğruya etkisi altına almaktadır. Örneğin; sosyal hizmet uzmanları çalıştıkları kurumlar veya kişiler tarafından yaptıkları yardım fotoğraflarının paylaşılması ile istemeden de olsa siyasi partilerin reklam malzemesine dönüşmesinde etkili olabilirler (Zengin ve Altındağ, 2016: 5).

Tüm bu anlatılanlar ışığında denilebilir ki, insan hakları İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ndeki herhangi bir hakkı ele alıp sonrasında onu benimsemek kadar basit bir mesele değildir. İnsan hakları daha önceki bölümlerde de tartışıldığı gibi söylemsel olarak ele alınmaktadır. Resmi yazılı beyanlar insan hakları söyleminin önemli bir parçası olsa da hiçbir şekilde söylemin tamamı değildir. Herhangi bir söylemin gerçek anlamda bir ifadeye karşılık gelebilmesi için onun tartışılması, sorgulanması ve yeniden inşa edilmesi gerekmektedir. Sosyal hizmet insan haklarının yeniden inşası sürecinin bir parçası olarak görülürken sosyal hizmet uzmanlarının da kendilerini bu sürecin aktif katılımcıları olarak görmeleri gerekmektedir. İnsan haklarının tanımlanması ve dolayısıyla işlevsel hale getirilmesi sosyal hizmet uygulamaları aracılığı ile gerçekleşmektedir (Ife, 2008: 152).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞAL AFETLER VE AFET YÖNETİMİ

Afetler gerek insan elinden kaynaklanan nedenlerle gerekse doğal nedenlerle oluşmaktadır. Yıkıcı etkilere sahip olan afetlerin başta fiziksel olmak üzere ekonomik, sosyal açılardan da birçok soruna yol açtığı ve telafisinin afetin şiddetine göre ulusal ya da uluslararası yardım almadan telafi edilemeyeceği bilinmektedir (Altun, 2017: 33). Diğer bir ifadeyle öngörülmesi imkânsız olan doğal afetlerin maddi ve manevi açıdan kayıpları büyük olmakta ancak gerekli önlemlerin alınması durumunda en az zararla da atlatılabilmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde ayrı bir araştırma alanı olan afetlere yönelik literatür taramasına yer verilecektir. Bu bağlamda afet ve afete ilişkin kavramlara, doğal afet kavramı ve türlerine, Türkiye’de meydana gelen doğal afetlere ve bu afetlerde rol alan sivil toplum kuruluşları son olarak da doğal afetlerde uygulanan sosyal hizmet uygulamalarına yer verilecektir.

3.1. Afet Kavramı

Arapça’dan Türkçe’ye geçen afet kelimesi Türkçe’de “*büyük felaket, yıkım, bela*” anlamlarına karşılık gelmektedir (Yaman ve Düger, 2017: 2). Türk Dil Kurumu’nun tanımlamasına göre ise afet “*çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım*” olarak ifade edilmektedir (TDK Güncel Türkçe Sözlük). Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı’nın (AFAD) yaptığı tanımlamaya göre ise afet, toplumun belirli bir kısmı veya geneli için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durduran veya kesintiye uğratan, etkilenen toplumun başa çıkma kapasitesinin yetersiz olduğu doğal, teknolojik veya insani olaydır. Afet, gerçekleşen olayın kendisi değil, meydana getirdiği sonuçlarla tanımlanır. (AFAD Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü). Bir başka tanımlamaya göre ise afet “*hayata veya mala yönelik potansiyel risk oluşturan doğal olarak ya da insan kaynaklı meydana gelen jeolojik durum veya olay*” dır (Amerikan Jeoloji Enstitüsü, 1984, akt. Alexander, 1993: 4).

Yukarıda yapılan tanımlamalar göz önünde bulundurulduğunda afetler insanlar ve çevrelerini etkileyen ve çeşitli kayıplara neden olan jeolojik durum ya da olaylardır.

Yangına, yıkıma, yaralanmalara, toplumsal düzenin bozulmasına ve maddi manevi kayıplara yol açan afetler; deprem, hortum, fırtına, kasırga, orman yangını, çığ düşmesi, volkanik patlama gibi doğal; kimyasal kirlilik, nükleer kazalar, ulaşım kazaları, endüstriyel kazalar gibi insan kaynaklı da olabilmektedir (Tuncay, 2004: 2). Diğer bir tanımla afetler bir olayın kendisi değil, olayın neticesinde meydana gelen sonuçlar olarak ifade edilebilir. Can kayıpları, yaralanmalar, sosyo-ekonomik kayıplar bu sonuçlara örnek olarak verilebilir.

Afetlerde çok sayıda insan, diğer canlılar ve geniş yerleşim bölgeleri zarara uğramaktadır. Afet olayları genellikle önceden tahmin edilse önlenememekte meydana geldiği an da ise durdurulamamaktadır (Özçelik, 2020: 48). Hiç şüphesiz bu denli kayıplara yol açan afetler insan hakları bakımından da birçok alanda hak kayıplarına yol açmaktadır. Bu sebeple afetler, üzerinde birçok kurum, kuruluş ve organizasyonların koordineli bir şekilde çalışmasını gerektiren bir olaydır.

Genel olarak bir afetin meydana geldikten sonra büyüklüğü can kayıpları, yol açtığı yaralanmalar, sosyal ve ekonomik kayıplarla ölçülmektedir. Şüphesiz bunlar içerisinde en önemli olan insanın canıdır. Ancak afetin büyüklüğüne etki eden faktörleri de göz ardı etmemek gerekmektedir. Bunlar; olayın fiziksel büyüklüğü ve yerleşme alanlarına olan uzaklığı, gelişmişlik düzeyi, nüfus artış hızı, eğitim ve bilgi alanındaki eksiklik olarak özetlenebilir (Erkal ve Değerliyurt, 2011: 149).

Afetlerin etkilerine bakıldığında ise değerlendirmenin çok yönlü yapılması gerekmektedir. Çünkü meydana gelen bir afet herhangi bir afetin oluşmasına neden olabilmektedir. Buna örnek olarak depremler verilebilir. Zira deprem de bir afettir ve bu afet sonucunda yangınlar, su taşkınları, patlamalar, tsunami gibi başka birçok afetin oluşumuna da yol açabilmektedir. Japonya’da 11 Mart 2011 tarihinde meydana gelen deprem buna örnek olarak verilebilir. Nitekim bu afet sonrasında salgınlar, tsunami, yangınlar gibi farklı birçok afeti de tetiklenmiştir (Kadıoğlu, 2011: 25).

Sonuç itibarıyla afetler doğrudan insanı etkileyen olaylardır. Afetlerin nedenleri ve oluş şekilleri yerine, afetlerden etkilenen insan sayısı ve durumunu değerlendirmek ve öncelikleri de buna göre sıralamak gerekmektedir (Seyyar ve Yumurtacı, 2016, akt. Özçelik, 2020: 48). Buradan hareketle düşüncede insanın değeri ve onuruna yaraşır bir yaşam ile afet arasındaki ilişki baştan kurulabilirse, ülkede mevcut bulunan tüm

kurum, kuruluşlarının afet yönetim politikalarını koşullar ne olursa olsun doğru bir şekilde yürütebileceği söylenebilir (Yaman ve Düger, 2017: 3).

3.2. Doğal Afet Kavramı ve Türleri

Afet türleri Avrupa Atlantik Afet Müdahale Koordinasyon Merkezi Yönergesi'ne göre doğal afetler ve teknolojik afetler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Yaman ve Düger, 2017: 4). Ancak Kadioğlu (2011: 4)'e göre afetler doğal, teknolojik ve insan kaynaklı olmak üzere 3 gruba ayrılmaktadır. Bazı durumlarda savaş gibi insan ve teknolojik aletlerin kullanıldığı durumlarda meydana gelen afetlere “ karmaşık afetler” de denilmektedir. Fakat son yıllarda literatürde afetlerin “doğal afetler” ve “insan kaynaklı afetler” olarak ikiye ayrılması daha sık karşılaşılan ayırım haline gelmiştir. Doğal afetler kapsamına giren afetlere bakıldığında; deprem, sel, çığ, heyelan, tsunami, volkanik patlamalar, toprak kaymaları, kuraklık, çölleşme, ormanların tahrip edilmesi görülmektedir. Teknolojik afetler içerisinde ise kimyasal ve endüstriyel kazalar, nükleer kazalar, terör eylemleri, uçak, gemi, demiryolu kazaları sayılmaktadır (Gülelçin, 2020: 4).

Doğal afetler ise “can ve mal kayıplarına neden olarak toplumun sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel faaliyetlerini önemli ölçüde aksatan doğa olaylarıdır.” (Kadioğlu, 2011: 42). Doğal afetlerin ortaya çıkış şekilleri de jeolojik ve meteorolojik doğa olaylarının ya da hareketlerinin sonucunda oluşmaktadır. Jeolojik kaynaklı ortaya çıkan doğal afetlere deprem, tsunami, toprak kayması gibi yer kabuğu ya da deniz yüzeyine yakın yerlerde, derinliklerinde meydana gelen patlama ve kırılmalar sonucu oluşan afetler örnek olarak verilebilir. Meteorolojik kaynaklı afetlere ise sel, su baskınları, orman yangınları, kuraklık, fırtına, kasırga, hortumlar gibi atmosfer olayları sonucunda meydana gelen afetler verilebilir. Doğal afetlerin oluşmasında her ne kadar doğa olaylarının etkili olduğu görülse de arka planda çarpık kentleşme, sanayileşme, insanların doğa dengesini bozacak faaliyetlerde bulunması da doğal afetleri doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemektedir (Yaman ve Düger, 2017: 4).

Doğal afetler insanı doğrudan ilgilendiren doğa olaylarıdır. İnsanların yaşadıkları alanların dışında gerçekleşen doğa olayları (deprem, sel, heyelan vb.) doğal afetler olarak nitelendirilmezken insanların yaşam alanları içinde yer alan can ve mal kaybına neden olan doğa olayları afet olarak nitelendirilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus insanların yaşam alanları içerisinde meydana gelmesidir.

Ülkemizde birçok şehir bir veya birden fazla doğal afet tehdidi altındadır. Türkiye’de sıklıkla görülen doğal afetlere; deprem, heyelan, sel, kaya düşmesi, çığ, orman yangınları örnek verilebilir (Kundak ve Kadioğlu, 2011: 5). Aşağıda Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı’nın 2022 verilerine göre 2022 Yılı Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri verilmiştir.

Tablo 3.1: 2022 Yılı Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri

Meydana Gelen Olaylar	Olay Sayısı	Yüzde
Çığ	18	%0.08
Deprem	21.054	%91.61
Heyelan	859	%3.74
Kaya Düşmesi	137	%0.60
Obruk	13	%0.06
Sel/Su Baskını	450	%1.96
Diğer	451	%1.96
Genel Toplam	22.982	%100

Kaynak: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2022

Tablo 3.1’de Türkiye’de 2022 yılında meydana gelen doğa kaynaklı olayların istatistiki bilgileri verilmiştir. Buna göre ülkemizde meydana gelen doğal afetler incelendiğinde meydana gelen olaylar bakımından birinci sırada depremler yer almaktadır. Yüzdeler orana bakıldığında bu oran %91.61’e denk gelmekte ve Türkiye’nin bir deprem ülkesi olduğunu göstermektedir. Yüzdeler oran ve olay sayısını depremlerden sonra çığ, heyelan, kaya düşmesi, obruk, sel/su baskını ve diğer doğal afetler takip etmektedir.

3.2.1. Deprem

Depremler uzun yıllardır insanoğlunun sıklıkla karşılaştığı ve en çok zarar gördüğü doğal afetlerden biridir. Kandilli Rasathanesi Deprem Araştırmaları Enstitüsü’nün

(2019) yaptığı tanımlamaya göre deprem “yerkabuğundaki kırılmaların neden olduğu ani titreşimlerin, dalgalar şeklinde yayılarak ortamları ve yer yüzeyini sarsma olayı”dır. Diğer bir tanımlamaya göre ise deprem, yer kabuğunun tektonik kuvvetler veya volkanik aktiviteler sonucu kırılmasıyla ortaya çıkan enerjinin, sismik dalgalar şeklinde yayılarak ortamları ve yeryüzünü şiddetle sarsması olayıdır (AFAD Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü). Kısaca deprem fay hattında meydana gelen sismik hareketlerin yeryüzüne yansımalarıdır. Depremler şüphesiz binlerce insanın hayatını kaybetmesine yol açan şehirleri yerleşim yerlerini yok eden çok korkunç bir doğal afet olayıdır (Akyel, 2000: 141). Ülkemiz sahip olduğu coğrafi konum itibari ile birçok depreme şahit olmuştur. Bunun en yakın örneğini ise ne yazık ki 6 Şubat Kahramanmaraş merkezli depremler ile yaşamıştır. Kahramanmaraş’ın Pazarcık ve Elbistan ilçelerinde 9 saat ara ile 7.7 ve 7.6 şiddetinde yaşanan depremde TMMBO (2023)’nin 8. ay değerlendirme raporuna göre 50 bin 783 kişi hayatını kaybetmiş 107 bin 204 kişi ise yaralanmıştır. 1939 yılında 7.9 büyüklüğündeki Erzincan depremi, 17 Ağustos 1999’da 7.4 büyüklüğündeki Kocaeli depremi, 12 Kasım 1999’da 7.2 büyüklüğündeki Düzce depremi (Kundak ve Kadioğlu, 2011: 5), 1 Mayıs 2003’te 6.4 büyüklüğündeki Bingöl depremi, 23 Ekim 2011’de 7.2 büyüklüğündeki Van depremi, 24 Ocak 2020’de 6.8 büyüklüğündeki Elazığ depremi ve 30 Ekim 2020’de 6.6 büyüklüğündeki İzmir depremi Türkiye’nin bir deprem ülkesi olduğunun en acı gerçekleridir (TMMBO, 2023: 1). Depremler, bir doğal afet olarak ortaya çıkarttığı sorunların dışında teknolojik ve doğal bazı tehlikelere de yol açmaktadırlar. Deprem sonrası toprak kaymaları yaşanabilmekte, yamaç bölgelerde kaya düşmeleri gerçekleşebilmektedir. Toprak kaymaları sonucunda deniz veya göllere düşen kaya parçaları su seviyesini ani olarak yükseltmekte bu durum taşkınlara ve sel baskınlarına neden olabilmektedir. Kar yağışının yoğun olarak yaşandığı bölgelerde kış mevsiminde meydana gelen depremlerde çığ tehlikesini tetikleyebilmektedir. Depremin deniz altında meydana gelmesi durumunda ise tsunami tehlikesi oluşabilmektedir (Kundak ve Kadioğlu, 2011: 7-8).

Depremlerin başlı başına bir doğal afet olarak sonuçlarına ve doğurduğu tehlikelere bakılacak olursa afet politikaları ve afet yönetiminin önemi gözler önüne serilmektedir. Afet öncesi zarar azaltma, olası afetlere karşı tedbir alma, afet sonrası arama-kurtarma, ilk yardım, psikolojik ilkyardım, afet sonrası toplumun sosyo-ekonomik varlıklarını iyileştirecek ve yeni hayata adapte olmalarını sağlayacak

çalışmalar yapılması son derece gereklidir. Sosyal hizmet mesleki disiplini de diğer disiplinler gibi afet sonrası toplumun yeniden inşasında son derece önemli sorumluluklara sahiptir.

3.2.2. Sel ve Su Baskınları

Sel ve su baskınları, aşırı yağışlara bağlı olarak taşkın suyunun karayı kaplamasına verilen bir doğal afet çeşididir (Gökçekuş ve diğerleri, 2018: 8). Diğer bir tanımlamaya göre ise sel; “suların bulunduğu yerde yükselerek veya başka bir yerden gelerek, genellikle kuru olan yüzeyleri kaplaması olayı”dır (AFAD Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü). Sel ve su baskınları neredeyse dünyanın her bir bölgesinde gerçekleşebilen ve dünya çapında en çok meydana gelen doğal afet türüdür. Sel ve su baskınları genellikle yoğun yağış sonrasında meydana geldiği düşünülmektedir ancak meteorolojik olaylarla doğrudan ilişkili olmayan hallerde de meydana gelebilmektedir (Tuğlu, 2020: 38). Bunlara arazinin yanlış kullanımı, çarpık kentleşme, ormanların tahribi gibi doğanın dengesinin bozan nedenler örnek olarak verilebilir (Şahin ve Sipahioğlu, 2004, akt. Özcan, 2006: 37).

Seller oluştukları ve etkili oldukları yerlere göre seller, akarsu selleri, kıyı selleri, baraj selleri, dağlık alan selleri, şehir selleri gibi çeşitli şekillere ayrılmaktadır. Akarsu selleri (taşkın) bu çeşitlerin içerisinde en yaygın ve en sık gerçekleşenidir. Akarsularla ilgili olan bu sel türü aşırı yağış, kar ve buz erimelerine bağlı olarak akarsuyun yatağından taşar, çevreye yayılarak çevreye zarar verir (A.g.e.: 37).

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de sel ve su baskınları en çok gerçekleşen doğal afetler arasında yer almaktadır. Türkiye’de %52’si Karadeniz Bölgesi’nde olmak üzere en fazla sel ve taşkın olayları Akdeniz ve Marmara Bölgeleri’nde yaşanmakta ve en fazla ilkbahar, yaz ve kış aylarında sel ve taşkın olayları meydana gelmektedir (A.g.e.: 48).

3.2.3. Heyelan

Heyelan “yer çekimi veya deprem gibi dış etkenlerin etkisiyle kaya, toprak veya arazi parçalarının fark edilebilir şekilde eğim aşağı kayması veya hareket etmesi durumu”dur (AFAD Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü). Başka bir tanımlamaya göre ise heyelan toprak, kaya ve organik maddelerin yer çekiminin etkisiyle eğim aşağı hareket etmesidir (The Landslide Handbook, 2008: 4). Bazı heyelanların oluşum şekilleri hızlı olurken bazılarının oluşum şekilleri yavaş

olmaktadır. Heyelanlar yeryüzünde en sık meydana gelen deprem, çığ, su baskını boyutunda etkili olan doğal afet çeşitlerinden biridir (Avcı, 2015: 1-2). Ancak heyelanların oluşum yerlerinin farklı olması değişik zamanlarda meydana gelmesi nedeniyle kamuoyunun dikkatini ne yazık ki depremler kadar çekmemektedir. Her yıl heyelanlar sebebiyle kara yollarında, tarım ve orman alanlarında, yerleşim yerlerinde yüz milyonlarca parasal değere sahip zararlar oluşmaktadır (Gelişli, 2018: 115). Heyelanın gerçekleştiği bölgelere bakıldığında başta Karadeniz Bölgesi olmak üzere Doğu Anadolu ve Orta Anadolu Bölgelerinde de sıklıkla gerçekleşmektedir (Afet Yönetimi Kapsamında, 2020: 87, akt. Tuğlu, 2020: 39).

3.2.4. Çığ

Çığ “dik yamaçlarda biriken büyük kar kütlelerinin, kendiliğinden veya tetikleyici bir etki sonucunda dengenin bozulmasıyla aniden ve büyük bir hızla yamaç eğimi yönünde hareket etmesidir.”dir (AFAD Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü). Diğer bir tanıma göre ise, kar ile kaplı dağlık alanlarda oluşan yerel dinamik olaylardır. Dünya genelinde çığlar dağlık alanlarda büyük bir bölümü yerleşim yerlerinden uzak insanoğluna herhangi bir zarar vermeden meydana gelmektedir. Ancak son yıllarda insanların yerleşim yerlerine yönelik aktiviteleri dağlık alanlara yönelik artmıştır (Ersan ve diğerleri, 2017: 29). Bu bakımdan çığ, ülkemizde coğrafi koşulları sebebiyle sıklıkla meydana gelebilen, can ve mal kayıplarına sebebiyet veren bir diğer doğal afettir.

3.3. Afet Yönetimi

Türkiye, jeolojik yapısı ve tektonik oluşumu nedeniyle doğal afetler ile sık sık karşılaşan bir ülkedir. Can ve mal kayıplarının yaşanması, toplumda psikolojik, sosyal ve ekonomik sorunların meydana gelmesi doğal afetlerin birer sonucudur. Yaşanan bu gibi üzücü sonuçlar afetler konusunun çeşitli yönleriyle ele alınmasının önemini ortaya koymaktadır. Bunun en tabii yolu ise vakit kaybetmeden her an bir afetle karşılaşacağımızı düşünerek gerekli tedbirleri almaktır.

Diğer bir açıdan bakıldığında insanoğlu sahip olduğu teknoloji düzeyine karşın ne yazık ki doğal afetleri önleyebilecek bir etkiye sahip değildir. Günümüzde ve gelecekte afetler için yapılabilecek tek ve en etkili hareket afetlerin etkilerinden kurtulabilecek ya da bunları en aza indirebilecek planlar yapabilmek ve uygulamaya koyabilmektir. Bireylerin yaşadıkları doğa olayları hakkında bilgi sahibi olmaları, ayrıntılarına kadar

bilmeleri, bu tür doğa olaylarının tekrar yaşanması durumunda bunlardan hiç etkilenmeme ya da olabilecek en az düzeyde etkilenmelerine olanak sağlayan çalışma ve faaliyetlerin tümü “afet yönetimi” olarak adlandırılmaktadır (Erkal ve Değerliyurt, 2011: 151). Başka bir tanımlamaya göre ise afet yönetimi; “afetleri önleme, afetlerin sonuçlarını ortadan kaldırma veya azaltma amacıyla gerçekleştirilen her türlü planlama, yönlendirme, uygulama ve değerlendirme sürecini içeren yönetim biçimleri” dir (Seyyar ve Yumurtacı, 2016: 4). AFAD Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü’ne göre ise; “afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması, afet sonuçlarının hızlı ve etkili bir şekilde müdahale edilerek minimize edilmesi ve afetten etkilenen topluluklar için daha güvenli ve gelişmiş bir yaşam ortamı oluşturulması için toplumun bütününün katılımıyla gerçekleştirilen kapsamlı bir mücadele süreci” dir. Kısacası afet yönetimi; afet öncesi, afet sırası ve afet sonrasında afetin zararlarını azaltmaya yönelik yapılan önlemler, planlamalar ve uygulamalar bütünüdür.

Afet yönetimi denilince genel olarak akla doğa olaylarından kaynaklanabilecek afetlere yönelik hazırlıkların yapılması mümkünse engellenebilecek uygulamaların gerçekleştirilmesi gelmektedir. Ancak afet yönetimi yalnızca bunlarla sınırlı kalmamaktadır. Bunların yanı sıra afet anında bireyler ve diğer kaynakların koordinasyonu, kurumlar arasındaki iş birliği, iletişim ve haberleşmenin sağlanması gibi pek çok süreci de içinde barındırmaktadır (Tuncay, 2004: 3-4). Diğer bir ifadeyle afet yönetimi, afetin meydana gelmesine neden olay oluştuğundan sonra sırasıyla müdahale, iyileştirme, risk alma ve hazırlık aşamaları gibi birbirinden ayrılmayan aksine birbirini tamamlayan bir süreci ifade etmektedir. Bütünleşik afet yönetimi olarak da adlandırılan bu yönetim modeliyle amaçlanan, olası risk ve tehlikelere karşı önlem alabilmek ve dayanıklılığını kaybetmeyen bir toplum yapısı oluşturmaktır. Tüm bu uygulamalar gerçekleştirilirken şüphesiz disiplinler arası çalışmak yarar sağlayacaktır. Nitekim afetler, yalnızca çevresel ya da yapısal kaynaklarla sınırlı kalmamakta bunların yanında ekonomik, psikolojik, sosyal ve manevi kayıplar da bulunmaktadır. Bu bağlamda, toplumun tüm kesiminin afet yönetiminde sorumlulukları ve paydaşı olduğu ifade edilebilir (Güllüoğlu, 2019: 1). Kısaca afet yönetiminin temel hedefleri; can ve mal kayıplarına sebebiyet verecek riskleri ortadan kaldırmak ya da en az seviyeye indirmek, kayıpları önlemek, afetlerde birinci derecede zarar gören bireylerin kurtarılmasını sağlamak, doğal çevre, kültür, mal ve mülk gibi

varlıkları korumak, afet sonrası normal hayata dönüşü sağlamak ve hızlandırmak, sürdürülebilir kalkınmayı sağlamaktır (Kadioğlu, 2011: 49).

Afet yönetiminin daha iyi anlaşılabilmesi adına bazı kavramları incelemekte yarar vardır. Bunlar; acil durum, kriz, tehlike ve risk kavramlarıdır.

- Acil durum kavramı çoğu zaman afet ile karıştırılan bir kavram olmaktadır. Acil durum; insan, mal ve çevreyi koruma için acil müdahale gerektiren yerel imkânlar ve kaynakları ile baş edilebilen olayların sonuçlarıdır. Diğer bir deyişle, acil bir şekilde müdahale etmeyi gerektiren, bireylerin toplumsal yaşamını kesintiye uğratan ancak yerel imkânlar ile baş edilebilecek durumlardır (A.g.e.: 37). Acil durum yönetimi ise, olayın meydana geldiği andan itibaren etkilenen tüm toplulukların arama-kurtarma, enkaz kaldırma, ilk yardım, geçici barınma, temel ihtiyaç malzemelerinin temini, güvenliğin sağlanması gibi temel ihtiyaçlarının acil durum servisleri tarafından hızlı ve etkili olarak sağlanması sürecidir (A.g.e.: 46). Ancak günlük hayatta sıkça karşılaştığımız trafik kazaları, ev kazaları, sağlık sorunları, küçük yangınlar acil durum olarak değerlendirilmemektedir. Çünkü bu tür sorunlara müdahalede bulunabilecek görevleri bu olan trafik ve ilk yardım ekipleri, acil yardım ekipleri ve itfaiye ekipleri bulunmaktadır (Ergünay, 2009: 25).

- Kriz ise AFAD Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü'ne göre "*normal düzeni bozan, toplum için olumsuz sonuçlar doğurma olasılığı bulunan fiziksel, sosyal, ekonomik ve politik olayların ortaya çıkması hâli*"dir. Kriz yönetimi ise, kriz hali şartlarının devam etmesi durumunda uygulanan mevcut durumun normale dönmesini hedefleyen geçici yönetim biçimidir. Tehlikeli salgın hastalıklar, anayasa ile kurulmuş hür demokrasi düzenini ortadan kaldırmaya yönelik eylemler, ağır ekonomik bunalımlar, iltica ve büyük nüfus hareketleri gibi (Kadioğlu, 2011: 46) toplumsal sistemi ve toplumun temel değerlerini önemli ölçüde tehdit eden, zaman baskısı ve stres altında önemli kararlar almayı gerektiren durumları kapsamaktadır (AFAD Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü).

- Tehlike kavramı da afetler bağlamında ele alınması gereken bir diğer önemli kavramdır. Tehlike başlı başına insanın kaçınılmaz doğal bir parçasıdır. Tanım itibari ile bakılacak olursak tehlike; bireyler ve topluluklar için olumsuz etkiler ortaya çıkarması mümkün görünen doğal, teknolojik, insan kaynaklı olayların tümüdür (Ergünay, 2009: 9). Diğer bir ifadeyle can ve mal kayıplarına neden olabilecek, sosyo-

ekonomik düzene, doğal ve kültürel kaynaklara zarar verebilme ihtimali olan her şey tehlike olarak adlandırılmaktadır (Kadıoğlu, 2008: 4).

- Risk ise; gelecekte belli bir zaman diliminde meydana gelebilme ihtimali olan bir tehlikeye karşı tehlikeye maruz kalabilecek varlıkların verebileceği kayıpları ifade etmektedir (Ergünay, 2009: 9).

Dünya’da ülkeler meydana gelen doğal afetlere ilişkin faaliyetlerin, politikaların yönetimlerinde farklı yaklaşımlar ortaya çıkarmışlardır. Bunlardan geleneksel olanı modern afet yönetim sistemidir. Bu sisteme göre afet öncesinde ve sonrasında yapılması gerekenler bulunmaktadır. Bunlar Zarar Azaltma, Hazırlıklı Olma, Acil Müdahale, İyileştirme ve Yeniden İnşa çalışmalarıdır (Akyel, 2007: 33). Modern afet yönetim sisteminde Kayıp ve Zarar Azaltma, Hazırlık, Tahmin ve Erken Uyarı, Afetleri Anlamak gibi afet öncesi korumaya yönelik olan çalışmalar “risk yönetimi” olarak ifade edilirken; Etki Analizi, Müdahale, İyileştirme, Yeniden Yapılandırma gibi afet sonrası iyileştirmeye yönelik yapılan çalışmalara da “kriz yönetimi” adı verilmektedir. Risk yönetiminin göz ardı edildiği yerlerde kriz yönetiminin başarılı olması beklenemez. Salt kriz yönetiminin uygulandığı durumlarda afet felakete dönüşebilir, beklenmedik başka olumsuz sonuçlar doğurabilir. Bu sebeptir ki ülkemizin kriz yönetiminden risk yönetimine geçişi, afetlerde müdahaleden çok zarar azaltma, hazırlık, tahmin gibi çalışmalara önem vermesi gerekmektedir (Kadıoğlu, 2008: 2).

3.3.1. Afete Müdahalede Temel Aşamalar

3.3.1.1. Zarar Azaltma Aşaması

Bu aşama afet tehlikesinin önüne geçebilmek ve kayıpları azaltabilmek için alınan tüm önlem ve faaliyetleri içermektedir. Toplumun tüm kurumlarıyla bilgilendirilme süreci oldukça önemlidir (Tuncay, 2004: 3-4). Zarar azaltma aşamasının temel amacı oluşabilecek tehlikelerin doğuracağı sonuçları ortadan kaldırmak veya azaltmaktır. Afet yönetiminin temel taşı olarak görülen bu aşamada diğer aşamalardan farklıdır. Bu aşamada bir afet sonucunda faaliyet gerçekleştirmek yerine afet öncesi herhangi olası bir tehlikenin olup olmadığını ve sonuçlarının neler olabileceğini öngörmek ve azaltmak için yapılmaktadır. Bununla birlikte zarar azaltma aşaması zaman alabilen, maliyeti yüksek, bazı durumlarda sosyal açıdan olumsuz sonuçlar doğurabilen zorlu bir aşamadır. Örneğin; bir bölgenin yerleşime kapatılması bölge halkı açısından tepki ile karşılanabilir ve bu durum olumsuz sosyal sonuçlar doğurabilir. Bu açıdan

bakıldığında böyle bir durumda risk ve zarar azaltma süreci yalnızca siyasi ve idari makamlar tarafından değil halk tarafından da ele alınması gereken bir aşama haline gelmektedir (Tuğlu, 2020: 52).

Bu aşamada ele alınması gereken konular; yerleşim bölgelerindeki tehlikelerin belirlenmesi, kısa, orta ve uzun vadeli zarar azaltma planlarının hazırlanması, erken uyarı alt yapısının hazırlanması, toplumu olası tehlikelerden korumak amaçlı doğru bilgilendirmelerin yapılması, kişilerin afet bilincini arttırmaya yönelik faaliyetlerde bulunmak, hayati öneme sahip yapıların güçlendirilmesi gibi birçok faaliyet zarar azaltma aşamasında ele alınması gereken konular kapsamına girmektedir (Kadıoğlu, 2008: 11-12).

3.3.1.2. Hazırlık Aşaması

Hazırlık aşaması, afet tehlikesinin toplum için olumsuz etkiler doğurabilecek sonuçlarını zamanında karşı tedbirler alarak en uygun şekilde, en etkili organizasyon ve yöntemlerde ortadan kaldırma çalışmalarını içermektedir (Tuncay, 2004: 4).

Olası bir afet durumunda tehdit ve tehlike altında olan canlıların öncelikli olarak kurtarılması, kayıpların azaltılması, acil yardım durumlarında gereksinimlerin sağlanması amacıyla arama kurtarma becerilerinin geliştirilmesi ilk yapılması gerekenler arasındadır. Bununla birlikte afet sonrası başvurulacak sağlık, barınma ve günlük tüketim konularındaki ihtiyaçlar için stok oluşturma ve dağıtım ilkelerine ilişkin çalışma ve uygulamaların yapılması da gerekenler arasında yerini almaktadır (Güler, 2004: 8). Aynı zamanda hazırlıklı olma, bu hedefler doğrultusunda hazır tutulacak eğitimli kadroların, malzeme, araç ve gereçlerin doğru noktalarda konumlandırılmasını da kapsamaktadır. Bunun yanında bu evrede erken uyarı faaliyetlerinin geliştirilmesi de son derece önem arz etmektedir (Akyel, 2007: 35).

Hazırlık aşamasından bir önceki aşama olan zarar azaltma aşamasında alınan tedbirler ile olayların durdurulması her zaman mümkün olamamaktadır. Bu nedenle hazırlık aşamasında da insanın canı, malı ve milli servetlerini koruyacak faaliyetlerin oluşturulma zorunluluğu doğmaktadır. Bu kapsamda devletin, kamu kurum ve kuruluşları ve halk afete müdahale kabiliyetini arttırmak için; eğitimler, STK'lar ile iş birliği, yapılan ve planlanan tatbikatlar, kamuoyunu bilinçlendirme amacıyla yapılan kampanyalar, afet acil yardım planlarının hazırlanması gibi ana faaliyetler gerçekleştirilmektedir. Bu bakımdan afetlere hazırlık aşaması bir defaya mahsus

olarak düşünülmemelidir. Bu konudaki temel unsur afet ve acil durum yönetimi konusunda sürekli olarak plan geliştirmek ve güncelleştirmektir. Diğer bir deyişle afetlere hazırlık bir sonraki afete kadar geçecek zamana yayılmış bir sürece karşılık gelmektedir (Kadıoğlu, 2008: 18-19).

3.3.1.3. Müdahale, İlk Yardım ve Kurtarma Aşaması

Müdahale, ilk yardım ve kurtarma aşaması bir afetin meydana gelmesinden sonra başlayarak, büyüklüğüne bağlı olarak en çok 1-2 aylık süre içinde oluşturulan çalışmaları kapsamaktadır. Bu aşamadaki temel amaç, mümkün olan en kısa sürede en yüksek sayıda insanın hayatını kurtarabilmek, yaralı olanların tedavisini sağlamak, acil yardım malzemelerine (su, gıda, giyecek, barınma, ısınma gibi) ihtiyacı olan bireylerin en kısa süre içerisinde ihtiyaçlarını karşılamaktır (Tuncay, 2004: 4). Bu aşama, afet gerçekleşikten sonra veya gerçekleşmeye devam etme durumunda afetin sebep olduğu olumsuz etkileri ortadan kaldırma, normal yaşama geçişi hızlandıracak faaliyetlerin oluşturulmasını kapsamaktadır. Müdahale aşamasının başarılı olmasında en önemli faktör hazırlık aşamasında yapılan çalışmaların aşamaya uygun ve yerinde yapılmasıdır. Müdahale, ilk yardım ve kurtarma aşaması diğer aşamalar içinde şüphesiz en stresli ve zorlu aşamadır. Nitekim kısa zaman içinde sınırlı bilgiler ile büyük alanlarda müdahale etmeyi gerektirmektedir (Tuğlu, 2020: 54). Bu durum da bu evrenin diğer evrelere göre daha zorlu geçmesine neden olmaktadır.

3.3.1.4. İyileştirme ve Yeniden İnşa Aşaması

İyileştirme ve yeniden inşa aşaması afet sonrası enkazın kaldırılması, kirliliğin temizlenmesi ile sınırlı kalmayıp barınma alanlarının ve altyapının yeniden inşası, mal ve mülkün yeniden yerine konulması, ticaret, hizmet ve üretimin başlaması gibi uygulamaları kapsamaktadır. Diğer bir ifadeyle iyileştirme ve yeniden inşa aşaması tüm insani ve fiziksel bileşenlerin yeniden yapılandırılarak afet öncesi duruma göre daha iyi bir seviyeye getirilmesi için atılması gereken tüm adımları kapsayan bir süreçtir (Kadıoğlu, 2011: 189). Bu evredeki temel amaç, afettede bireylerin, ailelerin, grupların ve toplulukların; haberleşme, su, elektrik, eğitim, barınma, sosyo-ekonomik faaliyetler gibi önemli gereksinimlerin karşılanabilmesi için tüm müdahalelerin gerçekleştirilmesidir. Yeniden inşa aşamasında ise amaç, afettede bireylerin ihtiyaçlarının afet öncesi yaşamlarına göre daha ileri düzeyde karşılanabilmesidir (Tuncay, 2004: 5). Diğer bir ifadeyle, afetten etkilenen toplulukların yaşamsal

ihtiyaçlarını mümkün olan en kısa sürede ve en akıcı yöntemler ile yeniden karşılamak ve hayatı en kısa zamanda normal hale gelmesini sağlamaktır (Erkal ve Değerliyurt, 2011: 153).

Sonuç olarak afet sonrası iyileştirme ve yeniden inşa aşamasında yapılan çalışmaların merkezinde insanın insan olması hasebiyle değerli olma anlayışı yatmaktadır. Bu sebeple bu aşamada, insanın varlıksal yapısından dolayı insana yaraşır bir şekilde yaşamını devam ettirebilmesi için koşulların bir an önce sağlanması gerektiği düşüncesi hâkimdir.

3.4. Türkiye’de Afet Yönetimi ve Afet Yönetiminde Sivil Toplum Kuruluşları

Ülkemiz afet yönetimi konusunda oldukça eski bir tarihe sahiptir. Osmanlı Devleti zamanında 14 Eylül 1509 tarihinde meydana gelen büyük İstanbul Depremiyle Osmanlı padişahı II. Beyazıt tarafından çıkarılan ferman bu alanda yapılan ilk düzenleme olma niteliğini taşımaktadır. Bu deprem ile 13 binin üzerinde insan yaşamını yitirmiş bin 47 yapı yıkılmıştır. Bunun üzerine II. Beyazıt yayınlamış olduğu ferman ile yıkılan evlerin yeniden inşa edilmesi amacıyla hane başına 20 altın vermiştir. Bununla birlikte deniz kenarında bulunan dolgu zeminlere ev yapılmasının yasaklanması, ahşap evlerin teşviki afet yönetimi konusunda zarar azaltma aşamasına örnek gösterilebilir (AFAD, 2012: 18).

Cumhuriyetin ilanından sonra 26 Aralık 1939 yılında meydana gelen Erzincan depremi ile ülkemiz ikinci büyük felaketi yaşamıştır. 30 binin üzerinde insan hayatını kaybetmiş 100 binin üzerinde yapı ise ağır hasar almış ve yıkılmıştır. Bunun üzerine 17 Ocak 1940'ta 3773 sayılı "Erzincan'da ve Erzincan Depreminden Müteessir Olan Mıntıklarda Zarar Görenlere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun" çıkarılmıştır. Yine bu deprem ile aynı dönemde yaşanan Niksar-Erbaa, Adapazarı-Hendek, Tosya-Lâdik ve Bolu-Gerede depremleri ile toplamda 43 bin kişi hayatını kaybetmiştir. Bu depremler sebebiyle 1944 yılında 4623 sayılı "Yer Sarsıntılarında Evvel ve Sonra Alınacak Tedbirler Hakkında Kanun" çıkarılmıştır. 1940 yılında yaşanan su baskınları ile de 4373 sayılı "Taşkın Sulara ve Su Baskınlarına Karşı Koruma Kanunu" çıkarılmıştır. Bu kanun ile afet meydana gelmeden önce yapılması gereken uygulamalar ve alınacak tedbirler ele alınmıştır (A.g.e.: 19).

1958 yılı ve sonrasındaki dönemde Türkiye ve dünyada doğa kaynaklı afetlerin sonucu ortaya çıkan zararları azaltmak adına politikalarda önemli değişiklikler yapılmıştır.

1958 yılında çıkarılan 7126 sayılı "Sivil Savunma Kanunu" ile afet sonrasında yapılması gerekli arama-kurtarma çalışmaları ve ilkyardım esaslarının belirlenmesinin yanı sıra acil durumlarda sivil savunma ile ilgili teşkilatlanma görev ve sorumlulukların tanımlanması gibi hükümlerde belirlenmiştir. Bununla birlikte Sivil Savunma Genel Müdürlüğü'nün de temelleri atılmıştır. 1965 yılında ise Afet İşleri Genel Müdürlüğü kurulmuş, 1968 yılında 1051 sayılı yasa ile Afetler Kanunu'nun dördüncü maddesi değiştirilmiş 88/12777 sayılı Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik çıkarılmıştır. Bu yönetmelik ile afete hazırlık ve müdahale çalışmalarının biçimi düzenlenmiştir (AFAD, 2018: 24).

Afetler ile ilgili yapılan önemli bir diğer düzenleme ise 1988 yılında çıkarılan "Afetlere İlişkin Acil Yardım Teşkilatı ve Planlama Esaslarına Dair Yönetmelik"tir. Oluşturulan bu yönetmelik ile devlete ait tüm güç kaynaklarının afet öncesi planlaması yapılarak afetin meydana gelmesi halinde devlet güçlerinin afet bölgesine en hızlı şekilde ulaşması ve yardımların afetzedelere en etkin şekilde ulaştırılması için yardım teşkilatlarının kuruluş ve görevleri düzenlenmiştir (AFAD, 2012: 19).

17 Ağustos 1999 yılında meydana gelen Marmara Depremi ise Türkiye'nin hem afet yönetimi açısından hem de sivil toplum kuruluşları açısından bir dönüm noktası olmuştur. Deprem sonrası afet yönetimi noktasında çok başlılığı ortadan kaldırmak için afet ve acil durumlar ile sivil savunmaya yönelik hizmetleri yürütmekle görevli olan Sivil Savunma Genel Müdürlüğü ve Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü gibi kurum ve kuruluşlar birleştirilerek 2009 tarihli 5902 sayılı kanun ile "Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı" kurulmuş bu sayede yetki ve sorumluluklar bir elde toplanmıştır (Yaman ve Düger, 2017: 19). Çıkarılan bu kanun ile afet ve acil durum olması halinde sivil savunmaya ilişkin hizmetlerin etkin yürütülmesinde gerekli önlemlerin alınması, afet sırası ve sonrasında koordinasyonların sağlanması, bu konularda politikaların üretilmesi ve uygulanması amaçlanmaktadır (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, m. 1-2). Kanun maddesinde de belirtildiği gibi bu değişim afet yönetimine yönelik algının da değişmesine etkili olmuştur. Bu anlayışa göre afet öncesi, afet sırası ve afet sonrası bir bütün olarak ele alınmış ve "Bütünleşik Afet Yönetim Sistemi" ne geçilmiştir. Model, afet ve acil durumlar sonrası meydana gelen zararların önlenmesi için risk ve tehlikelerin önceden tespit edilmesini, afet öncesi

oluşabilecek zararlara yönelik önlemlerin alınması, afet sırasında kurum ve kuruluşlar ile gerekli koordinasyonların sağlanması ve son olarak afet sonrası iyileştirme çalışmalarının bir bütün içinde yürütülmesini amaçlamaktadır. Başkanlık 15 Temmuz 2018 tarihinde yayımlanan 4 numaralı Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile İçişleri Bakanlığı'na bağlanmıştır (AFAD, 2018: 29).

Merkezi yönetimlerin yanında yerel yönetimlerde afet yönetimi konusunda etkin bir yere sahiptir. “5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu”, “5393 sayılı Belediye Kanunu”, “5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu” ve “5255 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu” birçok alanda olduğu gibi afet yönetimi bağlamında da önemli değişiklikler getirdi. Örneğin; 5216 sayılı kanun ile doğal afetlerle ilgili il bazında yapılan planların büyükşehir belediyelerinde yapılması yetkisini vermiştir. Aynı şekilde 5393 sayılı Belediyeler Kanunu ile de acil yardım belediyelerin görevleri arasında sayılmış ve belediyeler afetler konusunda yetkilendirilmiştir (Yaman ve Düger, 2017: 21).

Afetlerde görev alan ulusal kurum ve kuruluşlara bakıldığında ilk olarak Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı dikkat çekmektedir. Merkez teşkilatının içinde; “Bilgi Sistemleri ve Haberleşme Dairesi Başkanlığı, Deprem Dairesi Başkanlığı, İyileştirme Dairesi Başkanlığı, Müdahale Dairesi Başkanlığı, Planlama ve Zarar Azaltma Dairesi Başkanlığı, Sivil Savunma Dairesi Başkanlığı, Strateji Geliştirme Dairesi Başkanlığı ve Yönetim Hizmetleri Dairesi Başkanlığı” yer alan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın afet öncesi hazırlık ve zarar azaltma, afete müdahale ve afet sonrası iyileştirme çalışmaları yürüten kurumlar arasında koordinasyonu sağlama gibi belli başlı görevlere sahiptir. Bunun dışında Afet ve Acil Durum Yüksek Kurulu, Afet ve Acil Durum Koordinasyon Kurulu, Türk Kızılayı ve STK'lar da afet yönetimi konusunda önemli roller oynamaktadır (Doğan, 2019: 84-85).

Ülkemizde afetlere yönelik çalışmalar yürüten birçok kurum ve kuruluş olmasına rağmen sivil toplum kuruluşları bu alanda görev alan en önemli kollardan biri olma özelliğini taşımaktadır. Diğer bir deyişle sivil toplum kuruluşları afet yönetiminin anahtarı olarak görülmektedir. Toplum katılımını teşvik etme konusunda devlet kurumlarına karşı bazı üstünlükleri olması sebebiyle uygun bir alternatif olarak değerlendirilebilmektedirler. Bunun başlıca nedeni ise sivil toplum kuruluşlarının bireylerle bağlarının güçlü olması hükümete karşı usule ilişkin konularda esneklik gösterebilmesidir (Gül, 2021: 1613).

Sivil toplum kuruluşları doğal afetlere son derece duyarlıdır. Görev alanı farklı olan sivil toplum kuruluşları bile afet anı ve sonrasında yardım çalışmalarına destek vermekte ve neredeyse tamamı gönüllülük esasıyla çalışmaktadır (Doğan, 2019: 85). Sağlanan desteklerin önceliği her ne kadar arama kurtarma faaliyetlerine yönelik olsa da zamanla destekler yerini insani yardıma bırakmaktadır. Bu noktada sivil toplum kuruluşlarının işlevleri oldukça önemlidir (Taşçı, 2023: 7).

Sivil toplum kuruluşlarının afet gibi kriz anlarındaki asıl rolü hızlı müdahalede bulunmak ve verilen fonlarla mümkün olduğu kadar çok hayat kurtarmaktır (Mondal vd., 2015: 1485). Bunu gerçekleştirirken merkezi ve yerel idarelerin yönlendirmelerine tabi olmak ve bu idarelere yardımcı olmak durumundadır (Doğan, 2019: 85). Burada sivil toplum kuruluşlarının amacı devlete bağlı yardım kuruluşlarının yerini almak değil, devlet ile afetten etkilenen halk arasında bir koordinasyon mekanizması görevi görmektir. Afet alanında sivil toplum kuruluşlarının katılımının odak noktası büyük ölçüde yardım ve kalkınmadır. İnsani yardım ve rehabilitasyon noktasında hayati bir rol oynayan sivil toplum kuruluşları afetten etkilenen bireylere gıda yardımı, temiz içme suyu yardımı, bireysel hijyene yönelik yardımlar, barınabilecekleri alan sağlama gibi birçok yardım sağlamaktadır. Tabii ki sivil toplum kuruluşlarının afet yönetiminde oynadığı roller yalnızca bunlarla sınırlı kalmamaktadır. Bunun yanında afet öncesi; sivil toplum kuruluşları personelleri ve gönüllülerinin kapasitelerinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesine yönelik eğitimlerinin verilmesi, planlama faaliyetlerinin yapılması, erken uyarı sistemlerinin oluşturulması afet esnasında; psikolojik ilk yardım, yiyecek, su, ilaç ve diğer acil ihtiyaç malzemelerinin temini, temizlik ve hijyenin sağlanması, hasar tespit çalışmaları afet sonrası ise; yeniden yapılanmada teknik ve maddi yardım, izleme çalışmaları gibi faaliyetlerin yerine getirilmesinde de rol oynamaktadırlar (Mondal vd., 2015: 1486). Kısaca ifade etmek gerekirse sivil toplum kuruluşları ile amaçlanan afet veya acil durumlara yönelik bilinçlendirme çalışmaları yapmak, afetle oluşabilecek zararları önlemek veya zararı azaltmak, afet öncesi hazırlık yapmak, müdahale çalışmaları hakkında bilgilendirmek ve gönüllü hizmetlerin sürece etkin katılımını sağlamak amaçlanmıştır (Aydemir, 2021: 393).

Günümüzde sivil toplum kuruluşlarının afet yönetiminde ne denli önemli rol oynadığı bilinmesi nedeniyle faaliyet alanlarının genişletilmesi yoluna gidilmektedir. Afet sonrası ilk 72 saatin arama-kurtarma çalışmaları için kritik bir öneme sahip olması ve

kamu kurumları gibi büyük kuruluşların hızlı bir şekilde organize olamamaları sivil toplum kuruluşlarının önemi bir kez daha ortaya koymaktadır. Çünkü sivil toplum kuruluşları kamu kurumlarına göre nispeten bürokratik yapıdan uzak olmaları, afet durumlarına hızlı ve kolay bir şekilde cevap verip, uyum sağlayabilmeleri nedeniyle yüksek düzeyde esnekliğe sahiptirler. Bununla birlikte sivil toplum kuruluşları topluluklarla birlikte çalışarak faaliyetlerde katılımcı bir yaklaşım benimsemektedirler. Bu sebeptir ki sivil toplum kuruluşları kamu kurumlarına göre yerel halkın ihtiyaçlarına daha iyi yanıt verebilmektedirler. Ayrıca sivil toplum kuruluşları afet eğilimi olan bölgelerdeki toplulukların devam eden sosyal yaşamlarına entegre edilebilecek planlar geliştirme amacıyla yerel toplulukların tutumlarını, beklentilerini ve kaynaklarını anlama ve birleştirmede hayati öneme sahiptir. Bunlara ek olarak afet yönetimi alanında çalışan sivil toplum kuruluşlarının çoğunluğu aynı zamanda kalkınmaya yönelik proje ve programlarda da yer aldığından bu kuruluşlar hali hazırda toplumun afetlere karşı savunmasız yoksul kesimleriyle de çalışmaktadırlar. Bu nedenle sivil toplum kuruluşları hassas gruplara ilişkin yerel bilgi ve uzmanlık açısından da çeşitli avantajlara sahiptir (Ertan, 2020: 2047).

Özetle, afetlerin büyüklüğünün artmasıyla birlikte afet yönetimi için yapılan planlamalarda hükümetler ve belediyeler tek başına yeterli olamamaktadırlar. Bu nedenle afet sonrası dönemde sivil toplum kuruluşları esneklik, kamunun ulaşamadığı alanlara ulaşma, gönüllü bulabilme, hızlı ve kolay organize olabilme gibi özellikleri sebebiyle afet yönetiminde oldukça önemli bir konuma sahiptir.

3.5. Doğal Afetlerde Sosyal Hizmet Uygulamaları

Deprem, sel, heyelan ve dahi diğer büyük afetler insanların yaşamlarını her yönden etkileyebilen doğa durumlarıdır. Bu gibi afetler birçok insanın hayatını kaybetmesine yol açmakta, kalan diğer bireylerinde başta psikolojik, sosyal, ekonomik sorunlar gibi birçok bireysel ve toplumsal sorunlar yaşamalarına neden olmaktadır. Bu gibi kriz durumları toplumda yaratmış olduğu sorunlar nedeniyle sosyal hizmet mesleki disiplininin alanlarından birini oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle afetle mevcut olan toplumsal sorunlar daha da karmaşık hale gelmekte ve bu durumda sosyal hizmet mesleğinin çalışma alanına dâhil olmaktadır. Çünkü afetlerle meydana gelen maddi ve manevi sonuçlar bireyler üzerinde derin psikolojik etkiler bırakırken var olan sorunlara yenilerinin de eklenmesi ile yaşamı daha da zorlaştırmaktadır. Afetlerin meydana getirdiği sonuçlar itibarıyla etki alanına bakılacak olursa, mikro düzeyde afetzedeler,

mezzo düzeyde afetzedelerin aileleri ve çevresindeki bireyler ve makro düzeyde ise bölge sakinleri yer almaktadır. Etki alanının bu denli fazla olması sosyal hizmet uzmanlarının gerçekleştirecekleri sosyal hizmet uygulamalarını çok yönlü planlama ve yönetmesi gerekliliğini de doğurmaktadır (Özçelik, 2020: 51). Bu aşamada sosyal hizmet uzmanlarının edinmiş oldukları mesleğe yönelik bilgi, beceri, tecrübeleri ile müracaatçıyı odak aldıkları gözlenmektedir. Bu açıdan sosyal hizmet uzmanları afet süreçlerinde aktif rol alarak ve destek sağlarken afet yönetim sistemleri ile ilgili programları değerlendirme ve geliştirmeye yönelik de önemli fonksiyona sahiptir (Tuncay, 2004: 25).

Afetler yalnızca psikolojik sorunlara yol açmamakta aynı zamanda geçici veya kalıcı sosyal sorunlara da yol açmaktadır. Bu tür afetler ile karşı karşıya kalan bireyler fizyolojik ve maddi kayıplarının yanı sıra toplumsal uyum ve sosyal çevre kaybına da uğrayabilirler. Sosyal hizmet mesleği ise tam da bu noktada devreye girmektedir (Tomanbay, 2000: 124). Bu bağlamda sosyal hizmet bireylere daha sağlıklı hizmet sunabilmeleri için afetler meydana gelmeden önce afetlere yönelik hazırlık yapmayı, eğitimler almayı, ekiplerin koordineli bir şekilde çalışmalarını gerektirmektedir. Afetler meydana geldikten hemen sonra acil insani yardımların sunulmasıyla birlikte kriz sürecinin afetzedeler açısından en rahat geçmesini sağlayan disiplin yine sosyal hizmettir. Yetersiz ve yanlış sunulan sosyal hizmet uygulamalarının ise can ve mal kaybını yükseltebileceği oldukça açıktır (Özçelik, 2020: 47). Diğer bir ifade ile afetlerde sosyal hizmet disiplini; zarar gören bireylere, ailelere, gruplara, topluma sosyal güvenlik, eğitim ve sağlık kapsamında sunulan bütün hizmetlere karşılık gelmektedir. Sosyal yardımlar ve dezavantajlı gruplara yönelik sağlanan başta rehabilitasyon olmak üzere diğer hizmetlerde bu kapsamdadır (Güllüoğlu, 2019: 1).

Afetler içerisinde en çok yıkıma ve maddi manevi kayıplara yol açan afet olarak deprem ele alınırsa bu noktada bireyler için yapılacaklar üç genel kategoride toplanılabilir. Bunlardan ilki; enkaz altındaki bireylerden öncelikli olarak kurtarılabilecekleri kurtarmaktır. İkinci olarak; hayatını kaybeden insanları enkaz altından çıkarmak ve son olarak ise hayatta kalan bireylerin temel ihtiyaçlarını karşılamak ve onları fiziksel, ruhsal ve sosyal sağlıklarına kavuşturmaktır. Sosyal hizmet mesleğinin görevi ise son aşama olan üçüncü aşamada başlamaktadır. Çünkü sosyal hizmet mesleği sosyal dengeyi bozan etmenleri ortadan kaldıran ve bu

dengelerin yeniden kurulması için çözüm ve hizmet üreten bir meslektir (Tomanbay, 2000: 125).

Afetlerin yıkıcı etkileri sonucunda birçok kişi evsiz kalabilmektedir. Birçok birey de afetler nedeniyle engelli kalabilmekte fiziksel, psikolojik sağlıkları olumsuz etkilenebilmektedir. Bunlarla birlikte kadın, yaşlı, çocuk, engelli bireylerin durumları daha da ağırlaşabilmektedir. Oluşan sosyal tahribatın giderilmesinde sosyal hizmetin iki rolü bulunmaktadır. İlk olarak mevcut risk gruplarına yönelik veya afet sonrası ortaya çıkan gruplara yönelik gerçekleştirilen sosyal hizmet faaliyetleridir. İkinci rolü ise birey ve toplumun bozulan psiko-sosyal dengesini yerine getirmeye yardımcı olacak psiko-sosyal hizmet faaliyetleridir (Altun, 2016: 188).

Afetler sebebiyle zarar gören bireylere sunulacak bu sosyal hizmet faaliyetlerinde öncelik sahibi olan ilk grup afete maruz kalmış bireyler ve yakınlarıdır. Şüphesiz diğer gruplara sunulacak sosyal hizmet faaliyetleri de önem arz etmektedir ancak kriz yönetiminin bir gereği olarak akut dönemde afete maruz kalmış bireylere ulaşmak ve ihtiyaçları doğrultusunda çalışmalar yapmak temel prensiptir. Bu açıdan bakıldığında afet yönetiminde sunulan sosyal hizmet faaliyetleri yalnızca afet sonrası iyileştirme faaliyetleri ile sınırlandırılmayıp müdahale aşamasının ilk anlarından itibaren başlamaktadır (Güllüoğlu, 2019: 2).

Şüphesiz afet sonrası birçok gereksinim de ortaya çıkmaktadır. Bunlar beslenme, barınma, sağlık hizmetleridir. Bunun akabinde afetzedelerin toplumla ve doğal çevreleriyle yeniden uyumlanması ve barışık bir şekilde yaşayabilmeleri için sosyal rehabilitasyon da oldukça elzemdir. Sosyal hizmet uzmanlarının afet sonrası bireylere yönelik gerçekleştirdiği hizmetleri sosyal sağaltım, sosyal rehabilitasyon ve sosyal bakımdır. Sosyal hizmet uzmanları bu amaçlara sosyal destek hizmetleri ile ulaşmaktadır. Bu hizmetler toplamda üç boyuta sahiptir. Bunlardan birincisi maddi destek olan nakdi yardım, beslenme, barınma ve eşya yardımı gibi desteklerdir. İkinci boyutu ise, sözel destek, güç vericilik gibi duygusal ve psikolojik destektir. Üçüncü boyut ise danışmanlık, bilgilendirme çalışmaları içeren bilgi desteğidir (Tomanbay, 2000: 125).

Psiko-sosyal destek hizmetleri de meydana gelen afet sonrasında birey ve toplulukların önceki yaşam düzenlerine geçebilmelerinde yardımcı olan önemli sosyal hizmet uygulamalarından bir diğeridir. Psiko-sosyal kavramı, karşılıklı etkileşim içinde

bulunan bireylerin ve mensubu oldukları toplumsal grupların durumudur. Bu hizmetler kişisel isteklerden bağımsız, kişiden topluma doğru ilerleyen, bireylerin ve toplulukların iyilik hallerinin sürdürülmesi ve sorunlarının ortadan kaldırılması için yasal mevzuatı bilen, riskleri yaşanmadan önleyebilen ve koruyabilen yapıdadır (Aydın, 2012, akt. Özçelik, 2020: 51). Psiko-sosyal destek hizmetleri afetin ilk anından başlayarak afetin ardından yıllar sonrasına uzanan uzun bir süreci kapsamaktadır. Afetlerde psiko-sosyal destek afet sonrası birey, grup ve topluluklarda ortaya çıkabilecek psikolojik ve sosyal uyumsuzlukların/bozuklukların önlenmesi, bireylerin normal yaşamlarına dönme süreçlerinde kendi kapasitelerinin farkına varmaları ve güçlenmelerinin sağlanması, aile ilişkileri ve toplum içi ilişkilerinin yeniden kurulması ve geliştirilmesi, olası afet durumlarında başa çıkma becerilerinin artırılması gibi pek çok faaliyeti kapsayan hizmetler bütünüdür. Afet sonrası dönemde sağlanan bu hizmet “psikolojik ilk yardım” olarak da düşünülebilir. Bu destek hizmeti afet döneminde meydana gelen olumsuz şartlara adapte olma, süreci kolaylaştırma ve normal yaşama dönüşü hızlandırma açısından önemli olan psikolojik veya psikiyatrik bir tedavi süreci olmayan tamamlayıcı ve destekleyici bir araçtır. Arama kurtarma faaliyetleri ile eş zamanlı başlayan bu hizmet, çeşitli sosyal proje ve eğitimler ile afete maruz kalan tüm bireylerin ihtiyaç ve sorunları doğrultusunda harekete geçerek baş etme kapasitelerini arttırmalarına fırsat sağlamaktadır (Güllüoğlu, 2019: 2). Psiko-sosyal faaliyetlere örnek olarak oyun grupları, psikoterapötik müdahale, kısa süreli grup psikoterapisi uygulamaları, sosyal faaliyetler, bilgilendirme ve seminerler, psikoeğitim odaklı çalışmalar, ihtiyaç ve kaynak analizleri, hane ziyaretleri verilebilir (Altun, 2016: 192). Kısa vadede afetzedelere yönelik sağlanan sosyal hizmet faaliyetlerinin yanında orta ve uzun vadede sağlanan hizmetler de bulunmaktadır. Bunlara örnek olarak; “afetzedelerin kısa ve orta dönemde geçici barınma ihtiyaçlarının giderilmesi, gelir kesintisi nedeniyle uygulanacak ayni/nakdi sosyal yardım programları, istihdam ve iş hayatına yönelik faaliyetler, eğitim faaliyetlerinin normalleştirilmesi, sağlık hizmetlerinin kesintisiz olarak sürdürülmesi, uzun dönemli sosyal rehabilitasyon programları, hak sahiplerine yönelik kalıcı konut çalışmaları” verilebilir. Bu faaliyetlerin yanında afetlere hazırlık ve risk azaltma aşamalarında yapılan afet eğitimi, dezavantajlı grupların ihmal edilmemesi, afet hazırlığı, afet sigortası gibi çalışmalar da sosyal hizmet faaliyetlerine girmektedir (Güllüoğlu, 2019: 4).

Aynı zamanda afet sonrasında bireyler meydana gelen maddi manevi hasarlar dolayısıyla nereye başvuru yapacakları ve ne yapmaları gerektiği konusunda çoğu zaman bilgi sahibi olamamaktadırlar. Sosyal hizmet mesleği burada devreye girmekte ve sosyal hizmet uzmanları bireyleri gerekli yerlere yönlendirerek danışmanlık işlevlerini yerine getirmektedir. Böylece afetzedelerin hak ihlallerine uğramalarının önüne geçilerek işlevsellikleri korunmaya çalışılmaktadır (Tomanbay, 2000: 133).

Yukarıda ifade edilen sosyal hizmet faaliyetlerinin sağlanmasında sivil toplum kuruluşlarının da afet bölgesine gelerek yardım faaliyetlerine katılım sağlaması beklenen bir durumdur. Ancak bu noktada dikkat edilmesi gereken birçok husus vardır. Başta güvenlik olmak üzere arama kurtarma, ilk yardım gibi temel faaliyetlerin aksamaması, kaynakların verimli kullanılması, kaosun oluşmaması için koordinasyon içinde sağlanması gerekmektedir. Çünkü acil yardım gerektiren durumlarda güçlü bir liderlik ve organizasyon yeteneği ile tek bir elden görev dağılımının yapılması ve koordinasyonun sağlanması afetzedelerin hizmetlere erişimlerinde önemlidir. Tam aksi durumda afetzedelerin sağlık ve sosyal hizmetlere erişimleri aksamakta, var olan kaynaklar hızla tükenmekte ve çeşitli tehlikeler ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Leblebici, 2014: 470). Diğer bir deyişle afetlerin etkilerine yönelik yapılacak planlamaların tek bir merkezden koordineli şekilde yapılması afetzedelerin hizmetlere erişimlerini ve yapılacak müdahaleleri kolaylaştırmakta, yeni sorunların oluşumlarının önüne geçmektedir.

Sosyal hizmet uzmanları bu faaliyetleri sağlıklı bir şekilde gerçekleştirebilmeleri için afet bölgesinde karşılaşılabilecekleri durumlara önceden hazırlıklı ve dirençli olmaları önemlidir. Sosyal hizmet uzmanlarının afetlerden sonra ortaya çıkan stres ve olumsuz koşullar sebebiyle hassasiyet düzeyinin yükselmesi afetzedeler için fayda üretememesine neden olabilmektedir. Aynı zamanda kendileri de afetzedeler gibi desteğe muhtaç duruma gelebilir. Bu sebeple sosyal hizmet uzmanları afet bölgesinde görev almadan önce bölge hakkında önceden eğitilmeli, koşullara hazırlanmalı ve psikolojik olarak güçlendirilmelidir. Böylece afetlere her yönüyle hazırlanan ve güçlenen meslek elemanı sahada daha aktif rol alarak faydasını arttıracaktır (Tuncay, 2004: 37).

Sonuç olarak afetler, sosyal, ekonomik ve politik bir bağlamda meydana gelmektedir. Bu nedenle afet alanında birçok meslek, sorunların ortadan kaldırılması için sorumluluk almakta ve sosyal hizmet de bu meslek dallarından birini oluşturmaktadır.

Sosyal hizmet uzmanları için afet yönetimine katılımın odak noktası; riskleri en aza indirmek, kaynakları en üst düzeye çıkarmak ve etik ereve içinde idari süreçleri kolaylaştırmaktır (Soliman ve Rogge, 2002: 3). Uzmanlar, birey ve kaynaklar arasında bağlantı kurarak ve kaynak sistemlerini birbirine bağlayarak bireyin kaynaklara erişimlerini sağlamaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının afet alanında gerçekleştirdikleri rol ve işlemlere bakıldığında uygulama ve kuramsal bilgiyi bütünleştirerek bütüncül bir bakış açısıyla faaliyetlerini gerçekleştirdikleri görülmektedir (Artan ve zkan, 2020: 4).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

4.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada “insan hakları bağlamında depremzedelerin hizmetlere erişiminde STK’ların rolü” ele alınmaktadır. Araştırmanın amacı bölümünde de belirtildiği gibi çalışmada 6 Şubat Kahramanmaraş depreminde sahada aktif faaliyet gösteren STK’ların sundukları hizmetlerin anlaşılması, insan haklarına yönelik düşünceleri ve hizmet sunumlarında esas aldıkları yaklaşımların açıklanması amaçlanmaktadır. Çalışma, anlatılara dayalı bir çalışma olması nedeniyle nitel araştırma modeli benimsenmiştir. Nitel araştırma modelinin en önemli özelliklerinden biri araştırmacının kendisinin çalışma aracı olmasıdır. Çünkü araştırmacı, araştırmada sürece dâhil olmakta, sürece dair bilgi sunabilmekte ve yorumların doğruluğunun danışılabilmesine, beklenmeyen olası durumların kontrol edilmesine imkân sağlamaktadır (Çelik, 2023: 139). Aynı zamanda nitel araştırmacılar, insanların belirli bir zamanda ve belirli bir bağlamda dünyalarını nasıl anlamlandırdıklarını ve deneyimlediklerini bilmekle ilgilenmektedirler. Bireylerin sosyal dünyalarını nasıl deneyimlediklerini ve sosyal dünyalarıyla nasıl etkileşimde bulduklarını ve bunun onlar için taşıdığı anlamı araştırma amacına dayanmaktadır. Bununla birlikte nitel araştırmada belgelerden, alıntılardan yararlanılmakta ve yorumlamalar yapılmaktadır. Bir diğer özellik ise görüşmelerde oluşturulan “işe yaramayan” sorular değiştirilebilir, kapsamı genişletilebilir materyaller açıklığa kavuşturulabilir. Nitel araştırmalar insana ilişkin algı ve olayların sosyal gerçeklikte ve doğal ortamında incelenmesi esasına dayandığından farklı disiplinleri birleştiren bütüncül bir bakış açısına da sahiptir (Merriam ve Grenier, 2019: 4).

Nitel araştırmalar olay ve olguların gerçekleşme anına dair araştırmacının özel betimlemelerini ve derin analizleri içermektedir. Ancak burada araştırmacı olgu ve olaylara ait gerçeklikleri kendi gerçekliğinden ayırmadan olduğu gibi aktarmakla yükümlüdürler. Bu nedenle araştırmacı olay ve olguları kendi bağlamında yorumlamaya ve değerlendirmeye özen göstermektedir. Aynı zamanda nitel araştırmalar insan ve topluma ait olgu ve olayların açıklanmaktan ziyade anlaşılmayı

ve keşfedilmeyi bekleyen karmaşık anlamlar dünyası olması nedeniyle nicel araştırma yöntemine göre daha uygundur. Dolayısıyla nitel araştırma yöntemi insanların sosyal yönüyle ilgilenmekte bireylerin olay ve olgulara karşılık tutumlarını ve bu tutumlar arkasında yatan nedenleri incelemekte ve bu sorulara cevap aramaktadır (Baltacı, 2019: 370-382).

Yukarıda ifade edilen bilgiler doğrultusunda çalışmanın araştırma yöntemi nitel araştırma olup nitel araştırma metodlarından olan birebir görüşmeden (derinlemesine görüşme) yararlanılmıştır. Aynı zamanda çalışmanın, sivil toplum kuruluşlarının afetlere, sunulan hizmetlere, insan haklarına yönelik algıları, süreci yorumlamaları gibi hususlar sebebiyle fenomenolojik tarafı da bulunmaktadır. Çünkü fenomenoloji; insanların belirli bir fenomen ya da kavramla ilgili bakış açıları ve algılarını ifade etmelerine imkân veren ve bu fenomeni nasıl deneyimlediklerini tanımlamak için kullanılan nitel bir araştırma yöntemidir. Aynı zamanda fenomenoloji farkında olduğumuz ancak ayrıntılı ve derin bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır (Tekindal ve Uğuz Arsu, 2020: 157). Özetle fenomenoloji var olan deneyimleri anlamlandırma çabası olarak ifade edilebilir.

4.2. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmalarda örneklem belli bir evrenin tümünden bilgi almanın mümkün olmadığı durumlarda tercih edilmektedir. Şüphesiz nitel araştırmalar evreni temsil edecek geniş ve büyük örneklemelere ihtiyaç duymayı gerektirmektedir. Ancak nitel araştırmalar genellikle gözlem ve görüşmeler esas alınarak yürütüldüğünden geniş ve büyük örnekleme ihtiyaç duymaz. Çünkü belli bir doygunluğa ulaşıldıktan sonra görüşmeler kendini tekrar etmeye başlar ve bu durumda araştırmacı bunu fark ederek görüşmeleri çeşitlendirme yerine detaylandırma yoluna gitmelidir. Bunun yanında nitel araştırmalarda geniş ve büyük örneklemeler ile çalışmak araştırmacı için zorlayıcı olabilmektedir. Çünkü bu şekildeki örneklemeler zaman, emek ve diğer kaynaklar açısından maliyetli olabilmekte ve bazı durumlarda ulaşılması kolay olmamaktadır (Baltacı, 2019: 373).

Nitel araştırmalarda genellikle örnekleme modeli olarak amaçlı, rastgele, gönüllü ve evren örneklemeleri kullanılmaktadır (Çelik, 2023: 139). Bu çalışmaya katılan sivil toplum kuruluşlarının seçiminde amaçlı örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Amaçsal örnekleme örnekleme, evrenin özellikleri hakkında bilgiye dayanarak

araştırmanın amacına yönelik seçilmektedir. Araştırmacı bu örneklem çeşidinde evreni temsil ettiği bir alt grubu örneklem olarak seçmektedir (Bingöl Üniversitesi Araştırma Yöntemleri Ders Notu, t.y.: 5)

Çalışmada amaçlı örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmanın örneklemini merkezi ofisi İstanbul'da bulunan 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinde aktif olarak rol almış, hizmet sunumlarını gerçekleştirmiş 12 sivil toplum kuruluşu oluşturmaktadır. Sivil toplum kuruluşlarının seçimi yapılırken Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün resmi internet sayfasından "İllere ve Faaliyet Alanlarına Göre Dernekler" bölümünden sivil toplum kuruluşlarına ulaşma yoluna gidilmiştir. Derneklere randevu talepleri öncelikli olarak telefon yoluyla iletilmiş olup sistemde telefon numarası olmayanlara da e-postayla ulaşılmıştır. Neticede merkezi ofisi İstanbul'da bulunan 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinde aktif olarak rol almış, hizmet sunumlarını gerçekleştirmiş 12 sivil toplum kuruluşu ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşülen sivil toplum kuruluşlarının 11'i insani yardım dernekleri iken 1'i sivil toplum kuruluşlarını kapsayan çatı kuruluş statüsündedir. Çalışmada sivil toplum kuruluşlarının insani yardım koordinatörleri ve sahada çalışan görevlileri ile görüşülmüştür. Çalışmada sivil toplum kuruluşlarının ve katılımcıların gizliliklerine ve kişisel verilerin korunması hususuna özellikle dikkat edilmiştir. Görüşülen sivil toplum kuruluşlarının 10'u yerel dernek statüsünde iken 2'si uluslararası dernek statüsündedir. Bu çalışmada sivil toplum kuruluşlarının 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinde gerçekleştirdikleri faaliyetleri üzerinde durulmaktadır.

4.3. Veri Toplama Aracı

Amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilen İstanbul'da insani yardım alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ile ilgili olarak yapılan bu çalışmada verilerin toplanmasında derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırmaya katılım tamamen gönüllük esasına dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara istedikleri zaman araştırmaya katılmaktan vazgeçebilecekleri hususunda bilgilendirme yapılmıştır. Görüşmelerden ikisi uzaktan görüntülü görüşme yoluyla yapılırken diğerleri yüz yüze yapılmıştır.

Derinlemesine görüşme, farklı biçimlerde uygulanabilen bir nitel veri toplama tekniğidir; yüz yüze, internet, telefon veya e-posta yoluyla gerçekleştirilebilir. Bu yöntem, nitel araştırmalarda tercih edilen bir yaklaşımdır. Amaç, katılımcının düşünce

ve deneyimlerini, algılarını ortaya çıkarabilmek ve yeni şeyler keşfedebilmektir. Bu sebeple derinlemesine görüşme tekniği sohbet ve karşılıklı konuşmadan çok daha farklı bir niteliğe sahip veri toplama tekniğidir. Görüşmecilerin kendilerini özgürce ifade edebilecekleri alan ve zamanın oluşturulması ayrıntılı veri elde edebilme noktasında da oldukça önemlidir. Derinlemesine görüşme tekniği her ne kadar uzun ve zaman alan bir görüşme tekniği olarak ifade edilse de kaliteli ve güçlü veriler toplamak için tercih edilebilir. Görüşmeler, yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış olmak üzere üç kategoriye ayrılır (Uslu ve Demir, 2023: 289-291).

Bu çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tercih edilmiştir. Bu tür görüşmelerde önceden oluşturulmuş görüşme sorularının yanında görüşülen kişinin özelliklerine göre sorularda değişikliğe gidilebilmekte konunun farklı boyutları ortaya çıkarılabilmektedir (Akman-Dömbekçi ve Erişen, 2022: 146). Özetle, yarı yapılandırılmış görüşme hem görüşmenin tek düzelikten kurtulması hem de görüşme sürecinde ana bağlamdan uzaklaşmaması için sıklıkla kullanılan bir görüşme türüdür (Çelik, 2023: 139).

4.4. Verilerin Çözümlemesi

Bu çalışma kapsamında görüşülen sivil toplum kuruluşlarının her biriyle ortalama bir saat otuz dakika görüşülmüştür. Elde edilen veriler doğrultusunda tümevarımsal tematik analiz kullanılmıştır. Analizde toplanılan verilerde sıklıkla tekrarlanan ve katılımcının üzerinde yoğun vurgu yaptığı olay ve olgulardan kodlar çıkarılmaktadır. Özetle birbirine benzeyen ya da birbiri ile ilişkisi olduğu tespit edilen veriler belirli temalar altında bir araya toplanarak yorumlanmaya çalışılmaktadır (Baltacı, 2019: 377).

Görüşmelerden elde edilen metinler MAXQDA2022 programıyla kodlanmış; elde edilen kodlar neticesinde temalara ulaşılmaya çalışılmıştır. Temalar ve kodlar arasında benzerlik ve farklılıklara odaklanılmış olup tümevarımcı bir yaklaşımla kodlama yapılmıştır.

4.5. Güvenirlilik

Bir bilimsel araştırmanın kabul edilebilmesi için belirli bir güvenirlilik düzeyine sahip olması gerekmektedir (Baltacı, 2019: 380). Bu araştırmanın güvenirliliğini artırmak için aşağıdaki işlemler yapılmıştır:

- Araştırmada veri toplamak için oluşturulan sorular akademisyenlerin görüşleri çevresinde hazırlanmıştır ve düzenlemeleri tamamlanmıştır.
- Araştırma verilerinin toplanması yaklaşık 6 hafta sürmüştür. Bu çerçevede ilk görüşme 13 Ocak 2024 tarihinde yapılırken son görüşme de 21 şubat 2024 tarihinde yapılmıştır.
- Katılımcılardan tek seferde ve ortalama bir saat otuz dakikalık süre içerisinde veri toplanmış, veriler her bir sivil toplum kuruluşunun konuyla ilgili uzman temsilcisinden ya da koordinatörlerinden elde edilmiştir.
- Araştırmanın kapsamı, yöntemi ve veri toplama, işleme, analiz etme süreçleri açık ve net şekilde ortaya konmuştur.
- Görüşmelerden elde edilen ham veriler ve katılımcıların bilgileri gizli tutulmuştur.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

5.1. Çalışmadaki Sivil Toplum Kuruluşlarının Faaliyet Gösterme Motivasyonları

Çalışma kapsamında öncelikle sivil toplum kuruluşlarının kurulma süreçleri, faaliyet alanları, ne kadar süredir faaliyet gösterdikleri gibi hususlarda bazı sorular sorulmuştur. Akabinde de STK'ların kurulmasındaki motivasyonun araştırılması amacıyla neden bu anlamda dernek kurdukları hususu sorulmuştur.

Şekil 5.1: STK'ların Faaliyet Gösterme Motivasyonu

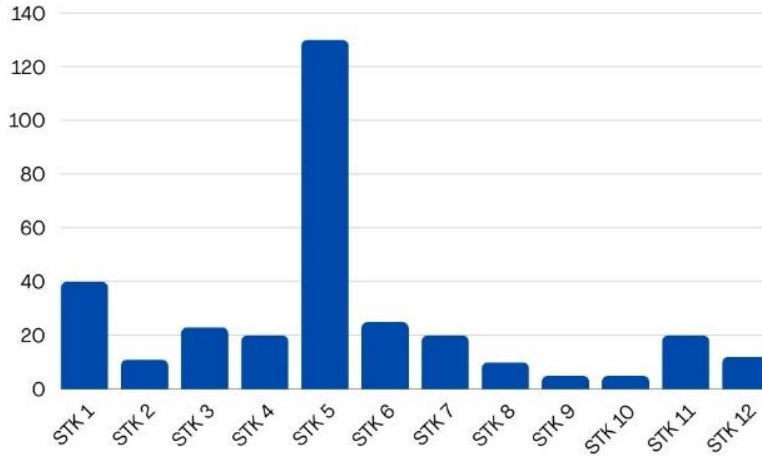
Çalışma kapsamındaki STK'lara faaliyet gösterme motivasyonlarının araştırılması amacıyla neden bu anlamda dernek kurdukları hususu sorulduğunda, belli bir boşluğu doldurma çerçevesinde, “Çocuk alanında çalışan çok fazla STK'nın olmadığını, çocuk alanında özelleşerek çalışan çok fazla STK'nın olmadığını görüyoruz.” (STK, 11) şeklinde cevap alınmıştır.

İnsani yardım motivasyonu ve insani sorumluluk motivasyonu da STK'ların faaliyet göstermelerinde bir diğer motivasyon alanını oluşturmaktadır. Bu çerçevede görüşülen bir STK yetkilisi “Genelde işte ırk din dil cinsiyet ayrımı göstermeden yardıma muhtaç insanların ihtiyaçlarını karşılamak. Toplumun tüm bireyelerine yardımlaşma ruhunu yayma amacıyla aslında kurulan bir dernek. Savaş, kıtlık, doğal afet gibi durumlardaki olaylara karşı toplumsal grupların sosyal, ekonomik seviyelerini yükseltmek. Kardeşlik bağı diyebiliriz.” (STK, 10), şeklinde durumu özetlerken diğer bir STK ise (STK, 5) “Burada vakfın kurulmasının amaçlarından bir tanesi de Bosna savaşında özellikle insanların zulüm altında kalması hem insan hakları bağlamında çok büyük zulümler görmesi, aynı zamanda da insani yardım anlamında da insani yardımların ulaştırılamamasıydı. Bu nedenle de esasında bu hareketle doğan bir kuruluş. Bununla

beraber hem insani yardım hem de insan hakları bağlamında devamlı sürekli gelişmesini devam ettiriyor.” şeklinde insani yardım motivasyonu ile faaliyet gösterdiklerini ifade etmiştir. Görüşülen diğer bir STK yetkilisi de (STK 11) “Çocukların yani dünyadaki tüm çocukların iyi oluşlarını arttırma amaçlı çalışıyoruz şu anda da. Mesela bir kriz olduğunda çocuk haklarıyla alakalı çocuğun hakkının ihlal edildiği bir durumda akla gelelim istiyoruz. Bize sorumluluk yüklesinler istiyoruz. Özellikle çocuk hakları ve hak savunuculuğu kısımlarında da bu yıl bir şeyler yapmaya başladık. Orayı da çok önemsiyoruz. Yani çocuk hakları savunucusu olmayı da önemsiyoruz öyle.” diyerek sivil toplum kuruluşlarının kurulmasındaki bir diğer motivasyon olan insani sorumluluğa da vurgu yapılmıştır. Milli manevi değerleri yaşatma motivasyonu da sivil toplum kuruluşlarının milli ve manevi değerleri temel olarak oluşturulmasında bir diğer alan olmuştur. Bu kapsamda “Biz de biraz daha kendi bakış açımızla aslında bunu işte İslami açıdan nasıl değerlendirebiliriz işte kültür, uygunluk bunu nasıl yapabiliriz? Buna odaklanmak istedik. Mesela işte psikoloji alanında çok fazla şey yapıyor ama biz işte İslami psikoloji alanında kendimizi geliştirelim ve bu alanda bir şeyler yapalım niyetiyle çıktık.” (STK, 11) şeklinde ifade edilmiş milli ve manevi değerleri yaşatma motivasyonunun yanında belli bir boşluğu doldurma ve bu alanda ilerleme motivasyonuna da değinilmiştir. Bir diğer katılımcı da kurulma amacını “Kurumumuz, milli ve manevi değerleri yaşatma, gönüllü kuruluşlar arasında hedef zaman ve imkân beraberliği sağlama amacıyla 550 teşekkülle kurulmuştur. Bu sebeple kurumumuz 1994 yılında kurulmuş Türkiye'nin ilk ve en geniş gönüllü teşekküller birliği olup STK'ları koordine eden bir çatı kuruluş görevi görmektedir.” (STK, 4) şeklinde ifade ederek STK'lar arasında birlik ve beraberliğin sağlanması amacıyla kurulan bir çatı kuruluş olduğunu da beyan etmiştir.

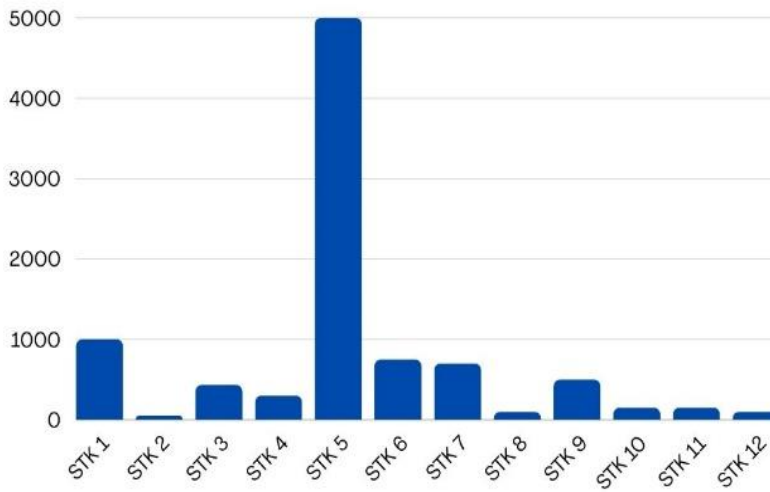
Araştırmada STK çalışanlarına ve gönüllülere ilişkin de sorular yöneltilmiş olup faaliyetlerde görev yapan çalışanların ve gönüllülerin sayısal verileri aşağıdaki çizelgelerde gösterilmiştir.

STK'larda Görev Yapan Personel Sayısı

Grafik 5.1: STK'larda Görev Yapan Personel Sayısı

STK'ların Gönüllü Sayısı

Grafik 5.2: STK'ların Gönüllü Sayısı

Görüşülen STK'ların büyük çoğunluğunun gerçekleştirdiği faaliyetler gönüllüler tarafından yerine getirilmektedir. Gönüllüler STK'ların personel ihtiyacını karşılamada ve faaliyetlerin hızlı ve etkili biçimde gerçekleşmesinde ve genişlemesinde de önemli bir yeri bulunmaktadır. Görüşülen STK'ların görev yapan personel ve gönüllü sayısal verilerine bakıldığında STK 5 özellikle dikkat

çekmektedir. Bu denli yüksek verilere sahip olmasındaki temel sebep teşkilat yapısı olarak ifade edilebilir. Nitekim katılımcı (STK 5) “81 ilde de insani yardım derneklerimiz var, kadın kollarımız var. Bu yardım çalışmasına hepsi katılıyorlar.” şeklinde ifade ederek gönüllülerinin gerçekleştirdikleri tüm faaliyetlerde rol aldığına dikkat çekmiştir.

5.2. İnsani Yardım Kavramına Bakış

Çalışmada STK’ların faaliyetlerine ve katılımcıların görüşlerine geçilmeden önce insani yardım kavramına ilişkin tutumları sorulmuştur. Konuya ilişkin görüşler aşağıda ifade edilmiştir.

Şekil 5.2: İnsani Yardım Kavramına Bakış

Genel olarak STK’lar ile yapılan görüşmeler sonucunda insani yardıma ilişkin insan ihtiyaçları temelinde, ayırım gözetmeksizin yalnızca insan olmaları hasebiyle insani yardım faaliyetlerini gerçekleştirdiklerini ifade etmişlerdir. Ayırım gözetilmemesine ilişkin görüşülen STK yetkilisinden biri (STK, 2) “Savaşlar, afetler sebebiyle insani yardıma ihtiyacı olan bireylere din, dil, ırk, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin yalnızca insan olması hasebiyle yardım etmek ve yaşam kalitelerini arttırmak kuruluşumuzun ana normlarından biridir. Ayrıca mazlumun dini, dili, ırkı yoktur ve sorulmaz. Ve İslam bize bunu emretmektedir.” şeklindeki ifadesi durumu özetler niteliktedir. Deprem özelinde ve ihtiyaçlar temelinde gerçekleştirilen insani yardım faaliyetleri hakkında STK’ların görüşleri alındığında ise “İnsanların çünkü karnı aç. Kadın, adam zaten bir yere çıkamıyor, sen bunun ihtiyacını gidermek zorundasın. Sen bunu Kızılay'dan tedarik edersin, kendi bağış yolunla tedarik edersin. İşte devlet erk anlayışından alırsın. Nasıl alırsan al. Ama bu insanın ihtiyacını bir türlü gidermen lazım.” (STK, 1), “Battaniyeyi verebileceğin birisinin olması lazım. İşte onun karnını doyurabileceğin insanlık adına ihtiyacını giderebileceğin birilerinin olması lazım. Yani bu insan olur hayvan olur fark etmez. Ama birilerinin olması lazım.”

(STK, 1) şeklinde ifade etmiştir. İfadelerden anlaşıldığı üzere STK'lar yalnızca insan ihtiyacını karşılayan ve ya buna yönelik faaliyet gerçekleştiren organizasyonlar olmamakla beraber ihtiyaç sahibinin canlı olması STK'lar tarafından yeterli görülmektedir. Yine görüşülen STK'lara deprem özelinde insani yardıma ilişkin sorular yöneltildiğinde ise (STK, 4) *“Biz bir de şunu gördük deprem bölgesinde hala çalışmaya devam ettiğimiz için, Türkiye'nin İnsani Yardım gücü diye bir çalışma yaptık. Çünkü ben Maraş'ta o müdürü görünce demek ki insani yardımın sadece insani yardım kuruluşları tarafından yapılan bir şey olmadığını anladım. Yani insani yardım gerçekten potansiyeli olan herkesin kişi veya kurumların yapabileceği bir şey.”* şeklinde cevap alınmıştır. Bu durum da insani yardımın yalnızca STK'lar tarafından gerçekleştirilmesinin zorunlu olmadığı mikro düzeyde kaynaklara sahip bireylerin veya grupların da bu yardım faaliyetlerini gerçekleştirebileceği anlaşılmaktadır. Ancak insani yardım faaliyetlerinin yalnızca nakdi ve aynı yardımlar ile sınırlı kalmadığı farklı perspektiflerden bakılarak çok boyutlu ele alınması gerektiği de görüşülen bir STK yetkilisi tarafından ele alınmıştır. *“Yani çok boyutlu bir çalışma alanı var örnek verecek olursam; bir yandan işte Gazze için bir insani yardım süreci işletiliyor, bağış toplanıyor, bir yandan da bu yardıma muhtaçlık durumunu ortaya çıkartan baskı ve zulümleri de ortaya çıkartıp dışarıda eylemler düzenliyor, aktivizm yapıyor. Hukukçular bir yandan hukuksal olarak faaliyetlerini yapıyorlar. Yani insani yardımı sadece tek boyutlu düşünmüyoruz işte bir yerden bir malzemeyi aldım, götürdüm, teslim ettim gibi değil. O açıdan bence öne çıkan yapılarından bir tanesi de bu ve derneklere de bu anlamda örnek oluyor.”* (STK, 5). İnsani yardıma ilişkin diğer bir görüş ise sürekli yapılan insani yardımın normalleşmeyi engellediği, bireylerin bu insani yardımlara alıştığı yönündedir. Nitekim bu konu hakkında (STK, 4), *“Bir zaman sonra öyle bir şey oluyor ki insanlar yardıma alışıyor. İnsanlar çalışmıyor ve bu durumda normalleşmeyi engelliyor çok fazla yardımlar. Bu sefer ne yapıyorlar yavaş yavaş çadırları aşıevlerini kaldırıyorlar falan filan. Böylelikle normalleşmeyi destekliyorlar teşvik ediyorlar.”* şeklinde ifade de bulunmuştur. Bu çerçeveden bakıldığında sivil toplum kuruluşları salt insani yardım sağlayan kuruluşlar olmaktan ziyade gerekli görülen zamanlarda normalleşmeyi teşvik edici unsur olarak da rol oynamaktadır.

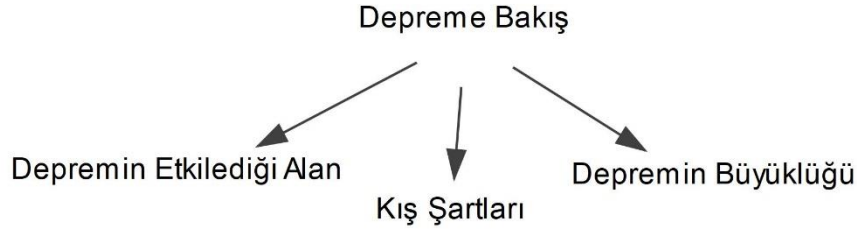
Çalışmada görüşülen STK'lara deprem özelinde odaklanılan gruplar olup olmadığına dair soru yöneltildiğinde *“Özellikle odaklanılan herhangi bir grup yoktu. Çünkü bunu*

seçebilecek bir ortam ne yazık ki bulunmuyordu.” (STK, 2), “Biz zaten kuşatıcı çalışma yapıyoruz herkese çünkü ayırtıramazsın. Depremdeki insanı ayırtırmak gibi bir lüksün yok.” (STK, 7), “Yani genç, yaşlı, kadın, erkek, mülteci kesinlikle ne kimseye bir kimlik sorduk ne insanlara bir ayırım yaptık.” (STK, 8), “Hepsine eşit derecede. Yani biz orada Suriyeliler de geldiği zaman yok siz Suriyelisiniz çekilin vermeyeceğiz falan diye bir şeyimiz olmadı. Olmaz da zaten.” (STK, 9) şeklinde cevaplar alınmıştır. Bu görüşlerden farklı olarak diğer STK yetkilileri “Şu anda dezavantajlı gruplar yetimler, dul kadınlar öncelikler bunlar. Evet işte konut projemiz var. Orada yetim ve dul kadınlarımıza öncelik tanımak gibi şeyimiz var. Çocuklara yönelik pozitif ayrımcılık yapmak.” (STK, 3), “Şöyle bir takım STK’lar orada çocuk oyun alanı oluşturmuşlar. Geceleri sinema gösterileri oluyor, sportif etkinlikler yapıyorlar Özellikle çocuklara oyuncak dağıtımları ve çocuklara yönelik psikolojik destek hizmetleri vardı psikodrama gibi. Onu gördük yani çocuklarla çok hassas davrandılar.” (STK, 4), “Herkes zaten yemek dağıtıyordu. Herkes kılık kıyafet dağıtıyordu. Biz dedik ki çocuklara ve kadınlara ihmal edildikleri için olağanüstü odaklanalım. Özellikle de çocuklar doğrultusunda bu çalışmaya yaptık. Kadınları da Diyanet Vakfı için biraz hareketlendirdik.” (STK, 6), “Çocuklar ve kadınlar. Çünkü çocuklar yıllardır uzmanlık alanımız. Ayrıca çocuğun iyi olması biraz aileyle ilişkili ve kadın daha çocukla birebir iç içe. Bizce o çocuğun iyi oluşunu arttırmanın en başı o çocuğa bakım veren kişiydi. Bu yüzden hani daha yeni bilgi sahibi olduğumuz bir konu olduğu için kadınlar üzerine daha çok yoğunlaştık.” (STK, 11) şeklinde cevaplar alınmıştır. Bu görüşlerden hareketle bazı sivil toplum kuruluşları doğal afet gibi kriz durumlarında özellikle bir gruba odaklanmayarak hizmetlerini genel bir çerçevede gerçekleştirirken, diğer sivil toplum kuruluşları da çocuk, kadın gibi dezavantajlı grupları önceleyerek faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir.

Özetle, insani yardım çok boyutlu ve ihtiyaçlar temelinde ele alınması gereken faaliyetler bütünüdür. Bu faaliyetlerin yalnızca bir tarafını öne çıkarmak doğru olmamakla birlikte çok boyutlu ele alınması ve gerektiğinde normalleşmeyi engellemeyecek nitelikte olması gerekmektedir.

5.3. 6 Şubat Kahramanmaraş Depremine Bakış

Çalışmada görüşme yapılan STK'lar gerçekleştirdikleri faaliyetlerden önce 6 Şubat Kahramanmaraş merkezli depreme yönelik görüşlerini ifade etmişlerdir. Konuya ilişkin görüşlere aşağıda yer verilmiştir.

Şekil 5.3: 6 Şubat Kahramanmaraş Depremine Bakış

Genel olarak STK'lar ile yapılan görüşmeler sonucunda 6 Şubat Kahramanmaraş depreminin büyüklük, etkilediği alan, mevsim şartları nedeniyle arama kurtarma çalışmaları başta olmak üzere insani yardım faaliyetlerini olumsuz etkilediği ifade edilmiştir. Nitekim görüşülen STK yetkililerinden (STK, 7) olumsuz kış şartları kapsamında “*Ama dediğim gibi bu olması doğal olan bir şey. Yazın olsa daha hızlı hareket edebiliriz. Şehir depremi olsa bu kadar hiç uzatmaya gerek yok. Anında da bitirmiştik biz. Yani bu çok kolay. Elâzığ'da gördük. Van'da da İzmir'de de gördük.*” şeklinde değerlendirmelerde bulunurken, diğer sivil toplum kuruluşları depremin büyüklüğü ve etkilediği alan kapsamında ise “*Deprem alanının, deprem bölgesinin büyüklüğü ile yüz ölçümlerinin genişliğiyle etkilenen nüfusun oranıyla kış şartları göz önüne alındığında böyle beklenmedik bir felakette ilk 3 gün hatta ilk bir hafta kriz çekilmemesi mümkün değil, gerçekten mümkün değil yani.*” (STK, 12), “*Dediğimiz gibi, yıkım çok büyük, yardıma yan şehre iniyorsun, orada da var aynı dert. Yanımdakine gidiyorum, orada da var. Bu tarafıma geliyor, orada da var. Nereden yardım alacağım ben? Ben de o hâldeyim zaten yani. Dolayısıyla bir de insanlar biraz kaderleriyle baş başa.*” (STK, 3), “*Çünkü geç sen yönet dediğinde insanın düğüm düğüm olabileceği bir konuydu bu. Ufak bir konu değil yani. Kesinlikle kolay değil. Yani bir evde üç kişiden bahsetmiyoruz. Binlerce bina binlerce insan. Vefat eden binlerce insan ve binlerce insana insani yardımların ulaştırılması, insanların enkazdan kurtarılması gibi.*” (STK, 1), “*Türkiye'de depremin olduğu bölge Almanya'ya kadar bir yer işgal ediyor. Bu denildiğinde insanlar depremin kapladığı alanı anladı. İnsanlara 11 il yıkıldı deyince değil Almanya kadar bir yer yıkıldı deyince*

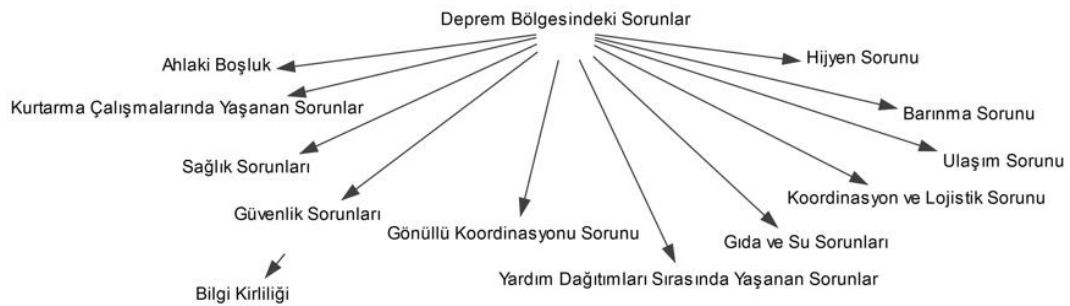
anladılar.” (STK, 4), “Afet yönetimi ile doğrudan ilgili dünyadaki ekip sayısı 780.000. Ve bir tane bina enkazında çalışması gereken kişi sayısı da 44. Şimdi dünyanın tamamını buraya getirseniz gene de başa çıkabileceğiniz bir şey değil maalesef.” (STK, 5), “Maraş'a ulaştığımız zaman insanlar binaların başında bekliyorlar. Cenazelerini almak için bekliyorlar. Yani o insanların çaresizliği gerçekten ben 99 depreminde gördüm ama o Maraş'taki kadar görmedim. Öyle insanların çaresizliğini.” (STK, 8), “Ben böyle bir yıkım görmedim. Hayatımda ilk defa böyle bir yıkım gördüm ve bunu gördüğüm zaman yani şunu dedim kendi kendime ya bu işin içerisinden nasıl çıkacağız yani? Çünkü hakikaten çok büyüktü. Ve ben benden tecrübeli insanlara da sordum yönetimle beraber olduğumuz. Ya siz ömrü hayatınızda böyle bir şey gördünüz mü? Hepsi de görmediğini ifade etti. Bu kadar bu derece bir yıkımı görmediklerini söylediler.” (STK, 10) şeklinde cevaplar alınmıştır. İfade edilen görüşler 6 Şubat Kahramanmaraş depreminin ne denli büyük ve yıkıcı etkilere neden olduğunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca STK yetkilileri bu derece büyük bir depremin yapılan yardım çalışmalarını yetersiz gösterdiğine yönelik de görüşlerini bildirmişlerdir. Bu kapsamda “Tabi bu çok büyük bir felaketti. Yani felaketin büyüklüğünü göz önüne alırsak sahanın genişliği yapılan çalışmaları yetersiz gösterdi.” (STK, 4), “Bu 6 Şubat'ta bize gösterdi ki bu depremde belki bir önceki 17 Ağustos depremine nazaran Türkiye daha hazırlıktı. Biraz daha bu konuda hassasiyet gösteriyordu. Ama işte yaşanan yıkımın boyutu büyük olunca yine bu hazırlığın yetmediğini ya da çaresiz kaldığını gördük.” (STK, 3) şeklinden görüşlerde bulunmuşlardır. Bununla birlikte depreme yönelik önceden devlet ve STK'lar tarafından hazırlığın olmadığı da ifade edilmiştir. “Aslında hem çok büyük bir deprem olması sebebiyle hem de yeterli kaynak ve koordinasyon konusunda hiç kimse buna pek hazırlıklı değildi. Ne devlet ne STK'lar ne diğer işte kamu kurumları buna hazırlıklı değildi.” (STK, 11). İfade edilen bu görüşler sonucunda Türkiye’de bu denli büyük bir depremin beklenmediği ve bunun sonucunda gereken hazırlıkların yapılmadığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte depremin bu derece büyüklükte meydana gelmesi Türkiye’de mevcut olan arama kurtarma çalışmalarında görevlendirilecek ekip, ekipman sayısı, çadır, konteyner gibi gerekli barınma alanlarının da yetersizliğini ortaya çıkarmıştır. Nitekim (STK, 3) bu konu hakkındaki görüşlerini “Dediğimiz gibi biz bunu sizinle konuşurken en başta da söyledik. Bu felaket çok büyük bir felaketti. Yani 10 ili etkileyen bir felaketti. Bir devletin 10 ilinde yaşanan bir sorunu bir ilde yaşanmış bir felaket gibi müdahale etmesi mümkün olmadı

tabii ki yetersizlikler muhakkak yaşandı. İhlaller muhakkak oldu. Ama temel bağlamda yine devlet ve STK'lar ellerinden geleni yaptılar diyebilirim. Gördüğüm en azından gözlemediğim bu şekildeydi.” şeklinde ifade etmiştir.

Özetle, Türkiye 6 Şubat Kahramanmaraş depremiyle acı kayıplar yaşamının yanında afet alanında büyük bir sınavdan geçmiştir. Türkiye'nin sahip olduğu arama kurtarma ekibi, ekipman sayıları ve daha birçok ihtiyaç bu denli büyük bir afet karşısında yetersizlikle karşı karşıya kalmıştır. Buradan hareketle Türkiye'nin bir afet ülkesi olması gerçeği göz önünde bulundurularak gerek devlet gerek STK'lar eliyle gerekli tedbirlerin alınması ihtiyacı doğmuştur.

5.4. Deprem Bölgesinde Yaşanan Sorunlar

Deprem bölgesinde yaşanan afet sonucu ortaya çıkan kriz peşinde birçok sorunu da getirmiştir. Bunlar başta barınma, arama kurtarma çalışmalarında yaşanan sorunlar olmak üzere gıda ve su sorunları, koordinasyon ve lojistik sorunları, hijyen sorunu, sağlık sorunları, güvenlik sorunları, gönüllü koordinasyonu sorunları, yardım dağıtımında yaşanan sorunlar gibi pek çok sorun yaşanmıştır. Bu kısımda deprem döneminde yaşanan sorunlara değinilecek görüşme yapılan STK'ların görüşlerine yer verilecektir.

Şekil 5.4: Deprem Bölgesindeki Sorunlar

5.4.1. Gıda, Su ve Barınma Alanında Yaşanan Sorunlar

Afet durumlarında yaşanan temel sorunlardan birkaçı gıda, temiz suya erişim ve barınma alanında yaşanan sorunlardır. Görüşme yapılan STK'larla bu alanda ne tür sorunların olduğu düşünüldüğü sorulmuş ve ele alınmıştır. Sorunlar kapsamında “İlk zamanlar tabii ki sorun oldu çünkü sıcakta sığındık. Oradan buraya gelmesi de lojistik bir sorun.” (STK, 1), “Deprem’in ilk zamanlarına baktığımız zaman sıcak yemekle alakalı problemler vardı. Çünkü insanların ilk 72 saatte sıcak yemeye ulaşmaları gerekiyordu. İlk 15 gün 20 gün bu problem vardı ama STK'ların da

katkılarıyla sıcak yemek problemi aşılmış oldu.” (STK, 5), “Temiz suya ulaşamazsın. Deprem olduğu zaman alt yapı zaten bozuldu. Dolayısıyla biz kamyon kamyon su dağıtımını yaptık. Bütün depolarımızda lojistik depolarımızda bunlardan vardı.” (STK, 7), “İlk gün 2. gün 3. gün insanlar böyle hafif yumuşak bir taş bulsalar, o taşı yerler. Ama üçüncü günden dördüncü günden sonra insanlar artık tamam. Yani tamam ekmek var. Allah’ın izniyle aç kalmayız. Ama nereye kadar ekmek yiyeğiz? Nereye göre sadece su içeceksin, yani bir boğazından bir sıcak çorba dahi geçmiyor. Şimdi bütün bunları koyduğunda ilk günlerde gönderilen keklerin üçüncü, dördüncü günden sonra pek bir işe yaramadığını görüyorsun.” (STK, 12) şeklinde ifadelerde bulunmuşlardır. İfadelerden de anlaşılacağı üzere deprem döneminde yaşanan krizle ilk birkaç gün gıda ve temiz suya erişim konusunda sorunlar yaşanmıştır. Ancak bu sorunların devlet ve STK’lar eliyle çözüldüğü hatta israf boyutuna ulaştığı da görüşme yapılan STK yetkilileri tarafından ifade edilmiştir. Bu kapsamda “Tabii ki ilk başlarda sıcak dönemlerde birkaç eksiklik vardı ama sonra çok yığılma oldu. Kamyon kamyon yığılmalar oldu. Bu sefer işte israfa sebebiyet veriyor. Su da hakeza öyle. İnsanlar yetmez diye gönderince bu kez israfa sebebiyet verdi. İnsanlar bir yudum alıyor suyu atıyordu. Ya da ekmekten bir ısırık alıyor sonra çöpe atıyor. Bu boyutlara tabii ki ulaştık.” (STK, 1), “Gıda konusunda da herhangi bir sorun yaşanmadı hatta içme sularının fazla olmasından dolayı yollara bırakıldı.” (STK, 2), “Yoktu açık söyleyeyim. Fazlaydı evet. Hatta millet böyle alıyor. Mesela o ilginç belki daha önce o yörede yemediği bir yemek var, alıyor, tadına bakıyor, beğenmiyor atıyor.” (STK, 6), “Gıda dediğimiz mesele işte ekmek yok dediler. Ben kasa kasa ekmeğin orada bitirilemediğini gördüm. Çöp olduğunu gördüm. Dolayısıyla hani böyle şey vardı insanlarda ister istemez.” (STK, 12) gibi cevaplar alınmıştır. İçme suyuna erişim noktasında sağlanan hizmetlerle sorun yaşanmamış ancak alt yapının bozulması nedeniyle temiz suya erişimde bazı sorunlar yaşanmıştır. Nitekim STK yetkililerinden “Yaklaşık 1-2 ayda şundan dolayı suya erişilemedi; enkazdaki cesetler artık yeraltı sularına, altyapıya karıştığından dolayı ciddi kokular ve hoş olmayan tatlar suda meydana getirdiği için yine aynı şekilde sulardan uzak durulması söyleniyordu. Devlet sular için burada anonlar çekiyordu. Belediye özellikle kesinlikle suları tüketmeyin, sular şu an mikroplu şöyle böyle diye. Böyle bir problem yaşandı.” (STK, 3), “Sadece şebeke suyunu Hatay’da 3 ay boyunca kullanılmasını yasaklamışlardı. Hatay da bayağı bir problem yaşandı içme suyu ile kanalizasyon suyu karıştı orada. Mesela 3 ay boyunca hiç şey kullanamadı. Sadece sulama ve temizlik için.” (STK, 5), “Temiz

suya ulaşamazsın. Deprem olduğu zaman alt yapı zaten bozuldu. Dolayısıyla biz kamyon kamyon su dağıtımını yaptık. Bütün depolarımızda lojistik depolarımızda bunlardan vardı.” (STK, 7) şeklinde cevaplar alınmıştır.

Gıda ve suya erişim sorunlarının yanında önemli bir diğer husus da barınma alanında yaşanan sorunlardır. 11 ilde yıkımın meydana gelmesi ve barınma alanlarının yok olması bireylerin kendilerine güvenli bir alan bulmalarını zorlaştırmıştır. Bu konuya görüşme yapılan STK yetkilileri şu şekilde değinmişlerdir: *“Biz 4 deprem bölgesinde aktif çalışma yürüttük o süreçte. Dördünde de barınma temel en büyük problemdi zaten orada. Biz bile orada kendimize güvenli bir alan, bulmakta zorluk çektik. Açık alanlarda etrafımı kendimiz tellerle çevreledik ve kendi alanımızı oluşturmaya çalıştık. Kendi barınma alanlarınızı, kendi depolarınızı, kendimiz oluşturduk. Bu bağlamdaki en büyük problemlerden biri evet oydu. Çünkü arka arkaya artçılar devam ediyordu ve kapalı mekânların kullanılması büyük sıkıntıydı.” (STK, 3), “Depremde Hatay'daki durum çok farklıydı. Hatay depremde çok ağır hasar aldı. Oradaki hizmetler yetersiz kalıyor olabilir çünkü barınma hizmeti özellikle çünkü şehirde kalacak yer yok. Maraş öyle değildi mesela. Maraş'ta ayakta kalan binalar vardı. Ama Hatay tamamen yıkılmıştı.” (STK, 4), “Barınmayla ilgili devletin yetersizliği vardı. Çadırların içi suyla gömülüydü. Araçlarda yatıyordu insanlar konaklama bulamadıkları için kontağı açıyorlar. Aracın ısıyla.” (STK, 7), “İşte su yok, elektrik yok. Nasıl söyleyeyim bir kilometrelik bir alanda 10.000 kişinin olduğunu düşünün çünkü 2-3 gün sonra on bin on binlerce insan geldi oraya.” (STK, 8), “Çünkü yer yoktu. Yer anlamında sıkıntı vardı zaten. Çadır kurma şu bu vesaire falan maalesef bunlar da gecikti.” (STK, 9), “Hemen Almanya'da genel merkez, acil toplandılar ne yapabiliriz falan. Birinci, ikinci gün hemen Pakistan'daki partnerimiz biz hemen bir çadır yollayalım dediler mesela. Pakistan'dan 250 tane büyük çadır yüklendi, yola çıktı. Mersin'e geliyor. Ancak Pakistan'dan Mersin'e 10 günde geliyor. Şimdi 10 günlük bir çadır süreci var zaten bunun. Türkiye'deki çadır stoğu zaten yeterli değil. Konteyner stoğu da yeterli değildi ki benim çok yakinen zamanlarda çalıştığımız isimler vardı. Türkiye'nin her yerinde konteyner yetiştiremiyorlardı. Yani yıkılan ev ne 100, ne 500 ne 1000. Şimdi 500.000 bina ağır hasarlı deyince şimdi bunu insanın tahlil etmesi de zor. 500.000 bina.” (STK, 12). Görüşmelerde de belirtildiği gibi afetin büyüklüğü ve böylesi büyük bir afet için gereken hazırlıkların yapılmaması nedeniyle barınma alanında hizmetlerde gecikmeler yaşanmıştır. Az sayıda kalan güvenli alanlarda*

yaşayan insan sayısının artması beraberinde birçok sorunu da meydana getirmiştir. Deprem sonrasında yaşanan sel felaketiyle yaşanan sorunlar daha da artmıştır. Bu sorun hakkında STK yetkilileri “Eğri Çay çadır kentinde saha sorumlusuydum. Adıyaman'daki en büyük çadır kentti. Tetikleyici unsur şu oldu, depremin ardından bir de sel geldi, insanları ikinci kez vurdu. İşte isyan edenler daha büyük bir travma sürecine girenler hani Allah'ım, daha nasıl bizi imtihan edeceksin diye böyle yalvaranlar. Yani o çadırların düzensiz kuruluşu üstüne de selin gelmesi, insanlar zaten çadırda kalıyor bir konaklama yeri olarak o da su altında kalınca iyice durum vahim bir hal aldı.” (STK, 6), “Adıyaman'da biliyorsunuz zaten sel de oldu sonrasında. Ora çamur oldu aslında zemin kısmı çok iyi değildi zemin böyle balçığa dönüştü ve orada artık verebileceğin herhangi bir destek çok fazla böyle işe yaramaz hale geldi yani o barınma anlamında.” (STK, 11) şeklinde görüşlerini ifade etmişlerdir. Bunlara ilaveten STK'ların görüşleri temelinde barınma konusunda yaşanan sorunların göçe neden olduğuna da kanaat getirilmiştir. Bu hususta bir STK yetkilisi şu şekilde ifade etmektedir: “Maraş'a gittiğimde ben ilk defa böyle bir şeyle karşılaştım. Mobil göç merkezi kurmuşlar. Böyle bir araç transit bir minibüsün arkasını açmışlar. Bir tane memur, göç etmek isteyen depremzede ailelere doğrudan hizmet veriyorlar ki depremin 11. ayında gittim. Depremin birinci ayında ikinci ayında oralardaki sıraları insanların bekleyişlerini tahmin edemiyorum. Yani düşünün 5.000.000 insanın barınacağı konteyner kenti kurmak. Yani inanılmaz bir şey. Kısır döngü. O anda tabii ki o insanın hani bir konteynere başını sokması çok mühim başka bir şey. Ama insanların o bölgede işte hızlı bir şekilde göçe mecbur kalması en büyük aslında katkıydı. Akrabalarının yanlarına gidenler. Mecbur en garanti çözüm maalesef oydu yani o anda. Göç etmektir.” (STK, 12).

Deprem sonrasında bireylere sağlanan çadırkentler bir zaman sonra yerini konteyner kentlere bırakmıştır. Ancak konteyner kentlere de yönelik birtakım sorunlar meydana gelmiştir. Konteyner kentlerin küçüklüğü, pahalılığı, bazı konteyner kentlerin ortak tuvaletlerinin olması örnek olarak verilebilir. Bu doğrultuda görüşme yapılan STK yetkilileri “Konteyner kentin de sıkıntısı şu, yapıların 21 metre kare olması tabii küçük olması insanları zorluyor ama sonuçta buradaki temel maksat yeni yapıların yapılana kadar insanların hayatta kalabilmesi.” (STK, 5), “Konteynerlerin şöyle bir problemi var yazın çok sıcak olur, içinde bulunulmaz. Kışın çok soğuk olur içine girilmez.” (STK, 7), “Çadırda çok sıcaktı konteyner da aynı şekilde çok sıcak. Hani çok böyle

bir serinletici bir imkân yok. Şanslı olan bazı birkaç konteynerlerde klimalar var. Onlar biraz daha iyi götürüyor ama çoğu yerde de bu imkân yok maalesef.” (STK, 11), “Bu arada bazı konteyner kentlerdeki konteynırların içerisinde tuvaletler var banyolar var, işte mutfak var çok güzel. Ama bazı konteynırların içerisinde hala tuvalet olmayan konteynırlar var. Daha ufak konteynırlar. Onlar hala ortak tuvalet kullanıyorlar ve hani çok sıkıntılı yani yine benzer şekilde. Ama yine çadırdan çok daha iyidir mutlaka.” (STK, 11) şeklinde sorunlara değinmişlerdir. Bunlara ilaveten şehir içinde güvenli binaların azalmasından dolayı kiralarda fahiş artırımlarına gidilmiştir. Devlet bu konuda kiralık evde oturmak isteyen depremzedelere kira desteği yardımıyla bulunmuştur. Ancak kiraların artması, fatura gibi ekstra masrafların ortaya çıkması depremzedeleri oldukça zorlamıştır. Bu sebeple depremzedeler konteyner kentlerde kalmayı tercih etmişlerdir. Konula ilgili olarak bir STK yetkilisi “Konteyner kentlerde aynı zamanda elektrik su giderlerine katlanmıyorlar insanlar. Esen kart veriyorlar, alışverişlerini yapabiliyorlar. Hiç bir masrafları yoktu diye söyleyebiliriz. AFAD 2 tane seçenek sunmuş. O anlamda bence devlet üzerine düşeni yapmış. Yani konteyner mı istiyorsunuz yoksa kira desteğimi verelim. 2 seçenek sunmuşlar. Kira desteği isteyenlere aylık 5.000 TL ile 7.000 TL arasında bir kira desteği veriliyor. Konteyner kenti istemek isteyenler konteyner kentine yerleştirmişler. O yüzden insanlar şimdi konteyner kentte bu refahı görünce de artık biz kira desteğimizden alın. Biz kiralara yetişemiyoruz diyorlardı. Ve insanlar diyor ki, elektrik, su faturası ödemeyeceğim diyor ve konteyner kentte ben 2 yıl idare ederim diyor yani. Ve bununla alakalı birikim yaparım diye düşünüyorlar.” (STK, 5) şeklinde ifade ederek konuya ilişkin görüşlerini dile getirmiştir.

5.4.2. Sağlık ve Hijyen Sorunları

Depremzedelerin yaşamış oldukları sorunları yalnızca gıda, su ve barınma anlamında ele almak mümkün değildir. Bu sorunlara ek olarak STK’ların üzerinde durduğu bir diğer konu da sağlık ve hijyen sorunları olarak tanımlanabilecek hususlardır. Örneğin; ilaçlara erişim konusunda sorunlar yaşanması, “Bir binada mesela zarar görmemiş bir binada kapalı eczane vardı. Telefon numarasını arayarak abi biz bu camları kırıp bu ilaçları almak zorundayız diye söylemek zorunda kaldık. Sağ olsun mal sahibi de girin dedi yani deprem olmuş ülkede. Çünkü yaralılar ilaç ihtiyacı olan insanlar var. İşte tentürdiyottan tutun da antibiyotiğine kadar. O depremin ilk şokundan sonra onlara ilaç ihtiyacı oldu. Burada benim yaşadığım bir şey mesela.” (STK, 3), “Özellikle

kırsalda ki insanların erişimleri sıkıntılıydı, onları söyleyebilirim. Kırsalda işte hastaneden raporlu ilacı olup kullanmaya mecbur olduğu ilaçlar. Hastanelerin o anda devre dışı kalmasıyla yazılamadı, eczanelere erişim sağlanamadı. Özellikle işte ağır hastaların vesaire. Böyle standart ilaç kullanan hastaların ilaçlarına erişiminde tabii ki sıkıntılar oldu.” (STK, 12), hastane kapasitelerinin yetersiz kalması kapsamında “Ama tabii afetin ilk zamanı sürekli enkazların içerisinde birileri çıkıyor vesaire. Hastanelerin mevcut kapasiteleri bu hastaları tedavi etmeye yetmiyordu. O yüzden çok büyük bir nakil operasyonu yapıldı.” (STK, 5), hijyen sorunları nedeniyle hastalıkların yayılması kapsamında “Yani siz de biliyorsunuz enkazlardan çok sonra çıkarılan insanlardan dolayı. İşte oradaki hastalıkların yayılması vesaire falan bunları duyduk, gördük yaşadık, arkadaşlarımız anlattı. Hatta hepsi maskeyle gidip özel maskelerle özel kıyafetlerle gidip o kıyafetlerini daha sonra geldiklerinde bizim oraya yakıyorduk yani.” (STK, 9) örnek olarak verilebilir. Bunların yanında depremin kış mevsiminde olması hastalıkların daha hızlı yayılmasının da önüne geçmiştir. Bu konuda bir STK yetkilisi “Aslında depremin böyle soğuk hava atmosferinde olması aslında bir nimetti yani bizim için. Çünkü o sırada depremi yaşayanları dinlediğimizde yazın sıcak havada bu deprem olsaydı ceset kokuları yayılan mikroplar kokmuş bir ortam oluşabilirdi. Çalışmayı engelleyici düzeyde.” şeklinde ifade etmiştir. Diğer bir STK yetkilisi de hijyen problemleri nedeniyle deprem bölgesindeki çocuklarda bazı sağlık problemlerinin ortaya çıktığına da şu şekilde değinmiştir “Ama hijyen konusu çok sıkıntı yani tuvalet dediğim gibi yıkanabilmesi, genel hijyen çok sıkıntılı olduğu için bulaşıcı hastalığın dışında işte çocuklarda gerçekten uyuza yakın böyle farklı kaşıntılar, dökülmeler, işte kabuklanmalar gibi şeyler ya vardı.” (STK, 11).

Bu sorunlara ilaveten hijyen problemleri arasında kişisel temizliğin yapılamaması, tuvalet ihtiyacı için uygun ortamların oluşturulamaması ya da var olan ortamların temizliğinin ve sürdürülebilirliğinin sağlanamaması sayılabilir. Bu konuda STK yetkilileri “Bunlara ek olarak hijyen problemleri ortaya çıktı. Deprem sonrası banyo yapma, temiz çamaşır ihtiyaçlarına yönelik çamaşırhaneler oluşturuldu.” (STK, 4), “Hijyen zaten yok. Yani tuvalet yok ki, hijyenik olmayan çok şeyler var.” (STK, 7), “En büyük sorun tuvalet sorunu en büyük sorun. Hani temizlik ihtiyaçlarınızı işte ne bileyim zaten banyo falan yapamadık işte orada. Ben 9 gün Maraş’ta kaldım hiç banyo yapamamıştım. Bir şekilde işte elinizi yüzünüzü yıkıyorsunuz falan kollarınızı ıslıyorsunuz falan filan ıslak mendille siliyorsunuz ama tuvalet hiçbir şeye

benzemiyor.” (STK, 8), “Ama hijyen açısından şunu söyleyeyim orada yani ilk zamanlarda lavabo ve tuvalet anlamında çok ciddi bir sıkıntı vardı. Çöp anlamında çok ciddi bir sıkıntı vardı. Alt yapı sıkıntısı olduğu için. Yani çok doğal. İnsanlar canıyla uğraşüyor.” (STK, 9), “Tuvaletlerin tek olması ve işte çok da pisti yani. Çünkü hem temizleme imkânı yok öyle bir personel gibi bir şey yoktu. Hem böyle çok fazla kişi çok bazı bir tuvaleti kullanıyordu. Mesela işte 500 çadırılık bir yerde örnek veriyorum 12 tane tuvalet vardı. Çok mümkün değil zaten temiz tutulsa da kullanılması.” (STK, 11), “Ben geçtiğimiz hafta gittiğimde örnek olsun diye söylüyorum. Orda enkazlarda vesaire çalışan ki 2 amca oğlunun abi sen depremin kaçınıcı günü banyo yapabildin sorusuna birisi 20. gün birisi birinci ayında gibi cevap verdi.” (STK, 12), “Gözlemlediğim seyyar tuvaletler seyyar duşlar getirmişlerdi. Tamam, çok güzel getirdiler ama bir hafta sürüyor. Bunların kullanım süresi bir haftadan sonra sabunu bitiyor. Takviye yapan yok işte kâğıt havlu falan hak getire duş alıyorlar. Sıcak su yok. Evet, tuvaletlerin bakımları, sürdürülebilirliği problemliydi. Çünkü seyyar tuvalet getirmiş çok güzel. Bir hafta oraya koyduğu şey yetmiyor. Seyyar depodaki su bitince her şey bitiyor. El yıkanmıyor, abdest alınmıyor, temel seviye insan tuvalet ihtiyacını gideremiyor. Evet vardı seyyar tuvalette duş alanı da ama sürdürülebilir değildi.” (STK, 6) şeklinde deprem bölgesindeki hijyene yönelik sorunları dile getirmişlerdir.

5.4.3. Ulaşım, Koordinasyon ve Lojistik Sorunları

Deprem bölgesindeki sorunlarına ilişkin STK’ların üzerinde durdukları en temel hususlardan biri de ulaşım, koordinasyon ve lojistik sorunlardır. Bunlardan ilk olarak ele alınacak olan sorun ulaşım sorunudur. Ulaşımın aksamasında en temel sebep olan mevsim şartları hakkında STK’lar “İstanbul’dan buraya araçların gelmesi tabii ki zaman aldı. Çünkü günün aydınlanması lazım malın tedarik edilmesi lazım malın yüklenmesi lazım. O zamanlar kış mevsimiydi karlı bir zamandı.” (STK, 1), “Ulaşım ve lojistik sıkıntısı mevcuttu hava koşullarından dolayı. Hem de şöyle bir planlama yapılmış. Mesela devlet bir ilde deprem oluyorsa öbür ilden yardım alma gibi. Ama 11 il yıkılmış. Yardıma gelecekler de depremzede. Oradaki var olan yardım ekipleri de depremzede.” (STK, 4), “Bölgenin en önemli şeyi kışın 6 Şubat’ta olması ve gittiğiniz zaman yollarda ulaşım ile ilgili problem var. Bölge tamamen soğuk ve kar.” (STK, 7), “Kar fırtına. Tabii şehir içinde ayrı bir kaos vardı.” (STK, 10), “Ben karayoluyla deprem bölgesine vardım. Normalde 12 saatlik yolu 25 saatte vardım.

İstanbul'dan itibaren ağır kış şartları deprem bölgesine kadar seyretti. Yani İstanbul-Sakarya-Bolu derken biz bu yolu bitirebilecek miyiz sorusu daha İstanbul'dan yeni çıkmışken başladı.” (STK, 12) şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır. Ulaşımın aksamasında etkili olan bir diğer etken ise deprem sonucu yollarda meydana gelen ağır hasarlardır yıkımlardır. Bu konu hakkında STK yetkilileri “Hatay'da bazı bölgelerde çatlama lar meydana geldi. Arabalar karşıdan karşıya geçemedi Hatay'a depremden 18-20 saat sonra girilebildi. Çünkü orada yolla alakalı ciddi bir çöküntü vardı.” (STK, 1), “Bazı yollar deprem dolayısıyla ikiye ayrıldı ancak bu sorun kısa sürede çözüldü.” (STK, 2), “Özellikle 4 ilde çok ciddi problemler yaşandı. En büyük şikâyetler buradan geldi zaten. İşte geçiş halinin olmaması ara sokaklara girilememesi. Ana caddelerdeki enkazlara ancak müdahale edilebilmesi gibi durumlar çok yaşandı. İçerideki mahallelere de çok daha geç zamanlarda müdahale edilebildi. Bunun sebepleri hem yolun kapalı olması, o tarafa ekiplerin arabaların gidememesi hem de çok büyük 10 ilde yaşanmış bu hasar bir devlet olarak ne kadar koştursanız her yerde koştursanız da ona cevap bulmak çok mümkün olmuyor.” (STK, 3), “Köylere erişimde sıkıntı vardı. Hatay havalimanının zemininin pistinin tamamen yarılmasından dolayı uçağın oraya inememesinde diğer illere nazaran daha geç gitmesine sebep oldu. Çünkü hep komşu havaalanları falan karayolları da tıkanınca maalesef Hatay'a biraz gecikmiş olundu.” (STK, 3), “Maraş'a gitmek üzere yola çıktık zaten. Maraş'a gidemedik. Çünkü yollar hem kapanmıştı, asfaltlar çökmüştü ya da yollar ilerlemiyordu. Nur Dağı'na kadar biz ilerlemiştik ama bir türlü Maraş'a giremedik. Rotamızı Hatay'a çevirdik. Hatay'a da giriş çıkışlar yine zordu çünkü çok ciddi derecede yollar çökmüş durumdaydı.” (STK, 10), “En büyük eksiklik zaten gerekli ekipmanların araçları olan insanların ilk saatlerde oraya ulaşamıyor oluşuydu. Bu en büyük sıkıntıydı. İkinci sıkıntı yıkımın çok yoğun olmasıydı. Bazı şehirlerde gerçekten sokağa girdiğinde bütün bir sokağın yok olduğunu görüyorduk. Böyle bir durumda sahaya varan ekipler zaten hani 3-5 farklı ötedeki evlere ulaşamayan çünkü arada kalmış bir enkaz oraya ulaşamayan iş makineleri vardı.” (STK, 12) şeklinde ifade etmişlerdir. Bunlara ek olarak ulaşımın kısıtlanmasında araç trafiği, şehre giriş ve çıkışlarda yaşanan yoğunluk da etkili olmuştur. Bu kapsamda “Ulaşım la alakalı ilk bir hafta yakıt sıkıntısı çok ciddi yakıt sıkıntısı vardı. Yani insanlar özellikle ilk 5 gün Maraş'ta yakıt ulaşımda çok zorlandılar. Ulaşım la alakalı depremini saatlerinde şehirden çıkışlar çok büyük olduğu için yolların tıkanması durumu vardı. Orada yolların tıkanmasıyla beraber bu sefer arama

kurtarma ekipleri yardım ekipleri şehre giremediler. Giremedikleri için de bence burada ölüm ve kayıp sayılarının arttığını düşünüyorum.” (STK, 5), “Şehir içinde ayrı bir kaos vardı. Bir kilometreyi ben bir saatte falan gittiğimi biliyorum. Yani depremin olduğu hafta. 500 metreyi belki bir saatte gittiğimi hatırlıyorum. Ciddi bir kaos vardı. Şehirden çıkan kadar girmek isteyen insanlar da vardı.” (STK, 10) ifade edilirken deprem bölgesinde yayılan bilgi kirliliği, asılsız haberlerin yayılması da ulaşımı ciddi derecede etkilemiş ve arama kurtarma faaliyetleri başta olmak üzere insani yardım faaliyetlerinin de aksamasına neden olmuştur. STK’lar bu konuyla alakalı ise “Evet, çok ciddi sıkıntıydı. İlk 2-3 gün ben 5 saat trafikte Hatay’da Kırıkhan’dan Antakya’ya giderken 5 saat normalde yarım saat olan yolu 5 saatte gittiğimi hatırlıyorum. Çok ciddi sıkıntı vardı çünkü çok ciddi bir bilgi kirliliği ve dezenformasyon vardı orada.” (STK, 9), “Ayrıca şöyle şayialar yayılıyordu; Kayseri’yi Malatya’ya bağlayan bir tünel var, bir geçit var örneğin bu tünelin yıkıldığına dair şayialar var. Yıkıldığını duymayan insanlar var. Ama ateş olmayan yerden duman çıkılmaz diyorsun ya yıkıldıysa oraya kadar gidip orada kalırsak nasıl geri döneceğiz? Bu kadar basit bir istihbarat bile sağlıklı bilgi alınamıyordu.” (STK, 12) şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır.

Koordinasyon ve lojistik anlamında yaşanan sorunlar ise depremin şüphesiz en önemli sorunlarından. Ani gelişen bir kriz durumu, son derece büyük bir yıkım ve kayıpların meydana gelmesi, afet öncesi yeterli hazırlıkların, depolama alanlarının ve şehir planlamalarının yapılmamış olması deprem bölgesini büyük bir kaosun içine sürüklemiştir. Bu konuyla ilgili STK yetkilileri “Evet öyle de bir durum oldu. Mesela insanların hiç su almadığı, örneğin kıyafetler yığıldığı, suların yığıldığı zamanlar oldu internette görmüşsünüzdür zaten çok yığıldı.” (STK, 1), “İkinci el malzemeleri biliyorsunuz felaket olup çöplüğe dönüştü. Kullanılmayanları yaktılar. Sıfır gelen eşyalar bile doğru düzgün kullanılmadı. Bütün deprem dönemlerinde doğal afetlerde bunlar yaşanıyor zaten burada mevzu koordinasyonun sağlanmasıydı.” (STK, 3), şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır. Koordinasyonun olmaması insani yardımların etkin bir şekilde dağıtımını ve bazı bölgelere ulaşımını da engellemiştir. Bunlara ilaveten STK yetkilileri şehir planlamaları ve depolama üzerinde de görüşlerini bildirmişlerdir. Bu kapsamda “En büyük problem de o zaman yeniden yapılaşma ile alakalı bir plan program şehir planlaması yapılamaması geç kalınmasıydı.” (STK, 4), “Şunu da söyleyebiliriz belediyelerin ve kamunun şehirleşme planı tam net değildi.”

(STK, 5), “Deprem bölgesine yaklaştıkça bütün yardımlar aynı yoldan içeriye girmeye çalıştığı için bu sefer itfaiye araçları, ambulanslar, vinçler orada bir keşmekeşlik oldu. Yani ilk başta iyi yönetilemedi. Yani o tırların ilk başta şehrin içine sokulmadan şehrin ön tarafında bir yerde hızlıca onların depolandırılması belki daha da iyi olabilirdi. Tırlardan indirildikten sonra küçük araçlarla kamyonet tarzı araçlara, onlarla mahallelere veya köylere erişim. Çünkü bir tır içeriğe girdiğinde kaldığında bütün arkası kitlenmiş oluyordu.” (STK, 3), “Mesela tırcı geliyor ve diyor ki kardeşim hemen boşalt. E boşaltacak yer yok. Tasnif edecek eleman da yok. Ne oluyor bu sefer tırcı ben bekleyemem deyip boşaltıp gidiyor boşaltıp gidiyor yol kenarına. Şehre girmek bile sıkıntıydı. Çok fazla yardım var yardımların tasnifi olmadığı için yapı olmadığı için kullanabilecek hale gelmiyordu. O da ziyan olup bekliyordu. Mesela Kahramanmaraş'ta söylediler hiç soğuk hava deposu yok. Biz çünkü gıdamızı orada saklayacağız. Deprem kışın mevsiminde oldu Yazın da olabilirdi. Soğuk hava deposu ihtiyacı hat safhada. Bir de lojistiği bilip bilmediğimizi öğrendik dediler. Lojistiği gerçekten ne STK ne devlet biliyor. Gerçekten Lojistik konusu çok farklı bir şey.” (STK, 4) şeklinde ifade etmişlerdir. İfadelerden anlaşıldığı üzere yetersiz depolama alanları, nitelikli gönüllü eksikliği, plansızlık gibi nedenler sorunlara yol açmıştır.

Devlet-STK, STK-STK arasında yeterli iletişim ve koordinasyonun sağlanamamış olması da koordinasyon sorunları kapsamında ele alınabilir. Devlet-STK iletişim sorunu kapsamında “Devlet kurum ve kuruluşları ile STK’lar arasında iletişim ve etkileşimin doğru ve hızlı olmaması da bir sorun ortaya çıkardı. Hem de çok önemli bir sorun. Bu sorun neticesinde bazı eksiklikler koordinasyonsuzluğa neden oldu ve bu durumda bazı zamanlarda etkin ve zamanında çalışmayı engelledi.” (STK, 4), STK-STK iletişim sorunu kapsamında “Biz mesela bir şey tespit ediyoruz. Örnek veriyorum, havlu yok, iç çamaşır yok diyoruz depoya gidiyoruz gerçekten de yok. Sonra işte bir bağış yapan bir kurum geliyor. Diyor ki, bizim depoda bir sürü çamaşır var. Niye bize haber vermiyorlar? Yani aslında bir şekilde yardım geliyor ama bizim ihtiyacımız var diye kim arıyorsa, hani o sistemleri orada bir koordinasyonsuzluk var. Aslında yardım geliyordu. Konteyner kentlere ulaşması sıkıntıydı. Konteyner kentlerden de ailelere ulaşması da ayrı bir sıkıntıydı.” (STK, 11) örnek olarak verilebilir.

Koordinasyon ve lojistik anlamında sorun yaşanmasına karşın devlet AFAD, Kızılay, valilikler gibi kolları ile koordinasyon ve lojistik anlamında sorunları çözmeye

çalışmıştır. Bu doğrultuda STK yetkilileri “AFAD bu noktada ciddi tavırlar sergiledi. Biz 2.000 tane çadır içeri soktuk. Bu çadırın tamamına el koyuyorum dedi mesela. Dedik alamazsınız işte şuraya şöyle yapacağız hayır dedi. Siz kafanıza göre bir yerde çadır kuramazsınız. Ben ihtiyaçları biliyorum dedi ve aldı. İçinden bize 500 tane verdi, 500 tane de kendi aldı, bölgede dağıttılar. Bu böyle olması gerekiyor.” (STK, 3), “Koordine olma konusunda ilk bir haftada bazı sıkıntılar vardı çünkü krizin etkisi çok büyüktü bu anlamda. Hem STK’lar arasında hem de kamu arasında olduğunu düşünüyoruz. Ama tabii bunlar bir hafta sonra aşıldı. Şöyle aşıldı, yani aslında ilk 5 günden sonrasını aşıldı bunlar öyle söyleyeyim. Çünkü ortak gruplar kurulmaya başlandı. Devlet bu anlamda hem beslenme hizmet kullanma anlamında Kızılay işin içine girdi sosyal hizmetler lojistik yönetimiyle ilgili işin içine girmeye başladı.” (STK, 5) şeklinde gözlemlerini dile getirmişlerdir.

5.4.4. Kurtarma Çalışmalarında Yaşanan Sorunlar

Deprem bölgesinde yaşanan ulaşım, koordinasyon ve lojistik sorunları kurtarma çalışmalarının da aksamasına neden olmuştur. Bununla birlikte arama kurtarma çalışmalarında yeterli ekip ve ekipmanların olmaması, yıkımın boyutu, mevsim şartları da çalışmaları zorlaştırmıştır. Bu kapsamda; “Bu arada yıkımın çok büyük olmasından dolayı birçok ili etkilemesinden de yani bu deprem bir ilde yaşanmış bir deprem olsaydı belki STK’ların yetiştirdiği devamlı arama kurtarma ekipleri ciddi rol alabilirlerdi. Yine aldılar, çok faydalı oldu ama yıkımın çok büyük olması çok farklı illerde olması her birinin birbirine komşu olması, 10 ilde arama kurtarma yapıldı. Böyle düşününün bir anda. Dolayısıyla burada STK’lar bir ülke STK’ları kendi bilimleri tüm şeyleriyle seferber olsa da ister istemez burada da yetersizlik ortaya çıktı. İnsan yetersizliği.” (STK, 3), “STK’ların yeterli profesyonel ekiplerinin olmaması, ekipman eksiklikleri, enerji problemleri de arama kurtarma çalışmalarını yetersiz bıraktı. Zaten arama kurtarma ekibi üyelerinin kendileri de birer depremedeydi. Bu durumda çalışmaları ya engelledi ya da olumsuz etkiledi. Bu sebeple farklı illerden oluşan karma ekiplerin arama kurtarma çalışmaları için oluşturulması önerildi.” (STK, 4) şeklinde cevaplar vermişlerdir. Arama kurtarma çalışmalarında önemli olan bir diğer nokta ise nitelikli gönüllülerin yeterli ekipmanlarla çalışmalarını gerçekleştirmesidir. Bu kapsamda bir STK yetkilisi “Eğitilmiş olmanız bir şey değiştirmiyor. Ekipmanınız yoksa bir işe yaramıyor, Ekipmanınız olması doğru kullanamazsanız yine ciddi problemlere sebep oluyor.” (STK, 3) şeklinde değerlendirmede bulunarak eğitilmiş

ekiplerle, yeterli ekipmanların eşleşmesi konusunda önemli bir noktaya dikkat çekmiştir. Yıkımın boyutu göz önüne alındığında arama kurtarma ekip ve ekipmanlarının sayısı da yetersiz kalmıştır. Bu kapsamda “Şimdi arama kurtarma ekiplerinin sayısı yetersizdi. Ama bunun yetersizliğinin kaynağı Türkiye'nin bu anlamda hazırlıksız olması değil hazırlıyorlardı ama yıkımın etkisi çok büyüktü. 380.000 bina yıkıldı veya yıkılıyor.” (STK, 5), “Yani şöyle söyleyeyim, bu anlamda kendimin ben İBB'den itfaiye eğitimi de almış biriyim. Ona rağmen çok yetersiz olduğumu hissettim. Çünkü insanlar bir umutla size bakıyorlar, bir şekilde gelmişsiniz ama şey de yapamıyorsunuz çünkü elinizde imkân yok, elimizde malzeme yoktu.” (STK, 9), “Ya şöyle arama kurtarma ekibi yetersizliği söz konusu olamaz. Türkiye'de zaten böyle binlerce bir arama kurtarma ekibi yok.” (STK, 10) şeklinde değerlendirmede bulunmuşlardır. Arama kurtarma çalışmalarında koordinasyonun sağlanması noktasında ise “Genelde hep aynı şeyi söylerim. Deprem süreci olmayan bir şey. Bu ani bir şey süresiz olan şeyler de eksiklikler doğaldır. Dolayısıyla herkes iş makinelerin diğer şeyleri yollasa da kimin nereye gideceği kim tarafından edeceği belli değil.” (STK, 7) şeklinde ifade edilerek arama kurtarma çalışmalarında koordinasyonun sağlanmadığı belirtilmiştir.

5.4.5. Yardım Dağıtımları Sırasında ve Gönüllü Koordinasyonunda Yaşanan Sorunlar

Yardım dağıtımları sırasında ve gönüllü koordinasyonunda yaşanan sorunlar da diğer deprem bölgesi sorunlarından. Deprem bölgesindeki koordinasyon eksikliği, bireysel gönüllü gidişler, bazı gruplar tarafından yardımların dağıtımlarının adil yapılmaması, stokçuluk gibi yaşanan sorunlar bu başlık altında ele alınmaktadır. Bu bağlamda görüşülen STK yetkilileri bölgeye yönelik konuyla ilgili sorunları şu şekilde ifade etmektedirler: “Tabii ki böyle bir stokçuluk oldu yani. Bazen insanlar 3-4 tane kumanya alıyordu. Biz onlara şöyle söylüyorduk 3-4 tane kumanya almayın, bir tane alın 2 gün sonra bittiğinde tekrar gelin tekrar alın. Ya da bizim ekiplerimiz var ekiplerimize haber ver onlar sana tedarik etsin.” (STK, 1), “Mükerrer yardımlar çok sıkıntılıydı. Bir aile beş ferdi varsa 5'i de sıraya giriyordu mesela. Çünkü insanlarda gelecek korkusu vardı. Yarının ne olacağı belli değil ki. Oradaki insan da haliyle ne kadar çok depolarsam o kadar çok rahat ederim düşüncesindeydi.” (STK, 4), “Bu sorunların yanı sıra ihtiyaçlar insanlara her ne kadar hızlı bir şekilde ve yeterli oranda sağlanmış olsa da denetimsizlik nedeniyle birçok stokçu ortaya çıktı, ihtiyaç

fazlası aynı ve nakdi yardımlar oldu. Bizim orada gördüklerimiz ve bildiklerimiz kadarıyla STK'lar kart sistemi yapmışlar mesela. Bir de bölgeyi tanıyan yerel kişilerden destek almışlar. Ama şunu da söylediler mükerrer aldığı görsek bile veriyorduk. Çünkü depremzede psikolojisinde olduğu için. Bazen kavga çıkıyormuş mesela bir STK'nın dağıtımında bıçaklı kavga olmuş. Yani zararlı ekiple ihtiyaç sahibi ekibi ayırt edebilmek mümkün olmuyor. Orada artık kavga çıkmasın hurgür çıkmasın diye diğerlerinin psikolojisini bozmamak için sesini çıkartmıyorlar.” (STK, 4), “Onun haricinde dağıtımda maalesef işte. Adam kayırma işleri bazen oldu. Hani çeşmenin başını tutmak gibi yani. Orada bir görevli var. Adam kendisi de Adıyamanlı. Kendi halkı. Yani yabancı birisi değil. Diyor ki bunlar akrabalara ait. Elbise geliyor mesela alıp kendi çocuğuna veriyor.” (STK, 6), “Şöyle insanlar da gördük. Biz fazla vermek istiyoruz gıda gibi. Hazır gıda malzemeleri geldi çorba mesela ısıtıyorsun, yapıyorsun. Fazla veriyoruz ki hani biter ertesi gün yine ihtiyaç olacak fazla vermeye hazırız, ben almayayım diğer ihtiyaç sahibi alsın böyle diğer insanlarla da karşılaştık. Yani onlarda vardı, bunlarda vardı.” (STK, 8), “Yardıma alan insanlardan da bir kesim artık daha ulaşamam vesaire falan diye mi ya da işin hangi boyutunda düşündü bilmiyorum ama kendi evinin yıkılmayan yerlerine çadıra vesaire falan çok ciddi depo yaptığını gördük. Daha sonra zaten birçok malzemenin orada ticari anlamda satış olduğunu gördük. Çok ciddi ürünler satıldı. Biz şunu yaptık, hepsini kendimiz dağıtmaya özen gösterdik. Bu kapının açılmaması için. Bir de işini yağma kısmını engellemek için.” (STK, 9)

STK'lar ile yapılan görüşmelerden alınan bilgilere göre yardım dağıtımları sırasında en çok karşılaşılan sorunun stokçuluk sorunu olduğu görülmüştür. Bireylerin gelecek korkusu, belirsizlik sebebiyle yaşadıkları kaygı mükerrer ve adil olmayan bazı dağıtımların yapılmasına neden olmuştur. Bunlara ilaveten gönüllü koordinasyonunda da bazı sorunlarla karşı karşıya kalınmıştır. Bu kapsamda STK'lar bölgede yaşanan sorunları şu şekilde ifade etmişlerdir: “Tabii ki insani duygularla gelmiş ama yeterli eğitimi almamış, arama kurtarmadan bir şey yapmaya çalışan birçok kişi oldu. Mesela bir arkadaş enkazdan taşı çıkartırken bir arkadaşımın burnunu kırdı. Bu konuda eğitim çok önemli. Çünkü orada insanın canı ile uğraşıyorsunuz.” (STK, 1), “Gönüllü sorunu vardı. Gelen gönüllüler nitelik ve nicelik açısından yetersiz kaldıkları için alanda yük oldular. Burada önemli olan deprem bölgesine gidecek orada görev alacak gönüllülere ne söyleyeceği, nasıl davranıp ne yapacağı konusunda

önceden eğitim verilmeli. Çünkü bu şekilde çalışmaların verimliliği ve etkisi artırılabilir.” (STK, 4) şeklinde ifadelerde bulunurken gönüllülerin afet yönetimi eğitimi alınmasının gerekli olduğuna dikkat çekilmiştir. Bununla birlikte bireysel gönüllü gelişlerin koordinasyonsuzluğa, ulaşımın aksamasına, trafik yoğunluğuna yol açtığı ve bu durumunda bir yük oluşturduğu yapılan görüşmeler sonucunda elde edilmiştir. Bu kapsamda, “Biz millet olarak orada olmak istiyoruz. Yani neyimizle bilgimiz olsun olmasın, tecrübemiz olsun olmasın bir işe yarayalım yaramayalım ama orada olmak istiyoruz. Yani onların yanında olmak istiyoruz. Bu düşünce ciddi problemlere sebep oldu bu bölgede. Otobüs, otobüs gelen insanların yine otobüs otobüs, geri döndürüldü STK’larla. Yani şöyle düşünün, birçok STK’nın gençlerini toplamışlar. Yani yaşları 14 ile 17, 18, 20 yaşları arasında çocukları getirmişler bölgeye ve bu çocuklar gerçekten şey değiller. Yani bir enkaza müdahale edebilecek bir beceride değiller. Öyle bir bilgileri yok ancak yemek problemi çıkartıyorlar. Barınma ve ısınma problemi çıkartıyorlar. Orada aslında depremzedelere yardımların ulaştırılması noktasında faaliyet verilmesi gerekirken oraya götürülen gönüllülere bakılması gibi bir yük ortaya çıkıyor dolayısıyla.” (STK, 3), “Gönüller çok fazlaydı, kalacak yerleri yoktu. Dolayısıyla duygusal olarak yaptığı için bir şekilde orada oldular.” (STK, 7), “İnsanlar çok fazla gelmek istedi akın akın orayı biliyorsunuz. Yani belki milyonlarca insan aşağı doğru indi her yerden. Ya bu çok kaos oluşturdu. Ambulanslara çok sıkıntı çıkarttığını hatırlıyorum. Yine yani arama kurtarma ekiplerine çok sıkıntı çıkarttığını hatırlıyorum. Çünkü yollar çok kitlenmişti. Ayrıca onların da yönlendirilmesi lazımdı. Ama maalesef yaşadığımız olay o kadar büyük olaydı ki onları takip edecek onlarla uğraşacak onları yakalayabilecek kimse yoktu olamazdı da. Yani özellikle ilk hafta bu mümkün değildi yani.” (STK, 10) şeklinde ifadelerde bulunmuşlardır.

Nitelikli gönüllülerin STK’lar tarafından önemli noktalardan biri olduğu görülmüştür. Bu kapsamda görüşme yapılan STK yetkilisi “Ben Maraş’tayım, benim 3 tane aşçıya ihtiyacım var. 10 tane gönüllüye ihtiyacım var. Bana diyorlar ki mesela 20 kişi gönderiyorum hayır, bana iş yapacak 10 kişi gönder. 20 kişi gelmesin iş yapacak 10 kişi gelsin. Bu şekilde yani ihtiyaç net talep net karşı tarafta ona göre operasyonu gerçekleştirir. Yoksa dediğiniz gibi yani 10 kişinin geleceği yere 20 kişi geldiği zaman insanı idare etmek, işi organize etmekten daha zor hale gelebiliyor.” (STK, 5).

Görüşme yapılan STK'lar bir takım gönüllü gruplarının deprem bölgesine bilinçli bir şekilde gitmediklerini, görevlerinde seçici davrandıklarını da ifade etmişlerdir. *“Herkes aynı yere bilindik yere gidiyor. Mesela kıyıda köşede kalmış yerler var. Oralara gitmek istemiyorlar veya zor bölge ondan gitmiyorlar. Gönüllülerle ilgili problem bu.”* (STK, 6), *“Gönüllülük de sadece işte gözlemlemeye gelen işte daha heyecan arayıp gelen böyle hani ne için ne yaptığını bilmeden geliyorsun. Ben enkaz görmüyorum. Enkaz göreceğimi düşünmüştüm. Niye biz biraz daha içerleri gezmiyoruz. Hani böyle sanki ben enkaz gezdirmeye gelmişim insanlara. Turistik turistik gezi amaçlı sanki biraz. Böyle bir şeye döndürenler olmuştu birkaç tane ama sonrasında biz de mülakat yapmaya başladık bundan sonra. Mülakat yaptığımızda biraz daha tabii bu sorunlar azaldı.”* (STK, 11).

5.4.6. Güvenlik Sorunları ve Ahlaki Boşluk

Yaşam alanlarının kalabalıklaşması, barınmada yaşanan sorunlar beraberinde güvenlik sorunlarını da getirmiştir. Yağmacılık, hırsızlık, dezenformasyon bunlara örnek olarak verilebilir. Bu kapsamda görüşme yapılan STK yetkilileri *“Ben yağmacılığı ikiye ayırıyorum. Gerçek anlamda bir yağmacılık var. Bir de ihtiyaçtan dolayı. Yani kişi, aç, kişi, suya ihtiyacı var ve orada bir market var. Yani yapacağı bir şey yok. Oraya girmek zorunda. O gıdaya erişmek zorunda. O ayrı ama hani bazı kanallarda gördüğümüz o markete gelip suyu alırken o marketin o hafta sattığı plazma tv yi arabaya yükleyip götürün o yağmacılık bu ayrı bir şey. Hırsızlık vardı.”* (STK, 3), *“Esasında 3 gün bunlar vardı. Yani BİM'ler A101'ler işte büyük marketlerin tamamı yağmalandı zaten. Birçoğu yağmalandı tamamı demeyelim de birçoğu yağmalandı.”* (STK, 5), *“En büyük şeylerden bir tanesi. Yağmacılık dediğimiz şeyler oldu. Yardım turlarına, yardım malzemelerini yağmalayanlar oldu. Özellikle Hatay'da. Hatta silah zoruyla durdurup da yaptılar.”* (STK, 6), *“Fazla ürün gelip işte bizim depodaki ürünlerimizin çalınmasına kadar hatta bazen birkaç tane falan şeyimiz gitmişti. Öyle bazı eşyalar eşya değil de yardım malzemelerimiz.”* (STK, 11) şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır. Buna ilaveten belli bir kurum ya da STK çatısı altında gönüllü olmayan birçok kişi enkazların üzerine çıkarak güvenlik sorunu oluşturmuşlardır. *“Enkazın üzerine yetkisiz kurumlar çıkmaması gerekiyor. Ama yıkıntı o kadar büyük ki etkilenen alan o kadar büyük ki bununla başa çıkamazsınız. Örneğin mesela İzmir depreminde Elâzığ depreminde bir ekip var değil mi? İHH'nın ekibi var mesela. Ekipteki kişilerin ismine kadar vardır yani şu binada görev yapıyor diye şu isimlerden*

oluşuyor diye. Ama işte etki çok büyük olunca herkes yardım yapıyorum diyor.” (STK, 5).

Bu sorunların yanı sıra bazı deprem bölgelerinde etnik unsurların fazla olması da güvenlik sorunları ortaya çıkarmıştır. Dolaylı olarak yapılan terör propagandaları, çocukların can güvenliğinin sağlanamaması bunlara örnek olarak verilebilir. *“Ve ben bir şeyi de gördüm. Orada terörü de gördüm aslında. Yani alttan alttan devlete karşı özellikle Hatay tarafında etnik olarak da orada problemlili 2 mahalle var zaten devlete karşı. İşte Hatay havaalanının zarar görmüş olmasından dolayı erişimin daha geç olmuş olması. Ya işte bak devlet sizi gözden çıkarttı. Dolayısıyla devlete karşı öyle altan alttan direkt değil ama alttan altta bir maalesef yönlendirmeler vardı.”* (STK, 3), *“Yani bakın bu tür afetler şimdi epstein muhabbetini de yaşıyoruz hepimiz. Yaşanan evet can mal güvenliği yaşanıyor ya aslında tam o esnada çocuk kaçırmalarından organ mafyalarına arkada akıl almaz şeyler dönüyor.”* (STK, 3).

Aynı zamanda deprem bölgesinde dezenformasyonun yapılması başta arama kurtarma faaliyetleri olmak üzere insani yardım faaliyetlerini de ciddi anlamda sekteye uğratmıştır. STK’lar özellikle bu alanda ciddi anlamda sorun yaşadıklarını bölgede doğru bilgi alabilecek yetkilinin olmadığını, doğru bilgiye ancak bölgede olan diğer STK’lar aracılığı ile ulaştıklarını ifade etmişlerdir. Bunlara ilaveten; *“Bazı yanlış bilgiler sosyal medyada paylaşıyor, işte ben şahit oldum şahsen. Çünkü Maraş’ın girişindeyim. O bilgi yapıldığı zaman karşımda bir ambulans vardı. Ambulanslar dışarı vatandaşı çıkarmışlardı, karın altında kalp masajı yapıyorlardı. O ara şey duydum, baraj patlayacak şehirden çıkın. Yani baraj patlayacak ama Maraş’ta böyle patlayacak bir baraj yok yani Hatay’da da gene aynı şekilde. Belki bu yanlış bilgilerle mücadele çok kıymetlidir zamanında. Tabi insanlar konuşabiliyorlar, çok rahat bir şekilde.”* (STK, 5), *“Bir de biliyorsun, orada fitneyi çıkaran birçok şeyde oldu. Barajın yıkıldı denmesi ayrı bir şey çıkardı. Yardım tırlarının gasp edilmesi ayrı bir sorun çıkardı. Bunların hepsi ayrı.”* (STK, 7), *“Evet, çok ciddi sıkıntıydı. İlk 2-3 gün ben 5 saat trafikte Hatay’da Kırıkhan’dan Antakya’ya giderken 5 saat normalde yarım saat olan yolu 5 saatte gittiğimi hatırlıyorum. Çok ciddi sıkıntı vardı çünkü çok ciddi bir bilgi kirliliği ve dezenformasyon vardı orada. Yani sizde biliyorsunuz farklı algılar yürüttüler, baraj patladı bilmem ne oldu bir şey oldu yok şu tır şöyle oldu, devrildi, yok tır yağmaladılar yine. Hakikaten işin bütününe bakacak olursak yürütülmesi kolay bir iş değildi.”* (STK, 9), *“Ayrıca şöyle şayialar yayılıyordu; Kayseri’yi Malatya’ya*

bağlayan bir tünel var, bir geçit var örneğin bu tünelin yıkıldığına dair şayialar var. Yıkıldığını duymayan insanlar var. Ama ateş olmayan yerden duman çıkılmaz diyorsun ya yıkıldıysa oraya kadar gidip orada kalırsak nasıl geri döneceğiz? Bu kadar basit bir istihbarat bile sağlıklı bilgi alınamıyordu.” (STK, 12).

Tüm bu yaşanan güvenlik sorunlarına rağmen kolluk kuvvetleri gereken güvenlik önlemlerini almış, gerekli müdahalelerde bulunmuşlardır. Bu kapsamda; *“Ya zaten enkazda çıkan mesela örnek veriyorum işte beyaz eşya bile olsa onların hepsi belli bir arada değil, sadece zihniyet, eşyalar yani çok değerli dediğimiz mevzuları biz kâğıt, tutanak karşılığında emniyetin belirlemiş olduğu personele teslim ediyorduk.” (STK, 1), “İlk 3 gün zaten deprem bölgelerinde işte bence milli güvenlik sorunu vardı yani. O anlamda da işte askerin sahaya inmesi, insanların güvenliğini test etmesi çok kıymetliydi. Mesela şuna şahitte olduk. Bunu da söyleyelim. Marketler belki bu anlamda korunamadı. Fakat kuyumcular dövizciler, depremin ilk saatten itibaren insanların mallarının güvenliğini devlet korudu. Polis ekipleri falan vardı. Polis ekiplerin kendi sayısı yetmese bile sahibinden haber verip sahibine onlara dükkânlarına bakmalarını söylediler. İnsanlar kendi dükkânlarının kendi nöbetlerini tuttular. Ona şahit olduk yani.” (STK, 5), “Yine ilk zamanlarda özellikle polislerin dışında polislerden önce askerler çok fazla oradaydı. Asker ve bekçiler bizim hep gördüğümüz çok fazla böyle aktif olarak çalıştılar. Ve bence onların varlığı bir şekilde güven de oluşturdu. Hani işte asker burada asker şurada geziyor, burada geziyor, onlar çünkü arada böyle geziyorlardı. Onlar bir güven oluşturdu.” (STK, 11) şeklinde yanıtlar alınmıştır.*

Bu sorunların yanı sıra deprem bölgesinde fahiş kira fiyatları, eksik denetimler, marketlerin ürün fiyatlarını arttırması gibi ahlaki boşluk olarak nitelendirilebilecek sorunlar da ortaya çıkmıştır. *“Onun haricince deprem sonrasında bölgede ahlaki ve manevi bir boşluk oluştu. Bu boşlukla beraber fahiş kira fiyatları, eksik denetimler yaşanan acı olayların yanında başka toplumsal sorunlara da neden oldu diyebiliriz.” (STK, 4), “Afet anında toplumsal ahlak düşüyor Herkes bir anda saldırganlaşabiliyor.” (STK, 4), “Orada her konteyner kentin önüne bir zincir market kuruldu ve normalden fazla rakamlara satıldı o ürünler sonrasında bu üçüncü ayda falan sanırım. Öyle konteyner marketler kuruldu ve biz bayağı bir baktık yani normalden daha pahalıydı. Hatta sonrasında biz gıda kart dağıtımı yaparken de*

onlardan almak durumunda kaldık. Çünkü en çok ulaşılabilir market oydu illerde.”
(STK, 11).

5.5. Deprem Bölgesinde Yaşanan Sorunlara Yönelik Gerçekleştirilen Faaliyetler

Deprem bölgesinde yaşanan sorunlara önceki başlıkta detaylıca değinilmiştir. Bu başlıkta ise deprem bölgesinde yaşanan sorunlara yönelik gerçekleştirilen acil insani yardım ve acil müdahale faaliyetleri, psiko-sosyal destek faaliyetleri ve rehabilitasyon programları, eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri, hukuki ve sosyal destek faaliyetleri, gözlem faaliyetleri ve kalıcı eser projelerine yer verilecektir.

5.5.1. Acil İnsani Yardım ve Acil Müdahale Faaliyetleri

Görüşme yapılan STK'ların vermiş oldukları bilgilere göre acil insani yardım kapsamında gıda yardımları, hijyen malzemeleri yardımları, giyecek yardımları, sağlık alanında yapılan yardım faaliyetleri ve barınmaya yönelik yardım faaliyetlerinde bulunulmuştur. STK'larla yapılan görüşmelerde gıda yardımlarına yönelik gerçekleştirilen faaliyetlerde aşevlerinin açılması, kumanya paketi dağıtımları, sıcak yemek, içme suyu dağıtımları yapılmıştır. *“Kızılay ile birlikte bizim ekmek fırınlarımız aşevlerimiz var.”* (STK, 1), *“1100 konteyner, 2650 çadırın yanında battaniye, eşya, gıda ikramlık dağıtımları, kumanya paketleri, sıcak yemek, su, kıyafet, hijyen kitleri, bebek bezi, bebek maması gibi dağıtımlarımız oldu.”* (STK, 5), *“Yiyecek, gıda, kıyafet, hijyen malzemesi, insani yardım malzemesi nasıl diyeyim size yani bir süpermarkete girip de ne alıyorsanız kıyafetten gıdaya her şey vardı bizde.”* (STK, 8), *“Deprem bölgesinde yapılan faaliyetlerin çoğu genelde kumanya tarzı gıda sıcak yemek. Deprem ramazan dönemine denk geldiği için daha çok o ihtiyaç vardı.”* (STK, 10).

Hijyen malzemeleri yardımları kapsamında ise *“Kuruluşumuzun deprem bölgesinde acil olarak gördüğü ilk yardım malzemelerinin ve yarı yarıya diyelim belki gıdanın yanında yarı yarıya ve en çok dağıttığı malzemelerden biri temizlik malzemeleriydi. Bir de hijyen paketi dediğimiz kişisel hijyen paketimiz oluşturuldu hızlı bir şekilde onların dağıtımı yapıldı. Bir de bu 5 kiloluk şeylerde bidonların içerisinde bulaşık sıvı deterjanı, çamaşır deterjanı ve kişisel işte el sabunları gibi ürünler hızlı bir şekilde bölgeye gönderildi. Çünkü bu temizlik probleminden dolayı ortaya çıkan hastalık ve hızlıca yayılan o problemlerden dolayı ve temiz çamaşırın özellikle bölgeye ulaştırılması. Yani bizim araçları ben hatırlıyorum. Bölgede yarı yarıya idi. Yani yarı*

gıdadaysa yarı mutlaka temizlik malzemeleri doluydu aracın içi.” (STK, 3), “Kadınlarla ilgili de mesela kadınların en büyük sorunu iç çamaşırı denilmişti. Kadın hijyeni konusunda bayağı bir ciddi şeyler vardı. Temizlik konusu mesela bir STK orada çamaşırhane kurmuştu. Kadınlara ve çocuklara özel bir ihtimam vardı yani.” (STK, 4), “30 tane mobil tuvalet 6 seyyar duş kabini.” (STK, 7) yardımları sağlanmıştır. Burada dikkat çeken husus STK’ların gıda yardımları kadar hijyen malzemeleri yardımlarını titizlikle sağlamalarıdır. Kişisel hijyen paketlerinin dağıtımları sağlanarak toplumsal sağlığın korunması ve bulaşıcı hastalıkların önlenmesi amaçlanmıştır.

Sağlık alanında yapılan yardım faaliyeti kapsamında ise; *“Bizim bununla alakalı Adıyaman’da mesela revirimiz vardı, doktorumuz vardı, Orada insanlar, depremzede aileler, çoluk çocuk işte eşi falan kimse gelirdi. İlaçlarla alakalı tedarikimiz yine oldu. Buradan hem gönüllerimizin gönderdiği hem bizim tedarik ettiğimiz ilaçlar oldu. İkincisi işte Kızılay’ın bilgisi dâhilinde liste ile birlikte Kızılay tarafından tedarik etmiş olduğumuz ilaçlar oldu. Bunların hepsi doktorun tamamen yazmış olduğu reçeteye istinaden insanların ihtiyacına binaen verildi. Artanlarda tekrardan Kızılay’a teslim edildi.” (STK, 1), “Sağlık alanı belki barınmadan sonra gelebilecek en büyük problemler alanlardan bir tanesiydi. Sırf bu yüzden vakfımız elinde bulunan bir mobil kliniği bölgeye göndererek hizmet vermesini sağladı.” (STK, 3), “Sağlık çadırı, muayene olması için. Tıbbi malzeme dağıtımlarımız oldu, doktorlara yönlendirdik.” (STK, 7), “Biz orada bir eczane kurduk. İlaç seçeceğin malzemelerin olduğu. Hijyen malzemesi çocuk bezi işte kutulardan gelen diş fırçası, diş macunu tırnak makası özellikle bu bebeklerin yeni doğan bebekler için mama falan o tip şeyler yani öyle bir yerimiz vardı. Çok da faydasını gördük.” (STK, 8) faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Gerek sağlık çadırlarının, eczanelerin kurulması, gerek mobil klinik araçlarının devreye girmesi, yapılan yönlendirmeler ile STK’lar sağlık hizmetlerinin sağlanması noktasında oldukça aktif rol oynamışlardır.*

Barınmaya yönelik gerçekleştirilen faaliyetler kapsamında ise; *“Depremden yaklaşık bir ay sonra konteyner kentlerimiz Adıyaman ve Kahramanmaraş’ta alt yapısı tamamlanmış konteynerler yerleştirilmeye başlanmıştı. 2 ay içerisinde içine depremzedelerin olduğu konteynerlere geçiş sağlandı. Şu an 220 konteyneri bir yerde, 240 bir yerde toplamda 460 konteynerimiz var.” (STK, 3), “6 Şubat’ta hemen bir kriz masası oluşturuldu burada. Bütün yönetici arkadaşlarımızla beraber işte sahada ne*

yapılabilir, nasıl yapılabilir, kimlerle yapılabilir, bunun koordinasyonunu yapıp sonrasında işte 6 farklı bölgede işte aşevi açıldı, yurtlar AFAD'ın tahsisine sunuldu. Depremzedelerin konaklaması için.” (STK, 6), “Bizim yurtlarımızı direkt depremzedelere açtık.” (STK, 7), “Tabi daha sonra konteynırlar yapıldı. Bizim hala faal konteynırlarımız var. Çadır kent kuruldu konteynerlerimiz var.” (STK, 8), “Bizim yerimiz yıkılmadığı için aslında biz biraz daha şanslıydık. Orada yaklaşık 250-300 kişiyi barındırdık kendi yerimizde. Hatta görevlendirme ile gelen polisler bizim orada barınma hizmeti sunduk onlara yaklaşık 4-5 ay boyunca. Çünkü yer yoktu. Yer anlamında sıkıntı vardı zaten.” (STK, 9) şeklinde ifade edildiği üzere barınma alanında çadır kentlerin, konteyner kentlerin oluşturulmasında, yurtların depremzedelere ya da görevli ekiplere tahsis edilmesi noktasında cevaplar alınmıştır.

Acil müdahale faaliyetleri kapsamında ise STK'ların arama kurtarma ekipleri devreye girmiştir. “Kurumumuzun arama kurtarma ekipleri olarak 6 Şubat ile 23 Şubat arasında Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Malatya ve Şanlıurfa'da yani toplamda 8 ilde arama kurtarma operasyonları gerçekleştirdik. Özellikle afet ekibinin kurulmasıyla arama kurtarma faaliyetleri de ciddi anlamda bir yer buluyor. Çünkü AFAD'tan sonra insan kaynağı açısından en büyük araba kurtarma ekiplerinden bir tanesine sahibiz şu anda.” (STK, 5), “Bizim arama kurtarma ekibimiz de var. Biz bunlarla beraber şey yaptık. Yani akreditasyonu var yani. AFAD'la akreditasyonu oldu.” (STK, 7), “Yaklaşık 250-300 kişiyle birlikte orada ağırlıklı insani yardım 10-15 kişilik ekibimiz de arama kurtarmayla alakalı çalıştı.” (STK, 9). Deprem olduğu dönemde arama kurtarma ekipleri olmayan STK'lar ise deprem sonrasında AFAD ile akreditasyonlarını tamamlayarak kendi arama kurtarma birimlerini oluşturmuşlardır. “Arama kurtarma çalışmalarında bizim birimiz yoktu henüz o zaman deprem zamanı. Dernek olarak arama kurtarma birimi oluşturduk. Bununla ilgili eğitimimiz var. Personelimize yönelik de eğitim veriyor. Şu an AFAD'ın muhtevinde gerçekleşiyor. Şu an arama kurtarma eğitimlerinin akredite dediğimiz aşamasındayız.” (STK, 10).

5.5.2. Psiko-sosyal Destek Faaliyetleri ve Rehabilitasyon Programları

Psiko-sosyal Destek Faaliyetleri ve Rehabilitasyon Programları kapsamında ise görüşme yapılan STK'ların yaptıkları genel faaliyetlere bakıldığında psiko-sosyal destek çadırları, psikolojik destek, danışmanlık faaliyetleri gerçekleştirilerek toplumun yaşamış olduğu travma düzeyini azaltmak amaçlanmıştır. Bu kapsamda “Onunla

alakalı çocuklara yönelik oyun tarzında böyle onları eğlendirme tarzında çalışmalarımız oldu. Biraz da unutturabildiyssek ne mutlu bize. Buradan ablalarımız gitti.” (STK, 1), “Kahramanmaraş'ta başta rehabilitasyon projesi çadırda yapılıyordu. Şu anda ikisi de konteynır kentlere alınarak konteyner kentlerimizdeki çocukları rehabilite üzerine, yani depremi yaşayan çocuklara yönelik bir rehabilitasyon projesi. Bunda hem grupsal etkinlikler, faaliyetler var. Hem de bir bireysel ilgilenme var. Toplamda 12 ay süreli.” (STK, 3), “Şöyle bir takım STK'lar orada çocuk oyun alanı oluşturmuşlar. Geceleri sinema gösterileri oluyor, sportif etkinlikler yapıyorlar Özellikle Çocuklara oyuncak dağıtımları vardı. Çocuklara yönelik psikolojik destek hizmetleri vardı psiko-drama gibi. Onu gördük yani çocuklarla çok hassas davrandılar.” (STK, 4), “Psiko-sosyal destek çalışmaları kapsamında başkanlığımız tarafından psikolojik anlamda yüz yüze veya çevrimiçi şekilde terapi yapabilecek psikologlar belirlenmiştir. Gönüllü psikologlarımız gelen taleplere göre bir yol haritası belirlemiş ve halen hizmetlerini vermeye de devam etmektedirler. Ayrıca psiko-sosyal destek hizmetleri kapsamında gönüllü psikologlarımız 1303 arama kurtarma gönüllülerimize akut stres ve TSSB hakkında bilgiler vererek onları takibe aldılar. Yani bunu çalışana destek olarak da ifade edebiliriz.” (STK, 5), “Psiko-sosyal destek çalışması oldu. Hem Adıyaman'da hem Maraş'ta. Eğitim çadırları kuruldu. Buralarda çocuklarla böyle El becerilerini yapabilecekleri etkinlikler. Biraz böyle meşguliyet terapisi gibi daha doğrusu. Onları yapıyorduk. İşte kızlar mesela kolye yapıyordu. Erkekler işte bir takım çamurdan böyle oyuncaklar veya oyun hamurunda oyuncaklar yapıyordu.” (STK, 6), “Psiko-sosyal destek için depremin dokuzuncu günlerinden itibaren çocuk dostu alanlar kurduk. Aslında bunun amacı çocuğun güvenilir gördüğü bir yerinin olmasıydı. Çünkü sınırları yıkılmış, depremden etkilenmiş işte birçok şeye güveni kırılmış. Burada mutlu olabileceği, dinlenebileceği bir yerinin olmasıydı amacımız. Bu yüzden dokuzuncu günden itibaren kurduk. orada etkinlikler yaptık. Özellikle iyileştirici biraz daha böyle iyi hissettirici. Özellik yani biraz değişti ilk aylarda biraz daha yine psikolojik ilk yardıma, yaşadıklarını anlamlandırmaya dayalı şeylerdi. Sonrasında biraz daha farklı şeyler oldu. Çünkü hep oynama hep. Kendini hani hep o anlamda iyi hissetme değil. Artık hayata dönüyoruz mesela işte ders çalıştırmak. Biraz daha normale dönüşler için. Onun dışında masal okuma terapötik öykü okuma saatleri işte mahremiyet eğitimleri. Bu şekilde çalışmamız oldu. Açık hava sinemaları falan da yaptık yine bölgelerde.” (STK, 11) şeklinde ifade etmişlerdir. İfadelerden de anlaşılacağı üzere

genel bir çerçevede psiko-sosyal destek çalışmaları STK'lar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bunun haricinde en çok odaklanılan grup çocuklar olmuştur. Çocukların ruh sağlığının olumsuz yönde etkilenmesinin önüne geçmek amacıyla çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Sosyal hayata tekrar adapte olabilme, normale dönüş gibi çalışmalar STK'ların önem verdiği diğer bir başka nokta olmuştur. Bu kapsamda yalnızca çocuklarla değil aynı zamanda kadınlarla da çalışmalar yapılmış deprem öncesi yaşamlarına adaptasyonları sağlanmaya çalışılmıştır. *“Dedik ki, hani biz kadınlara ne yapabiliriz? Çünkü çok hani, evet, çocuklarla bir şeyler yapıyoruz ama kadınlar için ne yapabiliriz diye düşündük ve çadırlara bazı günler saat 3'ten sonra falan diyorduk ki çocukların girmesi yasak. Şu an anneler geliyor mesela. Deprem 12. günü yanılmıyorsam çekirdek istedik. İpler falan aldık. Böyle ip işte örgü ipleri, nakış ipleri falan gibi bir şeyler ve annelerle onları yapmaya başladık ve işte çay içiyorduk, kahve içiyorduk çekirdek çitliyorduk. Sonrasında onların yapmak istediği şeyleri yapmaya başladık işte Maraş'ta mesela işte Maraş çöreği yapıyorlarmış, tarhana yapıyorlarmış, falan böyle şeyleri böyle onlarla yapmaya başladık. Biraz böyle iyi hissettiler. Onun haricinde depremin birinci yılında da özellikle örgü için halk eğitimle anlaştık. Halk eğitimde örgü kursu verdiler ailelere ve biz 6 Şubat'ta onun sergisini yaptık. Yani bir yıl sonra 6 Mart'ta başlamıştı ilk örgü için çalışmamız 6 Şubat'ta da bir sergisi yapıldı şu an mesela bazı aileler kendileri satıp bile kazanıyorlar. Çok böyle güzel bir şey oldu bizim için.”* (STK, 11) şeklinde ifade eden bir STK yetkilisi bireylerin kendilerine yardım becerilerini geliştirmesi ve kazanç sağlamaları hususunda da destekleyici ve iyileştirici çalışmalar yapmışlardır.

Rehabilitasyon programları hususunda ise bir STK yetkilisi *“Engelli bireylere yönelik ciddi programlar olmuştu. Deprem zamanında çadırlar kuruldu, buraya geldiler, rehabilite edildiler. Bunlara yönelik kimse bir plan yapmadı. Çünkü orada birinci dereceden insanların meselesi sağlık, gıda, barınma, bunları çözmek, ailenin engelli bir bireyi varmış, yokmuş, depremedeymiş. Bunu kimse önemsemedi. Ama kuruluşumuz bu alanlara yönelerek burada çalışmalar yürüttü. O açıdan diyorum. Böyle spesifik alanları düşünen bir vakıf bizim vakfımız. O alanda ciddi işler, güzel faaliyetler yapıldı çadır çadır dolaşıldı. Doktorla beraber psikiyatristle beraber çadır, çadır dolaşıp hizmet verildi bu ailelerin çocuklarına. Tespit edildi ve kayıt altına alındı.”* (STK, 3) şeklinde değerlendirmede bulunmuştur. Diğer bir STK yetkilisi ise *“Biz yardım çalışmalarımızı örneğin çeyiz projesine evirdik, insanların düğünlerini*

yaptık. Orada deprem bölgesinde yaklaşık 33 tane ailemiz çeyiz projesi ile beraber depremzede ailelerimizin düğünlerini yaptık. Buna evirmeye başladık yardım çalışmalarımızı. İnsanların hayatlarına dokunabilecek yardım çalışmaları yapmaya başladık.” (STK, 5) şeklinde ifade etmiştir. İfadelerden de anlaşıldığı gibi birkaç STK haricinde genel itibariyle STK’lar rehabilitasyon çalışmaları gerçekleştirilmemiş yalnızca acil insani yardım çalışmalarına odaklanmışlardır.

5.5.3. Eğitim ve Bilgilendirme Faaliyetleri

Eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri STK’ların yaptığı diğer faaliyetler olarak sayılabilir. Bunların içerisinde okul açma, “Direk okul açtık.” (STK, 3) şeklinde ifade edilirken bunun yanında depremzede çocuklara yönelik oluşturulan eğitim, psiko-sosyal destek çadırları “Eğitim psiko-sosyal destek çadırları oluşturuldu. Maraş’ta ve Adıyaman’da. Oraya gönüller çağırıldı ve sahaya gönüller gönderildi.” (STK, 6) şeklinde ifade edilmiştir. Bunlara ilaveten depremzede çocukların normale dönüş süreçlerini hızlandırma, eğitimlerinde yaşanan aksaklıkları giderme ve gerekli eğitim kaynaklarına ulaşmalarını sağlama bir STK yetkilisi tarafından “Direkt bir geçici eğitim merkezi kurmadık. Kahramanmaraş’ta bir kütüphanemiz vardı, orada etüt dersleri alıyorlardı. Aynı zamanda yine işte kütüphane gibi gelip kitap okuyup gittikleri de bir yerdi. Biraz daha normale dönüşler için ne yapmamız lazım. Okuldan çok uzaktalardı işte biz orada böyle etüt merkezi gibi bir şeyler kurduk kaynaklarımız oldu. Oradan işte alıp çözdüler, çadırlarına götürdüler, orada kullananlar oldu. Çoğu işte MEB’in aracılığıyla biraz daha ilerliyordu ama bizim biraz daha takviye ders gibiydi yani. Hem bazı konu anlatımları da yapıyorlardı ama bazen çocuk kendisi gelip işte kendisi de çalıştı ve işte sormak istediği bir soru olduğunda oradaki gönüllü hocasına sorduğu şeyler de oluyordu. Bir de kaynak kitap daha çok destek. KPSS kitapları bile dağıttık yanılmıyorsam hani ihtiyacı olan kişilere.” (STK, 11) şeklinde ifade edilmiştir.

Bilgilendirme faaliyetleri kapsamında yapılan depremzedelere yönelik bilgilendirme faaliyetleri ve hizmet içi eğitimler “Bizim kendi eğitimlerimiz oluyor işte bunlarla alakalı farkındalık eğitimi adı altında insanlara afetlerle alakalı bilgilendirme sağlıyorlar. Yani tabi ki İstanbul’da da depremle alakalı bir mevzu her zaman söyleniyor. Burada öyle bir eğitimimiz devamlı oluyor ama deprem bölgesinde o zaman dilim aralığında verildi.” (STK, 1), “Adıyaman’daki çadır kentlerimizde böyle bir tarlanın ortası gibi örnek veriyorum, daha düz bir arazideydi. Bu yüzden böyle

çevrili bir yapı olmadığı için biz güvenlik konusunda çok endişe ettik. Hatta böyle çocuk koruma ile alakalı bazı bilgilendirici içerikler çıkarttık duyurularını yaptık. Hem askerlere hem ailelere hem çocuklara falan böyle bayağı bir anlattık. Çünkü dışarıdan gelen her tehlikeye çok açıklardı.” (STK, 11) şeklinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

5.5.4. Hukuki ve Sosyal Destek Faaliyetleri

Hukuki ve sosyal destek faaliyetleri STK’ların yaptığı diğer faaliyetler olarak sayılabilir. Bunların içerisinde sosyo-ekonomik destek kapsamında *“Sosyal destek dediğim işte belki yardımlarla alakalı yeniden devam etmesi için. Bazı aileler mesela evi barkı her tarafı yıkıldı. Sosyal yardım olarak maddi anlamda alışveriş kartlarıyla alakalı öyle bir yardım olmuştu. Maddi yardımı alakalı ama hukuki destekle alakalı herhangi bir şeyimiz olmadı.”* (STK, 1) şeklinde değerlendirmede bulunurken, depremzedelerin yanlarında olduğunu onlara hissettirerek sosyal destek sağlama kapsamında ise bir STK yetkilisi *“Biz de ayın birkaç günü orada geçiriyoruz gidiyoruz aileleri tek tek dinliyoruz, dertlerini dinliyoruz. İlla çözüm getirebileceğimiz dertler değil ama dertlerini anlatabilecek samimi birilerini arıyorlar. O şeyi telafi etmeye çalışıyoruz yani o açığı kapatmaya çalışıyoruz. İnsanlar dolu derdini anlatacak bir yer arıyorlar. İşin görülsün veya görülmesin. O açıdan aslında depremzedelerle ilişki temas kurmak, dertlerini dinlemek, sohbet etmek onlarla yemekten onlar için daha iyi.”* (STK, 4) şeklinde ifade edilmiştir. Bunlara ek olarak doğrudan veya dolaylı olarak depremzedelere danışmanlık hizmeti verilmesi kapsamında *“Hukuki ve sosyal destek esasında şöyle, yani bizim birebir hukuki olarak yani destek verdiğimiz aileler olmadı. Ama şöyle kamunun bu anlamda birimleri oluştu her ilde ve ilçede. İnsanların ben ne yapabilirim, evim yıkıldı nereden yardım alabilirim gibi soruları vardı. Biz de bize danışan bu ailelerimizi bu tarafa yönlendiriyorduk ki yani bu anlamda biz onlara danışmanlık veriyorduk. Yani sosyal yardım danışmanlığı diyoruz. Bununla alakalı rehberimiz de var. Örneğin bilgiyi şurada masa var buradan öğrenebilirsiniz. Şu adrese gidebilirsiniz gibi, sosyal yardım danışmanlığı yapıyorduk.”* (STK, 5), *“Depremzedeler normalde İstanbul’a geldikten sonra okula kayıtları daha kolaylaştırılmıştı. Öyle birkaç vakayla ilgilenildi. Yani çocukların okula kaydının yapılmadığı durumlar olmuştu. Direkt böyle hukuki danışmanlık verdiğimiz birkaç aile oldu. Yine çadır kentler içerisinde yaşanan işte böyle uyumsuzlıklardan dolayı bir danışmanlık gibi bir şey istemişlerdi. Buradaki avukatlarımız onlarla görüşmüşlerdi.*

Ama yine böyle sayıları çok yüksek değil ama oldu yine hukuki danışmanlık açısından.” (STK, 11) şeklinde ifadelerde bulunmuşlardır.

5.5.5. Gözlem Faaliyetleri

Görüşülen STK’lar arasındaki çatı kuruluş görevini gören sivil toplum kuruluşu ile yapılan görüşme neticesinde STK’ların gerçekleştirmiş oldukları faaliyetlerin yerinde ve zamanında görülmesi, STK’lar arası iletişimin, ihtiyaçların ve eksikliklerin tespiti hususunda çok önemli bir görevi üstlendikleri ifade edilmiştir. *“Biz başkan ve yönetim kurulu üyelerimizle birlikte bir heyet olarak 13-15 Haziran tarihlerinde Adıyaman, Kahramanmaraş, Gaziantep (Nurdağı, İslâhiye) ve Hatay’da görüşmeler gerçekleştirdik. Orada kalıcı olarak neler yapılıyor? Bir de biz kamu-STK ilişkisini ortaya çıkardık orada. İlişkiler nasıl götürülüyor? Deprem ve deprem sonrası ile ilgili sivil toplum kuruluşlarının görüşlerini aldık tek tek. Neticede böyle bir rapor çıkardık bizimkisi daha çok sahayı okuma oldu. Sivil toplum kuruluşlarının fonksiyonlarını nasıl bir fonksiyon gördüler depremde neler vardı neler eksik kaldı belli başlıklarda ele aldık. Dolayısıyla biz orada STK’larla görüştüğümüz için o da başka bir kıymetli şey.” (STK, 4) şeklinde ifade edilerek sahadan alınan veriler rapor haline getirilmiş akademik anlamda literatürün gelişmesine de katkıda bulunmuşlardır.*

5.5.6. Kalıcı Eser Projeleri

Kalıcı eser projeleri deprem sonrası iyileştirme ve yeniden inşaa aşamasında gerçekleştirilen projeler olmaktadır. Bu projelere örnek olarak camii, okul, hastaneler verilebilir. Görüşme yapılan STK’lardan bu kapsamda *“Kalıcı eser projeleri yapmaya başladık. Malatya’da 5 katlı bir lisenin komple tadilat işlemini yaptık. Elbistan’da prefabrik bir cami yaptık. Şuan Malatya’da yine bir şehit ailemize ev yapmak üzereyiz. Yetimlerimize ev yapma çalışmalarımız var, projelerimiz var.” (STK, 5), “Yıkılan esnafların dükkânlarını açmak gibi esnaf projemiz vardı mesela esnafı destekleme projemiz. Bu tarz daha çok kalıcı eserlerin yer aldığı projelerin yer aldığı 3 aşamadan olmuştur bizim yardım şeklimiz.” (STK, 3) şeklinde cevap vermişlerdir.*

5.6. Sivil Toplum Kuruluşlarının Sahadaki Yeterlilik Düzeylerine İlişkin Algıları

Görüşme yapılan STK’lar kendilerine yönlendirilen “Depremzedelerin hizmetlere erişiminde bir sivil toplum kuruluşu olarak kendinizi yeterli seviyede görüyor musunuz? Bu konudaki ölçütünüz nedir?” sorusuna şu şekilde yanıt vermişlerdir.

“Yani biz yeterli dersek tıkanırız. Hiçbir zaman yetmez. Çünkü yeterli dersin ilerleyemezsin. Daha da yukarı, daha da yukarı çıkmak için yetersiz diyeceğiz. Tabii ki bizim de eksikimiz oldu inşallah biz de onunla alakalı hem yapmış olduğumuz organizasyonlarla olsun takviye alıyoruz yani açığız projeye takviye ya da görüşe açığız yani. Bu konuda hem açığız hem açız.” (STK, 1), *“Bir STK olarak kendimizi yeterli düzeyde tabii ki görmüyoruz ve bunu hiçbir zaman diyemeyiz. Çünkü bir STK olarak gelişim sağlamak için bunu demememiz gerekir.”* (STK, 2), *“Ama hala muhakkak eksiklerimiz var. Bunların tamamlanması için çalışmalarımızı sürüyor. Her geçen gün personel sayımız artıyor. Birimlerimiz, alanlarımız faaliyet yürüttüğümüz, sahadaki alanlarımız, projelerimiz gün geçtikçe çeşitleniyor. Kurumlarla olan ilişkilerimiz diğer STK’larla ve devlet kurumlarıyla olan ilişkilerimizde gün geçtikçe daha da sağlıklı hale gelmeye çalışıyor diyelim.”* (STK, 3), *“Esasında hiçbir zaman yeterli görmüyoruz. Yeterli gördüğümüz zaman esasında bu yaptığımız yardım çalışmalarında gelişmenin duracağına inanıyoruz. O yüzden her zaman yaptığımız yardım çalışmalarını önemsiyoruz fakat her zaman daha iyi olabilir. Bunları daha iyi nasıl yapabiliriz, kapasitemizi daha iyi nasıl geliştirebiliriz işte daha kreatif fikirler nasıl ortaya koyabiliriz? Bunların istişarelerini yaparak ekip arkadaşlarımızla beraber yardım çalışmalarını sürdürmeye devam ediyoruz.”* (STK, 5), *“Hiçbir zaman yeterli görmeyiz de, ama biz elimizden geleni yaptık. O konuda müsterihim ben. Elimizden gelenin fazlasını yapmaya çalıştık. Yani görüyorsun, insanlar orada acz içinde bir şeyler yapmaya çalışıyorsun elimizden ne geliyorsa yapalım gibisinden.”* (STK, 8), *“O zaman da orası kuyuydu yani kuyuya ne kadar taş atsak da dolduramadık. Bu yaptıklarımız hiçbir şey ifade etmez mi? Eder ama çok da bir şeyler yaptık, bir şeyler sunduk demem lazım. Çabalamak lazım bence.”* (STK, 9), *“Bu deprem üzerine konuşursak, hiçbir STK kendini yeterli görmesin. Ben yeterliyim diyen yalan söylüyordur zaten öyle bir şey yok ama daha lokal mesela İzmir depremi Elâzığ depremi üzerine konuşursak evet, onun için her STK bunu söyleyebilir ama bu depremle alakalı mümkün değil.”* (STK, 10), *“Kesinlikle yeterli görmüyoruz. Yani insan kaynağımız mali kaynağımız ondan sonra bilgi kaynağımız hiçbir şekilde yeterli göremeyiz kendimizi.”* (STK, 12) şeklinde ifadelerde bulunurlarken görüşme yapılan diğer bir STK yetkilisi ise *“Evet, insanlar bize ulaşmayla ilgili problem yaşamıyordu yani çünkü yerimiz belli, çalıştığımız alanlar belliydi.”* (STK, 6) şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur.

Yukarıda belirtilen ifadeler kısaca özetlenecek olursa genel itibari ile sivil toplum kuruluşları bu denli büyük bir afette sahada gerçekleştirdikleri faaliyetlerle kendilerini yeterli görmemekte, STK'ların gelişimi açısından da yeterli görmemelerini ifade etmektedirler. Diğer bir STK yetkilisi ise kendilerini yeterli gördüklerini bunun ölçütü olarak ise depremzedelerin kendilerine ulaşmaları konusunda herhangi bir zorluk yaşamadıkları diğer bir ifade ile ulaşılabilir oldukları yönündeki görüşleridir.

5.7. Sivil Toplum Kuruluşlarının Sahadaki Eksiklikleri

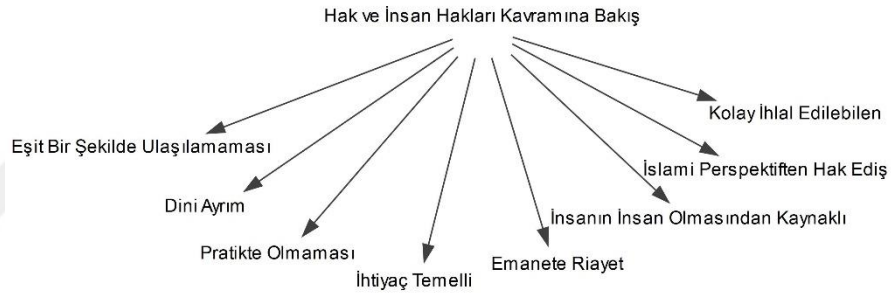
Sivil toplum kuruluşları deprem bölgesinde gerek kamu sektörü ile yaptıkları iş birliği ile gerekse de diğer STK'lar arasında yaptıkları işbirlikleri ile önemli rol oynamışlardır. Ancak depremin büyüklüğü ve etkilediği insan sayısı göz önüne alındığında STK'ların da eksik kaldığı, geliştirmesi gereken bazı alanlar hasıl olmuştur. Bunlardan biri olan ekipman eksikliği hususunda *“Blokleri kaldıran büyük direkt kirişleri kaldıran tonajları dediğimiz şeyler var. Böyle bir vinçler varmış. Vinçler bizde yokmuş, çok az varmış. 10, 12 tane falan toplamda Türkiye'de varmış. Toplamda 10 ilde yıkım olan bir yere ne yapacak, buraya için nerede ne yardım edelim? Bu sıkıntıları hem devlet olarak gördük hem STK'lar olarak ciddi manada ekipman eksikliğini görmüş olduk.”* (STK, 3), gönüllülerin koordinesi hususunda *“Dolayısıyla STK'lar da bu konuda bence tecrübesiz yakalandı, duygusal davrandı. Yani kim varsa gönderelim orada işte herkes bir taşı tutsun kaldırsın ama görüldü ki orada o gidenlerin her biri işte kimi hasta oldu kimi üşüttü kimi hastalıkla mücadele edemedi. Dolayısıyla o tarafta ciddi sıkıntı oldu evet özverili oldu, herkes gitmek istedi. Ama o şeyi güzel ayarlayamadı STK'lar.”* (STK, 3), depremzedelere yönelik geçim kaynaklarının oluşturulması hususunda ise *“Bir de geçim kaynakları oluşturma kısmında kimse bir şeyler yapmadı diye görüyorum. Biz de biraz eksik kaldık. Denemeye çalıştığımız şeyler oldu ama ya da yapan kurumlar varsa da çok az oldu.”* (STK, 11) şeklinde deprem bölgesindeki eksikliklere yönelik değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

STK'ların geliştirmesi gereken yönlerine genel olarak bakıldığında ise görüşme yapılan STK yetkilileri hali hazırda bulunan sivil toplum kuruluşlarının sivillliğini yitirdiğini, devlet ile olan ilişkilerinin daha yüzeysel olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu kapsamda *“Öncelikle biz bir cemaate bir bakış açısına bir yapıya bağlı değiliz. Tamamen siviliz burada. Açık konuşacağım, devlete de bağlı değiliz. Şöyle yani bugün bazı devlete yakın kurumlar maalesef biraz daha sivil toplum yapısından*

çıkıp devletin yani bu kötü anlamda değil de tamamen onlarla arka bahçesi gibi hareket ediliyor. Birçok kurumda böyle hareket ediliyor. Aslında sivil toplumun amacı bu değil. Sivil toplum tabii ki de devletle koordineli çalışır ama sivil kalması lazım bence. Bu önemli, bunu kaybediyor kurumlarımız.” (STK, 9), “Sivil toplum kuruluşlarının Türkiye olarak konuşacak olursak bir sivil olması gerekmekte. Ancak Türkiye gibi bir coğrafyada sivil kalamıyorlar, yani ister istemez birisiyle yakın görünmek zorunda kalıyorlar. Bir siyasi partiye böyle selam durmak zorunda kalıyorlar. Türkiye'deki kurumları Türk STK'ları için konuşacak olursak. Dolayısıyla bu hareket kabiliyetlerini son derece azaltıyor.” (STK, 12) şeklinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

5.8. Hak ve İnsan Hakları Kavramlarına Bakış

Çalışmada STK'lara hak ve insan haklarına ilişkin tutumları sorulmuştur. Konuya ilişkin görüşler aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir.

Şekil 5.5: Hak ve İnsan Hakları Kavramına Bakış

Genel olarak STK'lar ile yapılan görüşmeler sonucunda hak ve insan hakları kavramlarına ilişkin insan ihtiyaçları temelinde, bireylerin eşit bir şekilde ulaşamadığı, dini ayrımların yapıldığı, teoride olup pratikte karşılığı olmayan, emanet olarak görülen, kolaylıkla ihlal edilebilen, İslami açıdan hak edilmesi ve insanın insan olması hasebiyle sahip olduğuna ilişkin görüşlerini ifade etmişlerdir. Nitekim görüşülen STK yetkilileri, hak ve insan hakları kavramlarını hak sahiplerine teslim edilmesi gereken bir emanet olarak ifade etmiştir: “Tabii şöyle bir şey de var aslında insanlar sana bir şeyini emanet ediyor. Bu çok büyük bir hak aslında. Ben her zaman bunu kendime söylüyorum. Diğer arkadaşlara da söylüyorum. Bu işte cenneti kazanmaya talip olduğun kadar cehennemi kazanmaya da talip olabilirsin. Hani insanların vermiş olduğu emanet çok farklı bir durum. En iyi şekilde nasıl ulaştırabiliriz konusunu çok düşündük ve bu konuyu Allah'a şükür problemsiz bir şekilde atlattık.” (STK, 1), “Biz zaten vakıf olduğumuz için bizim böyle bir şeyimiz var. Ya insani bir şeyde böyle hak

hukuk bizde çok önemlidir. Yani şu anda üzerimizde yük olsa, emanet olsa emaneti yerine teslim etmemiz gerekiyor.” (STK, 7), “Ya biz aslında insanlara hakkını teslim ediyoruz gibi. Yani bizim elimizdeki biz hani kurumdaki herkesin bildiği bir ifade vardır. Ben kendi cebimden alıp o insanlara vermiyorum. Yani biz burada kurum olarak insanların emanetini veriyoruz. Bu insanlar bu emaneti bize bir şekilde vermişlerse. O zaten onundur.” (STK, 12).

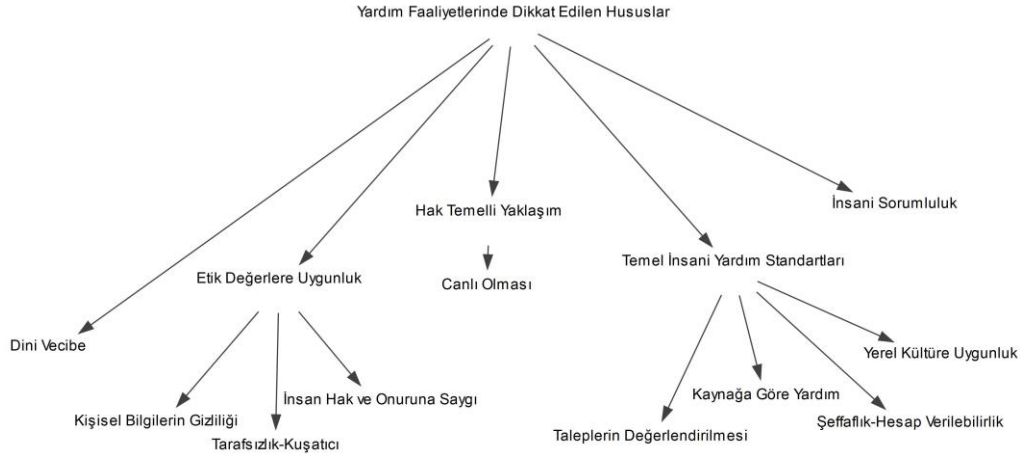
İfade edilen noktalardan bir diğeri de bireylerin haklarına eşit bir şekilde ulaşamamasıdır. Bu kapsamda *“Evet, kanunlar var. Evet, bu alanda çizilmiş, yazılmış, konuşulmuş, belirlenmiş, toplanılmış bir araya gelinmiş. Ama bunlar herkes için uygulanabiliyor mu? Her devlet için mümkün mü? Herkese karşı yaptırımı yapılabilir mi, yapılamıyor mu?” (STK, 3), “Eşit olarak herkesin ulaşamadığı bir haklar grubu diyelim.” (STK, 6) şeklinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Eşit bir şekilde ulaşamamasının yanı sıra kolay olarak da ihlal edilebilen haklar olarak görülen insan hakları bir STK yetkilisi tarafından *“İnsan hakları benim için çok kolaylıkla ihlal edilebilir bir şey olarak görüyorum. Özellikle son yaşanan Gazze topraklarında yaşanan olaylar da ya da dünya genelinde yaşanan haksızlıklar, zulümler, vesaireler veyahut da doğal afetler sonucu yaşanan krizlerde de insan haklarının aslında çok da değerli şey olmadığını görüyoruz.” (STK, 3) şeklinde ifade edilmiştir. Teoride var olan ancak pratikte karşılığı bulunmayan “Ama insan hakları dediğimiz şey maalesef kâğıt üstünde bir protokolden ibaret olduğu için bunu sahada göremiyoruz.” (STK, 10), ihtiyaçlar doğrultusunda bireylere sunulan *“Bizim elimizde hangi ürün varsa biz onu verirdik. Olmayan bir şeyle ilgili biz herhangi bir vaatte bulunmuyorduk. Ama örneğin ailenin 1 yaşında çocuğu var. Ancak yeni doğan çocuk bezi istiyorlar. Bunu vermezdik. Onun hakkı olduğu gibi hakkı olmayan şeyi de vermezdik.” (STK, 1) şeklinde ifadelerde bulunmuşlardır. Bireylerin insan olması hasebiyle sahip oldukları haklar kapsamında ise *“İnsan hakları; insanın insan olması hasebiyle her bakımdan desteklemek ve ihtiyaçlarını ona sunabilmektir.” (STK, 2), “İnsanın sadece insan olduğu için sahip olduğu haklar ve çok fazla ihlal ediliyor.” (STK, 11), şeklinde değerlendirmeler alınmıştır.****

Deprem bölgesinde yaşanan hak ihlallerine bakıldığında görüşme yapılan STK’lar özellikle şu konular üzerinde durmuşlardır: *“Bir belediye çocuklar için etkinlik imkânı gönderdi. Ama bir yerden sonra iş şova dönüştü. Belediye geliyor getiriyor. Bir gün var, ertesi gün yok, kameralar çocuklara top vermeler, oyuncak dağıtmalar, fotoğraf.*

Çocuk hakları işte o çocuğun böyle yüzüne doğru sokuyor kamerayı çekmeye çalışıyor. Yani ne bileyim işte kız çocukları var, erkek çocukları var. Ya tamam bir kötü niyet yok ama işte kız çocukları sevmek istiyor. Mesela erkek gönüllü arkadaşlar var sahada mesela. Bununla ilgili bir hak mahrumiyeti doğuyor ister istemez işte fotoğrafının çekilmesi vesaire ortaya çıkıyor.” (STK, 6), “Benzer durumlar yaşandı işte mesela yardımların biraz daha kayrılarak yapılması ya da bazı bölgelere daha yoğunlukla gidilip mesela bireysel kalan bireysel çadırlarda kalan bölgelere daha az gidilmesi gibi diyebiliriz.” (STK, 11), “Depremzedelerle alakalı yaşadığım yani duyduğum gördüğüm en büyük sıkıntı muhtemelen yine imar meselesiyle alakalı inşaat imar belediyecilik, tapu, mal mülk, vesaire işleriyle alakalı insanların hakikaten erişemediklerini çok duyduk. Yıkılan binaların binayı inşa eden kişiler tarafından sahiplenilmediği vesaire çok fazla şeyle karşılaştık.” (STK, 12) şeklinde ifade ettikleri çocukların ve dahi bireylerin fotoğraflarının çekilmesi, yardımların kayrılarak yapılması, imarla ilgili konularda hak ihlalleri üzerinde durmuşlardır.

5.9. İnsani Yardım Faaliyetlerinde Dikkat Edilen Hususlar

Sivil toplum kuruluşları deprem bölgesinde insani yardım faaliyetlerini gerçekleştirirken birçok noktaya dikkat etmişlerdir. Temelde ihtiyaca binaen eşit bir yardım faaliyetleri gerçekleştirilse de yapılan görüşmeler sonucunda konuyla ilgili birçok bulgu elde edilmiştir. Öncelikle yardım faaliyetlerinde dikkat edilen başlıca noktalar dini vecibe temelli olması, etik değerlere uygunluk, hak temelli yaklaşım, temel insani yardım standartlarına uygunluk ve insani sorumluluktur. Ancak bunlar ana başlıklar olup kendi içlerinde de çeşitli başlıklara ayrılarak çeşitlenmektedir. Örneğin etik değerlere uygunluk kapsamında kişisel bilgilerin gizliliği, tarafsız ve kuşatıcı bir yardım anlayışı, insan hak ve onuruna saygı, hak temelli yaklaşım kapsamında canlı olması, temel insani yardım standartları kapsamında taleplerin değerlendirilmesi, kaynağa göre yardım, şeffaflık-hesap verilebilirlik, yerel kültüre uygunluk gibi başlıklar da ele alınmıştır.

Şekil 5.6: Yardım Faaliyetlerinde Dikkat Edilen Hususlar

Yardım faaliyetlerinde dikkat edilen hususlar noktasında görüşme yapılan sivil toplum kuruluşları dini vecibe gereği yardımları gerçekleştirdiklerini “*Biz Müslüman insanlarız. Allahuteala'nın bizi bu konuda işte emretmiş olduğu doğrultuda, insanların vermiş olduğu emanetleri hakkıyla yerine ulaştırılması gibi tamamen bu doğrultuda. Biz Müslüman insan olduğumuz için emanet bizim için en üst seviyede.*” (STK, 1), “*Dezavantajlı gruplar olduğu için. Bir de bu gruplara yönelik bizim İslami hassasiyetlerimiz açısından Peygamberimiz ne yapıyor? Yetimle ben böyle diyor, yani yan yana gibi. Dolayısıyla dini tercihler, burada hassasiyetler burada daha ön plana çıkıyor olabilir.*” (STK, 3), “*Biz yaptığımız işi gönüllülük için yapmayız. Allah rızası için yaparız.*” (STK, 7) şeklinde ifade ederek görüşlerini dile getirmişlerdir.

Bir diğer dikkat edilen husus olan etik değerlere uygunluk noktasında insan hakları ve onuruna saygı temel alınan en önemli hususlardan biridir. Görüşme yapılan STK’lar tamamı bu noktaya özellikle dikkat ederek yardımlarını buna göre gerçekleştirmişlerdir. Bu kapsamda “*Bu çalışmalarını gerçekleştirirken ırk, dil, din, sınıf ayrımı gözetmeksizin, gerçek ihtiyaçlar temelinde, kültürel ve dini hassasiyetleri dikkate alarak, insan onuruna saygı ve haklara saygıyı dikkate alarak yardımlarımızı gerçekleştirdik.*” (STK, 2), “*Bundan sonra yardımın sağlıklı bir şekilde koordinasyona depremzedelere ulaştırılması, araçlarla yardımların götürülmesi, yardım taleplerinin telefon ile alınması alınırken, özellikle insanların bu konuda bilgilerini alırken kişisel bilgilere verilere dikkat etmemiz, bu insanların onurlarını kırıcı bir konuşmaya girmeden herhangi bir bu şekilde bir davranış sergilemeden bunları yürütmeye çalıştık. Aynı özveriyle yardımları dağıtırken de gözettilik. Bir yerde*

karışıklık, kargaşa ya da yağma olacağını düşündüğümüz, öngördüğümüz yerlerde dağıtımları gerekirse yapmadık, uzaklaştık. Ama insan onurunu burada korumaya özen gösterdik yani.” (STK, 3), “Şimdi enkazdan insan çıkartıyorsunuz. Kamera ekipleri hepsi dışarıya yayın yapmak için bekliyor. Hani sizin orada genel o atmosferden daha farklı olarak çıkarttığınız insanın daha sonra insanların karşısına çıktığın da mağdur olmamalı, utanmamalı ve buna göre hareket etmeniz gerekiyor. O yüzden Türkiye’de buna çok fazla dikkat edilmez ama yurt dışından gelenlerin mesela biz çok karşılaşmıştık. Enkazdan birisi çıkarılacağı zaman kadın olsun erkek olsun hiç önemli değil 2 kişi battaniyeyle durup o kişi sedyelemesini yaptıktan sonra üzeri tamamen kapatıldıktan sonra taşınma faslına geçiliyor ve kameraların görüntü almasına mesela engel oluyor. Bunlar kişilerin o haklarına riayet etmek, mahremiyet hakkına, verilerin, korunması hakkına aynı şekilde temel insani yardım malzemelerine ulaşımında ayırım gözetmeksizin bunları temin etmesi noktasında kurumların ve bu işle doğrudan ilgilenen bireylerin dikkat etmesi gereken hususlar. Sadece afet zamanı değil genel olarak dikkat edilmesi gereken alanlar.” (STK, 5), “İnsan onuruna dokunmayacak şekilde gerçekten hareket ettik. Biz fark ettik ki biz istatistik falan hiç tutmadık, insanlara bir şey verirken işte fotoğraf çekme kaygısı gütmedik. Ne bileyim ya bunu alın bakalım bu sizin biz getirdik falan bunlara girmedik. Yani kim gitti adı ne hiç önemli değil. Tamamen böyle fisebilillah.” (STK, 6), “Ve bize şöyle dağıtamazsınız diyenler de oldu. Mesela biz tek tek çadırlara dağıtıyorduk. Kimseyi sıraya sokmayacağız dedik ilk başta. Bazen soktuğumuz oldu mecbur kaldığımız için. Ama hani kimseye böyle sıraya sokup orada bir şey vermek öyle dağıtmak istemedik hiçbir zaman. En zor olan tek tek dağıtmaktı belki ama biz mesela işte tek tek dağıttık işte hepsini tek tek paketledik. Üzerlerine bazılarını yapabildiğimiz zaman isimlerini yazdık çocukların ya bence biraz yani yardım vermenin de bazen bir usulü oluyor işte.” (STK, 11), “Özellikle mesela Adıyaman’da yani odun dağıtıyorduk. Sel zamanın da çok zor olmasına rağmen sırf şey hani böyle bir kargaşa çıkmasın almayan olmasın diye herkese binlerce kez böyle uyarı geçe geçe. Herkes çadırına geçsin biz çadırlara getireceğiz dedik ve yağmur yağmasına rağmen böyle tek tek bütün çadırları gezip dağıtmıştık odunları hatırlıyorum. Hem unutulmuş olmasının hem biri fazla almasın diye. Böyle biraz bu işte zorlanmış olsak da bence evet insani yardım mutlaka bizden daha iyi yapanlar daha fazla yere dağıtanlar vardı. Ama biz 1.000 taneyi böyle dağıtabilirizi de biraz gösterdik. Hatta şey diyenler oluyor. Siz böyle dağıtırsanız sadece 1.000 tane dağıtırsınız. Ama ben inanıyorum 10.000 de dağıtılır. Tabi 10.000

dağıtacaksam 1.000 tanesi mutlu olacaksa benim 10.000 sayımın hiçbir önemi yok yani. Hani orada ona ulaşmam lazım. Orada bir Allah rızası için bir şey yapıyorsan orada birinin rızasını kırmaman gerekiyor. O yüzden olabildiğince bunu böyle sürekli kendimize hatırlatıyoruz. Hatta yönergemizde bile yazılı. İnsan onuru işte böyle yapacağız.” (STK, 11), “Dağıtım yapacağımız yerlerde mümkünse dağıtım ortamında oturma yerlere bırakıyoruz mesela gibi oraya oturup hani bekleyebilirler bekleteceksek eğer onları gibi.” (STK, 11), “Çocuklara yönelik dağıtımlarda özellikle çocukları çok fazla kadraja almamaya velilerinin izni olmadan çok da fazla çocuklardan görüntü alınmaya dikkat edildi. Tabii ki bu genel insani yardım faaliyetleri yapan kurumların temel dikkat etmesi gereken meselelerden.” (STK, 12) şeklinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Diğer önemli bir husus olan tarafsızlık ve kuşatıcı anlayış ile depremzedeler arasında hiçbir ayırım gözetilmeden kapsayıcı insani yardım çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda “Yok, öyle bir şeyimiz olmadı. Yani bizim izlemiş olduğumuz yol; ihtiyaç sahibi, kimse yaşlı, çocuk işte Laz’ı, Çerkez’i, Türk’ü, Suriyelisi isterse Hristiyan’a, Ortodoks’a fark etmez yani insan olsun. Bu konuyla alakalı ihtiyaç sahibi ise bizim başımızın üstünde yeri var.” (STK, 1), “Mazlumun dini, dili, ırkı yoktur ve sorulmaz. Ve İslam bize bunu emretmektedir.” (STK, 2), “Dediğimiz gibi yaşadıkları bölgeleri, ırkları ya da konuştukları diller vesaire inançları bunlar gözetilmeksizin biz ihtiyacı olan herkesin acil ihtiyaçlarına herkese cevap vermeye çalıştık. Bu manada Alevi köylerine vakfımız. Çok araç gönderdik, çok sevindiler, kucakladılar bizi fotoğraf çekildiler, gelmedi buraya insanlar dediler.” (STK, 3), “Hatay’da özellikle Antep’te yıkılan kiliseler var. Farklı inançlara mensup insanlar vardı. Türkiye’de işte mesela özellikle toplumun karşı karşıya getirildiği mezhepsel ayrımlar vardı, işte Alevilik veya Sünnilik gibi. Biz kesinlikle burada hiçbir şey gözetmedik. Yani belli bir alana sadece yardımlarımızı yönlendirelim, o tarafa götürmeyelim gibi hiç sormadık. Sadece bize liste geliyordu, burada insanlar var, ihtiyaç sahibi biz götürürdük, teslim eder ve çıkardık yani hiçbir şekilde onlara dikkat etmedik. İşte hangi mezhebe mensup vesaire bizim için önemli değil açıkçası. Zaten insan hakları dediğimiz şey de budur. Yani kişilerin onurlu bir şekilde hür bir şekilde yaşamlarını sağlamak ve sağlıklı işte çeşitli mahremiyetle ilgili haklarına riayet ederek onlara temel yaşam malzemelerini sağlamak. Elimizden geldiği kadar buna dikkat ettiğimizi düşünüyorum.” (STK, 5), “İhtiyaç sahibi olduktan sonra ırkı da önemli değildir dini de önemli değildir. Zaten mazlumun dili, dini olmaz sorulmaz bile.” (STK, 7), “Yani aile bizi arıyor ya da biz aileyi arıyoruz, listesini

çıkartıyoruz. Orada kendi içimizde görev dağılımı yapmıştık depoda arkadaşa ben veriyordum, hazırlıyordu. Numaralandırıp arabaları yükleyip 3 adres 5 adres çıkıyordum. Şeye hiç bakmadan yani bu Samandağ'ymış bu Yayladağı'ymış bu Defne'ymiş. Yani etnik, kimlik ne kilometre hiçbir şeye bakmadan bu organizasyonu gerçekleştirdik.” (STK, 10) şeklinde değerlendirmede bulunmuşlardır. İfadelerden de anlaşıldığı üzere sahada görevli olan STK'lar din, dil, ırk fark etmeksizin bireylerin hizmetlere erişimlerini sağlamışlardır. Deprem bölgesinde depremzedelerin kişisel bilgilerinin korunması hususu da dikkat edilen diğer noktalardan biridir. Görüşme yapılan STK'lar bu noktada; “Bundan sonra yardımın sağlıklı bir şekilde koordinasyona depremzedelere ulaştırılması, araçlarla yardımların götürülmesi, yardım taleplerinin telefon ile alınması alınırken, özellikle insanların bu konuda bilgilerini alırken kişisel bilgilere verilere dikkat etmemiz, bu insanların onurlarını kırıcı bir konuşmaya girmeden herhangi bir bu şekilde bir davranış sergilemeden bunları yürütmeye çalıştık. Aynı özveriye yardımları dağıtırken de gözettik.” (STK, 3), “Şimdi insan hakları diye tabir ettiğimiz olguyla afeti yan yana getirdiğimiz zaman en başta şuna dikkat etmemiz gerekiyor İnsanların mahremiyetine hiç değilse dikkat etmemiz gerekiyor. Yani onların kişisel bilgilerini başka yerlerde paylaşmamak, başvuru alırken onlardan temin ettiğimiz evrakları sadece kurumun kendi içerisinde mahsus çıkmak ve onların mağduriyet yaşamaması. Onur kırıcı gurur kırıcı herhangi bir fiil ve eylemlersen kaçınarak insanlara yardım etmemiz önemli.” (STK, 5), “Farklı kelimeler kullanıyorduk. Yani ölü-ex bu kelimeleri kullanmıyorduk. Yani canlı bulduğumuzda da onu söylemiyorduk yani. Çünkü o anki orada oluşan heyecan yani 10 tane aile bekliyorsa onu da bizden biri mi canlı diye oraya gelmeye çalışıyor. Ama hangi aileden kim bilmiyoruz ve onu o an ölçemiyorsun da. Gizleye gizleye yapmaya çalışıyorsun. En son bulunca artık isim vs. öğrenince tebliğ ediyorsun. Ama da çok dikkatli olmak gerekiyordu sürekli yani bulduğun beden canlı cansız olduğunu bile belirli bir kelimeyle ifade etmen gerekiyordu. İşte ekip liderin varsa yahut arkadaşın varsa ona bildirmen gerekiyor. Hemen arkanda nişanlısı ya da abisi bir şey olabiliyor.” (STK, 10) değerlendirmelerinde bulunarak depremzedelerin kişisel bilgilerinin korunmasına, kişisel mahremiyete saygı duyulması gerektiğine dikkat çekmişlerdir.

İnsani yardım çalışmalarında dikkat edilen bir diğer nokta da çalışmaların hedef kitlesinin yalnızca insan olması değil tüm canlıları kapsayıcı olmasıdır. Bu noktada bir

STK yetkilisi; “Şöyle söyleyeyim, bizim hani kişilerin enkaz altında kim olduğu önemli değil. Kuş bile olsa kedi bile olsa insana gitmeye gerek yok yani kedi bile olsa. Hayvana da müdahale edebildiğimiz kadar ettik. Edemediğimiz hani bizim aşan mevzularla alakalı o konuda yetkililer kimse onlara teslim ettik yani.” (STK, 1) ifadesinde bulunmuştur.

Temel insani yardım standartları da insani yardım faaliyetlerinde dikkat edilen noktalardan biridir. Var olan kaynaklara istinaden yardımların yapılması, her türlü talebin değerlendirilmesi, yerel kültüre uygun çalışmaların gerçekleştirilmesi, çalışmaların şeffaf ve hesap verilebilir olmasına ilişkin görüşler bu başlık altında ele alınacaktır. Var olan kaynaklara yönelik yardımların yapılması hususunda görüşme yapılan STK'lar “Bir de şeye çok dikkat ettik. Mesela bunu da belki söyleyebilirim. Yine bir konteynır, bir çadır kent, bir okul neresi olursa nerede dağıtım yapıyorsak burada 100 kişi var ben 80 tane dağıtıyorum. Genelde dağıtmıyorduk. Yani orada dağıtmayalım. Gidip 80 kişilik bir yer bulalım ya da bunu işte o 80 çocuğa dağıtalım. Hani böyle ellerimizde o kadar varsa. Gidip böyle onları yapıp da o 20 tanesini boş bırakmayalım en azından orada. Buna da dikkat etmiştik.” (STK, 11) şeklinde ifade ederken taleplerin değerlendirilmesi noktasında ise “Bu da önemli olan yardım malzemesinde de şey de var. Taleplerin tamamının dinlenmesi. Yani örneğin Maraş depreminde üçüncü gün depomuza bir kişi gelip beyaz gömlek sormuştu bize. Niye diye sordum. Ya biz düğünümüzü yapacaktık bu hafta diğer gün şey oldu her şeyimizi kaybettik, evlenmek de istiyoruz. Yani ona şöyle bir cevap veremezsiniz yani. Tamam ya kardeşim şimdi zamanı mı bunun sırası mı değil mi? Olmaz, bu anlamda da gelen taleplerin hepsini yardımın etkili ve zamanında olması açısından da onların hepsini değerlendirdik.” (STK, 5), “İlk günler yollar bile kapalıydı. Yani yollar bile açık değildi. İnsanlara yardımı aynı anda ulaştıramadık ama işte Kızılay’dan olsun AFAD’tan olsun, emniyetten olsun nereden gelirse gelsin bize bilgi işte şurada bir ihtiyaç sahibi var götür kesinlikle ötelemedik akşama kadar okulun bahçesinde dağıtım yapıyorduk akşam da araçlarla dağıtıma çıkıyorduk.” (STK, 8) şeklinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Yapılan insani yardım çalışmalarının yerel kültüre uygun olması da çalışmaların etkin ve yerinde gerçekleştirilmesi açısından son derece önemlidir. Bu kapsamda “Yurtdışından gelen yardım malzemeleri var. İçerisinde domuz yağıyla ilişki olan domuz yağı veya türevleriyle alakalı. Yani helal gıdanın içerisine girmeyen yardım malzemeleri de geldi mesela. Onlarda depomuza

gelen tüm yardım malzemelerini, kuruluşlardan gelen yardım malzemelerinin etiketlerini çevirip işte bakıyorduk. Varsa mesela onları imha ettiğimiz durumlar da oluyordu." (STK, 5), "Aynı zamanda aynı yardım malzemelerinin de yerel kültüre uygun bir şekilde dağıtılmasını önemsiyoruz. Burada onların da insanların hakkı olduğunu düşünüyoruz. Örneğin Maraş'ta sıcak yemek çıkartırken siz orada domates salçası kullanırsanız bu tepkiyi çekiyorsunuz. Yani biber salçası kullanmanız lazım. Ona şöyle diyemiyorsunuz ama bu zamanda bunu da önemsemeyelim demiyoruz. Yani burada ne yapıyoruz işte insani yardımın temel ilkeleri var, insani yardımın temel standartlarına uyuyoruz. Diyoruz ki orada yardımın etkin ve zamanında olması ve ilgili olması da önemli. Şimdi işte orada domates salçası kullandığın zaman ilgili olmuş olmuyorsun. Çünkü o kişinin o yörede o yemek yenemeyebiliyor yani." (STK, 5) ifadelerinde bulunulmuştur. Diğer bir önemli nokta kaynakların etkin ve amaçlar doğrultusunda kullandığını gösterecek olan insani yardımların şeffaf ve hesap verilebilir olmasıdır. Bu kapsamda "Birincisi şeffaf bir süreç yürütüldü. Eşit yaklaşım sağlandı. Tamamen gönüllülük esasında kimseyi zorla göndermedik oraya tamamen gönüllülük esaslı. Kuşatıcı şeffaf, eşit gönüllülük üzere samimi ve güven telkin edecek şekilde. Yani mesela yapamayacağımız hiçbir şeye girmedik." (STK, 6), "Bunu çok fazla yapmaya çalıştık çünkü ilk zaten ilk depremin ilk zamanlarında böyle bir yağmacılık işte yardım götürüyoruz ama ulaşıyor mu? İhtiyaçları gerçekten var mı falan böyle bir tereddütler vardı. Bizi biraz yola çıkaran sebep de bu oldu aslında. Biz evet yardım topluyoruz, ulaştıracağız diyoruz ama biz tırı göndereceğiz orada kimsemiz yok. Hani gerçekten ya yağmalanırsa bize nasıl güvensin insanlar gibiydi. O yüzden ilk tır yola çıktığında biz de arkasından çıktık. Yani gittik ki hem görelim, nereye gidiyor, gerçekten ne yapıyor falan. Biraz bunu da hatta adım adım göstermiştik." (STK, 11) gibi değerlendirmelerde bulunmuşlardır. İnsani sorumluluk kapsamında ise "Ben onu sarar sarmalarım çıkartırım yani. Tabi ki yani içerideki insan çünkü. Bizim Müslüman insanlarız. Bazen oluyor ki, oradaki insanların işte kılık kıyafetleri yırtılmış olabiliyor. Sonuçta insanın dışardaki sosyal hayatı beni alakadar etmez yani. Ben onu tertemiz çıkartmak zorundayım." (STK, 1), "Hristiyanlar Nusayriler kendi yapılarını oluşturmuşlar eleman, gönüllü olmadığı için hizmet götürememişler mesela. Orada vakfımız destek verdi mesela. Vakıftaki arkadaşlar diyor ki normal şartlarda biz oraya gitseydik bizi oradan sürerlerdi bizi döverlerdi. Ama şu an deprem anında biz oraya gittik bize daha sonra teşekkür geldiler. Öyle bir şey de var yani. Bizim STK'larımızın etkinliği diğer etnik yapıların

STK'larına göre daha farklı. Çünkü insan muhtaç yani ekmeğe muhtaç suya muhtaç. Oraya bir hizmet gitmezse yani insani ihtiyaçları karşılanmadığı için zor durumda kalıyorlar. Vakfımız bunu ortaya koyunca da onlardaki o olumsuz algı kaybolmuş oluyor." (STK, 4), "Ben dünyanın her yerine gidiyorum. Ben Fas depreminde de bulundum Libya sel felaketine de gidiyorum. Bu insani bir şey orada Yahudi de olsa ben ona da yardım ederim. Bir de şu var, dünyanın her yerinden bizim gibi düşünmeyen, bizim inancımızda olmayan insanların ben özellikle Japonları görmüştüm, diğerlerini görmüştüm, yunanlar gelmişti, İsraililer gelmişti. Bunlardan normalde. Siyasi olarak çekişmelerimiz olsa da insani olan her şeyde beraber çalışıyoruz." (STK, 7), "Mesela şu an yaptığımız ilk başta yaptığımız zaten çocuk dostu alanlar kurma fikri bile aslında insanların temel ihtiyaçları var. Onlara erişimlerini sağlamamız gerekiyor ama aslında onların ruhsal ihtiyaçları da temel ihtiyaçları. Bunu da hatırlatmak ya da onlara da hatırlatmak." (STK, 11) şeklinde değerlendirmelerde bulunarak insani sorumluluğa ilişkin görüşlerini belirtmişlerdir.

STK'larla yapılan görüşmeler neticesinde deprem bölgesinde gerçekleştirilen insani yardım faaliyetlerinin yerinde, zamanında ve ulaşılabilir olması için bazı çözümler üretilmiştir. Bunlar acil çağrı hattı, kart sistemi, kayıt sistemi, kriz masasının oluşturulması, vaka takibi çalışmaları, ihtiyaç tespit çalışmalarıdır. Sahada ihtiyaçların hızlı bir şekilde tespit edilerek giderilmesi hizmetlere ulaşımında önemlidir. Bu kapsamda STK yetkilileri "Bu noktada biz depremin olduğu ilk günden itibaren bir acil çağrı hattı kurduk. Burada merkezi İstanbul'da olan. Acil çağrıda da burada oluşturduğumuz gönüllü bir ağla belirlediğimiz telefon numaralarını bölgelere dağıttık. Adıyaman, Malatya, işte, Maraş, Hatay gibi. Bu numaraları bölgeye dağıttık. Buralardan gelen çağrılara binaen, burada bir uygulama üzerinden buradaki ihtiyaçları bir kategorize ettik." (STK, 3), "Bir de şey belki bunu da insani yardım olarak sayabilir miyiz bilmiyorum. Enkaz bildirim ihbar hattı kuruldu, Arapça olarak kurduk biz. Arapça-Türkçe. Arapça olan enkaz başvurularını Türkçe'ye çevirip AFAD'a iletiyorduk. Orada da böyle bayağı bir yaklaşık 500 ihbar eklendi daha sonrasında AFAD ve 122 Arama Kurtarmaya göndermiştik. Daha sonra aileler çocuklarını bir türlü bulamadılar. O dönemde de biz rol oynamıştık. Bu enkaz ihbar hattını bir süre sonra kayıp çocuk hattına çevirdik. Yani eğer çocuğunuzu bulamıyorsanız ve işte enkazdan çıktığını da düşünüyorsanız veya hastaneye gitti ve bulamadıysanız falan bize ulaşabilirsiniz. Biz de bir kontrolünü yaparız diye. Onlar

bize başvuruyordu. Biz bakanlığı arayıp soruyorduk böyle bulduğumuz birkaç çocuk da oldu.” (STK, 11) şeklinde ifade edilerek deprem bölgesinde oluşturulan acil çağrı hatlarının önemini vurgulamışlardır. İnsani yardımların adil ve yerinde sağlanması için gerçekleştirilen kart ve kayıt sistemi diğer çözüm yollarındandır. “STK’lar kart sistemi yapmışlar mesela. Bir kart sistemi yapmışlar Bir de bölgeyi tanıyan yerel kişilerden destek almışlar. Sadece yerel kişilerin sayesinde tanıyabiliyorlar ve kart sistemiyle bir de. Bu kart sisteminde yardımı engellemek gibi bir şey yok. Bilakis yardımı suiistimal etmemek için önüne geçirilmesi için yapılmış bir sistem. Yani sivil toplum kuruluşları nasıl bir tedbir alabilir onu düşünmüşler. Onun haricinde bir mekanizma veri tabanı yok yani.” (STK, 4), “Liste tutuyorduk almışsa aynı ürün ikinci kez vermiyorduk veya aldığı miktar bitmiş olma aralığına bakıyorduk gibi. Kayıt sistemi de vardı. Kendi içimizde hazırladığımız.” (STK, 6) şeklinde ifade etmişlerdir. Depremin meydana geldiği ilk andan itibaren STK’lar kendi kriz masalarını oluşturmuş depreme yönelik yapılması gerekenler noktasında istişare merkezi oluşturmuşlardır. “Biz operasyona çıkarken bunun haberini aldıktan sonra kendi aramızda kriz masaları oluştururuz. Bu arkadaşlarımız da yeni arkadaşlardan değil, esasında eski arkadaşlardan tecrübeli arkadaşlardan seçeriz ki bu iş ve işlemleri biliyor olabilirsin. Bu arkadaşlarımız kendileri de ayrıca genel merkezin kriz masasında söz sahibi olurlar.” (STK, 5), “6 Şubat’ta hemen bir kriz masası oluşturuldu burada. Bütün yönetici arkadaşlarımızla beraber işte sahada ne yapılabilir, nasıl yapılabilir, kimlerle yapılabilir, bunun koordinasyonunu yapıp sonrasında çalışmalara başladık.” (STK, 6), “Biz acil kriz masası kurduk.” (STK, 7) şeklinde değerlendirmelerde bulunurlarken vaka takibi çalışmaları hususunda ise “Halen şu anda da devam eden sponsorluk çalışmamız var. Deprem bölgesinde düzenli maddi destek alması gereken çocuklarımızın. Tespit edilmesi sonrasında sisteme eklenmesi ve şu an sponsorlarla bağlıyoruz ve düzenli maddi yardım veriyoruz. Sonrasında tekrar bakıyoruz ve çocuğun okul takibini yapıyoruz. Okula devam ediyor mu? Eğitimde bir sıkıntısı var mı onu kontrol ediyoruz. Başka bir problemi varsa işte sağlık açısından ya da başka bir şey yine orada çalışan başka kurumlardan destek alıyoruz ya da onlara yönlendiriyoruz.” (STK, 11) şeklinde ifade etmişlerdir. İhtiyaç tespit çalışmaları kapsamında ise deprem bölgesinde yığılma, israf, koordinasyonsuzluk gibi sorunları önlemek ve yerinde ve adil bir dağıtımın sağlanması amacıyla “İnsanlar güvenli alanlara taşındıktan sonra ihtiyaç tespitlerine başladık. Bana ya da dernekteki diğer arkadaşlara telefon ederlerdi ya da adresini iletişim numaralarını dernek merkezine bildirirdi. Bizim arkadaşlarımız tüm bölgeler

için adresleri ziyaret ederler, ailelerin durumları ile alakalı kontrollerini yaparlar, ihtiyaca istinaden yardımlarını gerçekleştirirlerdi. Bizim elimizde hangi ürün varsa biz onu verirdik. Olmayan bir şeyle ilgili biz herhangi bir vaatte bulunmuyorduk.” (STK, 1), *“Bunu yaparken çok zorlandık. Başta bu sistemi kurmak oturtturmak gibi ama biraz uğraşınca bu sistem bize çok faydalı bir hale dönüştü. Daha koordineli, daha planlı, daha programlı bölgeye girişler ve geriye dönük neye yardım ettiğimizi, ne yaptığımızı, hangi bölgelere daha önce yardım ettiğimize, hangi tarihte yardım ettiğimize, hangi köye, hangi haneye, hangi sokağa bunları görebildiğimiz bir şeye koordinasyona dönüştü. Dolayısıyla bölgede böyle bir şey oluşturmamız bizim faydamıza oldu. Örneğin engelli çocuklarımızın aileleri ile güzel faaliyetler yapıldı çadır çadır dolaşıldı. Doktorla beraber psikiyatristle beraber çadır, çadır dolaşıp hizmet verildi bu ailelerin çocuklarına. Tespit edildi ve kayıt altına alındı.”* (STK, 3), *“Afet sonrası iyileştirme çalışmalarımız da oldu. İyileştirme hizmet gruplarımız bu kapsamda 10 ilde 396 kişiyle çalışmalar yürüttüler. Bu çalışmalar da ekibimiz ailelerin yaşadıkları çadır kentleri ziyaret ederek ihtiyaç tespitinde bulundular. Onlarla birebir görüşmeler yaparak ihtiyaçlarını belirlediler. Sonrasında da ihtiyaçlara binaen malzeme temini ve dağıtımlarını gerçekleştirdiler.”* (STK, 5), *“Yani ilk bir hafta arama kurtarmadan sonra koordinasyonu kurup, ailelerle irtibat kurup ihtiyaç listesi çıkardık.”* (STK, 10), *“Biz daha çok çadırlarda ilk 2 ay çadır ziyaretleri yaptık. Her çadıra da soruyorduk işte neyiniz eksik neye ihtiyacınız var biraz koordinasyonu da kolaylaştırmaya çalışıyorduk hani AFAD’ın. Özellikle orada da tespitler yaptık. Yine çadır kent içerisinde sel baskının olduğu gün işte yaşlı, engelli, yeni doğan, hamile gibi kırılgan grupların tespiti yapıldı ve AFAD aracılığıyla bir belediye tarafından belirlenen alanlara yönlendirilmesi yapıldı o kişilerin.”* (STK, 11) şeklinde ifade ederlerken diğer bir STK yetkilisi ihtiyaç tespit çalışmaları hakkında *“O anda hiçbir şeyin takibini yapamazsınız.”* (STK, 8) şeklinde değerlendirmede bulunmuştur. STK’ların gerçekleştirmiş oldukları bu ihtiyaç tespit çalışmaları aynı zamanda diğer STK’ların ve en nihayetinde kamu sektörünün iş yükünü hafifletmiştir.

5.10. Sivil Toplum Kuruluşlarının Öne Çıktığı Hususlar

Sivil toplum kuruluşları kamu kurumlarına göre barındırdıkları birçok özellikle öne çıkmaktadırlar. Bu çerçevede STK’ların hangi açılardan daha aktif oldukları ya da onları öne çıkaran hususların neler olduğu ile ilgili sorular katılımcılara yöneltilmiştir. Bu noktada arama kurtarma ekibinin varlığı, belli bir alana odaklanma, esneklik, hızlı

aksiyon alabilme, kalıcı ve sürdürülebilir projeler, gönüllü varlığı, STK hizmet içi eğitim, sivillik, sorumluluk bilinci, tecrübe ve profesyonellik, ulaşılabilirlik, istişare eksenli çalışmalar ve yurt içi yurt dışı teşkilatlanmalar öne çıkaran hususlar olarak ele alınmıştır.

Sivil toplum kuruluşlarını afet gibi kriz durumlarında öne çıkaran en önemli husus arama kurtarma ekibinin varlığı ve afete hazır olma durumlarıdır. Hiç şüphesiz afet anında öncelikli olan ilk aşama enkaz altındaki bireylerin sağ çıkarılmasıdır. Bu aşamada arama kurtarma ekipleri önemli rol oynamaktadır. *“Bizim arama kurtarma ekibimiz var. Ben bizim ya da diğer STK'ların olsun bence arama kurtarma ile alakalı ekibi varsa bir tık daha öndedir diye düşünüyorum.”* (STK, 1), *“Özellikle afet ekibinin kurulmasıyla arama kurtarma faaliyetleri de ciddi anlamda bir yer buluyor. Çünkü AFAD'tan sonra insan kaynağı açısından en büyük araba kurtarma ekiplerinden bir tanesine sahibiz şu anda.”* (STK, 5). Arama kurtarma ekibinin varlığının yanında bir diğer önemli husus ise arama kurtarma ekibinin niteliğidir. *“Bu işte tamamen bir disiplin olmazsa sağ salim çıkan insanların hayatına mal olur.”* (STK, 1), *“Ben de biliyorum ki işneyle kuyu kazmak gibidir göçükten insan kurtarmak. Bilgisiz sadece iyi niyetli insanlar kârdan çok zarar veriyor. Bu yangınlarda da oldu Kastamonu Bozkurt sel felaketinde de oldu. Bazen iyi niyetle gelen insanların karından çok zarar oluyor. Böyle şeyler eğitime ait bir şeylerdir. O yüzden bizim arama kurtarma ekibimiz de var. Biz bunlarla beraber şey yaptık. Yani akreditasyonu var yani. AFAD'la akreditasyonu oldu.”* (STK, 7), *“Bir de bu şey arama kurtarma ekibinin bunu kullanmayı bilmesi gerekiyor. O da çok önemli. Yani arama kurtarmayı bilmeyen ekibe siz malzemeyi verseniz bile canlı adam bile enkazın altında ölür.”* (STK, 8) şeklinde ifaden ederek arama kurtarma ekibinin varlığının yanında nitelikli olmasına da dikkat çekilmiştir. Yaşanan 6 Şubat depreminin ardından Türkiye geneli arama kurtarma ekibi sayısının yetersizliği birçok STK'nın arama kurtarma ekibi oluşturmasında etkili olmuştur. *“İmkânlar olsaydı daha da iyi olur muydu? Bence olurdu. Bundan sonrasıyla alakalı da bu şeyler arttı mı? Arttığını da gördüm. Birçok STK kendi bünyesinde arama kurtarma ekipleri kurdu. Buna biz de dahil. Bu olumlu bir şey oldu. Her STK'nın artık bu anlamda bir şeyi var illaki hazırlığı yavaştan bir çalışması oldu.”* (STK, 9), *“Derneklerin arama kurtarma birimi çok az sayıda. Şu an depremden sonra yapılan en büyük adım zaten bizim için arama kurtarma birimini oluşturmak. Onunla*

ilgili de personelimizin yetiştirilmesi, gönüllerimizin de bu konuda teşvik edilerek bu bilinçlendirme faaliyeti yapılması.” (STK, 10) şeklinde ifade etmişlerdir.

STK’lar özellikle kamu kurumlarına göre esneklik hususunda daha rahat hareket ederek süreç içerisinde daha aktif rol almaktadırlar. Nitekim, *“Zaten vatandaşların ayağına gidiyor sivil toplum kuruluşları. Köylerine kadar mesela. Arazi filoları kurulmuş köylere kadar çıkıyorlar mesela. Ama devlette hizmet almakta şöyle bir sıkıntı var mesai usulü ile çalıştıkları için beşten sonra hizmet yok mesela.” (STK, 4) şeklinde değerlendirmişlerdir. Bunun yanında STK’lar esnek hareket edebilmeleri sebebiyle hızlı aksiyon almaktadırlar. “Ama STK’larla bu tabii ki biraz daha kolay oluyor. Ya da şöyle ifade edebiliriz STK’lar devlete kol oldu. Devletin oraya ulaşması daha geç olacakken STK’larla birlikte bu iş hızlandı.” (STK, 1), “Bir biz daha hızlı hareket edebiliyoruz pek çok açıdan. Yani böyle işte bürokratik süreçlere daha az takıldığımız için daha böyle hızlı aksiyon alabildiğimiz için çoğu STK da bunu gördüğüm için devlet kurumlarından da kesinlikle bu alanda çok fazla ayrılıyor. Biz bir de çok genç bir ekibe sahibiz. Yani şu an yönetim kurulumuzda bile 30 yaşını geçmiş kimse yok. O yüzden çalışanlar ve yönetimin kurulu bakımından böyle biraz daha hızlı aksiyon alma konusunda biraz daha cesaretli olabiliyoruz diye düşünüyorum.” (STK, 11).*

STK temsilcileri belli bir alana odaklanan sivil toplum kuruluşlarının çok kolay ve hızlı tespitlerde bulunabildiğini de ifade etmişlerdir. Üstteki yargıyı destekleyecek diğer bir yargı da başka bir STK temsilcisi tarafından şu şekilde ifade edilmektedir. *“Şu şekilde, bazen devletteki, yetkililerin de konumu senin kadar dar olmuyor. Çünkü onlar biraz daha geniş yelpazeye bakıyor. Sen belli bir noktaya bakıyorsun. Sen oradaki açığı daha çok hızlı görebiliyorsun.” (STK, 1), “Ya şimdi depremde ilk birkaç gün çok önemli. Yani bizim arama kurtarma ekibimiz yoktu. Biz ne yaptık mesela bu yükün gıda tarafını omuzlamaya çalıştık. Başka bir STK vardır, onların yiyecek tarafından değil, onların arama kurtarması kuvvetlidir arama kurtarma tarafını omuzlanır. Mesela en başta dediğim gibi bir dernek vardır, hiçbir şey yapmamıştır. O böyle felaketlerde de benim lavabo ihtiyacını karşılamıştır mesela. Yani bu bir yükse herkes bir gücü yettiğinde bu yükü omuzlamaya çalışır bu şekilde oluyor yoksa. Sen STK’sın hem yemek işine bak hem arama kurtarmaya bak hem ona bak hem buna bak yani buna kolay kolay güç yetiştirmez ve o kadar enerjiyi dağıtmanın da hiç gereği yok yani.” (STK, 8).*

STK'ların bulunduğu il ya da diğer illerde gönüllü ağına sahip olması gerçekleştirilen insani yardım çalışmalarında ya da deprem gibi olası kriz durumlarında hizmetlerin ulaştırılmasını kolaylaştırmakta ve hızlandırmaktadır. Hiçbir bedel ödemeksizin sahip olunan bu insan kaynağı STK'ların her açıdan kolaylaştırıcıları olmaktadır. Bu bağlamda *“Yüzyılın depremi dediğimiz büyük bir deprem olduğu zaman çağrı beklemeksizin her ilde insani yardım derneğimiz veya şubelerimiz olduğu için ofisler, arama kurtarma ekipleri var. O kişilerin sosyal yardım ekipleri var. Çağrı belirtmeksizin oraya müdahale ediyorlar ve bu da bizi hızlı kılıyor. Mesela Maraş'ta deprem oldu hemen Kayseri'ye ekibimiz 3 saatlik bir mesafeden Maraş'a ilk 3 saatte müdahale edebildi. Mesela Hatay'da deprem oldu. Şanlıurfa'dan ekiplerimiz oraya gelebildi. Bu anlamda bize faydaları bulunuyor.”* (STK, 5), *“Camia olarak büyük olunca illerde örgütlenmemiz olunca o bölgelere ulaşım çok daha kolaylaştı. Yani Van'daki örgütümüzü hemen anında Malatya'yı gönderdik. Diğerleri Hatay'daki diğer yerlere gitti. Her ekibimizi bir şehirle görevlendirdik, yani karmaşa olmasın diye. Örgütlenmemiz olduğu için zaten daha intikal etmekte daha kolaylaştı.”* (STK, 7) şeklindedir. Diğer bir açıdan bakıldığında yalnızca gönüllü varlığının olması yeterli olmamakla birlikte gönüllülerin nitelikli olması insani yardım çalışmalarının daha profesyonel şekilde yürütülmesini sağlamaktadır. Bu yargıya istinaden *“Şimdi bölgeye 6 Şubat depreminde bölgeye çok sayıda gönüllü psikoloğumuz gitti bu alanda. Farklı alanlarda insanlara hizmet verebilecek oradaki çocuklara, yetişkinlere, yaşlılara, işte dezavantajlı gruplar dediğimiz gruplara nasıl faydalanabiliriz diye ciddi gönüller başvuru yaptılar. Bunlar Avrupa'nın farklı ülkelerinde yaşayan yine bu teşkilata mensup insanlardı. Eğitimli kişilerdi, yetişmiş insanlardı.”* (STK, 3), *“Elimizde kaç tane psikoloğumuz var, kaç tane rehabilitasyon uzmanımız var, kaç tane bu engelli bireylerimize yönelik yapılacak eğitim faaliyetlerinde daha önce çalışmış ya da bu anda profesyonel hizmet veren ya da mesleği işi bu olan kişiler kimler? İşte arama kurtarma alanı vesaire gibi alanlarda hizmet veren kişiler kimler? Yani şu kadarını bile basitçe söyleyebilirim; depolardaki sorun lojistikteki sorun için arkadaş seçilirken bile şu söylendi, ya arkadaşlar depoculuk yapmış birileri var mı? Yani bakın bir iş yapıyoruz, düzgün yapalım. O işi daha önce yapmış, profesyonel çalışmış gönüllü insanlar varsa bunları içlerinden seçelim. Uzman, kişilerin uzman elleriyle yardımlar yapılırsa bunun mutlaka daha önceden eğitimleri alınmış olursa o zaman daha faydalı çalışmalar yapılabileceğini düşünüyorum.”* (STK, 3), *“Meslek erbabı olanları 10 gün, ilk 10 günü diğer arkadaşlarımızı da en az ilk 5 günü değil mi? Bir hafta orada bir*

olman gerekiyor şeyini aldık. Bir de biz bu şartlarla gönüllü taleplerini kabul ettik. Evet, çünkü bu şekilde yapmadığımız zaman sizin operasyonunuzu da sekteye uğratabiliyor.” (STK, 5), “Oraya bilen adamı götürmek lazım. Sırf gönüllü diye her tuttuğunu götürmemek lazım. Bu sefer başka problemlere sebebiyet veriyorsun.” (STK, 6), “Kaynak çok önemli finansal kaynak, mali, kaynak, insan kaynağı, yani insan kaynağından kastım sadece nicelik değil orada nitelik çok önemlidir.” (STK, 12) şeklindedir.

STK’ların hizmet içi eğitime yönelik programları kendilerini geliştirmelerine ve diğer STK’lar arasında öne çıkmalarında yarar sağlamaktadır. *“Bizim mesela cumartesi günü Mardin’de bir programımız var. Orada teşkilatımız toplanacak. Hizmet içi eğitim, rehberlik çalışmalarını yapacağız. Bu yardım çalışmasını nasıl yapabilirsiniz? Müracaatçıyla nasıl iletişim kurmanız lazım? Sosyal incelemenin nasıl yapılması lazım? Sosyal inceleme yapılırken nelere dikkat etmeleri lazım ekibimizin hepsine bu anlamda eğitim vermeye çalışıyoruz.” (STK, 5), “Sonrasında biz ilk başta gönüllere hani işte bir psikolojik ilk yardım eğitimi verdik, bir oryantasyon eğitimi veriyoruz kısa bir şekilde ama böyle çok hani böyle hızlı hızlı insan yetiştirmeye çalıştığımız için ve yeni yaptığımız için ilk gönderdiğimiz ekip de böyle sıkıntıları oldu.” (STK, 11).*

STK temsilcileri sivil toplum kuruluşlarının devletten bağımsız hareket ederek diğer bir deyiş ile sivil olmaları hasebiyle bireylerin sorunları ile daha yakından ilgilenebildiklerini, kamu personellerine kıyasla daha yakından ilişki kurabildiklerini ve saha hakkında daha fazla bilgiye sahip olduklarını ifade etmişlerdir. Üstteki yargıyı destekleyecek diğer bir yargı da başka bir STK temsilcisi tarafından şu şekilde ifade edilmektedir. *“Daha hızlı insanların dilinden anlayabiliriz. Biraz halktan. Hani o şey var ya belediye muhtarlık işte o bizde o muhtarlığız yani sanki hani öyle hissediyorum ben. Halka yakın taraftayız bu yüzden ve sahayı biliyoruz, sorunlarını biliyoruz. Devletin sorunlarını da biliyoruz, insanların sorunlarını da biliyoruz.” (STK, 11).* Aynı zamanda sorumluluk bilinci daha yüksek olan sivil toplum kuruluşlarının gerçekleştirdikleri çalışmalar ile diğer STK’lar arasında öne çıktığı da anlaşılmıştır. Bu kapsamda *“Deprem süreci ülke için genel olarak bir dezavantajlı durumken bu alanlarda çalışmayı kendisine hedef edinmiş, gaye edinmiş bir STK olarak bizim için avantajlı bir konuma döndü aslında. Ama bu alanda bir karar vermesi gerekiyordu vakfımızın. Elinden gelen gücün de ötesinde ortaya bir çalışma koyacak mıydı, yoksa ben daha yeni bir vakıfım yeni bir STK’yım Türkiye’de ve benden önce çok daha köklü*

bir vakıflar dernekler var. Bu alanda bunların çalışmalarına mı katkı sağlayayım ya da gücüm nispetinde mi hareket edeyim? sorusuna en önde çıktı. Gücünün, çapının ötesinde işlere soyundu. O projelerin altına girmeye çalıştı ve tamamından da çıktı. Bu projelerin altından başarılı bir şekilde. Hiçbirinin altında kalmadı, hiçbirinde ezilmedi.” (STK, 3), “Çok büyük bir deprem olması bence özellikle bizim böyle bir şeyleri yapabilmemiz için bizlere cesaret verdi. Hani gidiyor herkes biz de gitmeliyiz. Bir sorumluluk da hissettik herkes gibi. Zaten önceden biraz hazırlanıyorduk. Böyle olunca bizde bir atıldık aslında yapabiliriz diye düşündük, yapmalıyız diye düşündük.” (STK, 11) şeklinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Sivil toplum kuruluşlarının gerek afet alanında gerek sivil toplum genelinde sahip oldukları tecrübe ve profesyonellik insani yardım çalışmalarının daha kaliteli, zamanında ve yerinde olmasında etkili olmuştur. Nitekim, “*Vakfımızın bu alanda aktif rol oynamasının sebebi aslında uluslararası bir STK tecrübesinin olması, Türkiye’de hazır olmadığı alanları yurtdışındaki yani buradaki eksiklerini diğer ülkelerdeki tecrübeleriyle tamamlamasıdır. O yüzden Avrupa’da olmanın getirdiği tecrübe bu 25 yıllık bir tecrübenin ciddi girdisi olmuş. Yani dolayısıyla bu arkadaşlar Almanya’da, Avrupa’da yetiştikleri için ya kervanın yolda dizelim diye hareket etmemişler. Bir şey yapıyorsak en kalıcı, en ihtiyaç olan şekilde bir mantık silsilesi içerisinde gitmişler. Diğer STK’larla da biraz ayırıştırın nokta bu olmuş burayla alakalı. İşte o çadırda da kendini göstermiş, o kendini tuvaletlerinde de göstermiş bakış açısında da göstermiş.” (STK, 3), “*Dernek 2010 yılında faaliyete geçti. 2011 yılında Van depremi oldu. Daha sonra Elâzığ depremi oldu. Daha sonra Kastamonu ve Giresun’da sel felaketi oldu. İzmir’de deprem oldu. İdmanlıydık yani o konuda biz. Çok hızlı hareket ettik.” (STK, 8), “Valla ben bizim oradaki çalışmalarımıza bağlıyorum. Daha önce orada olmamıza sebebiyle. Orada olduğumuz için biraz daha tecrübemiz vardı. Orada olmasaydık hani o kadar tecrübemiz olacağını, o lojistiği, o imkânı o yerimiz olmasaydı sağlayabileceğimizi açıkçası düşünmüyorum ki birçok kurum da zaten olmadığı için bizim yerimizi tercih etti.” (STK, 9), “*Çocuk yıllardır hani uzmanlık alanımızda olan bir şeydi ve bir şeyi fark ettik deprem bölgesinde çalışmaya başladığımızda. Deprem özelinde evet geliştirdiğimiz şeyler oldu ama aslında zaten yaptığımız ve zaten hazırmışız böyle bir şeye hazırlanmışız bir şekilde istemeden de olsa.” (STK, 11).***

Sivil toplum kuruluşları sahip oldukları bu tecrübe ve profesyonelliğinde getirisi ile kalıcı ve sürdürülebilir projeler gerçekleştirmişlerdir. Bu sayede deprem bölgesinde

acil insani yardım çalışmalarının yanında depremzedelerin normal yaşama adapte olmalarını sağlayacak projeler de geliştirilmiştir. “Diğer kurumlardan farkımız asıl şuydu. Her kurum gücü ne varsa onu bırakıp geldi. Görüntülerini aldı geldi. Hâlbuki bu işe uzun vadeli olan şeylerde sürdürülebilirliklerde eksiklikleri vardı. Mesela biz oraya aşevlerini kurduğumuz zaman sonrasında Ramazan’da onlar iftar çadırlarına döndü.” (STK, 7), “Biz biraz daha kalıcı projeler yapmaya ilk zamandan hedefledik. Deprem illerine gittiğimizde burada hayat düzeni oturana kadar burada kalacağız diye niyet etmiştik. Hani böyle bir ihtiyacı olup çekiliriz gibi değildi. O yüzden o niyet usulüne çalıştığımız için bence biraz daha işimizi daha ciddiye aldık diyebilirim. Yani yaptığımız şeyleri sadece 3 ay kalıp 2 ay kalıp gideceğiz diye yapmadık. Bireyi kendi kendine güçlü hale getirecek çalışmaları önemsiyoruz ama işte acil durum afet durumlarında bu sosyal yardıma ihtiyaç olduğunu düşünüyoruz. Ve sosyal yardım sonrasında kalıcı projeler aslında biraz yürütmeye çalışıyoruz. Hem geçim kaynakları oluşturma hem psikososyal desteklerini sağlamaya hem böyle eğitime dair okuluna kaydolması okuluna devam etmesine dair destekler sunma. Biraz daha uzun soluklu da çalışmayı hedefliyoruz çalıştığımız gruplarla. Planlarımız hep bu yönde.” (STK, 11), “Bizim kalıcı eserlere ve kalkınma eserlerine ağırlık vermemiz, kurumun en azından diğer kuruluşlara göre vizyonunun bir tık ötede olduğunu bence göstergesidir.” (STK, 12).

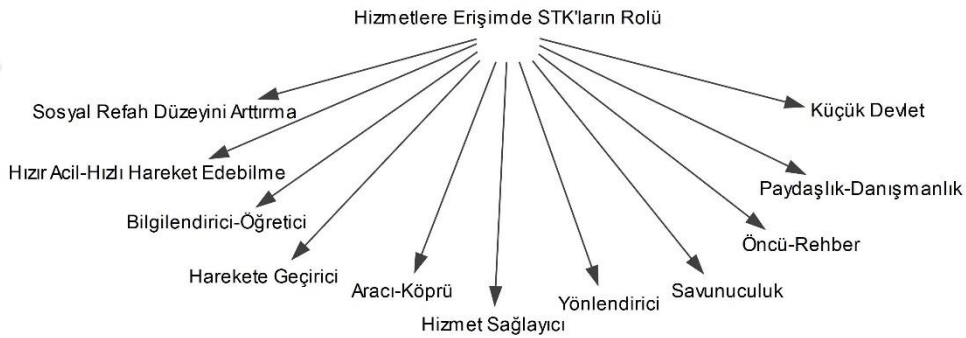
Kamu personelinin bürokratik davranış kalıpları dâhilinde hareket etmesi, gönüllülük algısının zayıf olması sivil toplum kuruluşlarına göre ulaşılabilirliği kısıtlamaktadır. Ancak bu husus STK’larda daha ulaşılabilir görünmektedir. Bu davranış kalıbı depremzedelerle daha iyi ilişki kurma ve hizmetlere erişim konusunda STK’lara avantaj sağlamaktadır. Bu hususta bir temsilci “Devletteki gönüllülüğün az olduğunu söylüyorlardı mesela. Devlet çalışanlarında bir gönüllülük olmayınca hizmetlerde aksama oluyordu mesela. STK’lar aslında bu konuda vatandaşların elinin altındaki sihirli bir güç gibi. Konuşma ihtiyacı Ne bileyim yemek ihtiyacı her türlü ihtiyaçlarını gelip alabilecekleri bir kurum var karşılarında. Bu onlar için büyük bir avantaj.” (STK, 4) şeklinde ifade etmiştir.

Sivil toplum kuruluşlarında yapılacak faaliyetlerde farklı görüşlere başvurulması, istişare edilmesi yapılan projeleri çeşitlendirmekte ve STK’ları öne çıkarmaktadır. “Bu bizi onlardan ayrı kılan şey ne diye sorduğunuzda istişare diyebilirim. Bizim bir istişare heyeti var. Orada projeler gönderilir. Projelerden hangisi onaylanacak,

maliyeti nedir, amacı nedir, hedefi nedir? Hepsine bakılır sonrasında onaylanır. Bizi daha farklı kılan o.” (STK, 7).

STK'ların yurt dışında teşkilatlanmalarının olması da STK'ların farklı görüş ve çalışmalar ortaya koymalarını sağlamakta ve çalışmalarına yön vermektedir. Bu kapsamda görüşme yapılan bir STK yetkilisi “*Diğer STK'lardan bizi ayıran en bariz özellik dünya genelinde yaygın ağıımız. Özellikle Avrupa olmak üzere vakfımızın o anlamda hinterlandı oldukça geniş. Almanya ciddi bir destek sağladı. Ekipman konusunda mesela bizim bölgeye gelen acil çadırlarımız çok dikkat çekti. Kanvaz çadırlar çok güzel kullanışlı çadırlar. Alman kalitesi var, içeri gördüm. Bölgeye seyyar tuvaletler kuruldu. Yani burada bir Avrupa stili var. Bir sistem kurulmaya çalışıyor, bir şeyler yapılıyor. Oradaki o Avrupa genelinde özellikle ya da dünyanın birçok ülkesinde yaşadıkları tecrübeleri, Türkiye'deki deprem bölgelerine yansıtılmaları insanlar tarafından fark edildi.” (STK, 11) değerlendirmede bulunmuştur.*

5.11. Depremzedelerin Hizmetlere Erişimlerinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü

Şekil 5.7: Hizmetlere Erişimde STK'ların Rolü

Kriz durumlarında temel aktör devlettir. Ancak devletin kaynaklarının yetersiz kaldığı afet gibi kriz durumlarında devletin kolu olarak nitelendirilebilecek organ şüphesiz sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu açıdan bakıldığında kaynaklarla buluşturmada hak savunuculuğuna, bilgilendirme faaliyetlerinden yönlendirme faaliyetlerine kadar birçok alanda aktif rol almaktadır. Yukarıdaki şekilde de belirtildiği gibi görüşme yapılan STK yetkililerinden alınan ifadelerle göre depremzedelerin hizmetlere erişimlerinde savunucu, bilgilendirici-öğretici, öncü-rehber, paydaşlık-danışmanlık, hızlı hareket edebilen, sosyal refah düzeyini arttırıcı, küçük devlet, aracı-köprü, harekete geçirici, hizmet sağlayıcı ve yönlendirici rolleri bulunmaktadır.

STK'lar gerek hizmetlere yönelik yaptıkları genel bilgilendirmelerle gerek diğer eğitici bilgilendirme faaliyetleri ile bilgilendirici- öğretici rolü üstlenmektedir. Bu kapsamda *“Aile içi şiddet gibi konular çok fazla yaygındı çadır kentlerde. Biz Diyanet’le orada iletişime geçip biraz daha aile içi iletişim konusunda bu şiddetin olmaması gerektiğine göre de böyle bir vaaz vermesini istemiştik. Hatta onu böyle Arapça Türkçe şeklinde yaptırduk onlara biz Arapça ’ya çeviriyorduk, onlar Türkçe söylüyordu falan öyle bir çalışmamız olmuştu. Yine çocuklara ve annelere yine hem mahremiyet hem de çocuk güvenliği açısından işte nasıl davranmaları gerektiğiyle alakalı çadır içindeki güvenliği sağlaması için yine böyle çeşitli eğitimler verdik. Çünkü dışarıdan gelen her tehlikeye çok açıklardı.”* (STK, 11) şeklinde değerlendirmede bulunmuşlardır. Bunun yanında sivil toplum kuruluşları diğer sivil toplum kuruluşlarına belirli alanlarda öncülük ederek hizmet alanlarını geliştirmelerini sağlamış ve dolaylı olarak depremzede bireylerin hizmet erişimlerinde rol oynamışlardır. *“Arama kurtarma çalışmalarına önceden siviller çok fazla dâhil olmuyorlardı. Sırf arama kurtarma üzerine çalışan dernekler açılmıştı AKUT gibi. Bunlarda belli bir ihtiyacı gidermek için yaptılar ama şu vizyonu kazandırdı işte vakıf arama kurtarma çalışmaları kapsamında. Siz farklı alanlarda çalışma yapıyor olabilirsiniz işte insani yardım anlamında insanlara sosyal temel tüketim malzemelerini dağıtan bir kurum olabilirsiniz ama bir insan gücünüz var, bir gönüllü portföyünüz var. Bunu yaparken bir yandan da arama kurtarma çalışmalarında da gönüllerinizi eğitebilirsiniz. Bu alanda aslında biz biraz öncü olduk denilebilir. O yüzden istiyoruz ki herhangi bir STK da arama kurtarma alanında bizi geçsin. Yani ekipleriyle beraber.”* (STK, 5), *“Baktığımız zaman örneğin sıcak yemek biz pişirirken bile her gün o yemeklerden numune alınır. Ve o numuneler saklanır. Çünkü biz akredite olduğumuz için hem AFAD'a hem de beslenme hizmet grubuna ondan dolayı bunları yaparız. Bunları da yaptığımız zaman da sivil toplum kuruluşlarıyla beraber bir araya geldiğimiz zaman da bunları söyleriz çekinmeden. Yani şöyle söylemeyiz ama tabi yani şunu yapıyoruz, bunu yapıyoruz gibi değil ama kendi yaptığımız standartların bu olduğunu beyan ederiz. Bu da örnek oluşturur yani açıkçası.”* (STK, 5). Bunun yanında paydaşlık ve danışmanlık rolüne de sahip olan sivil toplum kuruluşları kamu kurumlarına ve diğer sivil toplum kuruluşlarına da destek olmuş paydaşlık rolünü üstlenmiştir. Depremzede bireylere de belli alanlarda danışmanlık hizmeti vererek danışmanlık rolünü de yerine getirmiştir. Paydaşlık rolü kapsamında *“Paydaşlık rolümüz var. Yani karar alıcının süreçleri başlatmadan önce fikir, öneri,*

görüşlerimize başvurması. Bir de bu işin ikinci kısmı olan örnek verecek olursak, AFAD'ın kurduğu bu konteyner kentler, çadır kentler devletin yaptığı bu tarz alandaki çalışmalara kimleri nereye, nasıl yerleştirecek, hangilerinin daha öncelikli olacağı, acil olacağı gibi rakamları ve sayıları bölgedeki STK'lar eliyle yapmıştır. STK'lardan faydalanmıştır. Onlarla yürüttüğü toplantılarla çalışmalar sonucunda bu gibi kararlara ulaşabilmişlerdir ve hizmetleri sağlayabilmiştir. Hatta şu ifadeler dahi kullanılmıştı Adıyaman bölgesinde. Burada devlet biziz ama iş sizde. Siz neyi nasıl koordine edeceksiniz ne koyacaksınız plan olarak onu işleteceğiz, onu yürüteceğiz gibi ifadeler bile zaman zaman kullanıldı.” (STK, 3), “Oradaki ilgili valilerle tek tek görüştük. Oradaki çalışmalarla ilgili söyledikleri şey hep iyi ki geldiniz STK'lar iyi ki vardı burada. Yoksa bizim bu işin altından kalkmamız çok zor olurdu dediler. Sonra en acil ihtiyaçlarını valiler STK'ları arayarak o vesile ile yapabildiklerini söylediler ilk iki gün içinde.” (STK, 4), “Sivil toplum kuruluşları öncelikle 3 ay işte sıcak yemeğin dağıtımı vesaire onlar da zaten toplum kuruluşlarıyla beraber bu kriz dönemi atlatılmış oldu. Çünkü her mahallede bir aşevi kurulmuş oldu, aynı yardım depoları kurulmuş oldu. Sivil toplum kuruluşları bu anlamda kamunun ciddi bir yükünü paylaşmış oldular. Öyle söyleyebiliriz.” (STK, 5), “Ya şimdi depremde ilk birkaç gün çok önemli. Yani bizim arama kurtarma ekibimiz yoktu. Biz ne yaptık mesela bu yükün gıda tarafını omuzlamaya çalıştık.” (STK, 8), “Yani özellikle devlet kurumları biraz daha STK'ların mecburen ihtiyaç duydu. Çünkü kendisi yetemeyeceği bir durum olduğu için STK'larda da daha fazla kaynak var ya da insanlar daha fazla güveniyordu. Herkes hemen bağışçlarıyla aldığı şeyleri bölgeye getirdi. O yüzden devlet aslında o oradaki her bir STK'ya bir şekilde muhtaçtı.” (STK, 11) danışmanlık kapsamında ise “Hukuki ve sosyal destek esasında şöyle, yani bizim birebir hukuki olarak yani destek verdiğimiz aileler olmadı. Ama şöyle kamunun bu anlamda birimleri oluştu her ilde ve ilçede. İnsanlar işte ben ne yapabilirim? Evim yıkıldı nereden yardım alabilirim gibi soruları vardı. Biz de bu ailelerimizi bize danışan ailelerimizi biz bu tarafa yönlendiriyorduk ki yani bu anlamda biz onlara danışmanlık veriyorduk. Yani sosyal yardım danışmanlığı diyoruz. Bununla alakalı rehberimiz de var. Biz orada danışmanlık yapıyorduk, yani bilgiyi şurada masa var buradan öğrenebilirsiniz. Şu adrese gidebilirsiniz gibi, sosyal yardım danışmanlığı yapıyorduk.” (STK, 5), “Bir de yine depremzede olan çocukların okula kayıt durumlarında onlara danışmanlık veriyor olmamız okula gidiyor olmalarını sağlamamız, yani eğitim haklarını elde etmeleri noktasında. Yine okul kayıt

dönemlerinde okullara kaydolması, işte eğitime devam etme noktasında sıkıntı yaşarlarsa biz bir şekilde onlara danışmanlık vermeye çalıştık. Okul kayıt noktasında ve okul eşyaları, okul ihtiyaçları noktasında yine aynı şekilde belki bunu da sayabiliriz. Öyle yani yine böyle işte hukuki destek verdiğimiz aileler de olmuştu.” (STK, 11) şeklinde ifade etmişlerdir.

STK’lar tarafından teşkilatlanmaları ve sahip oldukları gönüllüler aracılığı ile deprem bölgesine depremin ilk saatinden itibaren hızlı bir şekilde müdahale edilmiştir. Bazı STK temsilcileri tarafından STK’ların bu rolü “hızır acil” olarak nitelendirilmiştir. “Hızır, hızır acil gibi.” (STK, 1), “Gönüllü kuruluşlar yani STK’lar halkın içinden olmaları ve Allah rızasını için çalışan ekipler bünyelerinde barındırmaları hasebiyle hem en acil müdahalede bulunan hem de çalışmaların sürdürülebilir olmalarında etken olmuşlardır. Bu açıdan bakıldığında da varlıklarının ne denli önemli olduğunu bir kez daha bu depremde göstermişlerdir.” (STK, 4), “Çünkü deprem olduğunda devlet de şaşkındı. Veya devlet dediğiniz nedir, insanların oluşturduğu bir teşkilat mı? İşte devletin o esnada o organları yoktu. Kimisi enkaz altında kalmıştı. Kimisi kendi canının dertlere düşmüştü. Bundan dolayı devlette sonuçta bir insan eliyle işleyen mekanizma. O mekanizmanın kendisi zaten durdu. STK orada işte inisiyatif aldı, devreye girdi.” (STK, 6). Sivil toplum kuruluşları diğer bir noktada depremzede bireylerin sosyal refah seviyelerini arttırmak üzere almışlardır. “İnsanları moral olarak yükseltmişizdir yani refah seviyelerini az da olsa arttırmış olabiliriz yani.” (STK, 1). Aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının toplumdaki bireylerle daha yakından ilişki kurabilmesi, sorunlarla birebir ilgilenmesi de ihtiyaç sahibi bireylerin başvurabileceği ilk yer haline gelmiştir. Bu noktada bir STK yetkilisi “Sen aslında orada şunu almış oluyorsun. ‘Ben sana çadır verdim ama ben buradayım. Bir nevi küçük devlet gibi.’ Yani oradaki Ayşe, Fatma, Mehmet ya da ihtiyacı olduğu zaman ilk başta gideceği ya da geleceği kişi sensin.” (STK, 1). Ayrıca STK’lar kaynakların yetersiz kaldığı durumlarda kamu kurumlarına destek vermişlerdir. “STK’lar aslında ona devletin yetmediği yerde yetti.” (STK, 7).

STK’lar depremzedelerin kamu kurumlarına ve onların hizmetlere erişimlerinde köprü görevi görmektedirler. Aynı zamanda STK’lar devlet ile toplum arasında meydana gelen olası sorunlarda kalıcı çözümler üretilene kadar da tampon görevini üstlenmektedir. Burada da en dikkat çekici ifadeler şu şekildedir: “Devlet kalıcı olarak bir çözüm üretme noktasında rol alıyor ama sivil toplum kuruluşları daha çok o

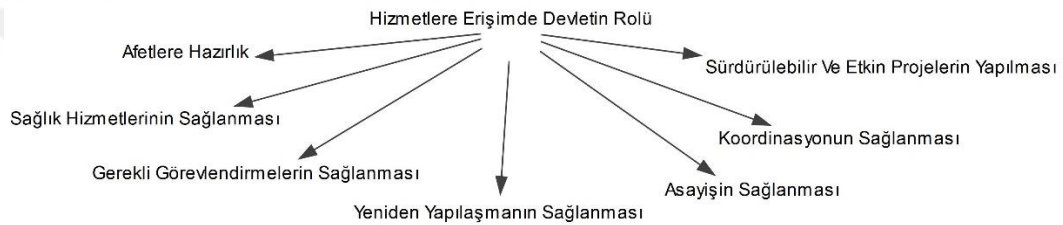
kalıcılığa gelene kadar ki o geçici süreyi STK'lar üstleniyor. Yani oradaki bir devlet erkaanı tamamen tam teşkilat ya da böyle devam edebilecek bir mevzuya getirene kadar orada tampon uyguluyor.” (STK, 1), “STK'lar tampon bölge konumundadırlar. Bunu da gönüllüler yardımıyla gerçekleştirmektedirler.” (STK, 2) şeklinde ifade etmişlerdir. STK'ların depremzedelerin kamu kurumlarına ve onların hizmetlere erişimlerinde köprü görevi görme hususunda ise “Mesela kadınlara Diyanetle konuşup el işi yapabilecekleri bir imkân işte örgü, oya, çeyiz malzemesi gibi ne varsa. Öyle bir şey açılmasını talep etmiştik. Onlar ilgilendiler ve açıldı.” (STK, 6), “Kayıp çocuklar üzerinden ihbar hattını bir süre sonra kayıp çocuk hattına çevirdik. Yani eğer çocuğunuzu bulamıyorsanız ve işte enkazdan çıktığını da düşünüyorsanız ve ya hastaneye gitti ve bulamadıysanız falan bize ulaşabilirsiniz. Biz de bir kontrolünü yaparız diye. Onlar bize başvuruyordu. Biz bakanlığı arayıp soruyorduk böyle bulduğumuz bir kaç çocuk da oldu. Hani çocuk sevgi evine götürülmüş mesela ama ailesini bulamıyorlarmış falan.” (STK, 11) şeklinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Aynı zamanda gönüllüler de depremzede ve STK'lar arasında köprü görevi görmüş olup bu durum bir STK yetkilisi tarafından şu şekilde ifade edilmiştir: “Özellikle afet anında bölgede işler bir süre sonra gönüllülükle yürüyor ve genelde en iyi işleri de sivil toplum kuruluşları çıkartıyor. Yani personel memurdan ziyade daha çok böyle gönüllülükle hareket edenlerin çıkardığı işler ve bu insanların depremzedelerle STK'lar arasında kurduğu köprü çok başarılıydı. Yani Maraş'ta öyle Adıyaman'da öyle Hatay'da öyle. Aileyle böyle saatlerce telefonlarda konuşup her aileyle görüşüp doğru verileri toplayıp lojistik merkezlerine aktarıp orda da depolardan ilgili malzemeleri ulaşımını sağlayan çok fazla gönüllü vardı.” (STK, 10).

Bunların yanında STK'lar birtakım hizmetlerin depremzedelere sunulabilmesi noktasında kamu kurumlarını harekete geçirerek harekete geçirici rolünü üstlenmişlerdir. “Sağlıkla alakalı bir mevzu varsa biz bunu mesela kaymakamlık birimine ya da oradaki çadır kentte çok çocuk sayısı varsa sınıf, revir olması gerektiğini ve açabilir miyiz diye sunduk. Biz oradaki açığı sadece o üst mercilere sunduk. Böyle talepleri ilettiğimiz için hizmeti daha çok hızlandırmış olduk.” (STK, 1), “Çocukları ve kadınları çok ihmal ettikleri için herkes zaten yemek dağıtıyordu. Herkes kılık kıyafet dağıtıyordu. Biz dedik ki çocuklara ve kadınlara ihmal edildikleri için olağanüstü odaklanalım. Özellikle de çocuklar doğrultusunda bu çalışmaya yaptık. Kadınları da Diyanet Vakfı için biraz hareketlendirdik.” (STK, 6), “Çok fazla

farklı farklı proje çıktı. Aynı anda farklı ihtiyaçlar olduğu için mesela bir influencer vardı dedi ki, ben hijyen ped projesi yapacağım, kadınlar için bir şey yapacağım. O projeye çıktı ve kendi başına bir şeyler topladı ve o projeyi sadece o ve onun çevresi yürüttü. Onu o kişi aldı. Yani biraz böyle bölüştürdük. O sadece o parayı topladı mesela kendisi yaptı ve biz onları biraz harekete geçirmeye çalıştık aslında.” (STK, 11) şeklinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Görüşme yapılan STK’lar bu doğrultuda sahadaki eksikliklerin tespitini yaparak gerek kamu kurumlarını gerek diğer sivil toplum kuruluşları ya da bireyleri harekete geçirerek eksikliklerin giderilmesinde önemli rol oynamışlardır. Hiç şüphesiz STK’ların diğer önemli bir rolü hizmet sağlayıcı rolleridir. *“Zaten vatandaşların ayağına gidiyor sivil toplum kuruluşları. Köyelerine kadar mesela. Arazi filoları kurulmuş köylere kadar çıkıyorlar mesela.”* (STK, 4), *“Sivil toplum kuruluşları öncelikle 3 ay işte sıcak yemeğin dağıtımını vesaire onlar da zaten toplum kuruluşlarıyla beraber bu kriz dönemi atlatılmış oldu. Çünkü her mahallede bir aşevi kurulmuş oldu, aynı yardım depoları kurulmuş oldu. Sivil toplum kuruluşları bu anlamda kamunun ciddi bir yükünü paylaşmış oldular. Öyle söyleyebiliriz.”* (STK, 5), *“Merkezdeydik biz yakın olanlar geldi, duyanlar geldi mesela. Uzaktaki insanlar araçlarıyla geldiler. Ya gelemediler. Bize verilen adres olursa şurada şu var burada var. Biz kendi araçlarımızla gönderebildik, ancak bu kadar bir şey yapabildik.”* (STK, 8). İfadelerden de anlaşılacağı üzere sivil toplum kuruluşları her alanda her türlü hizmeti yerine getirmişlerdir. Ancak STK’ların da hizmet kapasitesini aşan bazı durumlarda sivil toplum kuruluşları depremzedeleri gerekli yerlere yönlendirerek hizmetlere kolaylıkla ulaşmalarını sağlamışlardır. Bu hususta görüşme yapılan STK’lar *“Millî Eğitim Bakanlığı’nun bununla alakalı işte çadır kent okullar açtı, oralara yönlendirdik.”* (STK, 1), *“Tıbbi malzeme dağıtımlarımız oldu, doktorlara yönlendirdik.”* (STK, 7), *“Özellikle çocuk güvenliği açısından biz de kendimiz de bazı yönlendirmeler yapıyorduk. Yine çadır kent içerisinde sel baskının olduğu gün işte yaşlı, engelli, yeni doğan, hamile gibi kırılgan grupların tespiti yapıldı ve AFAD aracılığıyla bir belediye tarafından belirlenen alanlara yönlendirilmesi yapıldı. Yani o kişilerin.”* (STK, 11). Bunlara ilaveten sivil toplum kuruluşları depremzedelerin haklarına erişimlerinde yaşadıkları sorunların savunuculuğunu da gerçekleştirerek hak savunuculuğu rolünü de üstlenmiştir. *“Onlara erişimlerini sağlamamız gerekiyor ama aslında onların ruhsal ihtiyaçları da temel ihtiyaçları. Bunu da hatırlatmak ya da onlara da hatırlatmak, bazıları ihtiyacı olduğunu bile düşünmüyorlardı böyle bir şeye. Ama sonrasında çok iyi hissedenler*

oldu, bununla alakalı. Belki bunu söyleyebilirim. Onun için zaten temel ihtiyaçlarını giderme noktasında, hak savunuculuğunu yapma konusunda da eksiklikleri vardı. Mesela işte biz o Adıyaman Ç1'deki çadır kentte sel zamanında sadece biz vardık. Bu bahsettiğim sıkıntılı olan çadır kentte. Ve çok kötü şartlardalardı ve başka hiçbir STK yoktu. Hiçbir devlet kurumu yoktu ve biz sosyal medyadan bir şeyler çıktık. Bazı şeyler bizim tarafımızdan duyulunca geldi falan böyle ve biraz onun savunuculuğunu yapmış da olduk.” (STK, 11). İfadeden de anlaşılacağı üzere depremzedelerin haklarına yönelik farkındalıkları arttırılmış, mevcut sorunlar hususunda kamuoyuna yönelik farkındalık arttırıcı çalışmalar da gerçekleştirilmiştir.

5.12. Depremzedelerin Hizmetlere Erişimlerinde Devletin Rolü

Şekil 5.8: Hizmetlere Erişimde Devletin Rolü

Depremzedelerin hizmetlere erişiminde devletin rolü, afet sonrası toplumların yeniden yapılanması, etkilenen bireylerin rehabilitasyonu ve normal yaşamlarına dönüşleri için kritik öneme sahiptir. Görüşme yapılan STK’lardan alınan veriler yukarıdaki şekilde temalara ayrılmıştır. Bu veriler ışığında afet öncesi afetlere hazırlık, sağlık hizmetlerinin sağlanması, gerekli görevlendirmelerin sağlanması, asayişin sağlanması, koordinasyonun sağlanması, sürdürülebilir ve etkin projelerin yapılması ve yeniden yapılaşmanın sağlanması devletin rolleri olarak ifade edilmiştir. Afet öncesi afetlere hazırlığın sağlanabilmesi hususunda “*Deprem’in İstanbul’da beklenmesi aslında birçok ekipmanı ve birçok planı Marmara çevresine göre hazırlanmaları böyle bir şey yaşandığında oradaki o konteynların bölgeye sevk edilememesi, o malzemelerin o mahallelerde âtl bir şekilde beklemesi sokaklarda beklemesi. Burada malzemesizlikten insan kurtaramazken İstanbul’da birçok noktada turuncu konteyner içinde jeneratörler, hiltiller, bir sürü malzeme, orada işe yaramaz bir şekilde bekledi. Tabi bunu bilemezsiniz. Yani bilemezsin derken bunun mutlaka planlanması devlet açısından yapılmalı ama bunun bütün ülke genelinde yapılması gerekiyor.*” (STK, 3) şeklinde ifade edilerek Türkiye’nin bir deprem ülkesi olması sebebiyle gerekli tüm hazırlıkların Türkiye genelinde yapılmasına dikkat çekilmiştir. Sağlık hizmetlerinde

sağlanması noktasında “AID diye bir partner kuruluşumuz var. Onların işte Kahramanmaraş’ta bazı çalışmalar yaptıklarını biliyoruz ama daha çok bu operasyonları yürüten Sağlık Bakanlığı ve hastane bakmaya yetkisi olan özel kurumlar var. Bunun yanında devlet afetin ilk zamanlarında şimdi bir yandan arama kurtarma operasyonlarını yönetirken bir yandan da sahra hastaneleri çadırların işte konteynurlarda hastaneler vesaire oluşturdu.” (STK, 5).

Afet durumlarında sahada meydana gelen güvenlik boşluğu devletin görevlendireceği kolluk kuvvetleri ile sağlanmalı ve daha büyük güvenlik sorunlarının önüne geçilmelidir. Bu hususta bir STK yetkilisi “Bu tarz krizlerde bizim yaşadığımız bu 6 Şubat depreminde de gördük. Ondan önceki felaketlerde de aynı şey yaşandı. Devletlerin bu konudaki birincil meseleleri hayati önem taşıyan, yani arama kurtarma faaliyetlerinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi, ikincisi sağlık meselesi, üçüncüsü gıda ve barınma gibi alanlar geliyor. Ama tüm bunları değerlendirirken güvenlik bütün bu süreçler yaşanırken, devleti yürüttüğü bir alan güvenlik alanı. Bu tarz durumlarda.” (STK, 3) şeklinde değerlendirmede bulunmuştur. Buna ilaveten devlet sahada meydana gelen hırsızlık, yağmacılık gibi güvenlik sorunlarının önlenmesi amacıyla “Şuna şahitte olduk. Bunu da söyleyelim. Marketler belki bu anlamda korunamadı. Fakat kuyumcular dövizciler, depremin ilk saatten itibaren insanların mallarının güvenliğini devlet korudu. Polis ekipleri falan vardı. Polis ekiplerin kendi sayısı yetmese bile sahibinden haber verip sahibine onlara dükkânlarına bakmalarını söylediler. İnsanlar kendi dükkânlarının kendi nöbetlerini tuttular. Ona şahit olduk yani.” (STK, 5), “Devlet deprem bölgesinde ağır tedbirlerle güvenliği sağlamaya çalıştı. Bu normal suçun ötesinde bir suç yani. Bu olağanüstü durumlar olağanüstü tedbirler gerektirir. Yani gözünü korkutmasaydı diğerlerine cesaret verirdi. Güvenlik sorunu olduğu için çok ağır. Devletin özel harekâtı oradaydı. Bunu yapanları tek tek yakaladı.” (STK, 7) gerekli tedbirleri almıştır. Sahada STK’ların kaynaklarının üstünde olan mevcut eksikliklerin devlet kanallarına bildirilmesi sivil toplum kuruluşlarının sorumluluğunda iken bu eksikliklerin giderilmesi devletin sorumluluğundadır. Bu noktada bir STK yetkilisi “Bir vakıf olarak gücümüz bir yana haddimizi bilmek lazım. Gücümüz nereye yetiyordu? Biz gücümüzün yettiği şeylerden sorumluyuz. Yani sen bir depremzede olsan okul ihtiyacını ben mi karşılayayım? Ya da benim öğretmen açığım var diye beni mi öğretmen yapacaksın oraya? Bu devletle alakalı hizmet.” (STK, 7) şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

Genel koordinasyonun sağlanması hem STK'ların depremzedelere sundukları hizmetlerin hem de devletin sunduğu hizmetlerin aksamaması adına elzemdir. Bu konuda 2 görüş mevcuttur. İlk görüş devletin koordinasyonu sağladığı görüşüdür. *“Devlet de bu konuda çok fazla ilerleme kat etti. Bizim ülkemizde olan bu deprem başka bir ülkede olmuş olsaydı bu kadar başarılı olamazdı. Gerçekten devletin bu noktada organizasyonu AFAD'ı, Kızılay'ı organize etmesi, bütün eksikliklere rağmen büyük bir başarıydı.”* (STK, 4), *“O zaman devlet ikinci bir şey yaptı. Deprem olmayan şehirlere 11 ili dağıttı. Sen şuraya git sen şuraya git bir bir dağıttı. Ya ilçelere kadar dağıttı. Yani onlar çok iyi şeyler. Mesela ben Yozgat Belediyesi'ni gördüm. Bütün gücüyle Kırıkhan'daydı. Diğer bir il Konya Hatay'daydı. Hepsini gördüm.”* (STK, 7). Bu görüşün aksi olan diğer görüş ise *“Toprak bir alan orada o kadar çok yemek dağıtan STK oldu ki. Yemekler böyle yerlere döküldü ziyan oldu. Yani böyle bir koordinasyon olsa mesela. Mesela işte önce kim gitti mesela ilk önce bizim derneğimiz gitti, alo falan derneği şu an bölgede neye ihtiyaç var? Şuna ihtiyaç var. Alo falanca dernek Maraş'ta şuna ihtiyaç var sen şuraya git. Şimdi herkes bir şeyler yapmak istiyor ama dediğim gibi 10 konteyner suya ihtiyacı olan yere siz 3 konteyner su gönderirseniz ziyan olur başka bir şey olmaz ki öyle de oldu yani. Organize olsa yapsa yapsa devlet yapar.”* (STK, 8) şeklindeki görüştür. En nihayetinde depremin kilometre olarak geniş bir alana yayılması koordinasyonun sağlanmasında etkili olmuştur. *“Çünkü deprem çok geniş yelpazede olan bir depremdi. Kilometre olarak da büyük il olarak da büyük. Devlet tabii ki oradaydı. Devletin oraya müdahil olması zaman alacak mı tabii ki alacak.”* (STK 1). Bunlara ilaveten sürdürülebilir ve kalıcı projeler yapmak devletin sorumluluğundadır. *“Devlet kalıcı olarak bir çözüm üretme noktasında rol alıyor.”* (STK, 1), *“Sonrası devletin ilgileneceği bir şey. Yani bizim o an için insanların zaruri ihtiyaçlarını karşılamaktı. Hani 12'den vurup ihtiyaçlarını gidermekti. Nedir? Sonuçta insanlar evlerinden çıkmışlar. Kıyafet hijyen malzemesi ve yeme içmek. Ha onun dışında bir şey yapamadık yani.”* (STK, 8).

Deprem sonrası toplumların tamamen iyileşmesi ve normal yaşamlarına geri dönmeleri zaman alabilmektedir. Bu süreçte devlet, uzun vadeli rehabilitasyon ve yeniden yapılanma projelerine liderlik etmeli, maddi ve manevi olarak destek sağlamalıdır. *“Biz bir devlet değiliz. Dolayısıyla buradaki yapacağımız şeyler devletle alakalı şeylerde bizim müdahil olmamız doğru değil. Bizim yapabileceğimiz bir yara varsa yaranın iyileşmesi için pansuman tedavilerdir ilk aşamada. Ama*

depremzedelere çok sayıda kumanya yardımı yaptık. Onların ihtiyaçlarını gidermeye yönelik çalışmalar yaptık ama kalıcı çalışmalar devlete aittir. Devlet dedi ki, yıkılan evlerinizi tekrar vereceğim bir senede. Ben yapamam ki bunu devletin zaten tapusu, mal müdürlükleri, kayıtları onlarda. Ben nasıl yapayım onu?” (STK, 7), “Devletin yaptığı yardımları esasında yerinde görüyoruz ve başarılı görüyoruz. Yani bunu söylemezsek hakkını vermemiş oluruz. Çünkü 11 ilde devam eden bir inşaat operasyonu var ki bu kadar işçi bulmak bu kadar hammaddeyi bulmak insanları organize edip bu kadar yapıyı ilk etapta işte her gün 7000 neredeyse teslimat yapılıyor.” (STK, 5) şeklinde değerlendirmelerde bulunan STK yetkilileri devletin yeniden inşaa ve rehabilitasyon süreçlerinde aktif rol alması gereken unsur olduğuna dikkat çekmişlerdir.

5.13. Sivil Toplum Kuruluşları-Kamu Sektörü İş birliği

6 Şubat deprem sürecinin yürütülmesi hususunda STK-Kamu iş birliği çeşitli alanlarda söz konusu olmaktadır. Bu konuda bir STK temsilcisinin görüşü şöyledir: “Yani şimdi AFAD ve Kızılay ile alakalı durumda kaymakamlık olsun, valilik olsun o bölgede senin sunabileceğin STK’larla beraber hizmet olarak sunabileceğin bir toplantılar olur mesela. İşte o ben şunu yapabilirim, bunu yapabilirim işte benim aşevim var, benim fırınım var, bunu yapabilirim. Onunla alakalı projelerde ortak bir proje alanı çıkar. O şekilde Kızılay ve AFAD’ın yapılan orta toplantılardaki projelerde bizde olduk. Onların da vermiş olduğu plan proje çizelgeye göre bizde ona göre hareket ettik.” (STK, 1), “Briket ev ve çadır kentlerin oluşturulmasında AFAD ile sıcak yemek (günlük sıcak yemek) gibi acil gıda yardımlarında ise Türk Kızılay’ı ile çalıştık.” (STK, 2), “Daha çok devlet kurumları ile valiliklerle yeri geliyor bu deprem malzemeleri ve dağıtırken köylerde muhtarlıklarla hani biraz daha şöyle diyelim bakanlıklarla yürüttüğümüz ortak projeler var. Vakıflar olarak devlet ya da yara özel yarı kurum diyelim. Diyanet Vakfı ile yürüttüğümüz çalışmalar var. AFAD’la yürüttüğümüz çalışmalar var.” (STK, 3), “Şimdi vakfımız AFAD’la bütün hizmetler açısından entegre olmuş akredite olmuş. İşte yurtiçi yardım birimimiz var. Beslenme hizmet grubu adı altında Kızılay’la entegre. Arama kurtarma ekiplerimiz, AFAD’la entegre. Lojistik yönetimimizde yine aynı şekilde devletin ilgili kurumları ve yine AFAD’la akredite olmuş durumda.” (STK, 5), “Bir de şey belki bunu da insani yardım olarak sayabilir miyiz bilmiyorum. Enkaz bildirim ihbar hattı kuruldu, Arapça olarak kurduk biz. Arapça-Türkçe. Arapça olan enkaz başvurularını Türkçe’ye çevirip

AFAD'a iletiyorduk. Orada da böyle bayağı bir yaklaşık 500 ihbar eklendi daha sonrasında AFAD ve 122 Arama Kurtarmaya göndermiştik.” (STK, 11) şeklinde ifadelerde bulunarak deprem bölgesinde sivil toplum kuruluşları genel hatlarıyla AFAD ve Türk Kızılay'ı ile iş birliği içine girerek ortak çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Bunun yanında sivil toplum kuruluşları bakanlıklar, valilikler, kaymakamlıklar ile de iş birliği yaparak kamunun gücünden faydalanmışlardır. “Yürüteceğimiz diğer projelerde de mutlaka bakanlıkların kapısını çalıyoruz. Onlardan yardım alıyoruz. Özellikle Millî Eğitim Bakanlığı'ndan. Mesela Hatay'da yapmayı düşündüğümüz projemizde Millî Eğitim Bakanlığı'yla hareket ediyoruz. Yine Hatay'da depremde yapmayı planladığımız şu an temelleri atılmış, duvarları çökmüş bir sağlık ocağı projemiz var. Bu proje aynı zamanda Sağlık Bakanlığı ve Hatay İl Sağlık Müdürlüğü'yle de ortak yürüttüğümüz bir proje. Evet, genel olarak bir ziyaret, bir görüşme, bir anlaşma yapılabilir ama özellikle projenin uygulanacağı ildeki il sağlık müdürüyle görüşmek ya da onlarla birlikte bu projeleri yürütmek daha sağlıklı oluyor.” (STK, 3), “Şu anda Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığıyla bir protokol içerisindeyiz. Zaten deprem çalışmalarımızda da onların aslında yönlendirmesiyle çalışmıştık. Onlardan bir onay aldık ve o şekilde aslında çocuk dostu alanlar kurabilmiştik. Şu anda da yine benzer süreçte beraberiz. Onlar bizi bir şekilde yönlendiriyor, şurada olun burada olun denetliyorlar sürekli olarak nasıl yapıyoruz diye. Okul seti dağıtımlarında da hem de şu an kışlık giyim dağıtımlarında Hatay kısmında özellikle Millî Eğitim Bakanlığı ile çalışıyoruz.” (STK, 11).

Görüşme yapılan STK yetkilileri tarafından devlet kurum ve kuruluşlarının sivil toplum kuruluşlarının iş birliği ile başarıya ulaştıklarına vurgu yapmışlardır. Depremin ilk günlerinde devlet nerede sorusuna bir yanıt niteliğinde sivil toplum kuruluşları gerçekleştirdikleri faaliyetlerle karşılık vermişlerdir. Bu noktada, *“Hatta üyelerimizin birçoğu bizi buraya devlet gönderdi diyerek devlet nerede sorusunu kapatmaya çalıştılar. Hatta bir dernek kardeşim beni buraya devlet gönderdi, devlet benim işte devlet göndermeseydi gelebilir miydim buraya diyerek vatandaşın devlet nerede sorusuna da Aslında sivil toplum kuruluşları böylelikle cevap vermiş oldu.” (STK, 4), “STK'lar olmasaydı devlet o bölgeye bu kadar hızlı kalkınamazdı, bu kadar hızlı ilerleyemezdi diye düşünüyorum. Çünkü çok fazla STK vardı ve hani biz en az bizim kadar iyi çalıştığını düşündüğümüz STK'lar da var. Çok çok fazla gerçekten. O yüzden rolleri kıymetli bence desteklenmeli.” (STK, 11).*

Bunlara ilaveten kamu kurumları sahada sivil toplum kuruluşları ve dahi diğer kurumlarla iş birliği ve koordinasyonun sağlıklı sağlanabilmesi açısından düzenli toplantılar gerçekleştirmiştir. “AFAD’ın, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığıyla çalışmaları düzenli olarak takip ettiği ve ayda bir orada çalışan STK’larla toplantılar yaptığı bir koordinasyon sistemi var. Oraya o ilde çalışan tüm STK’lardan temsilciler ayda bir gelip raporlama yapıyorlar. Hatta haftada bir de raporlar yapıyorlar. Çocuklara ne yaptınız ne kadar yaptınız, hangi bölgede, kaç tane çocuk etkinlik alanı var? Mesela işte bizim olduğumuz yere başka birini sokmuyorlar çok fazla yayılma olmasın diye. O anlamda da güzel koordinasyonlar oldu. Şu an daha iyi sistem çalışıyor.” (STK, 11). Ancak bazı sivil toplum kuruluşları kamu kurumları ve STK’lar arasındaki iletişim sorunlarının koordinasyon sorunlarına neden olduğunu ifade etmişlerdir. Bu kapsamda “Devlet kurum ve kuruluşları ile STK’lar arasında iletişim ve etkileşimin doğru ve hızlı olmaması da bir sorun ortaya çıkardı. Hem de çok önemli bir sorun. Bu sorun neticesinde bazı eksiklikler koordinasyonsuzluğa neden oldu ve bu durumda bazı zamanlarda etkin ve zamanında çalışmayı engelledi. Ama yine de STK’ların ve yerel yönetimin çabaları yadsınamaz. Çünkü hızlı müdahale edildi ve sıkıntı hafiflemiş oldu.” (STK, 4), “Devlet kurumlarıyla STK’lar arasındaki iletişimi biraz kopuk gördüm ben. Yani özellikle devlet kurumları biraz daha STK’ların mecburen ihtiyaç duydu. Çünkü kendisi yetemeyeceği bir durum olduğu için STK’larda da daha fazla kaynak var ya da insanlar daha fazla güveniyordu. Herkes hemen bağışçlarıyla aldığı şeyleri bölgeye getirdi. O yüzden devlet aslında o oradaki her bir STK’ya bir şekilde muhtaçtı. Bu yüzden bir süre sonra hepimiz devlet çalışanı gibi olduk yani. Öyle davrandık.” (STK, 11).

Mevcut bürokratik süreçler sivil toplum kuruluşları açısından zorlayıcı unsur olarak görülmektedir. Bu bağlamda bir STK yetkilisi kamu kurumlarına yönelik beklentisini şu şekilde ifade etmektedir: “Bizim proje sunduğumuz sayı bile yoktur. Yani bir katkı anlamında beklenti anlamında da bir şeyimiz yoktur. Ama şu bakış açısındayız. Bizim işlerimizi kolaylaştırın, yolumuzu açsın. Biz maddi anlamda bir şey beklemiyoruz. Aynen bürokratik anlamda, izinler anlamında işte kolaylaştırıcı unsurlar anlamında bir şey yapsınlar. Önümüze açsınlar, çalışmamıza imkân sağlasınlar. İmkân sağlanan her yerde biz elimizden geleni yapmaya hazırız.” (STK, 9).

Kamu sektörüyle STK’lar arasındaki ilişkinin geliştirilmesi afet yönetiminde ve bu noktada gerçekleştirilen faaliyetlerin etkin ve etkili yürütülmesini sağlayacaktır.

STK'ların esnek çalışma saatleri, gönüllü ağına sahip olmaları, teşkilatlanma yapıları düşünüldüğünde sahada STK'lara alan açması afet yönetim sürecinin başarılı yürütülmesine imkân sağlayacaktır. Bu sayede kamu sektörünün yükü azaltılacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise yalnızca kamu sektörünün desteğiyle STK'ların faaliyetlerini devam ettirdiği ya da yalnızca kamunun STK'lara yardımcı olduğu şeklinde bir yorumun gerçeği yansıtmadığıdır. Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı gibi deprem bölgesinde STK'ların da kamu kurumlarına yardımcı oldukları görülmektedir.

5.14. Sivil Toplum Kuruluşları Arasındaki İş birliği

6 Şubat deprem sürecinin yürütülmesi hususunda STK-Kamu iş birliğinin yanı sıra sivil toplum kuruluşları kendi aralarında da iş birliğine dayalı çalışmalar gerçekleştirmişlerdir. Bu kapsamda kaynakları yetersiz olan sivil toplum kuruluşları diğer sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içerisine girerek çalışma alanlarını genişletmişlerdir. Buna örnek olarak STK temsilcileri *“Çünkü STK olduğun zaman hepsi sende olmayabiliyor, varsa zaten kullanabiliyorsun, yoksa yapamıyorsun. Sende sadece bunun işte %50 olur, %25'i olur. Bunu %100'e tamamlamak için yardımcı birim kim varsa, diğer STK'ların varsa ortak bir şey bulunabilir.”* (STK, 1), *“Mesela biz Kahramanmaraş'ta düzenli olarak saatler vardı. Geliyor mesela Neye ihtiyacın var diyor? Şuna ihtiyacım var eğer kendisinde varsa veriyor yoksa STK'larda kendi arasında iletişim kuruyorlar. Mesela sizde var mı şu kadar malzeme. Varsa var diyorlar işte bize gelir Biz size göndeririz diyorlar. STK'lar arasındaki iş birliği de vatandaşın bütün ihtiyaçlarını karşılamalarında önem rol oynadı.”* (STK, 4), *“Gıda dağıtımları, sıcak yemekler. Örnek veriyorum Kızılay'a mesela yumurta geliyor. 200 koli. Diyor ki arkadaşlar yumurta geldi, diğer STK'lar gidip oradan yumurta alıyor. Kendisine talepte bulunan Adıyaman halkına onu dağıtıyor veya bizim derneğimize Bursa'dan su geliyor. 2 tır. Biz bu tırdaki surları bölgede kim varsa ihtiyacı olan gelip bizden alıyordu.”* (STK, 6) şeklinde değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Bunlara ilaveten sivil toplum kuruluşları diğer sivil toplum kuruluşları ile sahadaki ihtiyaçların belirlenmesi bunlara yönelik çözüm yollarının üretilmesi hususunda görüşmeler yapmışlardır. *“Afeti bu anlamda 4 aşamaya ayırdık ve bunları da raporlandırırdık. İşte biz ilk 3 ayda neler yaptık? Kamu kurumları neler yaptılar, neler yapmayı planladılar, STK'lar neler yaptı, neler yapmalıyız? Çünkü arazideyken insani*

yardım dernek başkanlarımızla görüşmeler gerçekleştirdik. Oradaki güncel ihtiyaçlar nelerdir, onları görmeye başladık.” (STK, 5).

Yaşanan 6 Şubat depremi ile krize karşı tek vücut olma anlayışı da gelişmiş sivil toplum kuruluşları bu anlayışla diğer STK’lar ile ilişkilerini güçlendirmişlerdir. “Biz afetten sonra gittik biraz daha durulmuştu durumlar afetten sonra. Deprem olumlu bir etki yaptı. Yani bizim normal yaşamda aralarında bariyer olan topluluklar deprem anında birbirleriyle yardımlaşmışlardı yakınlaşma olmuştu yani. Dolayısıyla bu pozitif yönde bir etki oluşturdu aynı zamanda STK’lar arasında da pozitif bir etki oluşturdu. Hatta Hatay’da bir STK temsilcisi şey demişti. A Vakfı B Vakfı C Vakfı yok. Biz bu depremzedeler için tek vakıfız. Onlar da bir yakınlaşma yaşandı. İşin doğrusu devlet ve STK ilişkisi bakımından da önemli gelişmeler söz konusu.” (STK, 4).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Sivil toplum kavramı farklı düşünürler tarafından tanımlanan muğlak bir kavram olarak günümüze kadar gelmiştir. 18. yüzyıla kadar devlet ve sivil toplum özdeş olarak kabul edilmekteydi. Aristoteles'in ele aldığı bu kavram farklı dönemlerde farklı şekillerde yorumlanmıştır. Günümüzde kabul gören anlamı ise 17.-18. yüzyıllarda şekillenmiştir. Ancak sivil toplum kavramı her ne kadar 17. 18. yüzyıla dayandırılrsa da kavramın ortaya çıkışı 12. yüzyılda feodalizme kadar gidebilir. Zirai üretim hacminin genişletilmek istenmesi ile şehirler aktif bir konuma getirilmiş ve feodal sisteme ağır bir darbe vurulmuştur. Bu olay ile feodal asiller ve şehirde yaşayan halk arasında bir uzlaşma meydana gelmiş ve sanayi toplumunun oluşmasına zemin hazırlanmıştır (Mardin, 2020: 9-11). Pazar ekonomisinin genişlemesi, toprak, emek ve sermayenin gelişmesi aile ve devlet haricinde bir alanın yani "sivil toplum"un varlığını gündeme getirmiştir. Bireysel olarak güçsüz olan kişiler bir araya gelerek ve ortak hareket ederek "ortak bilinç" in oluşmasında rol oynamışlardır. Burjuvazinin gelişmesiyle ekonominin merkezi haline gelen kentlerin potansiyel güçleri artmış, mülkiyet hakkını temel alan hak ve özgürlükler fikrinin doğuşu bu gelişmeler sonucunda ortaya çıkmıştır. 17. yüzyıl ve 18. yüzyıllarda oluşumunu tamamlayan sivil toplum bu temeller üzerinde gelişmeye devam etmiştir (Duman, 2009: 348).

Osmanlı İmparatorluğu'nda sivil topluma bakıldığında sivil toplum kuruluşları Osmanlı döneminden günümüze kadar uzanan kapsamlı bir tarihe sahiptir. Osmanlı Devleti döneminde sivil toplum kuruluşları olarak genellikle vakıflar bilinirdi. Vakıflar, toplumun çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak, eğitim, sağlık, dinî hizmetler gibi alanlarda faaliyet göstermek amacıyla kurulan kuruluşlardı. Tanzimat Dönemi'yle birlikte ortaya çıkan Batılı anlamdaki sivil toplum kuruluşları dağılmakta olan bir devletin kurtarılmasına yönelik özellikler içermekteydi. Bu nedenle sivil toplum, devletten özerkleşme noktasında zayıf kalmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra, sivil toplum kuruluşlarının sayısı ve çeşitliliği artmaya başlamıştır. Özellikle 1980 yılında yaşanan darbe her ne kadar sivil toplumun gelişimini sekteye uğratsa da Türkiye'de sivil toplum kuruluşları daha belirgin bir rol oynamaya başlamıştır. Bu dönemde, insan hakları, çevre koruma, kadın hakları gibi konularda faaliyet gösteren birçok dernek ve vakıf kurulmuştur (Çelik, 2023: 65-80).

1990'lı yıllarda meydana gelen üç olay sivil toplum açısından büyük kırılmalar meydana getirmiştir. Bunlardan ilki 1996 Habitat Kongresi'dir. Bu kongre Türk kamuoyunda sivil toplum olgusunun öneminin algılanmasına imkân sağlamıştır. İkinci kırılma ise 1999'da İzmit ve Düzce'de meydana gelen iki büyük depremdir. Yaşanan bu iki büyük deprem sonrasında devlet ve sivil toplum ilişkisi değişerek sivil toplumun imajı olumlu yönde gelişmiştir. Son olarak Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylık statüsünün resmen onaylanması sivil toplumun değişim geçirmesine olanak sağlamıştır (Arabacı, 2008: 16-25, akt. Akçeşme, 2013: 216).

Türkiye, doğal afetler bakımından ele alındığında ise çeşitli doğal afetlere maruz kalan bir ülkedir. Bu afetlere başta depremler olmak üzere sel ve heyelanlar, yangınlar, kuraklık, kar fırtınaları ve bazen de tsunami gibi deniz kaynaklı afetler örnek olarak gösterilebilir. Türkiye coğrafi konumu ve jeolojik yapısı nedeniyle özellikle depremler için risk oluşturmaktadır. Bu doğal afetler sonucunda can ve mal kayıpları artmakta birçok insan zarar görmektedir. En yakın ve acı örneği olan 6 Şubat Kahramanmaraş merkezli depremde binlerce kişi hayatını kaybetmiştir. Bu bakımdan ülkemiz doğal afetlerle mücadele noktasında becerilerini geliştirmeli kayıpları azaltma noktasında ise yerinde ve etkin çözümler üretmelidir.

Sivil toplum kuruluşları, doğal afetlerin etkilediği topluluklara yardım etmede kritik bir öneme sahiptir. Bu kuruluşlar, afet öncesi hazırlık, afet sırasında acil yardım ve afet sonrası iyileştirme süreçlerinde insan haklarını koruma ve destekleme amacıyla faaliyet göstermektedirler. Nitekim doğal afetler sonucunda bireyler hem maddi hem manevi anlamda kayıplar yaşamakta ve olumsuz etkilenmektedirler. Depremler, sel felaketleri, kasırgalar ve diğer doğal afetler, yaşam hakkı, barınma hakkı, sağlık hakkı, gıda ve su hakkı gibi temel insan haklarını da etkilemektedir. Özellikle yoksul ve dezavantajlı gruplar afetlerden daha fazla etkilenmekte ve bu grupların savunmasızlığını da artırabilmektedir. Bu bağlamda sivil toplum kuruluşları, doğal afetlerde insan haklarının korunması ve iyileştirilmesi için çeşitli hizmetler sunarlar. Bunlara; acil insani yardım çalışmaları, arama kurtarma faaliyetleri, psiko-sosyal destek, bilgilendirme ve farkındalık çalışmaları, savunuculuk ve insan haklarını koruma örnek olarak verilebilir. Sivil toplum kuruluşlarının bu çeşitli hizmetleri, doğal afetlerin bireyler üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya ve afetzedelerin toplumsal ve psikolojik iyileşmesine yardımcı olmaya yöneliktir. Ancak, bu hizmetlerin etkinliği ve erişilebilirliği, sivil toplum kuruluşlarıyla hükümetler arasındaki iş birliğine,

finansmana ve kaynaklara bağlıdır. Bu nedenle, sivil toplum kuruluşlarının güçlendirilmesi ve desteklenmesi, afetlerle başa çıkma ve insan haklarını koruma konusunda daha dirençli toplumlar oluşturmanın önemli bir unsurudur.

Bu çalışmada merkezi ofisi İstanbul'da bulunan 6 Şubat Kahramanmaraş depremlerinde aktif olarak rol almış 12 STK'yla görüşülmüştür. Çalışma kapsamında faaliyet gösteren STK'ların büyük çoğunluğu insani yardım çalışmalarında faaliyet gösterirken bunlar arasında özel olarak eğitim ve arama kurtarma çalışmalarına yönelik faaliyet gösterenler de bulunmaktadır. Fakat görüşme yapılan STK'lar arasında özellikle belli bir alanda belli bir gruba yönelik çalışmalar gerçekleştirilmemiş olup çalışmalar iş birliği içerisinde kapsayıcı ve kuşatıcı bir şekilde gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada elde edilen verilere göre 6 Şubat Kahramanmaraş merkezli depremlerin büyüklüğü, etkilediği alanın genişliği ve mevsim şartları nedeniyle başta arama kurtarma çalışmaları olmak üzere tüm insani yardım faaliyetlerini olumsuz etkilediği ve birçok sorunu da beraberinde getirdiği sonucuna varılmıştır. Bu sorunların en başında ulaşım ve arama kurtarma sorunları gelmektedir. Depremin kış mevsiminde meydana gelmesi, ağır kış şartları, yolların kapanması, yollarda çökmelerin meydana gelmesi deprem bölgesine ulaşımı zorlaştırmış ve bu durum arama kurtarma faaliyetlerinin de aksamasına neden olmuştur. Nitekim bu soruna yönelik sivil toplum yetkilisi *“En büyük eksiklik zaten gerekli ekipmanların araçları olan insanların ilk saatlerde oraya ulaşamıyor oluşuydu. Bu en büyük sıkıntıydı. İkinci sıkıntı yıkımın çok yoğun olmasıydı. Bazı şehirlerde gerçekten sokağa girdiğinde bütün bir sokağın yok olduğunu görüyorduk.”* (STK, 12) şeklinde ifade etmiş diğer sivil toplum kuruluşu yetkilisi ise *“Bazı yollar deprem dolayısıyla ikiye ayrıldı ancak bu sorun kısa sürede çözüldü.”* (STK, 2) şeklinde değerlendirmede bulunarak sorunun varlığını kabul etmiş ancak kısa sürede çözüldüğünü de belirtmiştir. Aynı zamanda yıkımın çevre illerde de meydana gelmesi, yardım ekiplerinin de birer depremzede olması çevre illerden yardım alınmasını da engellemiştir. Özellikle Hatay'da yollarda meydana gelen çökmeler ve ağır hasarlar sonucu Hatay'a depremden 18-20 saat sonra müdahale edilebilmiştir. Bunlara ilave olarak araç trafiği, şehre giriş ve çıkışlarda yaşanan yoğunluk, ara caddelere girilememesine neden olmuştur. Bu konuda bir STK yetkilisi *“Köylere erişimde sıkıntı vardı. Hatay havalimanının zemininin pistinin tamamen yarılmasından dolayı uçağın oraya inememesinde diğer illere nazaran daha geç*

gitmesine sebep oldu. Çünkü hep komşu havaalanları, karayolları da tıkanınca maalesef Hatay'a biraz gecikmiş olundu.” (STK, 3) şeklinde değerlendirmede bulunarak Hatay'daki depremzedelerin diğer illerdeki depremzedelere kıyasla temel insani haklarına erişimlerinde sorun yaşadıkları sonucuna varılmıştır.

Ekip ve ekipman sayılarının yetersizliği de arama kurtarma çalışmalarını zorlaştırmıştır. Depremin büyüklüğü, yıkımın düzeyi var olan ekip ve ekipmanları yetersiz göstermiştir. Aynı zamanda arama kurtarma çalışmalarında nitelikli arama kurtarma ekiplerinin sayısının az olması da çalışmaların aksamasına sebebiyet vermiştir. Bu durumda en temel insan hakkı olan yaşama hakkının tehlikeye girmesine neden olmuştur. Aynı zamanda güvenlik ve korunma hakkı bu gibi afet durumlarında etkili arama kurtarma operasyonlarının varlığına bağlıdır. Başta devlet olmak üzere sivil toplum kuruluşları da dâhil bu hakların korunması için gerekli tüm önlemleri almakla yükümlüdür. Göz önünde bulundurulması gereken bir diğer nokta ise az sayıda nitelikli arama kurtarma ekibinin belirli bölgelerde yaşayan insanlar üzerinde oluşturduğu etkidir. Bu durum bireylerin dezavantajlı duruma düşmesine neden olabilir özellikle kırsal veya erişimi zor bölgelerde yaşayan insanların diğer bölgelere kıyasla daha fazla etkilenmesine yol açabilir. Bu durum da temel eşitlik ilkesine aykırı olup ayrımcılık yasağının ihlali olarak değerlendirilebilir.

Çalışmadan elde edilen diğer verilere göre deprem bölgesinde asılsız haberlerin yayılması, dezenformasyon da ulaşımı büyük ölçüde etkileyerek arama kurtarma faaliyetleri başta olmak üzere insani yardım faaliyetlerinin de aksamasına neden olmuştur. Bu sorun ile ilgili STK yetkilisi *“Ayrıca şöyle şayialar yayılıyordu; Kayseri'yi Malatya'ya bağlayan bir tünel var, bir geçit var örneğin bu tünelin yıkıldığına dair şayialar var. Yıkıldığını duymayan insanlar var. Ama ateş olmayan yerden duman çıkılmaz diyorsun ya yıkıldıysa oraya kadar gidip orada kalırsak nasıl geri döneceğiz? Bu kadar basit bir istihbarat bile sağlıklı bilgi alınamıyordu.”* (STK, 12) şeklinde açıklamada bulunmuştur. Afet durumlarında doğru ve güvenilir bilgiye erişim, hayati önem taşımaktadır. Asılsız haberlerin yayılması, bireylerin ve toplulukların doğru bilgiye ulaşmasını engelleyerek afet ile başa çıkabilmelerini ve bireylerin bilinçli karar alabilmelerini zorlaştırmaktadır. Bu durumda ortaya çıkan herhangi yanlış bir bilgi birçok hakkın ihlal edilmesine neden olabilmektedir. Kaynakların yanlış yerlere yönlendirilmesine, gereksiz panik ve kargaşaya neden olarak afetzedelerin yardım alma haklarını ihlal edebilmektedir. Aynı zamanda toplum

arasında barış ve huzurun bozulmasına yol açarak bireylerin barış ve güvenlik içinde yaşama hakkını da tehdit edebilmektedir.

Bir diğer sorun olan koordinasyon ve lojistik sorunları ise deprem bölgesinde yaşanan en büyük sorunlardan biridir. Ani gelişen kriz durumu, son derece büyük yıkımın meydana gelmesi, afet öncesinde gerekli hazırlıkların depolama alanlarının ve şehir planlamalarının yapılamamış olması deprem bölgesinde büyük bir kaosu oluşmasına neden olmuştur. İnsani yardım malzemelerinin deprem bölgesine ulaştırılması, bölgede malzemelerin tasnifleneceği ve depolanacağı alanların ve bu alanlarda görev alacak sorumluların olmaması koordinasyonsuzluğa yol açmıştır. Koordinasyonun sağlanamaması insani yardımların etkin bir şekilde dağıtımını da engellemiş zaman zaman yardımlarda mükerrerliğin oluşmasına da neden olmuştur. Bu konuya istinaden bir STK yetkilisi “*Muhatabın ile o koordine bozukluğundan dolayı hangi bölgede kime verileceğini bilemediler. Bazılarının çok mükerrerlik oldu. Ben verdim ve başka kurum da verdi. Aslında bu depremin en büyük sorunu birçok kasabalara köylere ulaşamadı. Zaten hep şehir merkezleri üzerinden çalışmalar yapabiliyorsun.*” (STK, 7) şeklindeki ifadesiyle yardımlarda meydana gelen mükerrerliğin eşitlik ve adalet prensiplerine aykırı olduğu ve bunun sonucunda bireyler arasında fırsat eşitsizliğine neden olabileceği anlaşılmıştır. Bu açıdan kaynakların etkin ve verimli kullanımı, daha fazla insanın temel ihtiyaçlarının karşılanabilmesi ve temel haklara erişim için kritik öneme sahiptir.

Çalışmada elde edilen veriler ışığında gıda, su ve barınma alanında yaşanan sorunların içinde en temel sorun depremin meydana getirdiği kriz durumu sebebiyle ilk 72 saat gıda ve temiz suya erişim sorunu olmuştur. Ancak başta kamu kurumları olmak üzere Türk Kızılay’ı koordinesinde diğer STK’larında gıda ve temiz suya erişim noktasında gerçekleştirdikleri acil insani yardım faaliyetleri ile kısa bir süre içinde sorun çözülmüştür. Lojistik kaynaklı sorunlar, bireysel yardımlar, ihtiyaç fazlası yardımların gönderilmesi yardımların belli bir zaman sonrasında yığılmasına ve sonucunda israf olmasına da neden olmuştur. Bu soruna yönelik “*Tabii ki ilk başlarda sıcak dönemlerde birkaç eksiklik vardı ama sonra çok yığılma oldu. Kamyon kamyon yığılmalar oldu. Bu sefer işte israfa sebebiyet veriyor. Su da hakeza öyle. İnsanlar yetmez diye gönderince bu kez israfa sebebiyet verdi. İnsanlar bir yudum alıyor suyu atıyordu. Ya da ekmekten bir ısırık alıyor sonra çöpe atıyor. Bu boyutlara tabii ki ulaştık.*” (STK, 1) şeklinde STK yetkilisi değerlendirmede bulunmuştur. Hiç şüphesiz

gıda ve suya erişim, insanların temel yaşam ihtiyaçlarını karşılaması için gereklidir. Afet durumlarında bu kaynaklara erişimde yaşanan sorunlar, insanların yaşamlarını doğrudan tehdit eder. Aynı zamanda afetlerde gerekli koordinasyonun sağlanamamasına bağlı olarak ortaya çıkan gıda ve su israfı da ekonomik ve sosyal hakların ihlaline neden olabilmektedir.

Gıda ve suya erişim sorunlarının yanında önemli bir diğer husus da barınma alanında yaşanan sorunlardır. 11 ilde yıkımın meydana gelmesi ve barınma alanlarının yok olması bireylerin kendilerine güvenli bir alan bulmalarını zorlaştırmıştır. Türkiye’de mevcut çadır stoğunun yeterli olmaması barınma alanındaki hizmetlerin gecikmesine neden olmuştur. Deprem sonrası Adıyaman’da meydana gelen sel felaketi ile de çadırlar sular altında kalmış sorunların artmasına neden olmuştur. Barınma alanlarının yetersiz olması, mevsim şartları depremzede bireylerin deprem bölgesinden diğer illere göç etmesinde de etkili olmuştur. Deprem bölgesinde kurulan mobil göç merkezleri ile göç etmek isteyen depremzede ailelere doğrudan hizmet verilmiştir. STK yetkilileri *“Barınmayla ilgili devletin yetersizliği vardı. Çadırların içi suyla gömülüydü. Araçlarda yatıyordu insanlar konaklama bulamadıkları için kontağı açıyorlar. Aracın ısıyla.”* (STK, 7), *“Biz 4 deprem bölgesinde aktif çalışma yürüttük o süreçte. Dördünde de barınma en temel problemdi zaten orada. Biz bile orada kendimize güvenli bir alan, bulmakta zorluk çektik. Açık alanlarda etrafımızı kendimiz tellerle çevreledik ve kendi alanımızı oluşturmaya çalıştık.”* (STK, 3) açıklamalarında bulunarak barınma alanındaki sorunlara dikkat çekmişlerdir. İfadelerden de yola çıkılacağı üzere güvenli barınmanın sağlanması afetlerden sonra insanların hayatta kalabilmesi için son derece kritiktir. Bu anlamda afet durumlarında güvenli, yeterli ve uygun barınma alanlarının sağlanması, insanların onurlu bir yaşam sürdürebilmesi için gereklidir. Barınma alanında yaşanan bu sorunların yanı sıra deprem bölgesinde şehir içinde güvenli binaların azalması sebebiyle kira fiyatlarında fahiş artışlara gidilmiştir. Devlet bu konuda kiralık evde oturmak isteyen depremzedelere kira desteği yardımıyla bulunmuştur. Ancak kiraların artması, fatura gibi ekstra masrafların ortaya çıkması depremzedeleri oldukça zorlamıştır. Bu sebeple depremzedeler konteyner kentlerde kalmayı tercih etmişlerdir.

Sağlık ve hijyen alanında yaşanan sorunlara bakıldığında hastanelerin kapasitelerinin yetersiz kalması, ilaçlara erişimde bir takım sorunların yaşanması örnek olarak verilebilir. Bunlara ek olarak yaşam alanlarının kalabalıklaşması, alt yapı sorunları

nedeniyle temiz suya erişimde yaşanan sorunlar bazı sağlık ve hijyen problemlerine de neden olmuştur. Kişisel hijyenin sağlanamaması, tuvalet ihtiyacı için uygun ortamın oluşturulamaması, sürdürülebilirliğin sağlanamaması da beraberinde hijyen sorunlara yol açmıştır. *“Özellikle kırsalda ki insanların erişimleri sıkıntılıydı, onları söyleyebilirim. Kırsalda işte hastaneden raporlu ilacı olup kullanmaya mecbur olduğu ilaçlar. Hastanelerin o anda devre dışı kalmasıyla yazılamadı, eczanelere erişim sağlanamadı. Özellikle işte ağır hastaların vesaire. Böyle standart ilaç kullanan hastaların ilaçlarına erişiminde tabii ki sıkıntılar oldu.”* (STK, 12), *“Ama tabii afetin ilk zamanı sürekli enkazların içerisinde birileri çıkıyor vesaire. Hastanelerin mevcut kapasiteleri bu hastaları tedavi etmeye yetmiyordu. O yüzden çok büyük bir nakil operasyonu yapıldı.”* (STK, 5) ifadeleri bu sorunları destekler niteliktedir. Şüphesiz her bireyin yüksek sağlık standartlarına erişebilme ve bu standartlardan yararlanabilme hakları bulunmaktadır. Ancak afetlerde temel sağlık hizmetlerine eksiksiz ulaşabilmek son derece zordur. Zamanında ve uygun tıbbi müdahalenin sağlanamaması ölüm riskini arttırabilmektedir. Bu sebeple etkin ve zamanında müdahale sağlanabilmesi son derece önemlidir.

Çalışmada elde edilen verilere göre deprem bölgesindeki diğer sorunlardan biri de gönüllü koordinasyonunda yaşanan sorunlardır. Bölgeye insani duygularla gitmiş ancak belirli bir alanda yeterli eğitime sahip olmayan gönüllüler bölgede karışıklığa neden olmuştur. Bu konuda görüşme yapılan sivil toplum kuruluşları bölgede görevlendirilecek gönüllülerin bölgeye gönderilmeden önce belirli bir eğitimden geçmesi ve niteliklerinin artırılması görüşünü savunmuşlardır. Nitekim insan hayatının kurtarılması için bir dakikanın dahi önemli olduğu böylesi bir anda bu tür eğitimlerin gerçekleştirilmesi ve zorunlu hale getirilmesi gerektiği kaçınılmazdır. Aynı zamanda birtakım gönüllülerin deprem bölgesine bilinçli bir şekilde gitmediği, görevlerinde seçici davrandıkları bu durumda sivil toplum kuruluşlarının sağladıkları hizmetleri aksattığı sonucuna varılmıştır. Bu görüşler neticesinde (Sakamoto, 2012: 26-28)'nin araştırmasına göre Japonya'da 1995 yılında yaşanan Hanshin-Ajawi Depreminde gönüllülerin koordinasyonsuz hareket etmesi ve yoğun bir gönüllü akışı bölgede karışıklığın yaşanmasına neden olmuş bunun sonucunda ise afet gönüllü koordinasyon sistemi oluşturulmuştur. Bu sistem kapsamında Sosyal Refah Konseyinin destekleri ile gönüllü merkezleri açılarak çalışmalar daha sistemli hale getirilmiştir.

Önemli bir diğer sorun da deprem bölgesinde güvenlik alanında yaşanan sorunlardır. Yaşam alanlarının kalabalıklaşması, barınmada yaşanan sorunlar beraberinde güvenlik sorunlarını da getirmiştir. Yağmacılık, hırsızlık, dezenformasyon bunlara örnek olarak verilebilir. Bu sorunların yanı sıra bazı deprem bölgelerinde etnik unsurların fazla olması da güvenlik sorunları ortaya çıkarmıştır. Dolaylı olarak yapılan terör propagandaları, çocukların can güvenliğinin sağlanamaması bunlara örnek olarak verilebilir. *“En büyük şeylerden bir tanesi. Yağmacılık dediğimiz şeyler oldu. Yardım turlarına, yardım malzemelerini yağmalayanlar oldu. Özellikle Hatay’da. Hatta silah zoruyla durdurup da yaptılar.”* (STK, 6), *“Fazla ürün gelip işte bizim depodaki ürünlerimizin çalınmasına kadar hatta bazen birkaç şeyimiz gitmişti. Öyle bazı yardım malzemelerimiz.”* (STK, 11) şeklindeki açıklamaları bunları destekler niteliktedir. Afetlerde güvenlik alanında yaşanan sorunlar bireylerin yaşamlarını bununla birlikte fiziksel, ruhsal ve sosyal sağlıklarını doğrudan doğruya tehdit etmektedir. Nitekim güvenliğin sağlanması bireylerin beden, ruhen ve sosyal yönden tam bir iyilik hali içinde olmalarında önemli bir faktördür.

Yukarıda bahsi geçen sorun alanları çalışmanın bulguları ve konuya ilişkin literatürle harmanlandığında deprem bölgesinde çalışan STK’ların doğrudan depremzedelere yönelik acil insani yardım ve acil müdahale faaliyetleri içerisinde, gıda yardımları, hijyen malzemeleri yardımları, giyecek yardımları, sağlık alanında yapılan yardım faaliyetleri ve barınmaya yönelik gerçekleştirdikleri yardım faaliyetleri bulunmaktadır. Ayrıca, psiko-sosyal destek faaliyetleri ve rehabilitasyon faaliyetleri kapsamında psiko-sosyal destek çadırları, psikolojik destek, danışmanlık faaliyetleri, depremzede bireylerin deprem öncesi normal yaşamlarına dönmelerini kolaylaştıracak destek hizmetleri, beceri geliştirme programları bulunmaktadır. Bu faaliyetlere ek olarak eğitim ve bilgilendirme faaliyetleri kapsamında eğitim psiko-sosyal destek çadırları, depremzedelere yönelik bilgilendirme faaliyetleri bulunmaktadır. Hukuki ve sosyal destek faaliyetleri kapsamında ise depremzede bireylere sağlanan ayni ve nakdi destekler, doğrudan ya da dolaylı olarak sağlanan sosyal yardım danışmanlık hizmetleri ve hukuki danışmanlık hizmetleri bulunmaktadır.

Sivil toplum kuruluşları deprem bölgesinde gerek kamu sektörü ile yaptıkları iş birliği ile gerekse diğer STK’lar arasında yaptıkları işbirlikleri ile önemli rol oynamışlardır. Başta AFAD olmak üzere Türk Kızılay ile işbirliği yapılarak koordinasyon sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak ortak bir ağı olmaması birçok sorunu beraberinde

getirmiştir. Bu bağlamda (Korkietpitak, vd., 2013: 914)'e göre 1995 yılında meydana gelen Japonya depreminde hükümetin bilgi eksikliği kaynakların seferber edilmesini geciktirmiş deprem sonrasında Japonya hükümetinin STK'larla çalışmaya olan ilgi ve isteği artmıştır. Bunun sonucunda Japonya hükümeti ve STK'lar gerçekleştirdikleri projeler ve işbirliği programları ile dezavantajlı gruplar başta olmak üzere toplumun tüm kesimi bu proje ve programlardan yararlanmıştır. Bu durumda aslında afet yönetiminde hükümet ve STK'ların birbirini tamamlaması beklenen rollere sahip oldukları anlamına gelmektedir.

Sivil toplum kuruluşları kamu kurumlarına göre barındırdıkları birçok özellikle öne çıkmaktadır. Bu noktada arama kurtarma ekibinin varlığı, belli bir alana odaklanma, esneklik, hızlı aksiyon alabilme, kalıcı ve sürdürülebilir projeler, gönüllü varlığı, STK hizmet içi eğitim, sivillik, sorumluluk bilinci, tecrübe ve profesyonellik, ulaşılabilirlik, istişare ekseni çalışmaları ve yurt içi yurt dışı teşkilatlanmalar öne çıkaran hususlar olarak ele alınmıştır. Afetlerin meydana geldiği durumlarda öncelik bireylerin yaşamlarının kurtarılmasıdır. Bu aşamada arama kurtarma ekipleri önemli rol oynamaktadır. Arama kurtarma ekiplerinin varlığının yanı sıra niteliği de bir diğer önemli husustur. STK'ların kamu kurumlarına göre esnek yapıda olmaları bürokratik süreçlere takılmadan belirli bir sorun ya da ihtiyaç karşısında hızlı örgütlenme ve soruna müdahale edebilmeyi sağlamaktadır. Hiç şüphesiz çalışmada elde edilen bulgular doğrultusunda sivil toplum kuruluşları deprem bölgesine esnek ve hızlı örgütlenebilmeleri ile çok kısa süre içinde müdahale edebilmişlerdir. Hızlı aksiyon alabilme ve esnek olmalarındaki ana unsur ise yurt içinde mevcut teşkilatlanmalarıdır. Diğer illerde sahip oldukları gönüllü ağı ve sorumluluk bilinci ile zaman fark etmeksizin anında örgütlenmiş ve harekete geçebilmişlerdir. Aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarının gerek afet alanında gerek sivil toplum genelinde sahip oldukları tecrübe ve profesyonellik insani yardım çalışmalarının daha kaliteli, zamanında ve yerinde olmasında etkili olmuştur. Sivil toplum kuruluşları sahip oldukları bu tecrübe ve profesyonelliğinde getirisi ile kalıcı ve sürdürülebilir projeler gerçekleştirmişlerdir. Bu sayede deprem bölgesinde acil insani yardım çalışmalarının yanında depremzedelerin normal yaşama adapte olmalarını sağlayacak projeler de geliştirilmiştir. Bu doğrultuda belirli bir alana odaklanan sivil toplum kuruluşları hızlı ve kolay tespitlerde bulunabilmektedir. Nitekim (Sakamoto, 2012: 26-28)'nin araştırmasına göre Japonya'da yaşanan depremde STK'ların gerçekleştirdikleri

faaliyetler hız, kalite ve büyüklük açısından bireylerin gerçekleştirdikleri faaliyetlerden son derece farklı olmuş ve acil yardım faaliyetlerinde oldukça aktif rol almışlardır. Bunun en temel sebebi olarak afet yönetimi alanında artan sivil toplum kuruluşu sayısı ve bu alanda uzmanlaşmaları olarak yorumlanabilir. Bir başka çalışmaya göre ise (Sharma, 1997, akt. Shaw, 2003: 7) hükümet afet yönetiminde politika ve kurumsal konuları ele alırken sivil toplum kuruluşları sahada toplumsal sorunlara yönelik daha iyi bir konumdadır. Bunun en temel sebebi ise STK'ların etkili bir iletişim bağlantısı kurmaları olarak ifade edilebilir.

Çalışma çerçevesinde deprem bölgesinde STK'ların gerçekleştirdikleri insani yardım faaliyetleri birçok husus dikkat edilerek gerçekleştirilmiştir. Bunların en başında temel insani etik değerler ve insan hakları gelmektedir. Bu doğrultuda depremin yıkıcı etkileri sonrasında her ne kadar bireyler arasında fırsat eşitsizlikleri olsa da STK'lar insani yardımların sağlanması noktasında oldukça hassas davranarak yardımların eşit ve hak temelli bir yaklaşım ile ulaştırılmasına özen göstermişlerdir. Tarafsız ve kuşatıcı bir insani yardımı temel alan sivil toplum kuruluşları insan hak ve onuruna saygı göstererek yardımların din, dil, ırk ayrımı gözetmeksizin yapılmasına, bireylerin iyilik halinin sağlanmasına riayet etmişlerdir. Çalışmanın bulgularından elde edilen verilerle beraber STK'lar bireylerin sahip oldukları temel insan hakları esas alınarak işlevselliklerinin artırılmasında ve kaynakların bireylere ulaştırılması noktasında aracı diğer bir ifade ile köprü görevi görmüşlerdir. Bu noktada depremlerde bireylerin ihtiyaç tespit çalışmaları yapılarak gerekli yönlendirmeler ile bireylerin ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Bu görüşü destekler nitelikte (Shaw, vd., 2001, akt. Shaw, 2003: 11) yapılan bir araştırmada ise 2001 yılında Hindistan'da meydana gelen Bhuj depreminde yardım malzemelerinin ulaşamadığı uzak köylere STK'lar tarafından ulaştırıldığı ve STK'ların köprü görevi gördüğü tespit edilmiştir.

Her STK sahip oldukları kaynaklara, kapasitelerine göre afet bölgesinde olumlu yönde değişim sağlamak için çalışmıştır. Nitekim bu değişim yalnızca tek bir elden sağlanmamış olup bireylerin toplumsal konularda farkındalıklarını artırma amaçlı deprem bölgesinde bilgilendirici faaliyetler gerçekleştirmişlerdir. Bu faaliyetlerle bireylerin çocuk koruma, çocuk güvenliği gibi önemli ve spesifik konularda ailelerin bilgilенmesini sağlamışlardır. Danışmanlık-rehberlik rolünü de üstlenen sivil toplum kuruluşları gerek depremlere yönelik gerçekleştirdikleri faaliyetler ile gerek diğer sivil toplum kuruluşlarına yönelik gerçekleştirdikleri faaliyetler ile de öne

çıkılmışlardır. STK'lar deprem bölgesinde sağlık hizmetleri, psikososyal destek ve sosyal hizmet faaliyetleri noktasında danışmanlık sağlayarak kapasitelerinin geliştirilmesinde önemli rol oynamışlardır. Bu görüşü destekler nitelikte Hanshin Awaji depremi sonrasında bir grup STK 1998 yılına kadar yaşlı ve engellilerin sorunları dâhil olmak üzere farklı danışmanlık faaliyetlerinde bulunmuşlardır (UNCRD Afet Yönetim Planlaması, 2003: 18). Paydaşlık rolü kapsamında ise STK'lar diğer sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumları ile gerçekleştirdikleri çeşitli iş birlikleri ile depremzede bireylere yönelik hizmet kapsamını genişletmişlerdir.

Sonuç olarak afet yönetiminde sahada etkili olan sivil toplum kuruluşlarının etkinliğini arttırmasındaki en önemli husus diğer sivil toplum kuruluşları ile bir araya gelmeleridir. Alanında uzmanlaşmış olan sivil toplum kuruluşlarının diğer sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içinde çalışması sürecin etkin ve verimli olmasında rol oynayacaktır. Aynı zamanda STK'ların Türkiye'nin bir deprem ülkesi olduğunu her daim göz önünde bulundurarak buna yönelik ekipmanlarını, ekip sayısını ve niteliğini genişletmeli bu hususta en profesyonel olan uzmandan süpervizörlük hizmeti alınmalıdır. Arama kurtarma çalışmaları açısından her ilin kendine yetebilecek düzeyde bir arama kurtarma ekibi kurması, gıda, kıyafet gibi depolanacak alanların ve deprem sonrası ivedilikle çalışmalara başlanması açısından kriz masalarının oluşturulması da gerekmektedir. Böylece bölgede gereken iletişim sağlanarak insani yardımlar daha koordineli şekilde yürütülebilir. Bölgede deprem tecrübesi olan bölgeyi tanıyan personellerin sahada görevlendirilmesi, arama kurtarma ekiplerinin farklı illerden seçilerek oluşturulması ile performans ve etkinlikleri arttırılır, olaylara doğru ve zamanında müdahale edilebilir. Bir başka husus ise şehirlerin fiziki anlamda inşasının yanında bireylerin ihyasını da içeren projelere ağırlık verilmelidir. Bu noktada özellikle çocuklar ve gençlere başta olmak üzere tüm bireylere yönelik psikolojik destek ve manevi danışmanlıklar yaygınlaştırılmalıdır. Afet öncesi normal yaşama dönüşün hızlandırılması amacıyla depremzedelerin çalışma hayatına katılım sağlamaları konusunda destek kanalları oluşturulmalı gerekli yönlendirmeler yapılmalıdır. Tüm bunların yanında bireylerin yaşamlarına dokunacak onların normal yaşama dönüşlerini kolaylaştıracak kalıcı eser projeleri de gerçekleştirilmelidir.

Deprem sonrası STK'ların diğer STK'lar ile bilgi paylaşımı, iş birliği ve dayanışmanın sağlanıp arttırılmasının yanında devletle birlikte çalışabileceği koordinasyon mekanizmalarının kurulması da elzemdir. Zira hangi STK'nın kimlere ve ne düzeyde

yardım ettiğinin tespit edilmesi, raporlanması yardımların daha etkin ve adaletli dağıtılmasında ve istismaların önlenmesinde faydalı olacaktır. Aynı zamanda kamu kurumları, sivil toplum kuruluşlarının ihtiyaçlarını ve taleplerini dikkate almalıdır. Özellikle deprem bölgesinde gelen insani yardım malzemelerinin karşılanması, depolanması ve sevkiyatın yapılması noktasında ciddi sorunlar yaşanmıştır. Bunların önlenmesi ve olası bir doğal afet döneminde böylesi kriz durumlarının yaşanmaması adına kamu kurumları STK'lara lojistik destek sağlamalıdır. Deprem sonrası ihtiyaçların hızlı ve doğru tespitinin yapılması da önemlidir. Aynı zamanda bireylerin sağlık hakkı temel alınarak deprem sonrası temiz çamaşır ihtiyacı, banyo yapma gibi özel ihtiyaçlarının giderileceği çözümler üretilmeli, ortopedi ve fizik tedavi merkezlerinin kurulması gerekmektedir. Diğer bir önemli nokta ise bürokratik süreçlerin olabildiğince azaltılması acil ve hızlı kararlar alınmasında son derece gereklidir. Zira beklenen her bir kararın yaşam kayıplarına ve diğer sorunlara yol açacağı da gözden kaçırılmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Abay, A. R. (2004). Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri. 3. *Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Dergisi*, 271-281.
- Acun, F. (2005). Osmanlı Şehirlerinde Devlet ve Sivil Toplum. *Sivil Toplum*, 3(10): 51-60.
- Açıkgöz, A. (2021). Çevre Sorunlarının Çözümünde Sivil Toplum Kuruluşları. *Turkish Studies Economics, Finance, Politics*, 16(2): 617 - 633.
- Adalet Bakanlığı. *Aday Memur Hazırlayıcı Eğitimi İnsan Hakları Ders Notu*. Ankara
- Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2018). Türkiye’de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri.
- Ağırman, F. (2018). Hobbes ve Rousseau’nun Devlet Kuramlarında Doğa Durumu. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 32: 115-120.
- Akdemir, A. (2006). *Sivil Toplum Kuruluşları ve İnsan Hakları: Antakya’daki Sivil Toplum Kuruluşu Yöneticilerinin Sivil Toplum ve İnsan Hakları Tartışmalarına İlişkin Görüşleri Üzerine Bir Alan Çalışması*. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Akçeşme, F. (2013). Sivil Toplum ve Türkiye Cumhuriyeti’ndeki Yeri. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2(4): 202-225.
- Akgüngör, S. & Van Hove, B. U. (2022). Sivil Toplum Kuruluşları ve İnsan Hakları: Bir Literatür İncelemesi. *Sivil Toplum*, 9(17) 11-30.
- Akkaya, M. (1993). Hak ve Özgürlük Kavramı (I). *Eskişehir Barosu Dergisi*, 1: 17-22.
- Akman, Dömbekci, H. & Erişen, M. A. (2022). Nitel Araştırmalarda Görüşme Tekniği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2): 141-160.
- Akpınar, G. A. (2001). *Sivil Toplum*, Altkitap.

- Akyel, R. (2000), *Gölyaka 'da Deprem*, İstanbul: Gren Ajans.
- Akyel, R. (2007). *Afet Yönetim Sistemi: Türk Afet Yönetiminde Karşılaşılan Sorunların Tespit ve Çözümüne İlişkin Bir Araştırma*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.
- Akyıldız, Y. (2022). Sosyal Çalışma Görevlilerinin İnsan Haklarına Yükledikleri Anlam Üzerine Nitel Bir Çalışma: İstanbul Örneği. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30: 367-396.
- Alexander, D. (1993). *Natural Disasters*. New York: Routledge.
- Alp, A. & Adıgüzel, V. (2019). Bir Barış Konsepti Olarak: Sivil Toplum ve Devlet İlişkisi. *Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, 2(Özel Sayı): 37-48.
- Altun, F. (2016). Afetlerde Psikososyal Hizmetler: Marmara ve Van Depremleri Karşılaştırmalı Analizi. *İZÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(8-9): 183-197.
- Altun, F. (2017). Uluslararası Kuruluşların Afetlere Yönelik Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Faaliyetlerinin İncelenmesi. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 1(1): 32-54.
- Altun, F. & Akalın, H. (2021). Etik Kültürünün Geliştirilmesinde Sivil Toplumun Rolü. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 16(1): 212-228.
- Artan, T. & Özkan, A. O. (2020). Afetler ve Sosyal Hizmet. *Journal of ADEM*, 1(1): 47-54.
- Aslan, S. (2010). Türkiye'de Sivil Toplum. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(31): 260-283.
- Avcı, V. (2015). Bingöl Çayı Havzası'nın (Bingöl) Heyelan Duyarlılık Analizi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(2): 1-26.
- Aydemir, A. (2021). Afet Yönetim Sisteminin İncelenmesinde Gönüllülük Hizmetleri ve Bazı Sivil Toplum Kuruluşları. *Afet ve Risk Dergisi*, 4(2): 387-394.
- Baaker, W. E., T. (2022). *Uluslararası ve Bölgesel Gelişmelerin Mısır ve Tunus'ta İnsan Hakları ve Sivil Toplumun Gelişimine Etkisi*, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.
- Balta, E. (2006). Sivil Toplum Nedir?. *Türk Eczacıları Birliği*, 26-27.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2): 368-388.

- Berber, Ş. (2000). Sivil Toplum Kuruluşları ve Türk Eğitim Sistemi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 1(4): 119-154.
- Berkes, N. (2012). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. 17 bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Betil, İ. (2010). Sivil Toplum, Sosyal Sermaye, Sosyal Girişimcilik. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 5(1): 21-25.
- Boesen, J. K. & Martin, T. (2007). Applying a Right Based Approach: An Inspirational Guide for Civil Society, The Danish Institute for Human Rights, Denmark.
- Boşnak, B. (2022). Türkiye’de İnsan Hakları Temelli Sivil Toplum Kuruluşları ve Mobilizasyon Stratejileri: Gözlemleyici, Norm-Dönüştürücü Ve Kanun Yapıcı Bir Sivil Toplum İdeali. *Alternatif Politika*, 14(3): 453-485.
- Boyar, O. & Kama, I., S. (2019). Dördüncü Kuşak Haklar ve Bilişim Teknolojilerinin Doğuşunda Mahremiyet Kavramına Karşılaştırmalı Bir Bakış. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 25(2): 602-623.
- Carothers, T. (1999). “Civil Society”. *Foreign Policy*, 117(18): 18-29.
- Cihangir, D. (2021). TR71 Bölgesi Sivil Toplum Kuruluşları Mevcut Durum Analizi. Ahiler Kalkınma Ajansı, Nevşehir.
- Cin, H. & Akyılmaz, G. (2000). *Feodalite ve Osmanlı Düzeni*. 2. bs. Mersin: Çağ Üniversitesi Yayınları.
- Clark, A. M. (1995). Non-Governmental Organizations and their Influence on International Society. *Journal of International Affairs*, 48(2): 507-525.
- Çaha, Ö. (1994). Osmanlı’da Sivil Toplum. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 49(3): 79-99.
- Çakmak, C. (2004). The Role Of Non-Governmental Organizations (Ngos) in The Norm Creation Process in The Field Of Human Rights. *Alternatives: Turkish Journal of International Relations*, 3(1): 100-122.
- Çelik, F. (2023). *Türkiye’de Göç Yönetiminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü*. T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çiftçi, C. (2012). Sivil Toplum: Kökenler, Örgütlenme ve Çalışma Yaklaşımları (Kamu Personeli İçin). Türkiye’nin Az Gelişmiş Bölgelerindeki Anadolu Doğu

Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgeleri Kadın ve Kadın STK'larının Güçlendirilmesi Projesi.

Çubukçu, İ. A. (1983). Din ve İnsan Hakları. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 26(1-4): 119-130.

Çukurçayır, M. A. (2006). *Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye'de Sivil Toplum Kuruluşlarının Yeri*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Daban, C. (2019). Küresel İlişkiler Çağında İnsan Haklarının Önemi ve Tarihsel Gelişimi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(3): 164-186.

Demirel, N. (2013). *Tarih Kuram Sivil Toplum*, Ankara: Orient.

Demirel, S., Alptekin, K. ve Alluşoğlu, M. (2002). Sivil Toplum Örgütleri. *Mülkiye Dergisi*, 26(233), 127-138.

Doğan, D. & Engin, G. (2023). Sivil Toplum Kuruluşlarının Yasama Süreçlerine Katılımı için Rehber. *TÜSEV Yayınları*, 93: 7-51.

Doğan, H. (2019). *Afetlerde Kurum ve Kuruluşlar*, (1. Baskı). Ankara: Türkiye Klinikleri.

Duman, F. (2009). Siyasetin Güç Merkezleri, *Sivil Toplum*, Der. Mümtaz'er Türköne. İstanbul: Opus Yayınları.

Dursunoğlu, İ. (2012). *Demokrasilerde Sivil Toplum Kuruluşlarının Yeri Ve Önemi*. Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Emini, M. E. (2004). Hak Kavramı. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12: 203-216.

Emini, F. T. (2013). Sivil Toplum Kuruluşlarının Politika Belirleme Sürecindeki Rolü: Tüsiad Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36: 43-56.

Ergünay, O. (2009). *Afet Yönetimi: Genel İlkeler, Tanımlar, Kavramlar*. Ankara.

Erkal, T., & Değerliyurt, M. (2011). Türkiye'de Afet Yönetimi. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 14(22): 147-164.

Erkan, A., Vd. (2019). Meteorolojik Afetler 2018 Yılı Değerlendirmesi. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Meteoroloji Genel Müdürlüğü. Ankara.

- Ersan, H., Aydın, A., ve Eker, R. (2017). Davraz Kayak Merkezi (Isparta-Türkiye) Çığ Tehlike Gösterim Haritasının Oluşturulması. *Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Ormancılık Dergisi*, 13(1): 28-38.
- Ertan, G. (2020). Civil Society and Disaster Management: Case of Marmara Earthquake. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(76): 2044-2056.
- Ertugay, F. (2005). *Sivil Toplum Örgütlerinin Siyasal İktidar Üzerine Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Gedik, M. (2020). Sosyal Hizmet Uygulamaları ve “Hak Temelli” lik. *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16): 28-57.
- Gelişli, K. (2018). Jeofizik Yöntemlerle Heyelan Araştırmaları. *Uygulamalı Yerbilimleri Dergisi*, 17(2): 115-126.
- Genç, N., & Erdoğan, Ü. (2013). Yerel Demokrasi ve Kalkınma Bağlamında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Aydın Örneği. *Yerel ve Bölgesel Kalkınma: Küresel ve Yerel Bakış Açıları*, 249-263.
- Goel, V. & Tripathi, M. K. (2010). The Role Of NGO's In The Enforcement Of Human Rights: An Overview. *The Indian Journal of Political Science*, 71(3): 769-793.
- Gökçekuş, H. vd. (2018). Doğal ve İnsan Kaynaklı Afetler Sonuçları ve Afet Yönetimi.
- Göklen, A., & Tufan, E. (2020). Müzik Eğitimcileri Tarafından Kurulan Ulusal ve Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşlarının Amaç ve İşlevleri. *Ihlara Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 5(1): 18-33.
- Gready, P. (2008). Rights-based approaches to development: what is the value-added? *Development in Practice*, 18(6): 735-747.
- Gül, M. (2021). Afet Yönetiminde Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi, *Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences*, 7(44):1613-1619.
- Gülelçin, N. (2020). *Doğal Afetlerde Sosyal Çalışmacının Görevlerinin Değerlendirmesi*. Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Güler, H. (2004), “Hazırlıklı Olma”, İçişleri Bakanlığı Eğitim Dairesi Başkanlığı Afet Yönetimi 55. Dönem Mülki İdare Amirleri Semineri, Ders Notu, Ankara.

- Güllüoğlu, M. (2019). Afet Yönetim Süreçlerinde Sosyal Hizmetler. Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Platformu.
- Gümüş, T. (2014). Demokrasilerde Sivil Toplum ve Devlet Sivil Toplum İlişkisinde Karşılaşılabilecek Sorunlar. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18(3): 529-572.
- Gündüz, A. Y. & Kaya, M. (2014). Küresel Dünyada Sivil Toplum Kuruluşlarının Ekonomik Kalkınmadaki Rollerini Üzerine Bir Değerlendirme. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, 6(10), 130-169.
- Healy, L. M. (2008). Exploring the History of Social Work as a Human Rights Profession. *International Social Work*, 51(6), 735–748.
- Hekimoğlu, M. M. (2003). İnsan Haklarının Tarihsel Perspektif İçerisindeki Gelişimi. *Journal of Management and Economics Research*, 1(1): 73-92.
- Highland, L. M., & Bobrowsky, P. (2008). *The Landslide Handbook-A Guide to Understanding Landslides*. US: Geological Survey.
- Hindess, B. (2007). Locke's State of Nature. *History of the Human Sciences*, 20(3): 1–20.
- Ife, J. (2008). *Human Rights and Social Work Towards Rights-Based Practice*, UK: Cambridge University Press.
- IFSW. (1988). *Human Rights in International Policy Papers*. Geneva: IFSW.
- IFSW. (2012). Human Rights. <https://www.ifsw.org/human-rights-policy/> [12.01.2024].
- IFSW. (2014). Global Definition Of the Social Work. <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/> [12.01.2024].
- Işıkkhan, V. *Sivil Toplum, Demokrasi ve İnsan Hakları*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi.
- İlter, O., (2009). *Sosyal Yardım Alanında SYDV ve STK İş birliği, Sorunlar, Çözüm Önerileri*. T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü. Ankara.

- İnal, M. E. (1998). *Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlarda Pazarlama Planlaması ve Üniversiteler Üzerine Bir Araştırma*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kaçer, M. (2017). Çin Bürokrasi Sınavları: Patrimonyal Bürokraside Rasyonel Bir Gelenek. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 145-166.
- Kadioğlu, M. (2008). *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri*, (1. bs). Ankara: İsmat Matbaacılık.
- Kadioğlu, M. (2011). *Afet Yönetimi Beklenilmeyeni Beklemek, En Kötüsünü Yönetmek*, (1. bs). İstanbul: T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayını.
- Kadioğlu, M. & Kundak, S. (2011). İlk 72 Saat. Ankara: Afet Acil Durum Başkanlığı (AFAD) Yayınları.
- Kara, Y. (2019). Makro Sosyal Hizmet Çerçevesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Önemi. *Aurum Journal of Social Sciences*, 4(2): 155-169.
- Karabük Kovanlıkaya, A. (2013). Hâlâ Düşünüyorum. *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 20: 19-30.
- Karataş, İ. H. (2013). Türk Eğitim Sisteminde Sivil Toplum Kuruluşlarının STK'ların Konumları ve İşlevlerine Yönelik Okul Yöneticilerinin Görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 43(198): 196-218.
- Karataş, K. (2002). İnsan Hakları ve Sosyal Hizmet. K. Karataş (Ed.), *Değişen Türkiye'de İnsan Hakları Açısından Sosyal Hizmetler*, Ankara: SHU Derneği Yayınları, 150-156.
- Kaşlı, E. (2021). Kitap İncelemesi: İslam Hukukunda İnsan Hakları ve Eşitlik. *İslam Medeniyeti*, 7(47): 133-137.
- Keser, H., & Hışım, S. (2016). Demokrasilerde Sivil Toplumun Rolü. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(2): 201-224.
- Korkietpitak, W., Kaewkumkong, A., & Jaiborisudhi, W. (2013). Human Security And Japan International Cooperation Agency and Non-Governmental Organizations Collaboration (A Case Study Of Great East Japan Earthquake/Tsunami). *Procedia Environmental Sciences*, 17: 909-917.

- Korkmaz, A. (2022). *STK'lar ve Etkili İletişim*. Ankara: İksad Publishing House.
- Kumar, P. & Sharma, N., K. (2022). NGO Impact On India's Development Process. *Poonam Shodh Rachna, 1(2)*: 1-5.
- Kurt, S. & Taş, H. Y. (2015). Sivil Toplum Örgütlerinde Profesyonel Ve Gönüllü Çalışma İlişkileri: Tehditler Ve Fırsatlar. *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi, 4(8)*: 199-214.
- Leblebici, Ö. (2014). Afetlerde Kamu Yönetiminin Rolü ve Toplum Temelli Afet Yönetimine Doğru. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7(2)*: 457-477.
- Locke, J. (2015). What is the Structure of The Second Treatise?, *The Second Treatise of Civil Government*, Der. Andrew Bailey. Canada: Broadview Press.
- Locke, J. (2016). Of Property, *Second Treatise of Government and A Letter Concerning Toleration*, Der. Mark Goldie. United Kingdom: Oxford University Press.
- Mardin, Ş. (2013). *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*. 20 bs. İstanbul: İletişim.
- Mardin, Ş. (2020). *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*. 24 bs. İstanbul: İletişim.
- Marcinkute, L. (2011). The Role Of Human Rights NGO's: Human Rights Defenders Or State Sovereignty Destroyers?. *Baltic Journal Of Law & Politics, 4(2)*: 52-77.
- Merriam, S. B. & Grenier, R. S. (2019). *Qualitative research in practice: Examples for discussion and analysis*. San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers.
- Mondal, D., Chowdhury, S. ve Basu, D. (2015). Role of Non Governmental Organization in Disaster Management. *Research Journal of Agricultural Sciences, 6*: 1485-1489.
- Onbaşı, F. (2005). *Sivil Toplum*, İstanbul: L&M.
- Öksüz, S. & Küsmez, B. (2021). Sosyal Hizmet ve İnsan Hakları: Eleştirel Bir Bakış. *Sosyal Çalışma Dergisi, 5(2)*: 117-130.
- Özan, M. B., Polat, H., ve Şener, G. (2015). Sivil Toplum Kuruluşlarının Eğitimdeki Yeri. *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25(1)*: 59-70.

- Özcan, E. (2006). Sel Olayı ve Türkiye. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(1): 35-50.
- Özer, M. H. (2008). Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi Ve Sosyal Fonksiyonları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(26): 86-97.
- Özçelik, E. (2020). Afetlerde Sosyal Hizmetler. *Afet ve Risk Dergisi*, 3(1): 46-55.
- Özkan, S., (2015). İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi ve Kuşak Sınıflandırması, *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1): 111-126.
- Özkiraz, A. & Arslanel, M. N. (2015). Türkiye’de 1945-1960 Döneminde Sivil Toplum Örgütlerinin Varlığı Meselesi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10(1): 21-42.
- Park, E., Yoon, D.K. (2021). The Value of NGO’s in Disaster Management and Governance in South Korea and Japan. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 69: 1-15.
- Sakamoto, M. (2012). The Rise of NGOs/NPOs in Emergency Relief in the Great East Japan Earthquake. *Japan Social Innovation Journal*, 2(1): 26–35.
- Sanioglu, H. (2008). Avrupa Birliği Hukukunda İnsan Hakları. *TBB Dergisi*, 74: 77-111.
- Seyyar, A., & Yumurtacı, A. (2016). Afet Odaklı Acil Manevi Sosyal Hizmet Uygulamaları Bağlamında Türkiye’ye Yönelik Bir Model Önerisi. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(3): 1-24.
- Sezik, M. (2019). Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının İşlevleri ve Sorun Alanları. *R&S-Research Studies Anatolia Journal*, 2(4): 118-125.
- Shaw, R. (2003). The Role of Nongovernmental Organizations in Earthquake Disaster Management: An Asian perspective. *Regional Development Dialogue*, 24(1): 117-119.
- Sheafor, B. & Horejsi, C. (2014). *Sosyal Hizmet Uygulaması*, Ankara: Nika Yayınevi.
- Soliman, H. H. & Rogge, M. E. (2002). Ethical Considerations in Disaster Services: A Social Work Perspective. *Electronic Journal of Social Work*, 1(1): 1-22.
- Şahin, L., & Öztürk, M. (2008). Küreselleşme Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye'deki Durumu. *Journal Of Social Policy Conferences*, 54: 3-29.

- Şahingöz, A. (2022). Avrupa’da İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi. *EURO Politika*, (17): 90-98.
- Şeker, A. (2008). *Sosyal Çalışma Mesleği: 21. Yüzyıl’da Sosyal Adalet Arayışında Sosyal Çalışma Mesleği*. Ankara: SABEV Yayınevi.
- Talas, M. (2011). Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 29: 387-401.
- Tamer, G. M. (2010). Tarihsel Süreçte Sivil Toplum. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27(1): 89-105.
- Taşçı, F. (2023). *Afet Sonrası Sivil Toplum Yardımlarının Koordinasyonu*. İstanbul: SETA Yayınları.
- Tekinal, M. & Uğuz Arsu, Ş. (2020). Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenolojik Yaklaşımın Kapsamı Ve Sürecine Yönelik Bir Derleme. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 20(1): 153- 182.
- T.C. Başbakanlık Afet Ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı. (2012). *2013 - 2017 Stratejik Planı*. Ankara.
- Tomanbay, İ. (2000). Deprem, İnsan ve Sosyal Hizmetler. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 12(1), 123-137.
- Torun, Y. (2010). İnsan Hakları. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16: 415-424.
- Tosun, G. E. (2001). *Demokratikleşme Perspektifinden Devlet Sivil Toplum İlişkisi*. İstanbul: Alfa.
- Tögel, A. (2018, Aralık). İnsan Haklarının Korunmasında Sivil Odaklı Yaklaşımın Rolü. *I. Uluslararası İnsan Hakları Sempozyumu İnsan Haklarını Yeniden Düşünmek Bildiriler Kitabı*. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, İstanbul.
- Tuğlu, K. (2020). *Doğal Afetlerle Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü: Arama Kurtarma Derneği (Akut)*. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tuncay, T. (2004). *Afetlerde Sosyal Hizmet*, Ankara: Özbay Ofset Matbaacılık.
- Turhan, A. (2017). Avrupa Birliği’nin Gelişim Sürecinde İnsan Hakları. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, (9): 453-490.

- TÜSEV, (2011). Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu 2, İstanbul.
- TÜSEV, (2013). Hak Temelli Sivil Toplum Kuruluşlarının Örgütlenme Özgürlüğü Vaka Analizi, İstanbul.
- UNCRD Disaster Management Planning Hyogo Office, (2003). From Disaster to Community Development: The KOBE Experience, Japan.
- Uslu, F. & Demir, E. (2023). Nitel Bir Veri Toplama Tekniği: Derinlemesine Görüşme. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 40(1): 289-299.
- Velioğlu, M. (2009). *Sivil Toplum Kuruluşlarının Demokrasi Üzerindeki Etkileri*. Yüksek Lisans Tezi. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale.
- Yaman ve Düger, (2017). *Afet Yönetimi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Yavuz, C. & Kaynar, İ. (2015). Kamuoyu Oluşumunda Stratejik Bir Araç Olarak Sivil Toplum Kuruluşları. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(2): 183-196.
- Yeşildal, A. (2020). Sivil Toplum Ve Yerel Yönetimlerde Katılımcı Yönetişim: Sivil Toplumcu Bir Yaklaşım. *Sosyal Bilimler Metinleri*, 2020(2): 31-44.
- Yıldırım, M. (2003). Sivil Toplum ve Devlet. *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(2): 226-242.
- Yıldızdöken, Ç. (2017). Sofistlerin Epistemolojideki Yeri ve Önemi. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 4(12): 185-203.
- Yüksel, N. (2015). *İnsan Hakları Odaklı Sivil Toplum Kuruluşlarının Bilinirliğinin Ve Kamuoyu Oluşturmasının Alternatif Medya Kapsamında İncelenmesi*. T.C. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Zengin, O., & Altındağ, Ö. (2016). Bir İnsan Hakları Mesleği Olarak Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1): 179-190.

İNTERNET KAYNAKLARI

- AFAD Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü.
<https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>
[17.01.2024].

AFAD 2022 Yılı Doğa Kaynaklı Olay İstatistikleri.
https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/e_Kutuphane/Istatistikler/2022-Yili-Doga-Kaynakli-Olay-Istatistikleri.pdf [19.01.2024].

Bingöl Üniversitesi Araştırma Yöntemleri Ders Notu.
<https://www.bingol.edu.tr/media/210799/sayt-bolum12-Arastirma-Evreni-Orneklem-Secimi-ve-Olcum.pdf> [11.02.2024].

Derneklerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı.
<https://www.siviltoplum.gov.tr/derneklerin-faaliyet-alanlarına-gore-dagilimi>
[21.12.2023].

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.
https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/trk.pdf [05.01.2024].

Kandilli Rasathanesi Deprem Araştırmaları Enstitüsü Depremle İlgili Teknik Bilgiler
<http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/bilgi/depremnedir/index.htm#:~:text=Yerkabu%C4%9Fu%20i%C3%A7indeki%20k%C4%B1r%C4%B1lmalar%20nedeniyle%20ani,sarsma%20olay%C4%B1na%20%22DEPREM%22%20denir.>
[19.01.2024].

Kur'ân-ı Kerîm Meâli. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/T%C3%AEn-suresi/6099/1-4-ayet-tefsiri>
[10.01.2024].

Kur'ân-ı Kerîm Meâli. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/%C4%B0sr%C3%A2-suresi/2099/70-ayet-tefsiri>
[10.01.2024].

Kur'ân-ı Kerîm Meâli. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
<https://kuran.diyanet.gov.tr/tefsir/Nis%C3%A2-suresi/621/128-ayet-tefsiri>
[10.01.2024].

Non-Governmental Organizations (NGOs) in the United States. US Department of State.
<https://www.state.gov/non-governmental-organizations-ngos-in-the-united-states/> [29.12.2023].

TMMOB 6 Şubat Depremleri 8. Ay Değerlendirme Raporu.
https://www.tmmob.org.tr/sites/default/files/depremin_8_ayina_iliskin_degerlendirimlerimiz.pdf [19.01.2024].

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/> [17.01.2024].

TİHEK Deprem Sonrası Durum ve Afet Yönetimine İlişkin İnsan Hakları Temelli İzleme Faaliyetleri. <https://www.tihek.gov.tr/kategori/pages/pdf/i35mn3.pdf> [23.09.2023].

Yeni Vakıflar. Vakıf İstatistikleri. <https://www.vgm.gov.tr/vakif-islemleri/vakif-istatistikleri/yeni-vakiflar> [21.12.2023].

YASALAR

Dernekler Kanunu, T.C. *Resmi Gazete*, 25649, 4 Kasım 2004.

Türk Medeni Kanunu, T.C. *Resmi Gazete*, 24607, 8 Aralık 2001.

Vakıflar Kanunu, T.C. *Resmi Gazete*, 26800, 27 Şubat 2008.

Kooperatifler Kanunu, T.C. *Resmi Gazete*, 13195, 10 Mayıs 1969.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun,
T.C. Resmi Gazete, 27261, 17 Haziran 2009.

EKLER

EK-1

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU

Sizi Enise UÇAR tarafından yürütülen “İnsan Hakları Bağlamında Depremzedelerin Hizmetlere Erişiminde STK'ların Rolü” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırma sivil toplum kuruluşlarına yönelik bir araştırmadır. Bu araştırmanın amacı 6 Şubat Kahramanmaraş merkezli depremden hareketle toplumsal kriz durumlarında sunulan hizmetlerin insan haklarına uygun olarak sağlanıp sağlanmadığı ve bu noktada sivil toplum kuruluşlarının rolünü araştırmaktır. Araştırmada sizden tahminen 30 dakika ayırmanız istenmektedir. Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahiptir. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır.** Araştırmada Kişisel veri toplanacağından **6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu** ve ilgili mevzuat uyarınca kişisel verileri korumak amacıyla gerekli tüm tedbirler alınacaktır. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya xxxxxxx@std.izu.edu.tr e-posta adresi ve 5xxxxxxxxx numaralı telefondan ulaşabilirsiniz.

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güvence verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının:

Adı-

Soyadı:.....

.....

İmzası:

İletişim Bilgileri: e-posta:

Telefon:

Velayet veya Vesayet Altında Bulunanlar İçin;

Veli veya Vasisinin

Adı-

Soyadı:.....

.....

İmzası:

Araştırmacının

Adı-Soyadı: Enise UÇAR

İmzası:

EK-2

YARI YAPILANDIRILMIŞ GÖNÜLLÜ GÖRÜŞME FORMU

1. STK Üyelik Süresi

( ) 1-3 yıl ( ) 3-5 yıl ( ) 5-7 yıl ( ) 7-9 yıl ( ) 9 yıl ve üzeri

2. STK Faaliyet Alanı

( ) Eğitim ( ) Sosyal Yardım ( ) Sağlık ( ) Çevre ( ) Hukuk ( )

Diğer.....

3. STK Faaliyet Bölgesi ( ) Yurt içi ( ) Yurt Dışı

4. Kurumda çalışan personel sayısı

( ) 5-10 ( ) 10-15 ( ) 15-20 ( ) 20-25 ( ) 25 ve üzeri

5. Toplam gönüllü sayısı

( ) 0-100 ( ) 101-200 ( ) 201-400 ( ) 401-600 ( ) 601 ve üzeri

6. Kurumda hizmet sunan sosyal hizmet uzmanı var mı?

( ) Evet ( ) Hayır Evet ise; Toplam kaç kişi: .....

7. Türkiye içinde hangi kurumlar ile iş birliği yapmaktasınız?

.....
.....
.....

8. Kuruluşunuz diğer STK ve devlet kurumlarından hangi noktalarda farklılaşıyor?

.....
.....
.....

9. Kuruluşunuz “İnsani Yardım”a ilişkin normun oluşmasında nasıl bir rol oynuyor?

.....
.....
.....

10. Afet alanında faaliyet gösterirken en çok ilişkili olduğunuz kamu kurumları ve STK'lar hangileridir? Neden?

.....
.....
.....

11. Bir sivil toplum kuruluşu olarak yaptığınız tespitler sonucunda deprem bölgesinde yaşanan sorunların neler olduğunu düşünmektесiniz?

11.1. Barınma alanında yaşanan sorunlar

( ) Geçici barınma alanı ( ) Çadır kentler ( ) Konteyner kentler ( )
Diğerleri:.....

11.2. Sağlık alanında yaşanan sorunlar

( ) Bulaşıcı hastalıklar ( ) Hijyen ( ) İlaçlara erişim ( )
Diğerleri:.....

11.3. Gıda ve su konusunda yaşanan sorunlar

( ) Temiz suya erişim ( ) Beslenme kaynaklarına erişim ( ) Diğerleri:.....
.....

11.4. Ulaşım konusunda yaşanan sorunlar

( ) Yolların kapanması ( ) Trafik yoğunluğu ( ) Araç yetersizliği ( )
Diğerleri:.....

11.5. Koordinasyon ve yardım dağıtımları sırasında yaşanan sorunlar

( ) Koordinasyonsuzluk ( ) Bilgisizlik ( ) Plansızlık ( )
Diğerleri:.....

11.6. Gönüllülerin koordinasyonunda yaşanan sorunlar

( ) Organizasyon sorunu ( ) Bilgisizlik ( )
Diğerleri:.....

11.7. Güvenlik alanında yaşanan sorunlar

( ) Yaşam alanlarının kalabalıklaşması ( ) Yağmacılık ve hırsızlık ( )
Diğerleri:.....

11.8. Kurtarma çalışmalarında yaşanan sorunlar

( ) Makine ve ekipman eksikliği ( ) Arama kurtarma ekibi sayısının yetersizliği
( )
Diğerleri:.....

12. Sizler bu sorunlar doğrultusunda depremzedelere yönelik ne kadar süre ile hangi faaliyetleri gerçekleştirdiniz?

12.1. Gerçekleştirilen acil durum müdahale faaliyetleri

( ) Yiyecek ve su ( ) Barınma ( ) Tıbbi Malzemeler ( )
Diğerleri:.....

12.2. Gerçekleştirilen psiko-sosyal destek hizmetleri

( ) Bireysel terapi ( ) Grup çalışmaları ( ) Sosyal aktivite ve faaliyetler, ( )
Diğerleri:.....

12.3. Eğitim alanında gerçekleştirilen faaliyetler

( ) Geçici eğitim merkezleri ( ) Ders takviye çalışmaları ( )
Diğerleri:.....

12.4. Afet sonrası sağlanan iyileştirme çalışmaları

( ) Alt yapı hizmetlerinin yeniden oluşturulması ( ) Eğitim, sağlık, ulaşım
hizmetlerinin yeniden oluşturulması ( ) Sosyal iyileştirme ( )
Diğerleri:.....

12.5. Bu faaliyetleri gerçekleştirirken afet etiği noktasında dikkat edilen noktalar/hususlar

( ) Irk, dil, din, cinsiyet, sınıf ayrımı gözetilmemesi. ( ) Gerçek ihtiyaçlar temelinde yardım edilmesi
( ) İnsan onuruna saygı ve haklara saygı. ( ) Kültürel ve dini hassasiyetlerin dikkate alınması
( )
Diğerleri:.....

13. Bireylere yönelik bu hizmetleri gerçekleştirirken hangi ilkeleri esas almaktasınız?

.....
.....
.....

14. Deprem bölgesinde yaşadığınız zorluklar, deneyimler nelerdi?

.....
.....
.....

15. Özellikle odaklandığınız gruplar oldu mu? Olduysa hangi gruplar ve neden?

.....
.....
.....

16. En çok hangi grupla çalışırken zorlandınız?

( ) Çocuklar, ( ) Özel gereksinimli bireyler, ( ) Mülteciler, ( ) Yaşlılar ( )
Diğerleri:.....

17. Bu gruplar için özellikle gerçekleştirdiğiniz bir çalışmanız oldu mu?

( ) Evet ( ) Hayır

Evet ise; Ne tür bir çalışma gerçekleştirdiniz? Kısaca bahseder misiniz? :

.....

18. İnsan hakları sizin için ne anlam ifade etmektedir?

.....
.....
.....

19. Depremzedelerin haklarına erişimlerinde ne tür sorunlarla karşılaştınız?

.....
.....
.....

20. Bir sivil toplum kuruluşu olarak bu sorunların çözümünde izlediğiniz yol haritası nedir?

( ) İhtiyaç ve zarar görülebilirlik düzeylerinin tespiti, ( ) Vaka takibi, vaka yönetim çalışmaları,
( ) Hukuki, sosyal destek, ( ) diğerleri:.....

.....
.....
.....

21. Depremzedelerin hizmetlere erişiminde bir sivil toplum kuruluşu olarak kendinizi yeterli seviyede görüyor musunuz? Bu konudaki ölçütünüz nedir?

.....
.....
.....

22. Deprem bölgesinde gerçekleştirdiğiniz faaliyetlerinizin/projelerinizin insan hakları üzerindeki etkisi nedir?

.....
.....
.....

23. Hizmet kapsamının genişlemesi açısından devlet-sivil toplum kuruluşu iş birliği içerisinde gerçekleştirdiğiniz faaliyetleriniz/projeleriniz var mı?

( ) Evet ( ) Hayır Evet ise: Ne tür bir faaliyet/proje gerçekleştirdiniz?
Kısaca bahseder misiniz? .....

.....
.....

24. Deprem bölgesinde depremzedelere yönelik hakları konusunda bilgilendirici, farkındalık artırıcı çalışmalar yapıldı mı?

( ) Evet ( ) Hayır Evet ise; Ne tür bir çalışma gerçekleştirdiniz? Kısaca bahseder misiniz? .....

.....
.....
.....

25. Afet dönemlerinde bireylerin hizmetlere erişimlerinde sivil toplum kuruluşlarının rolü neler olabilir?

.....
.....
.....

26. Deprem maddi manevi yıkıcı etkileri fazla olan ve yol açtığı kriz sonrası birçok hak ihlallerine sebep olabilecek bir doğal afet. Siz bir sivil toplum kuruluşu olarak hizmetlerin insan hakları bağlamında sağlanması için hangi yaklaşımı benimsiyorsunuz?

.....
.....
.....

27. Afet sonucunda ortaya çıkan ihtiyaçları kamuoyuna duyurma hususunda savunuculuk ve farkındalık faaliyetleri gerçekleştirildi mi?

( ) Evet ( ) Hayır Evet ise; Toplam kaç kişi:

.....

28. Depremzedelere yönelik afet dönemlerinde yaşadıkları kriz durumlarında daha iyi hizmet verilebilmesi açısından neler önerebilirsiniz?

.....
.....
.....

29. Sivil toplum kuruluşları sundukları hizmetlerle insan haklarını iyileştirme yönündeki etkilerini nasıl güçlendirebilir? Bu konu ile ilgili önerileriniz nelerdir?

.....
.....
.....

GÖRÜŞMELERE İLİŞKİN NOTLAR:

Bu bölüm 1 YAPRAK (Arkalı önlü 2 sayfa olmalıdır)

EK-3

ETİK KURUL KARARI

T.C.
İSTANBUL SABAHATTİN ZAİM ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu Başkanlığı

Sayı : E-20292139-050.04-2400021165
Konu : Etik Kurul Kararı (Enise UÇAR)

10.06.2024

Sayın Enise UÇAR
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyal Hizmet Yüksek Lisans Programı Öğrencisi

"İnsan Hakları Bağlamında Depremzedelerin Hizmetlere Erişiminde STK'ların Rolü" başlıklı araştırmanızla ilgili başvurunuz, kurulumuzun 24.05.2024 tarihli ve 2024/04 sayılı toplantısında değerlendirilerek araştırmanızın etik açıdan uygun bulunduğu katılanların oy birliği ile karar verilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

Prof. Dr. Kadir CANATAN
Kurul Başkanı

Ek: Enise UÇAR

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: MHH7FCC

Belge Takip Adresi: <https://ubys.iza.edu.tr/ERMS/Record/ConfirmationPage/Index>

Adres: Halkalı Caddesi No: 281 Küçükçekmece/İstanbul

Bilgi için :

Selda Şenol
Yemini Katıp

Telefon No:

Faks No:

Telefon No:

e-Posta:

İnternet Adresi:

Direkt Hat:

Kep Adresi: iza@hs01.kep.tr

ÖZ GEÇMİŞ

A. KİŞİSEL BİLGİLER

Adı- Soyadı: Enise UÇAR

Uyruğu: T.C.

B. EĞİTİM

Yüksek Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Hizmet, 2024

Lisans: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Hizmet, 2019

D. BİLDİRİLER ve YAYINLAR

2023- Transaksiyonel Analiz ve Sosyal Hizmet Bağlamında Bir Film Analizi: Evlilik Hikâyesi

2019- Pamukkale Üniversitesi, Denizli Büyükşehir Belediyesi, Yaşlı Sorunları Araştırma Derneği 10. Ulusal Yaşlılık Kongresi